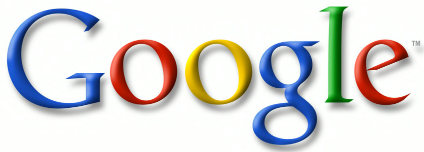
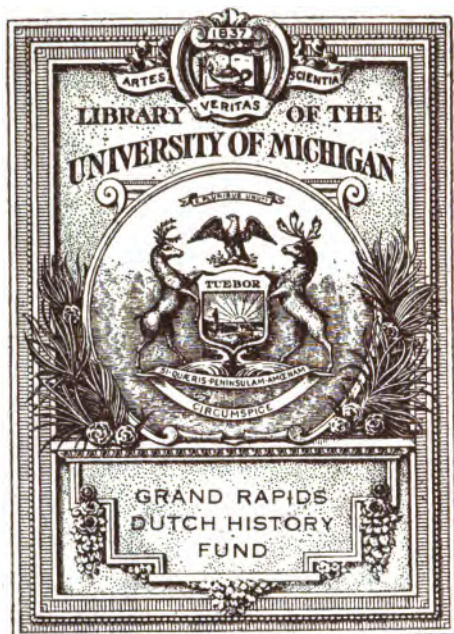
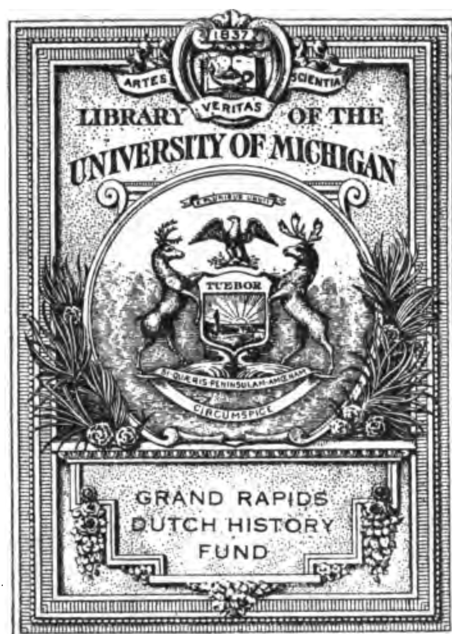

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE
GRAND RAPIDS
DUTCH HISTORY
FUND

BIJDRAGEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS VAN HET BISDOM

VAN

HAARLEM.

ACHTTIENDE DEEL.

HAARLEM,
W. KÜPPERS.
1893.

SNELPERS-DRUKKERIJ SINT JACOBS-GODSHUIS TE HAARLEM.

INHOUD.

HET KLOOSTER

DER

H. MARIA VAN NAZARETH TE ALKMAAR.

De eerw. heer *P. M. Bots* schrijft in *De oude kloosters en abdijen van het tegenwoordig bisdom Haarlem* (Rijsenburg 1882) aan Alkmaar toe de volgende vrouwenkloosters: van *S. Catharina* of het oude hof, van *S. Maria* of het jonge hof, van de clarissen, van *S. Maria Magdalena*, van *S. Anna*, van de witte zusters, en van *S. Salvator* en zijne moeder *Maria* of het middel-begijnhof. Alleen het laatste beschouwt hij als begijnhof. Het klooster van *S. Maria Magdalena*, zegt hij verkeerdelijk [1]), heette eigenlijk het klooster van *S. Maria van Nazareth;* en hij doet het jongehof met het stadsbestuur accordeeren over een muur in plaats van een aarden wal achter zijne gebouwen, wat wel het oude hof en het middelhof deden, maar het jonge hof niet [2]). Zijn getal van 7 conventen moet bovendien herleid worden tot 5, want de kloosters van *S. Maria Magdalena*, van *S. Anna* en van de witte zusters waren een en hetzelfde.

Van het *S. Catharina*-klooster weten wij veel, dank zij het bewaard gebleven archief, door pastoor *van der*

---

1) Vermoedelijk op het voetspoor van *Hofdijk* en *v. d. Kellen*, *De kloosterorden in Nederland*, waar het klooster van *S. Maria van Nazareth* driemaal, bij de franciscanessen, bij de Maria-Magdalenen en bij de begijnen genoemd wordt.

2) De schrijver geeft ook den indruk, als ware aan het clarissen-klooster een proveniershuis verwant geweest, waar hij van „proveniers bij de clarissen" spreekt. Het provenhuis van *Palinc* stond nabij het klooster, beiden buiten de Geestpoort. Voor Ouddorp, bl. 360, leze men Oudorp; het eerste ligt op het eiland Goedereede, het laatste bij Alkmaar.

Horst beschreven in het tiende deel der *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem.* Maar ook van het jonge hof is aan origineele stukken, afschriften en aanteekeningen in ons Stedelijk Museum genoegzaam overgebleven, om er eene niet te onvolledige geschiedenis van dit gesticht uit samen te stellen.

Nadat het in 1426 of 28 aan de Hoogstraat, waar men die nu Doelenstraat heet, gegrondvest en door zusters, levende naar den hier te lande veel bijval vindenden derden regel van *S. Franciscus*, betrokken was, kocht men reeds in 1429, zondags na *S. Joris* (vierdag 23 April), ten noorden van het huis een erf, van *Volpert Schult*, cureit der parochiekerk, *Jan Harcken*, priester en memoriemeester, en de gemeene gezellen van het koor; en den 17 Maart 1429 (n. s. 1430) een kamer en erf, jaarlijks belast met 10 stuivers, aan de zuidzijde van den Koningsweg, van „*Margriet Gherijt houtcopers* wedue." Dit getuigt juist niet van aanvankelijken tegenspoed; maar in een later te vermelden stuk van 1531 wordt gezegd, dat de drie zusterhoven van *S. Catharina*, *S. Maria Magdalena* en *O. L. Vrouw* eene eeuw vroeger met onspoed (importuyn) te kampen hadden, oorzaak, dat de thesaurier van Holland, de regeeringen van Haarlem en andere steden en „geoerdende" menschen voor hen in de bres sprongen en de alkmaarsche overheid bewogen tot het verleenen van een belangrijken voorrechtbrief [1]). Misschien werd in het stuk van 1531 wat gegeneraliseerd, en is de nood der beide andere kloosters aan het jongste ten goede gekomen.

---

1) *Römer* zegt in het eerste deel van zijn *Geschiedkundig Overzigt der kloosters en abdijen*, bl. 558, dat de vermelding van Haarlem aan het verleenen van den alkmaarschen voorrechtbrief wel eenigszins het voorkomen geeft eener boetedoening (voor de deelneming der alkmaarders aan den Kennemerloop), en bl. 559 „onder zulke omstandigheden heeft de bede

Bij dezen voorrechtbrief, gegeven „des vrydaghes voir Palmen" des jaars 1430 (n. s. 1431) en bezegeld door den schout en de zeven schepenen, verkregen de hoven voor immer vrijdom van alle accijnsen en andere onkosten, uitgezonderd het bodegeld en het wachtergeld, dat elk als een gewoon poortershuis zou moeten betalen. Maar „ouermits dat onse stede seer belast ende tafteren is, ende om dat gemeen geroep vander gemeenten die des nyet lyden en mochten dat sy vry saten ende hoir broot in die stede wonnen, ende om dese roep te stillen ende onrust te verhoeden," moesten de hoven gezamenlijk, telken jare op S. Jansdag, 20 beiersche gulden aan de stad opbrengen [1]). Zij mochten niemand innemen dan poorters of poorters kinderen, ten ware op dringend verzoek door het meerendeel van den gerechte anders werd toegestaan, en den inboedel en de tilbare have van ingenomen zusters behouden. Bepalingen werden gesteld in welke richting de kloosters zich konden „meeren" (uitbreiden), ten aanzien van „dat susterhoff van onser vrouwen op die nyewe sloot" in dien zin, dat het, ten oosten en westen blijvende zooals het was, zich noordwaarts mocht uitstrekken tot der stede vesten en zuidwaarts tot de Nieuwesloot, die dus toen nog maar ten deele de zuidelijke grens was. Voorts beloofde de overheid, „geneycht..... den susteren voirs. wel te doen ende te be-

---

van Haarlem het aanzien van eene kleine wraakneming aan de diep vernederde nabuur, het aanzien van ontveinsden dwang." Wij deelen zijne veronderstelling niet: er wordt toch ook van andere steden gesproken en vermoedelijk slechts Haarlem als de voornaamste genoemd; maar bovendien kwam het schenken van vrijdom van accijns aan kloosters ook elders menigmaal voor.

1) Den 18 Mei 1456 werd dit bedrag met andere giften door de stadsregeering, op consent der vroedschap, afgestaan aan de zeven getijden, voor het altijddurend onderhoud der canterye.

schermen, ouermits dat dese goede menschen voir onser goede stede bidden en bidden zullen", de keur op haar af te schaffen en nimmer eene andere, die haar aan hare nering zou deren, te maken. Mogelijke geschillen tusschen de stad en de hoven zouden beslecht worden door 't meerendeel van den gerechte en twee visitores van voornoemde hoven.

Tot toeneming der devotie in de aan de H. Maagd en de Apostelen *Philippus* en *Jacobus* gewijde kloosterkapel, verleende *Martinus*, algemeen stedehouder van *Zweder*, bisschop van Utrecht, op verzoek der zusters, bij binnen Alkmaar den 2 Mei 1433 gegeven brief, een aflaat van veertig dagen aan allen, die, na gebiecht te hebben, op de patroondagen, Kersmis, Driekoningen, Goeden Vrijdag, Paschen, Hemelvaartdag, Pinksteren, Drievuldigheids-, Sacraments-, Kruisvinding- en Kruisverheffingdag in de kapel zouden komen om te bidden, mis en predikatie te hooren, offerhanden te doen, de metten, vesperen of uitvaart voor overledenen bij te wonen; en aan hen, die het lichaam van *Christus* en de heilige olie, naar zieken gebracht wordende, zouden volgen, of op het luiden der avondklok met gebogen knieën drie Ave-Maria's lezen, of van hunne goederen iets aan de kapel vermaken, tot het onderhoud ervan kaarsen, kerksieraden enz. toebrengen, of zoo dikwijls zij voor het hoog-altaar of voor de kas der heilige overblijfselen met gebogen knieën één Pater-noster en drie Ave-Maria's lezen, of hunne zonden beleden, vergeving verzocht en beterschap beloofd, den vloer gekust, de kranken bediend of eenige andere werken of diensten ten nutte des convents verricht hebben.

In 1445 was mater *Dieuwer Claesdochter;* bijgestaan door haren voogd *Sijmon Vreryck Dircxs.*, kocht zij in Juni van *Pieter Dirc Waligsz.* het vierde van eene weide „over de Ye" (in Overdie onder Alkmaar), belend het

papengild en de memorie ten noorden en het ziekenhuis ten westen.

Tien jaren later, den 21 November, maakte de biechtvader van het convent *Gerrit Gerritsz. Berkhey* zijn testament voor den notaris *Jacob Jansz. Burei.* Hij begeerde begraven te worden bij de reguliere kanunniken te Heiloo, aan welke hij één engelschen nobel toedacht; maar indien hij bij de zusteren begraven werd, dan den priesters der kerk van Alkmaar, in 't koor uitvaart houdende, 2 willemsschilden; voorts vermaakte hij den provisor-decanus in der tijd, de oudere en middelbare zusters in de kerk des convents, de gemeene armen genaamd de huiszitten, de jongen [1]) in Alkmaar en den notaris elk één schild; en eindelijk den zusteren van het klooster, tot een zielmis voor hem en zijne ouders in haar kapel, één engelschen nobel 's jaars, te lichten van de landen gemeenlijk genaamd *de Slope*, in het district van Berkhey. Tot zijne executeuren-testamentair benoemde hij *Thomas*, ... der zusteren te Medenblik, en *Theodorus Jansz.*, gedurig vicaris te Alkmaar.

Dieuwer Claesd. bovengenoemd stichtte op *S. Antonius*-dag [2]) 1455 (n. s. 17 Januari 1456) met de priesters *Gerrijt van Bergen* [3]) en *Jacob Mathijsz.* en met toestemming van het gemeene convent, een eeuwig officium in

1) Zoo staat in een vertaald uittreksel. Bij het gemis van het oorspronkelijk stuk is niet uit te maken wat er bedoeld werd.

2) In *Eikelenbergs* aanteekeningen staat: „op Sinte Antonius martirsdach," maar de martelaars *Antonius Pavonius* (trouwens eerst in 1460 †) en *Antonius Neyrot* (gedenkdagen 9 en 10 April) worden gelukzaligen, geen heiligen genoemd. Wij meenen ons daarom aan den vierdag van den hier te lande meer bekenden *S. Antonius* te moeten houden.

3) Vermoedelijk dezelfde als *Berkhey*, wiens testament werd medegedeeld; zoowel om de gelijkheid van tijd als om de uitdrukking „ministers van 't jonge hof", welke wij in *Eikelenbergs* aanteekening na de namen der priesters en mater vinden. E. heeft het origineel testament van *Berkhey*

de kloosterkapel ter eere Gods, Zijne gebenedijde moeder en de 11000 maagden op het O. L. V.-altaar, gevende daartoe 9 wilhelmusschilden aan landen, t. w. een stuk geheeten *Slobbenys ven*, belend de Bergermeer ten zuiden, en een stuk in den ban van Heiloo, belend de Die ten oosten, waaruit respectieve 4 en 5 wilhelmusschilden 's jaars vrij geld zou genieten de bezitter van het officium, als eersten waarvan zij voor zijn leven benoemde gezegden heer *Jacob Mathijsz.*, die dagelijks voor alle ellendige zielen zou moeten lezen een *miserere* met *preces* en een *de profundis*. Na zijnen dood zou de begeving den maters toekomen en volgende bezitters twee missen 's weeks moeten lezen. Op haar verzoek bezegelde de priester *Dirck Jansz.* den stichtingbrief. Bij het openstaan van den bisschoppelijken stoel van Utrecht, werd de verzochte confirmatie en institutie den 3 September verleend door *Wouter van Gouda*.

Blijkens door *Jan*, prior der regulieren van het S. Willibrordus-klooster buiten Alkmaar, en *Dirc Harkez.*, priester, den 6 Februari 1455 (n. s. 1456) gezegelde verklaring, verkocht *Lijsbeth Sijmonsd.*, van Haarlem, toen aan het convent een perceel land, groot 3½ gaarde, in den ban van Assendelft.

In 1457 vergunde *Johan van Schiedam* [1]), priester, doctor in het geestelijk recht, kanunnik van *S. Jan* te Utrecht en cureit der parochiekerk te Alkmaar, voor zich en zijne opvolgers, aan de zusteren van het middelhof en het jongehof – eerst 24 Mei 1464 deed hij 't aan die van het oudehof –: het laten wijden van kapel, kerk en

---

bezeten, maar het is onder de van hem afkomstige papieren niet meer voorhanden. Een niet geoefend afschrijver kan, waar *Berkhey* of *Berghen* staat, zich gemakkelijk vergissen. De landen genaamd *de Slope* kunnen in Noordbrabant maar ook in Kennemerland gelegen hebben.

1) Ook wel *Johan van Persijn* genoemd.

altaren, daar zij dagelijks den dienst mochten hooren en collaciën laten doen; het behouden harer torens met klokken, niet te luiden na 's morgens 9 uren; de collaciën niet met open deuren of als er in de parochiekerk gezongen of gepredikt werd; den dienst Gods, mis, vesper en completen zingende te laten doen met besloten deur en van 9 uren; als er zusters professie doen, op de vier hoogtijden, op hare kermisdagen en patroondagen en als er dooden zijn lezende en zingende missen te doen met open deuren en na 9 uren; in hare kapel te mogen houden in eene eerbare ciborie het H. Sacrament en de heilige olie voor de zieken, de laatste ter vernieuwing door den biechtvader te halen van den cureit of zijne kapelanen; een biechtvader te kiezen, die hare biecht hoort en de sacramenten bedient, en vóór hij zijne betrekking aanvaardt zal moeten biechten bij den cureit of zijne kapelanen, die gevende een stoop wijn. Verder bedong de cureit voor zich en zijne opvolgers: bij het overlijden van eene zuster één lood zuiver zilver; als iemand van buiten de parochie zijn graf kiest in 't klooster, van zijne erven, vóór de begrafenis, één lood zilver; als iemand van binnen de parochie er begraven zal worden, het lijk eerst in de parochiekerk te brengen en van de erven één bourgondisch schild; en voorts van elk convent 's jaars, met Paschen of binnen 8 dagen daarna, een fransch gouden schild „swaer van gewichte na taxeringe der ecclesie van utrecht", ter vergoeding van schade door de parochiekerk te lijden door het houden van maandstonden en jaargetijden door de kloosters voor de er in begravenen, en door het gemis der door de zusters en die „in haer statelijke kost" zijn verschuldigde offerhanden; en „van alle hindernissen en achterwesen die mijne kerk vermits dese gracie zou beloopen." De priesterlijke notaris *Gerard Jansz.* verzocht op deze vergunning de

bekrachtiging van den bisschop van Utrecht, welke door *David van Bourgondie* den 12 Maart (1458) verleend werd.

Den 18 October 1460 stichtten *Margriete Heinricxd.*, *Weine Sijmonsd.*, *Geertruid Egbertsd.* en *Lubbrich Pietersd.*, zusteren van het huis van de maagd *Maria* op de Hoogstraat, genaamd de penitencie, voor bovengenoemden notaris *Gerard Jansz.* en in het bijzijn der priesters *Gerard Douwens* en *Willem van den Berg*, en met bezegeling der acte door de mater *Hildegond Claesd.* (met het conventszegel) en *Ludolphus de Hoern*, doctor in de beide rechten, op het *Maria*-altaar in de kapel een officium van een zielmis op alle heilige dagen, ter bediening van *Dirck Jansz.*, priester, en na zijn overlijden ter begeving van de mater en 6 oudste zusters; daartoe gevende ieder een stuk land, *Claes heynen-ven*, *die Boetraet*, *de Valaer* en *de Plaet*, bij Edam, te Beets, te Groet en onder Graftdijk. In December verleende bisschop *David van Bourgondie* hierop vergunning, en den 31 Juli 1463 werden de geschonken landerijen door hertog *Filips van Bourgondie* geestelijk en geamortiseerd verklaard.

In 1461 bedacht *Margriet Jacop Reinermentsen* weduwe [1] bij haar testament tal van instellingen, als kerk, gasthuis en kloosters (de 2 andere zusterhoven der derde orde van *S. Franciscus* elk met 2 rijnsgulden) met giften; en vermaakte zij aan de mater van het jongehof 2 rijnsgulden 's jaars, te beuren van een stuk land in den ban van Limmen, om daarvoor door een bekwaam priester wekelijks eene mis te doen lezen, „eñ sal wesen die andere misse des vrydaghes." Bij verzuim daarvan moesten de gelden weder aan hare erven komen. „Haer beste corte hoyc" moest een der zusters van het convent, *Lijsbeth Jan Heynrijcsdochter*, ten deel vallen.

---

1) D. i. *Margriet Jacobsd.*, wed^e^. van *Reiner Clemensz.*

In het volgende jaar vinden wij eene gebruikmaking der vergunning van 1430 tot uitbreiding in noordelijke richting, door den koop van een half huis en erf bij der stede vesten, belend de zusters ten zuiden. De vesten waren hiermede niet bereikt, daar nog een belendend eigenaar ten noorden genoemd werd.

In 1474 was men bedacht op of reeds bezig aan het bouwen van eene kerk in plaats der kapel. *Zuwe IJvendr.*, geprofessijde zuster, gaf den 29 Augustus van dat jaar „te hulpe een nyewe kerk mede te timmeren" 90 rijnsgulden, welke zij ontvangen had van een stuk land geheeten *IJfnevenven*, in den ban van Bergen vóór de Koog te Koedijk, door haar met consent der ministers en bij handen van *Dirk Sijmonsz.*, als voogd van het convent. verkocht.

Voor den schout van Bergen kochten de zusters in 1475 van *Thomas* .... een stuk land aldaar vóór (tegenover) Koedijk, genaamd *IJfneven*, en den 11 Januari 1477 (n. s. 1478) van *Richten Pietersz.* een stuk weiland aldaar, benoorden den Kerkdijk, groot ongeveer 400 roeden. Het eerste, waaromtrent ons slechts eene aanteekening en niet de opdrachtbrief voorkwam, gelijkt wat ligging en naam betreft veel op het in 1474 door *Zuwe IJvendr.* verkochte; vermoedelijk kon het klooster het land beter gebruiken dan het geld.

Den 13 Februari 1479 (n. s. 1480) vergunde de utrechtsche bisschop *David van Bourgondie* aan *Adrianus*, biechtvader van het convent, als bewindhebber van den eeuwigdurenden dienst in de kapel, te verkoopen de daarvoor aangewezen goederen onder Edam door *Margriet Heinricxd.* en onder Heiloo door heer *Jacob Mathijsz.*, mits de daarvoor komende gelden of te koopen goederen tot denzelfden dienst aan te wenden, volgens den raad van den gardiaan der minderbroeders te Alkmaar en den proost der reguliere kanunniken te Heiloo, „waarover wij uwe en hunne

conscientiën bezwaren." O. i. moet hier spraak zijn van twee diensten, n. l. de in 1460 en in 1455 gestichte.

Den 2 December 1480 vermaakte *Pieter Jan van Zaenden* te Haarlem, voor schepenen aldaar, aan zijne nicht *Michiel Michielsd.*, toen ingenomen in het jonge hof om er professie te doen, een stuk land buiten de Zijlpoort te Haarlem, verhuurd voor 9½ rijnsgulden 's jaars, om na haar overlijden aan het klooster te blijven; maar ging zij tot eene zwaardere orde over, dan aan dat waarin zij zou sterven; en keerde zij in de wereld terug, dan moest het na haar overlijden komen aan de H. Geest-armen te Haarlem.

Op *S. Apollonia*-dag (9 Februari) 1480 (n. s. 1481) kocht het klooster eene halve weide „bij de wateringe" (vermoedelijk den afloop van de Bergermeer benoorden de stad, waaromtrent het in latere stukken Kwakelbrug zal heeten), gemeen en onverdeeld half met de middelste zusteren (het middelhof) liggende; en zes dagen later kocht *Aef Nannesd.*, een der gemeene zusteren, met bijstand van des convents voogd *Aerien Woutersz.*, een huis en erve „op de groote (Lange) nuwesloot."

In 1485, omtrent 14 dagen vóór Mei, gaf *Lijsbeth Ariaen Bontwerkers* weduwe, bij acte voor den schout van Schoorl verleden, aan de zusteren, voor het vaderlijk erfdeel van *Lijsbeth Ariaensd.*, woonachtig in het convent, een stuk land in den ban van Schoorl, genaamd *die Horn*, hebbende de Hevendijk ten oosten en „t gewigen laan" ten noorden.

Den 18 Augustus 1488 stond meergenoemde bisschop den zusters tot haar gemak en voordeel toe, dat de twee kerkelijke diensten in hare kapel, gesticht de een door *Everard Zoudenbalch*, schatbewaarder der utrechtsche kerk, de ander door *Sijmon Sijmonsz.*, priester, staande ter begeving van de rectrix en zeven mindere zusters van het convent, na den dood of het vertrek der toenmalige bezitters, zouden vereenigd en ingelijfd worden en blijven,

zonder bezit of gezag van eenig klooster, mits aan de opgelegde lasten niet werd te kort gedaan. *Simon de Sluza*, proost en aartsdiaken van Utrecht, gaf den 12 Mei 1493 eene verklaring ter ratificatie en approbatie dezer vereeniging en inlijving.

In 1502 kochten de zusteren eene met haar gemeen liggende koeweide in den ban van Alkmaar, hebbende het convents-land ten zuiden, de Kwakelbrug (eene buurt bij een brug benoorden de vestgracht) ten oosten en den Geest ten westen.

Den 25 April 1506 maakte *Gerrit Harcksdr.* [1]), geprofessijde zuster van het convent, zijnde gezond van verstand doch zwak van lichaam, met toelating van den biechtvader *Sijmon Sijmonsz.* en de mater *Margriet Claesdr.* en op bekomen vergunning van den minister-generaal der orde *Henrick Schimmelpenninck*, d.d. 29 Juli 1505, en (daar zij geducht had dat het octrooi en consent niet genoeg zouden wezen) van *Philips*, Koning van Castilie, van 4 Maart 1505 (n. s. 1506), voor *Willem Gerritsz.*, openbaar beambte, en in tegenwoordigheid van *Willem Jansz.* en *Frederik Pietersz.*, priesters der kerk van Alkmaar, het volgende testament: het klooster zal erven de *Wijbrandsven*, groot 7 geerzen, en een stuk land in de Broek, groot 3 geerzen 4 sneezen, beiden in den ban van Warmenhuizen, en haar broeders kind hare verdere nalatenschap. Gaat dit in een klooster en sterft het, dan erft het klooster; maar blijft het in de wereld en sterft het zonder nazaten („bliuhende geboert"), dan is de eene helft voor het convent der testatrice en de wederhelft voor de kerk en de huiszitten van Alkmaar in gelijke deelen.

---

1) Hiermede wordt niet bedoeld eene ongenoemde dochter van *Gerrit Harcksz.*, maar *Gerrit* of *Geerte* (in het latijnsche gedeelte der minuut *Gerarda*), dochter van *Harck. .....szoon.*

Den 3 Juni 1509 verklaarde de zoo even genoemde *Sijmon Sijmonsz.*, priester en pater, bij op zijn verzoek door *Dirk Sijmon Vrerijks Claes Corfszoon* en *Augustijn van Teylingen Florisz.*, leenmannen der grafelijkheid van Holland, bezegelden brief, dat alle door hem sedert hij pater werd gekochte goederen, landen en renten gekocht waren ten dienste van het convent en, voor zooveel noodig, daaraan door hem gegeven werden.

Den 26 Februari 1515 (n. s. 1516) kocht hij voor schepenen, van *Jacob IJsbrantsz.* en *Claes de Wael Dircsz.*, de gerechte twee deelen van drie koeweiden (het derde deel behoorde aan het middelhof), met twee deelen van eene steeg tusschen twee woningen [1]), een en ander op 't Kwakelbrug, met 16½ stuiver en 1 oort 's jaars te pacht op het land staande en toekomende de memorie, het papengild en *S. Lijsbeths*-gasthuis.

Ongedeerd gebleven bij de plundering der stad door de gelderschen in Juni 1517, kon het klooster in dat jaar de regeering te hulp komen met een op Kersmis terug te betalen leensom van 300 carolusgulden, waarvoor de burgemeesteren *Dirc Allertsz.* en *Jan Claesz.*, de schepen *Arijs Pietersz. Zel*, de thesauriers *Bertelmies IJsbrantsz.* en *Marten Florisz.* en de rentmeester *Augustijn van Teylingen* zich als voor eigen schuld borg stelden. Den 20 September werden zij echter door de vroedschap ontlast en gevrijd van dezen borgtocht.

---

1) Ten aanzien van deze steeg verklaarden *Cornelis Mentis* en *Pieter Jacobsz.* den 19 Augustus 1557, dat zij die, liggende tusschen hunne huizen en erven op de westzijde van 't Kwakelbrug en van daar strekkende tot aan de weide, toegeheind hadden op deze voorwaarde, dat als het jongehof of iemand in naam ervan hare opening verlangde, zij en hunne erven haar te hunnen kosten zouden moeten openen, bij weigering of nalating waarvan de officier de versperring zou mogen doen opbreken en daarvoor vorderen twee carolusgulden.

De ons reeds bekende biechtvader *Sijmon Sijmonsz.* [1]), overleden in 1523, vermaakte 's jaars te voren aan het klooster eenig land onder Schagen voor eene eeuwige mis. Blijkens verschillende fundatiebrieven van 1518 tot 1522, waarbij hij aanzienlijke schenkingen, ook van landerijen, deed, aanwezig in het gemeente-archief van Schagen [2]), moet hij zeer bemiddeld zijn geweest. Het *S. Jans*-convent te Weesp heeft zijn testament bezeten. Wij vonden een testament van hem, dat, blijkens de doorhalingen en het gemis van datum en onderteekening, een ontwerp schijnt te zijn geweest. Na zijne begeerte te hebben geuit om, stierf hij in het convent, begraven te worden in zijn vaders graf beneden de traliën, maakte hij de volgende beschikkingen: de pastoor en de deken ieder één currente gulden, de notaris een schelling, „hoer famili" een halve schelling, de minnebroêrs, de vrouwebroêrs, de regulieren tot *S. Paulus* te Amsterdam, het kapittel-generaal, het oudehof, het middelhof, de magdalenen te

---

1) De pastoor der statie van *S. Matthias Wilhelmus Kleeff* noemt in zijne belangrijke, nochtans niet zonder voorbehoud te raadplegen, aanteekeningen, dezen pater „*van Hoogdorp.*" Hoogdorp is eene buurt onder de gemeente Heemskerk; te Schagen draagt buurt noch hofstede dien naam; wel is er aan het Noord aldaar een plek gronds, die *het Hoog* heet. De alkmaarsche pastoor *Volpert Scult* gaf op *S. Gregorius* mart.dag 1429 eene aan alle geestelijke en wereldlijke overheden in Duitschland, Frankrijk en Vlaanderen gerichte verklaring, dat *Sijmon Sijmonsz.* was een catholiek jongman, door geen enkelen band van excommunicatie of infamie gebonden, van vaderszijde afstammende uit het adelijk huis van Egmond, geboren te Schagen, het tooneel van vele vijandelijkheden en oproeren, waarbij zijn grootvader het leven had verloren; en uiteraard wraakgierig, waarom zijne ouders hem naar Brugge of Gent zonden, tot het leeren van goede manieren en zeden. Deze aanbevelingsbrief schijnt, ook wijl die ten laatste te Alkmaar beland is, onzen biechtvader *Sijmon Sijmonsz.* te betreffen; maar gesteld dat de knaap in 1429 minstens 8 jaren telde, dan zou hij bij zijn overlijden den hoogen ouderdom van 102 jaren moeten bereikt hebben, wat wel niet onmogelijk maar toch zeer ongewoon is.

2) Mededeeling van pastoor *Philippona* in Deel VIII der *Bijdragen.*

Schagen, Leiden en Schagen [1]) (voor een ton bier), *S. Catharina* te Haarlem, *S. Margariete* te Amsterdam, de kerk van Alkmaar en die van Schagen elk één philipsgulden; „die cantery d. i. die ghetijde" te Schagen een stuk land aldaar op Grootewal; het mannengasthuis, het *S. Lijsbeths*-gasthuis, het ziekenhuis, de huiszitten, het gasthuis te Schagen elk één ..... [2]) gulden; alle de priesters twee stuivers „en ik begeer om Godswille dat zij vigilie lezen en niet zingen", de maandstond en het jaargetij één stuiver; de priesteren te Schagen uitvaart, maandstond en jaargetij tot drie tijden ieder één stuiver; tot tweemaal zullen zij doen jaargetij of memorie, telkens op zondag en maandag „nae heilighe cruus dach in die mey" en „nae sinte francissen avont", en tot elken tijd vijf missen, ieder priester één braspenning en de pater één stooter; de zusteren op die beide zondagen een maal, waarvoor zij zullen hebben het land te Oude Niedorp, waarvan de opbrengst verder strekken mag tot den „monichwijn als men communiceert" en den miswijn; en als men communiceert en zeggen zal: „bid voor heer *sijmon* (die) onse pater was, zijne vrienden en hem die hem en ons goed gedaen hebben", daarvoor zullen de zusters hebben een stuk land, geldende vier rijnsgulden, te Oude Niedorp, zes geerzen land te Barsingerhorn met het convent gemeen, alsook zes geerzen in datzelfde land en tien geerzen te Nieuwe Niedorp, „en van deze 16 gars zal men alle jaar rog of zaad of andere behoeftigheid koopen en geven het om godswille alle jaar."

Den 26 April 1526 verkocht mr. *Jacob van Veen*, voor leenmannen der grafelijkheid van Holland, aan het convent eene losrente van 15 rijnsgulden 's jaars, op dien

---

1) Het eerste „Schagen" zal wel Alkmaar moeten zijn.

2) Onleesbaar.

dag verschijnende en binnen acht dagen daarna te voldoen, tegen eene boete van acht stuivers voor elken dag verzuim, onverminderd des convents aanspraak op de principale losrente; daarvoor tot onderpand stellende een vierde van 47 geerzen land in den ban van Niedorp en al zijne andere goederen, terwijl zijn broeder *Simon* zich bovendien nog als borg verbond.

In 1530, den 20 Mei, werd het grondbezit aan de Kwakelbrug weder vergroot door aankoop der daaraan palende koeweide van het middelhof, hebbende de memorie ten noorden.

Mochten de zusters zich, blijkens het tot nu toe medegedeelde, steeds in gestadigen vooruitgang van haar klooster verheugd hebben, thans braken moeilijker tijden aan met het verlies van voorrechten, gevolgd door de opbrengst van zware contributiën.

Door de drukkende lasten en beden was de stadsregeering genoodzaakt geworden den bier-accijns, welke in 1430 slechts vijf grooten per vat bedroeg, achtervolgens tot tien stuivers, dus tot het viervoud, te verhoogen, en zij verlangde, dat de zusterhoven dien ook zouden betalen, hetgeen op grond van den voorrechtbrief geweigerd werd. Maar.... de „begijnhoven" – zooals de overheid ze noemde – hadden dikwijls vreemden ingenomen zonder die van den gerechte te kennen, en den lastendragenden poorters nering onttrokken door het oprichten van brouwerijen, weverijen en andere bedrijven [1]), „doende gelijk de wereldlijke poorters", en zij werden, toen de kwestie bij den Keizer was aangebracht, in het ongelijk gesteld. Bij mandement, gegeven te Mechelen den 9 Maart 1530 (n. s. 1531), werd de eerste deurwaarder of sergeant van wapenen gelast, de regenten der hoven, „op sekere grote

---

1) In de *Informacie op de verpondingen* van 1514 wordt gezegd: „ende doen deselve vrouwencloosters groote neringe van weven en spinnen."

pene jegens ons te vbueren", door „scharp beveel van onse wege" te verplichten, nevens andere poorters van hun bier en andere neringen accijns te betalen, „ende de brieven voor voorgemelde overeenkomst te leveren in handen van de supplianten"; voorts bij weigering en tegenstelling de weigerenden te dagvaarden voor den stadhouder, eerste en andere luiden van den Raad van Holland, om aldaar hunne redenen te zeggen en voort te procedeeren; en van zijn wedervaren bescheid te geven aan den Raad, welke gelast en gemachtigd werd partijen kort en goed recht te doen, „ten eynde zy van t voorgemeld contract herstelt wierden en ontheven." Wat de deurwaarder ervoer bij het oude en jongehof blijkt niet; vermits die van *S. Maria Magdalena* verklaarden zich te willen beraden, werden deze gedaagd tegen den eersten rechtdag na Kersmis en hun copie gelaten van het mandement den 19 December 1531.

Een niet gedagteekend stuk wijst ons op benauwde dagen voor Alkmaar in hetzelfde jaar. Pater *Claes* en de mater verzoeken namens het convent aan burgemeesteren, schepenen en rade om „scade kost" (schadevergoeding) voor bedden of bulsteren, kussens, slaaplakens en dekens, en bovenal om teruggaaf van vijf ponden groot vlaamsch, de stad bijgelegd en in handen van burgemeester *Barthout Gherytsz.*, zal. gedacht., die den pater op het stadshuis ontboden had, geleverd in tegenwoordigheid van de schepenen *Bartholomeus IJsbrantsz.*, *Dirck Jacobsz.*, *Jorden van Foreest* et *si bene memini Philips Cossen. Barthout Gherijtsz.* komt voor de 24e en laatste maal als burgemeester voor in 1531, en in dat jaar worden van gezegde schepenen genoemd *Bartholomeus brouwer*, *Dirck Jacobsz. van Neck* en *Jorden van Foreest;* echter niet de ten laatste door den pater, wiens geheugen hieromtrent gefaald had, gemelde. De rekwisitie van nachtleger en

geld (van nog een geleend bedrag van honderd ponden zullen wij nader spreken) is ongetwijfeld te wijten geweest aan het herhaald vertoef, in September en October 1531, van 's Keizers zwager, den verdreven Koning van Denemarken *Christiaan II* met 3000 soldaten in en om Alkmaar, waardoor de burgerij veel overlast leed [1]).

Van zijn jaarlijksch inkomen, geschat op *f* 789 : 7 : 8, moest het convent in 1534 tot bescherming der christenheid tegen de turken, ingevolge *bul van de cleresie van Holland*, de helft opbrengen; het betaalde den 12 Maart 1533 (n. s. 1534) *f* 197 : 6 : 6 en den 7 Juni d. a. v. *f* 197 : 7 : 6.

Kort na den overval der stad door de gelderschen, den 22 Juli 1517, had zij van Koning *Karel* van Castilie octrooi verkregen tot hare versterking, en den 15 September 1528 van denzelfde, toen Keizer, een ander, waarbij het bouwen binnen de honderd roeden buiten de vesten verboden werd. Ter bekostiging van het belangrijke werk schreef de overheid den 26 Juli 1531 eene heffing uit van een dubbelen stuiver 's maands [2]) voor elke *f* 100 bezitting, hetwelk voor het jongehof, geschat zijnde op *f* 9000, neêrkwam op eene bijdrage van *f* 108 per jaar. Wij vonden van de betaling verschillende kwitantiën, de oudste van 15 September 1535 over eene maand à *f* 9, de laatste van 6 November 1543 à *f* 36 over vier maanden.

Volgens eene ongedateerde en ongezegelde verklaring der schepenen *Jacob Willemsz. Brouwer* en *Pieter Claesz.*

---

1) In September nam de Koning twee dagen en twee nachten zijnen intrek in het wittehof, in October, vermoedelijk even lang, in het vrouwenbroeders-klooster bij Oudorp, want Alkmaar was omtrent vijf dagen met hem en zijn volk opgescheept.

2) *Boomkamp*, *Alkmaar en zyne geschiedenissen*, bl. 75, zegt een dubbele stuiver 's weeks, hetwelk kennelijk onjuist is.

Kannemaker, schonk mr. *Anthonis Anthonisz. Viselaer* [1]), pater van dit convent, een pacht van tien stuivers 's jaars, verschijnende den 1 Juli, aan het papengilde, „jaarlijks te beleggen tot toereeding en uitmaking" van het feest van O. L. V. boodschap, dat men op woensdag van den December-quatertemper vierde voor het hooge koor in de parochiekerk. Aangezien nu genoemde schepenen gelijktijdig in functie waren in de jaren 1536 en 1553, en in het laatste *Viselaer* geen pater van het jongehof, zooals hij in het bedoelde stuk betiteld werd, meer was, moeten wij zijne schenking tot 1536 bepalen.

Den 10 November 1540 verkocht de stad een lijfrentebrief van vijf carolusgulden 's jaars aan *Clemens Claesdr.*, begijn in 't jongehof (die wij later als overste zullen ontmoeten), oud omtrent 21 jaren, ter zake van zeker bedrag (volgens de thesauriers-rekening 40 ponden vlaamsch) om kennelijke noodswille van haren vader *Claes Lourisz.* opgenomen. De rente zou, voor de eerste maal den 10 November 1542, jaarlijks betaald worden in handen van haar of haren gewaarden bodebrenger van dezen brief of copie-authentiek, en eene boete van zes stuivers verbeurd worden voor elken dag dat de betaling na den 24 November geschiedde. Blijkens kwitantiën van pater en mater van 6 Mei 1543 en 25 Mei 1544 ontvingen zij telkens voor *Mentse* of *Clemens Claesd.* eene lijfrente van tien rijnsgulden, verschenen op *S. Maarten* bevorens. Indien het meerdere eene vergoeding moest heeten voor de vertraagde betaling zou het wel vermeld zijn; beter is het aan te nemen, dat haar vader sedert 10 November 1540 zijne storting verdubbeld had.

---

1) *Viselaer*, van Schagen geboortig, was misschien dezelfde als heer *Anteunis Viselaer*, in 1514 pastoor te Callantsoog en toen 32 jaren oud. Voor een bejaard man was het paterschap te Alkmaar allicht begeerlijker te achten dan het pastoorschap in het geringe en afgelegen zeedorp.

Eene andere rente ten laste der stad en ten bedrage van vijf rijns- of carolusgulden per half jaar, verschijnende *S. Mattheus* en *S. Bartholomeus*, stond toen ten lijve van zuster *Gherryt*, natuurlijke dochter van den priester mr. *Jacop Jansz. Verwer*. De eerste kwitantie daarvoor vonden wij op 27 April 1518, de laatste op 22 Februari 1554 (n. s. 1555).

In 1541 scheen het klooster van zijne zware lasten weder eenigszins bekomen, althans het kocht den 14 Juli voor schepenen van Schagen van *Aelbregt Jansz.*, van Hargen, 3½ geerzen groetlands. Maar reeds in het volgende jaar werd het den 14 Augustus gesommeerd om weder zijn halve inkomsten, geschat als in 1534, in twee termijnen, vervallende Kersmis van dat jaar en Kersmis 1543, op te brengen tot het helpen bekostigen, onder goedkeuring des Pausen, van 's Keizers oorlogen tegen de turken. Het voldeed reeds den eersten op 9 October d. a. v., maar den tweeden niet vóór 10 Januari 1544. En den 30 November 1546 kwam opnieuw eene sommatie voor dergelijke, door de steden van Holland tot verdediging des Lands bewilligde, drukkende heffing, ditmaal in vier termijnen, waarvan de laatste verviel met *S. Jans*-mis 1548. Dat men in 1542 en 1546 de keutelige 12 penningen van 1534 wegliet, zal de vreedzame zusters weinig met deze oorlogs-contributiën verzoend hebben [1]).

Of het haar in die omstandigheden meê- of tegenviel, toen pater *Sijmon Dircksz. Pax*, van Enkhuizen, en mater *Gherryt Dircxd.* op *S. Jeroen*-dag (18 Augustus) 1547 de *Jan-Aenkensven*, groot 3 morgen, 436 roeden, in den ban van Oudcarspel, voor zeven jaren, tegen 32 carolusgulden 's jaars, verhuurden aan *Pieter Claesz.*, van Warmenhuizen, moeten wij in het midden laten.

---

1) De betalingen zijn geschied 4 Januari 1546 (n. s. 1547), 18 Juli 154 , 16 Januari 1547 (n. s. 1548) en 22 Juni 1548.

Een ander bezit, maar in erfpacht en gezamenlijk met twee andere conventen, dagteekende, blijkens eene aanteekening van 1552, al „over lange jaren", n. l. dat der stede vesten van de Heul tot de Hoog(Doelen)straat, waarvoor het convent de oude schutterij, voor haar biergelden, jaarlijks 25 (in 1562 34) stuivers uitkeerde.

Pater *Sijmon Dircksz.* overleden zijnde, koos men in 1553 tot zijnen opvolger heer *Thomas Mathijsz.*, met wien, eer hij ten kapittel reisde om geconfirmeerd te worden, den 25 April het volgende accoord werd getroffen. Hij zou mis lezen en prediken op zijn tijd, als zijn voorganger placht te doen, t. w. als hij daartoe bekwaam (d. i. niet ongesteld) zou zijn, maar nimmer gehouden wezen om te zingen; op gewoonlijken tijd biecht hooren, maar daartoe tweemaal 's jaars een ander goed heer, geestelijk of wereldlijk, dien hij het geschiktst oordeelt, zonder tegenzeggen der zusters mogen stellen; de schriften bewaren en de andere dingen, die de geestelijkheid en de wereldlijkheid aangaan, met de mater bewaren (beheeren, behartigen) als vorige paters. Voor zijnen arbeid zou het convent hem verschaffen een eerlijke tafel (behoorlijke voeding), lijnwaad naar behooren, aan geld *f* 8 per kwartaal en alle vier hoogtijden zijn hoogheidspenning, waarvoor hij zou mogen koopen wat hij boven zijn tafel en lijnwaad van noode mocht hebben; en bij ziekte en dood datgeen wat het voor vorige paters gedaan had.

Wij maakten reeds kortelijk gewag van eene leening van 100 ponden, door de stad met het jongehof in 1531 gesloten. Gelijk bedrag was toen ook door het oudehof voorgeschoten. In 1536 waren op eene ordonnantie van burgemeester *Andries Pietersz. Zel* aan elk hunner 50 ponden en in 1540 ook aan het oudehof de resteerende 50 ponden terugbetaald. Maar het jongehof had in 1536

zijn stedelijken omslag van 100 ponden met de schuldbekentenis voldaan, en dus ten onrechte in dat jaar 50 ponden ontvangen. De commissarissen der Keizerlijke Majesteit zulks met het opnemen der rekening ontdekkende, lieten het te veel betaalde ten laste van *Zel,* die het, maar te vergeefs, van den pater en de mater terugvorderde, ook toen hij daartoe door eene acte van den hove van 15 Mei 1551 gesterkt was. Alzoo werden de weigerachtigen bij acte van den 5, beteekend den 26 November 1556, tegen den 14 December voor stadhouder en rade gedagvaard. Hoe deze kwestie afliep is ons niet gebleken.

In genoemd jaar 1556 kocht het convent nogmaals, en vermoedelijk voor het laatst, land, t. w. voor *f* 1700 *de Hobbyweyt* te Huiswaard onder Koedijk, behoorende tot 's Konings domeinen. De koopbrief werd geteekend te Brussel, o. a. door de graven van Egmond en Hoorne.

In 1558 deed Koning *Philips*, ter bekostiging van den oorlog tegen Frankrijk, zijne officieren, lieden van kwaliteit, kooplieden en andere burgeren, naar discretie van commissarissen, zekere sommen bij wijze van leening, tegen 6½ ten honderd 's jaars, onder verband zijner vroonlanden buiten Alkmaar en in 't algemeen zijner domeinen in Kennemerland en Westfriesland, opbrengen. *Boomkamp*, *Alkmaar en zijne geschiedenissen*, bl. 137, vermeldt daarvoor eene obligatie van 1000 ponden van 40 grooten, van 1 November jegens acht crediteuren, waaronder het oudehof voor 100 ponden.

Eene andere, van dezelfde dagteekening, betreft 950 ponden, geleend van vijf crediteuren, waaronder van het jongehof 200, een bewijs hoe dit toen meer dan het oude gegoed was. De rente dezer obligatiën, wat de laatste betreft ingegaan 24 Juli, is voldaan tot in 1572. De verder verschuldigde en de hoofdsommen werden in 1580

en 81 afbetaald, doordat de Staten toen aan de rechthebbenden vroonlanden verkochten, behalve aan de toen niet meer bestaande kloosters.

Den 24 April 1568 verkochten pater, mater *Gherijt Dircsdr.* en overste *Clemens Claesd.* aan *Franchoys van Cruyce* en zijne kinderen al het lijnwaad, dat de zusters gedurende twee jaren zouden weven; de gewone kam van 18 opwaarts voor 13 en die van 16 opwaarts voor 9½ stuiver de antwerpsche el.

Voordeelig gingen de zaken toen niet meer: pater en mater zagen zich verplicht den 17 November twintig en den 19 Februari d. a. v. nog dertig carolusgulden van het oudehof te leenen, waarvan den 14 Januari 1569 acht en den 12 Maart 30 gulden en 8 stuivers terugbetaald werden. Het zal hun dus wellicht niet onaangenaam geweest zijn, toen de vroedschap den 11 Mei van dat jaar burgemeesteren machtigde om van den generaal van het jongehof eene plaats te koopen tot behoef van 't artilleriehuis, en den 11 Juli d. a. v. om met pater en conventualen te accordeeren, zoo zij kunnen, betreffende het opkoopen van den muur. Zijn deze pogingen gelukt, dan golden zij een terrein aan het noord-oosteinde, waarop tot 1863 het artilleriehuis, dat een gevel van 1604 maar van achteren een ouderen zwaren muur had, heeft gestaan [1]).

Het houden van het generaal kapittel in 1569 binnen het jongehof mocht nog eenigen glans geven, in het laatst van 1571 moest men weder leenen bij het oudehof, ditmaal een half last rogge, waarvoor het bewijs niet alleen

---

1) *Hofdijk & v. d. Kellen* en ook *Bots* zeggen, gewis op gezag van *Boomkamp*, *Alkmaar*, bl. 201, maar ten onrechte, dat de minnebroederskerk stads-magazijn geworden is. Wel werd in dat aanzienlijk kerkgebouw, dat veel noordwestelijker stond, in 1573 geschut gegoten, maar reeds in het volgende jaar volgde de afbraak.

door pater en mater maar ook door de alleroudste zuster *Marige Remmendr.* onderteekend werd; en den 28 Juni van het volgende jaar had te Alkmaar de groote omkeering plaats, die het kloosterleven er weldra onmogelijk maakte. Het besluit der vroedschap van 23 Juli om de begijnhoven, respondeerende aan de stadsvesten, te gelasten hun rieten daken door pannen te vervangen, mocht slechts eene kwestie van geld heeten; maar erger de raad van den hardhandigen gouverneur *Sonoy*, in zijn schrijven van 12 December burgemeesteren gegeven: „ende die luiden, die gij die huizen afbreekt ofte brant [in de voorsteden], laet die binnen u stadt komen in die Bagijnen Cloosters, ende jaegt die Bagijnen, die u burgers kinderen niet en zijn, wech, te weten, die oud zijn, zult gij schikken onderhoudt uit die Convents goederen te hebben, ende die jonge mogen gaan dienen en zien haar brood te winnen."

Reeds in 1574 vinden wij, dat *Dirk van Foreest*, als rentmeester der geestelijke goederen, aan het vrouwengasthuis eenig geld uitkeerde voor het onderhoud van begijnen, maar deze schijnen uitsluitend behoord te hebben tot het middelhof. Maar wat mag het lot geweest zijn der zusters van het jongehof? De pater *Gerrit Jansz. van Aken* [1]) zwierf met het hem toebetrouwde convents zilverwerk, 12¼ pond in gewicht, om het te bergen twee jaren om in het land van Kleef en elders, maar werd den 12 Januari 1574 (n. s. 1575) door het *Agnieten*-klooster te Rhenen aan den proost van *S. Pieter* te Utrecht, als den aartsdiaken, voorgedragen voor een opengevallen benificie in de kapel van dat convent. In eene in 1575

1) In 1569 was hij door regenten van het H. Geesthuis aangenomen om daarin te prediken naar ouder gewocnte, voor 36 carolusgulden 's jaars, te beginnen met Mei. Zijn voorganger *Jan Rufus* genoot daarvoor *f* 32.—

te Oudewater verleden acte [1]) heet hij diffinitor, pater te Utrecht en Alkmaar. Den 22 November 1579 sloot hij in genoemd *Agnieten*-klooster, ten overstaan van den notaris *Goert Berritsz.*, met zijne vroegere conventualen en hare mater *Marijtgen Gherritsd.* eene overeenkomst, volgens welke hij voor hem toekomend salaris, verschot, geleend geld en rente, samen ten bedrage van *f* 415 : 17 : –, zou genieten het bedoelde zilverwerk met uitzondering van eenige kleinigheden, en bovendien een casuifel met zijn toebehooren en een L. Vrouwenmantel [2]). Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat de alkmaarsche zusters, te Rhenen contracteerende, daar in het verwante klooster een onderkomen hadden gevonden [3]). Hiermede behoeven niet in strijd te zijn de aanteekeningen in het doodboek van de in 1622 te Alkmaar gestichte statie der minnebroeders, dat in 1625 overleed *Neeltje Jacobsdr.*, „laatst overgeblevene der geprofessijde zusters van het klooster der 3e orde van S. Franciscus", en in 1642 *Vrouwtje Hendriksd.*, „laatste religieuse van de 3e orde van S. Franciscus." Bekend zijn de groote diensten door de z. g. klopjes bewezen tot het weder vergaren van de verstrooide kudden der roomsch-catholieken, en de paters franciscanen waren zeker het meest gediend door dezulken, die op een haar van vroeger bekend terrein werden te werk gesteld.

Ten aanzien der kloostergebouwen besloot de vroedschap den 5 Mei 1573, die te behouden ten behoeve van

1) Zie *Bijdragen*, 2e deel, bl. 178.

2) In Juli 1594 werd wegens zijn overlijden een opvolger voor het officium te Rhenen voorgedragen. Het klooster schijnt nog enkele jaren langer bestaan te hebben. Van 1620 tot 1632 strekte het tot verblijf van den Paltsgraaf *Frederik*, verdreven Koning van Bohemen.

3) De weleerw. heer *J. H. Hofman*, oud-pastoor van Everdingen, gaf zich veel maar vruchtelooze moeite om voor dit vermoeden bewijs te vinden. Gaarne betuigen wij hem openlijk onzen dank.

hen wier huizen afgebroken zouden worden en met deze personen over de huursom te onderhandelen; den 10 Juli 1574, wegens geldgebrek, burgemeesteren te machtigen om eenige kamers te verkoopen in het jonge begijnhof, *St. Annen*-hof en elders; den 14 Februari 1576 om de weeskinderen, die door den nood der tijden grootelijks in aantal waren toegenomen, uit het *S. Elisabeths*-gasthuis over te brengen in het jonge begijnhof, „beginnende van de paterskamer westaan en zoo vervolgende al de huizinge strekkende langs 't Minnebroeders-slootje, en dat de rest van 't jonge begijnhof zal blijven tot behoef van 't leprooshuis"; en zeven dagen later den weeskinderen ten gebruike te gunnen de huizinge in 't jonge begijnhof aan de oostzijde, of die aan anderen te verhuren gedurende 2 à 3 jaren. Het geheel bleef burgerweeshuis tot 1811, met uitzondering van de kerk en het patershuis, waarin in 1595 de latijnsche school en de rectorswoning geplaatst werden. De kerk, hoezeer in 1861 bij de inrichting tot gymnastiekschool verlaagd en van de koorsluiting beroofd, en de woning zijn nog aanwezig, de laatste als burger-avondschool; al het overige, van 1811 tot 1858 voor kazerne gebezigd, is in 1861 afgebroken, met behoud van enkele deelen van muren, die voor eene tusschenschool konden benuttigd worden; maar ook deze fragmenten verdwenen, toen de tusschenschool moest plaats maken voor eene geheel nieuwe, in 1881–82 gebouwde armenschool. Daarmede ging ook ten onder eene in 1861 ontdekte en toen behouden middeleeuwsche muurschildering, voorstellende: *Christus* met de wereldbol in de hand, de Engelenzang en de herders, *Christus*' geboorte en *Christus* als wereldrechter. Dr. *L. J. F. Janssen* gaf in *de Algemeene Konst- en Letterbode* van 17 Augustus 1861 eene uitvoerige beschrijving van dit merkwaardige schilderwerk, waarvan eene goede afteekening door

T. Hooiberg berust in de prentverzameling van het Stedelijk Museum.

Waar het schilderwerk door *Jan van Schoorl* van een der drie altaren gebleven is? Wij hebben geen aanleiding om te veronderstellen, dat het baldadig vernield zou zijn; maar vermoeden veeleer, dat het, na velerlei lotwisseling, in eenig museum of kunstkabinet is terecht gekomen. Van het hoofdaltaar, gewijd aan *Christus*, de Heilige Maagd en *S. Josef*, wordt gezegd, dat het met kunstig beeldwerk en schilderijen, de Groetenis en de Kruisiging voorstellende, prijkte.

Het placaat van 17 April 1577, waarbij de geestelijke goederen voor de predikanten en schoolmeesters werden aangeslagen, had geen betrekking op de bezittingen der voormalige zusterhoven; en de alkmaarsche vroedschap besloot den 16 October van dat jaar, bij rekest aan de Staten van Holland te verzoeken om al de huizen, landerijen, erven en renten van de begijnen in eigendom te verkrijgen, mits dat men den conventualen verzekering zou doen van eene eerlijke alimentatie. Hierop moet, al vonden wij die niet, eene gunstige beschikking verleend zijn, en wij meenen dat de „alimentatie" of eene afkoopsom daarvoor toch ook aan de zusters van het jongehof ten deel gevallen en pater *van Aken* daardoor bewogen is, de papieren over te leveren, waarvan bovengenoemde *Dirk van Foreest*, als het bestuur hebbende over de goederen van het jongehof en andere begijnenkloosters binnen Alkmaar, en de schepenen *Adriaen Hendriksz. Rabbi* en *Paulus Augustijnsz.* den 8 Mei 1580 den inventaris indienden. Hoe het zij, de landerijen kwamen aan de stad en in een „Chaert Boeck" der stads-landen, in 1598 vervaardigd door den landmeter *Dirck Aerianssoon Scheluen*, werden als herkomstig van het jongehof afgebeeld: één perceel onder Groet, Schoorl, Koedijk, Oudcarspel en

St. Maarten, twee onder Haringhuizen, Bergen (in de Sluis- en Zuiderpolders) en Alkmaar (in de Sluis- en Overdiepolders), vijf onder Oude Niedorp, evenveel onder Nieuwe Niedorp en vijftien onder Lutjewinkel. Het grondbezit aan de Kwakelbrug komt evenmin als dat te Assendelft in het kaartboek voor; toch heeft het afgebeelde eene gezamenlijke grootte van 77 morgen of ruim 60 bunders.

Het kloosterterrein zelf, een trapezium, begrensd door de Minnebroederssloot, de Nieuwesloot, de Doelenstraat en den stadswal (de Korte Koningsweg bestond blijkens de kaart van 1560, door *Jacob van Deventer*, toen nog niet), had eene gemiddelde lengte van 125 en eene gemiddelde breedte van 64 ellen, en alzoo eene oppervlakte van 8000 vierkante ellen. Langs eene zijde geheel en langs twee zijden nagenoeg geheel was het bezet met gebouwen, nog een paar afzonderlijke gebouwen en voorts bleekvelden, bloem- of moestuinen en met boomen belommerde plekken omsluitende. Een put met juk stond op de groote binnenruimte, een andere met ijzeren bovenwerk in den paterstuin, die zich achter het patershuis en ter zijde der kerk langs de Nieuwesloot uitstrekte.

Van de bestuurders van het jongehof kan de volgende lijst opgemaakt worden:

Paters, biechtvaders en rectoren:

Gerrit Gerritsz. Berkhey of van Berghen, 1445–1446.
Pieter, 1468. [1]
Adrianus, 1480.
Sijmon Sijmonsz. van Hoogdorp, 1506–1523.
Claes, 1531.
Anthonis Anthonisz. Viselaer, 1533–1540.

---

1) *Jacob Jacobsz.*, biechtvader van het oude hof, vermaakte hem en zijn convent, bij testament van 11 Maart 1468, elk één rijnsgulden.

Jan Zigropsz., 1542. }[1]
Jan Sijbrandsz., 1543. }
Sijmon Dircksz. Pax, 1544–1553.
Thomas Mathijsz., 1553–1555. Den 5 Sept. 1558 heet hij eertijds pater van 't jongehof.
Maerten Jacobsz., 1566. Later pastoor te Bergen.
Gerrit Jansz. van Aken, 1568–1572.

Maters:
Dieuwer Claesd., 1445–1456.
Hildegond Claesd., 1460.
Lijsbeth Jansd., 1473.
Margriet Claesd., 1506.
Fije Willemsd., 1518–1521.
Remmerich Heynrixd., 1542–1545.
Gherrijt Dircxd., 1547–1568.
Marijtgen Gherritsd., 1571–1572.

Overste:
Clemens Claesd., 1568.

Oudste zuster:
Marige Remmend., 1571.

Voogden:
Dirck Sijmonsz., 1474.
Arien Woutersz., 1480.
Jacob van Waerdendel, burgemeester, 1569.
Jacob Reyersz., 1570.

Eene helaas niet vervolgde aanteekening geeft te lezen: „*Aecht Jansdr.* met haren voecht *Dirck Gherijtz.* uit sonderlinghe affectie eñ liefte die sij is draghende tot *Brecht Tijmansdr.* eñ *Alijdt Tijmansdr.*, professide zusteren tot sinte marien te nazareth binnē Alcmair, zusteren van *Jacob Tijmansdr.* en *Aecht* voorz....." In weerwil van vele moeite is het niet gelukt hiervan meer te vinden.

C. W. BRUINVIS.

---

1) Het schrift van beiden gelijkt zoozeer op elkander, dat wij geneigd zijn het aan dezelfde hand toe te kennen. De naam *Zigrop* is ons even vreemd als onverklaarbaar, maar zoo duidelijk, dat geene andere lezing mogelijk is.

HET MINDERBROEDERS-KLOOSTER
TE ALKMAAR.

Kon men een dertig jaren geleden zich nog eene vrij goede voorstelling maken van vorm en omvang van het klooster der H. Maria van Nazareth, van het minderbroeders-klooster is reeds meer dan 300 jaren niets meer te vinden. Op een der oude schilderijen van Alkmaars beleg in 1573 ziet men de kerk flink boven den walmuur uitkomen, maar van de gedaante der overige gebouwen is ons niets bekend. En bleven er van de oude en jonge begijnhoven heel wat archiefstukken te Alkmaar bewaard, van het minderbroeders-convent is schier niets meer voorhanden. Willen wij dus van zijne geschiedenis iets weten en te samen brengen, dan moeten wij ons wenden tot enkele schrijvers, tot meer of minder betrouwbare aanteekenaars, inzonderheid tot de notulen der vroedschap. Wat ons is gebleken moge hier volgen.

Over den tijd der stichting zijn de berichten verschillend. De schrijver der *Batavia Sacra* van Heussen (zie *Oudheden en Gestichten van Kennemerland* enz., 2e deel) meldt, dat Jacob de la Torre (*Relat. Roman.*) den 12 Februari 1444 noemt, maar een oud handschrift der keulsche franciscaner provincie, waarvan L. Wadingus in zijne *Jaarboeken* gewaagt, het volgende jaar, 't welk laatstgenoemde aannemelijk acht, wijl Hertog Filips de Goede in 1445 het klooster een brief van bescherming verleende (waarvan wij nergens elders een spoor gevonden hebben). De alkmaarsche kronijkschrijver van der Woude en de auteurs onzer eeuw Römer en Bots heb-

ben zich aan 1444 gehouden, terwijl WALVIS in zijne *Beschryving der stad Gouda* eerst het jaar 1448 aangeeft. Dit laatste vindt steun in een tot het alkmaarsch Museum behoorend merkwaardig handschrift van omstreeks 1514, 't welk het eerste opstel bevat der kronijk van JAN GERBRANDSZ. van Leiden en een vervolg daarop tot pasgenoemd jaar, en, blijkens de vele daarin voorkomende Alkmaar betreffende bijzonderheden, in of nabij die stad moet zijn geschreven. Hierin lezen wij op het jaar 1447: „Eodem anno monasterium minorum fundatur in Alcmaria die 12 februarii [dus n. s. 1448] in loco cui heilighe velt vocabulum est, qui locus ideo sic dictus est, quia ante minorum adventum ibidem septem sacerdotes insimul domicilium honeste observabant." HOFDIJK hield zich aan den letterlijken datum van dit hem welbekende handschrift, zonder dus op het verschil van ouden en nieuwen stijl te letten.

De herwaarts gezonden broeders behoorden tot den strengsten van de beide takken der orde, dien der observanten, welke in 1447 een eigen provinciaal - eerst in 1517 een eigen generaal bekwam. Het doel hunner zending was, naar OPMEER *Martelaarsboek* en SEDULIUS *Chronicon* [1]) verhalen, „de friezen, besmet door vele dwalingen en gebreken, door hun geleerd prediken te onderwijzen, en door hun heilig leven de enge poorte en den smallen weg, die ten leven leiden, te openen."

In 1452 vergunde RUDOLF VAN DIEPHOLT, bisschop

1) De provinciaal der minderbroeders HENRICUS SEDULIUS, meermalen in deze bladzijden aangehaald, maakte zich voor de kerkgeschiedenis in het algemeen en de geschiedenis zijner orde in het bijzonder verdienstelijk door zijne werken: *Historia Seraphica sive Sanctorum Ordinis sui Vitae*, — *Martyria F.F. minorum alcmariensium gorcomensium et aliorum* — en *Chronicon M. SS. Weerthense*, in welk laatste al de franciscaner-kloosters der Nederlanden vermeld worden.

van Utrecht, aan de nonnen van het middelhof een biechtvader uit de orde der minderbroeders te kiezen, een bewijs, dat de leden dier orde al spoedig het vertrouwen der zusters verworven hadden. Voor het dagelijks lezen van een mis door de minderbroeders in het aan het middelhof verwante S. ELISABETHS-gasthuis, werd nog in Mei 1572 over een kwartaal 6 gulden betaald. Dat onze observanten hunne werkzaamheid niet tot Alkmaar bepaalden, blijkt uit hunne klacht over het verkorten van hun recht door de augustijnen te Enkhuizen, om aldaar op gezette tijden hunne staciën te komen doen. Den 28 Februari 1506 antwoordde de regeering van genoemde stad deswege aan den deken en het kapittel van den dom te Utrecht, dat dit altoos bij vergunning geschied was, en eigen priesters natuurlijk boven vreemden gesteld werden om de passie te prediken.

Volgens de door VAN DER WOUDE gebezigde aanteekeningen van den chirurgijn JAN FREDERIKSZ., werd in 1481 de minderbroederskerk gebouwd, zeker ter vervanging eener vroegere kapel. Waarschijnlijk werd toen de bouw aangevangen die meerdere jaren zou duren, want nog in 1484 leenden de broeders veel steen en kalk van de toen de Groote kerk herbouwende kerkmeesters. EIKELENBERG teekent op dat jaar uit het register der laatsten eene leening van 23000 steenen aan, en gewaagt op datzelfde jaar nogmaals van eene van 50200 stuks. De inwijding wordt in het bovengenoemde alkmaarsche handschrift op 1486 gemeld in deze woorden: „Eodem anno consecratur ecclesia minorum in Alcmaria.” ’t Was eene groote en fraaie kruiskerk, op het midden van het dak met een torentje prijkende.

Blijkens hetzelfde handschrift werd het kapittel der orde hier gehouden in 1473 en wederom [op den eersten Zondag in Mei] in 1499: „anno domini millesimo qua-

dringentesimo nonagesimo nono capitulum fratrum minorum celebratur in Alcmaria cui prefuit Sanctus Oliverius cognomento Maliardus omnium minorum cismontanorum minister." Een derde maal geschiedde het in 1534, op den feestdag van MARIA-geboorte.

Als leden eener bedelorde waren onze minderbroeders vermoedelijk grootendeels afhankelijk van den godsdienst- en weldadigheidszin der alkmaarders. Dat deze zich niet onbetuigd liet mogen wij opmaken uit den bouw der kloeke kerk en uit de – gewis slechts enkele uit vele – tot onze kennis gekomen erfstellingen. Zoo vermaakten: MARGRIET JACOB REINER MENTSEN weduwe in 1461 aan de kloosterlingen 5 tonnen hopbier; JACOB JACOBSZ., biechtvader van het oudehof, den 11 Maart 1468 aan het convent „decem stuveros" en aan ieder broeder „unum brasdenarium"; BARBER WOUT CORTGENS huisvrouw de halve verkoopsom van een aan kerkmeesters gelegateerd stuk land genaamd *Halandert* te Wimmenum, waarvoor in 1494 13½ rijnsgulden werd uitgekeerd; DIRK SIJMONS, de zoon van CLAES CORFF, den 4 April 1510 voor het bidden van 100 zielmissen niet minder dan 50 rijnsgulden; BRECHT JANSD., in de Nieuwpoort, den 21 Februari 1526 een half pond groot vlaamsch; DIRK LAURENSZ., priester te Schermer, in 1529 een philipsgulden; GHUYERTE GERYTSD., huisvrouw van CLAES VAN HOUT, in 1534 20 stuivers; PIETER CLAESS. PALINC en zijne echtgenoote JOSINA WILLEMSD. VAN FOREEST den 5 October 1540 25 rijnsgulden (aan elk ander minderbroedersklooster in Holland 6); BRECHTE THOMASD., weduwe van WILLEM VAN RIETWIJK, in 1550 of 51 25 stuivers; omstreeks denzelfden tijd DUYF WOUTER BROUWERS een huis, waarop de huiszitten 25 stuivers 's jaars hadden, aan de parochiekerk, de minderbroeders en de clarissen gezamenlijk, en CATHRIJN GERBRANDSD. de helft van

een huis aan de noordzijde der Langestraat aan de drie genoemden en de arme huiszitten: ANDRIES WILLEMSZ. VAN SONNEVELT genaamd OUDSHOORN en zijne vrouw WILHELMINA PALINC den 16 Augustus 1555 25 carolus-gulden. Eene clarisse te Haarlem, AECHT TYMANSD., legateerde bij haar testament van 24 Januari 1485 2 ponden groot om „te timmeren", vermoedelijk met het oog op den toenmaligen kerkbouw.

Ook de overheid der stad verleende haren bijstand. In de rekening der thesauriers AUGUSTIJN VAN TEYLINGEN en CORNELIS WOUTERSZ. over 1527 vinden wij onder de uitgaven 10 rijnsgulden voor den miswijn der observanten (in eene ordonnantie tot betaling van 20 October 1532 heet dit „naar ouder gewoonte") en *f* 6 : 14 : – voor den kermismaaltijd der minnebroeders. Den 7 Januari 1552 stond de vroedschap den broeders, mits die zelf voor het afhalen zorgden, 7 portiën wijn toe elk van 20 stuivers, t. w. op Paschen, Meidag, Pinksteren, Sacramentsdag, Maria-Hemelvaart, Visitatie en Kersmis, behalve de 10 gulden 's jaars voor miswijn en 6 gulden 's jaars voor den maaltijd van hun kerkmis, welke beide laatste sommen gezamenlijk den 15 December 1559 voor het vervolg gebracht werden op 5 ponden groot 's jaars. Den 24 September 1555 was de vroedschap den broeders, wegens hunne groote nooddruftigheid, ook te hulp gekomen met eene bijdrage van 40 carolus-gulden; en den 16 Juni 1570 (van andere giften in 1570 en 71 zal nader blijken) werd *f* 10 toegestaan voor onkosten van spijs enz. ter zake der gulden misse van twee broeders.

Een voordeel trok het convent uit het begraven in de kerk, waarin — evenals in de parochiekerk en langs de huizen der ingezetenen — reeds in 1519 het „bidden" (bedelen) anders dan met consent en met een der 6 schotelen van arme-huiszittenmeesters op de boete van één

pond verboden was. Voor elk lijk, dat dus de parochiekerk onthouden werd, moest aan den pastoor daarvan 20 stuivers betaald worden.

De gardiaan en 4 van zijne secreten hadden met de mater van het S. CATHARINA-convent de begeving van eene vicarij op het S. NICOLAAS- of Comans-altaar in de parochiekerk, en uit de begeving in 1545 aan JAN FREDERIKSZ. VAN BERGEN alias *Macht* blijkt, dat toen gardiaan was PIETER VAN DELFT. In 1528 vinden wij als zoodanig genoemd JAN STEENWIJCK, in 1558 AART VAN BREE en als president PIETER VAN GEEL. Beide laatstgenoemden waren met andere geestelijken door burgemeesteren ontboden om eene tusschen de kloosterlingen van het S. ANNA-convent en huiszittenmeesters gesloten overeenkomst te beoordeelen en, ingeval hunner instemming, daarop de bisschoppelijke goedkeuring te verzoeken, hetwelk den 5 September gedaan werd.

Den 2 September 1566 werd de rust in het klooster op droevige wijze verstoord. Reeds bij schrijven van den 27 Maart had de Landvoogdes, naar aanleiding van het verblijf en bedrijf van HENDRIK VAN BREDERODE te Amsterdam, onze overheid gewaarschuwd tegen de practijken van hem en zijne aanhangers, met name tegen de overweldiging der stad, en met last om tegen hen, indien zij kwamen en niet wilden vertrekken, als tegen wederspannigen te procedeeren. Toen men er misschien niet meer op verdacht was, kwam hij den 1 September 's namiddags, volstrekt niet als een te duchten partijganger maar vergezeld van zijne vrouw en twee zusters des prinsen van Oranje [1]), „geassisteert met ettelijcke paer-

1) BOOMKAMP, *Alkmaer en deszelfs geschiedenissen*, heeft WIJNKOOPER onjuist nageschreven en doet den prins in plaats van diens zusters BREDERODE vergezellen.

den" zooals de aanteekeningen van JACOB DIRKSZ. WIJNKOOPER verhalen, binnen de stad, waar hij in de herberg *Coelen* vernachtte en 's anderendaags de zieke juffrouw WILHELMINA VAN SONNEVELT bezocht. De woning van deze verlatende, werd hem door zekere personen een verzoekschrift aangeboden om de minderbroederskerk ter verkondiging hunner gereformeerde religie „soo sij die noemen" te bekomen, waarop hij antwoordde, „dat het in sijn macht niet en was sulxs te consenteren, want het regalia waren." Zoodra hij tusschen 4 en 5 uren met zijne familie de stad verlaten had, „sijnder eenige quaetwillige geloopen als dulle luyden na die minnebroerskercke met bijlen en andere instrumenten en hebbent clooster geweldelijcken opgesmeten, die broeders dit spel vernemende sijn metter daet uyt het convent geloopen elxs soo hij best mochte, dan die burgemeesteren met die gerechte hebben haer des anderen daechs wederom ingeleyt."

Dat het toenmaals niet bij het opensmijten van het klooster gebleven is, zal de lezer wel uit onze verdere mededeelingen vernemen.

Het schijnt dat burgemeesteren bekommerd waren, dat men hun het gebeurde zou verwijten, voor welke veronderstelling aanleiding is te vinden in de volgende verklaring:

„Op huyden den vijfden Septembris a° xv^c^ sessentsestich is phs cornelisz ontboden geweest te compareren voor Burgem^n^ mitte gerechte voirsz. beleden als dat zijn consorten gheen consent gehadt hebbe van burgemeesteren om 't cloester vande minrebroeders te spolieren.

actum tot alcmaer op Burgem^rs^ camer ten dage als boven in kennisse van mij

F. DE TEYLINGEN."

waarbij met eene andere hand op den kant is geschreven:

„dit is phs cornelisz niet voorgelesen na dat hij sijn verklaringe gedaen hadde, soude anders geseyt hebben, dat die secretaris sijn meninge niet wel verstaen hadde, ofte daer van te veel geschreven hadde.”

Of het gepleegde geweld vervolgd en gestraft is? ’t Is te vermoeden, dat de schuldigen zich door de vlucht in veiligheid hebben weten te stellen, althans onder hen, die den 31 Augustus 1568 door den hertog van Alva, wegens niet-verschijning op zijne indaging, met verbeurdverklaring van goederen gebannen werden, komt genoemde, alias *groote Philip*, voor.

Maar ook Dierick Maertsse, van Schagen geboortig, over wien nog in hetzelfde jaar ’68, den 13 November, door het hof van Holland het doodvonnis (het snijden van het hart uit het lichaam, onthoofding en vierendeeling) werd uitgesproken [1]). Hij had, te Alkmaar wonende, in de minderbroeders-kerk geholpen aan het breken en stukslaan der beelden en ornementen, daarna te Gheemen, Emmerik, Wezel en Keulen vertoefd en gepoogd geld en krijgsvolk tegen den Koning van Spanje te verzamelen, eene commissie van den graaf van Hoogstraten bekomen, eenige manschappen uit Friesland naar Holland gelokt en met anderen, daarbij aangeworven, zich gewapend vereenigd onder het duin bij Schoorl en Groet; deze bende naar Schoorldam gevoerd en bij een kerkmeester, waar hij kerkegoed verborgen waande, kisten en kasten doen openen en zich eenig geld doen geven; vervolgens naar Schoorl, waar geweld aan het huis van den schout gepleegd, en naar Schagen, waar in een

1) Boomkamp brengt de uitvoering van het vonnis op dien datum en spreekt alleen van vierendeelen.

vrouwenklooster geteerd werd, naar Winkel, Hoogwoud, Wognum, Zwaag en Westerblokker, geestelijken en boeren zeer lastig vallende, tot hij in hechtenis geraakte en de straf voor zijne rooverijen niet ontging. Zijn vaandeldrager GARBRANDT PIETERSSE, van Nijega, werd denzelfden dag tot ophanging na afkapping van de rechterhand veroordeeld [1]).

Dat in Alkmaar na het voorgevallene de onrust der gemoederen voortduurde, mag afgeleid worden uit het besluit der vroedschap van 20 Januari 1567, volgens 't welk de gardiaan van den predikstoel zou mogen verkondigen, dat een ieder zijn goede gunste van vleesch zou mogen zenden aan het convent, zonder dat de broeders om dit voedsel bij de huizen omgingen. En zelfs nog in 1570, den 4 October, stond de vroedschap, zonder verband voor het vervolg, den minderbroeders *f* 32 toe ter vervanging van hunnen ommegang voor turf, welke toelaag zij herhaalde op 29 Augustus 1571.

Den 17 Mei '67, dus 8 maanden na de verwoesting, was, vermoedelijk op aandrang der hooge overheid, besloten, dat de stad de aan klooster en kerk toegebrachte schade zou doen herstellen „ten minste kosten doenlijk", maar men had zich met de uitvoering hiervan volstrekt niet gehaast; want eerst den 18 Januari '69 werden burgemeesteren gemachtigd, al het in de voorgaande troebelen verbrokene, beschadigde en verlorene te doen maken, herstellen en koopen, volgens de door den gardiaan en de seniores deswege overgeleverde memorie. De stad nam nu het werk der restauratie ter hand, voor het toezicht waarop aan THOMAS BARTELMEUSZ. den 29 Juli 5 pond (den 11 Februari 1570 veranderd in *f* 40) en aan WILLEM LAECKEMAN den 4 October 1570 *f* 12 werd

---

1) Zie MARCUS, *Sententien en indagingen*, blz. 335 en 338.

toegelegd. Ten aanzien van hetgeen „achtervolgende den inventaris" geheel vernield en dus niet te hermaken was, werden burgemeesteren met 2 of 3 schepenen den 29 Juli '69 gemachtigd met den gardiaan en den president in geld te accordeeren; en den 11 Augustus werd de hierop tot een bedrag van *f* 222 : 14 : – getroffen overeenkomst geapprobeerd.

Volgens OPMEER, *Martelaarsboek* II, 201, maakte de gardiaan DANIËL ARENDONK zich met pastoor EYLARD WATERLAND in 1571 verdienstelijk voor Alkmaar, door den stadhouder graaf van Bossu op hunne knieën te verbidden, toen hij, hier komende, streng met magistraat en ingezetenen meende te handelen wegens het door de burgers 3 dagen buitensluiten van 2 door hem gezonden vendels soldaten, en de tusschen de op den 8 April binnen de stad gekomen kwartiermakers en de burgers voorgevallen moeilijkheden. Grond om dit verhaal te betwijfelen hebben wij niet, al maken noch de notulen der vroedschap, noch WIJNKOOPER, die toen burgemeester was en het gebeurde uitvoerig beschrijft, er gewag van. Volgens de notulen wenschten de fouriers voor 150 man meer kwartier dan door den stadhouder geschreven was, en werden 2 personen afgevaardigd om hem daarover te Haarlem te spreken, maar inmiddels de in de voorstad toevende soldaten behoorlijk van spijs, drank enz. voorzien. Volgens WIJNKOOPER viel er eene commotie voor tusschen de burgers en de voor het stadshuis op hunne biljetten wachtende fouriers, zoodat de eersten te wapen liepen en de poorten voor de naderende troepen sloten en bezet'ten; hadden de magistraten de twistende partijen gescheiden, de fouriers op de plaats van het huis van DIRK VAN TEYLINGEN (het Hooge-huis) en 's anderen daags met eene schuit door den wal nevens het minderbroeders-klooster geleid, de buiten wachtende soldaten

van leeftocht voorzien en 2 gedeputeerden aan BOSSU gezonden om hem herwaarts te verzoeken, en had deze die gezondenen *hard aangesproken* toen hij, hier komende, de poorten nog gesloten en de troepen nog buiten vond. BOSSU liet REINIER VAN DER DUYN hier als zijn commissaris achter, die, na gedaan onderzoek, de ontwapening der burgerij gelastte. — BARENT AELBRECHTSZ. CORFMAECKER, alias *Haesewintgen*, een man van „sobere en cleyne verstande", die gewond, bebloed en beschonken met een mes op zijn schouder, hem door HARMEN *de harmsnaeger*, een der belhamels, in de Langestraat in handen gegeven, in de vergadering der oproermakers gevonden was, werd den 30 Juni door het hof te 's Gravenhage veroordeeld tot strenge geeseling te Alkmaar, gevolgd door het, in linnen kleederen en met een brandende toorts in de hand, vragen van vergeving voor de vierschaar en zesjarige banning binnen de stad.

Het vertoef der spaansche troepen gedurende eenige maanden, hoe lastig en bezwarend ook voor de ingezetenen, waarborgde den minderbroeders veiligheid; maar deze ging te loor, toen de stad den 28 Juni van het volgende jaar, geenszins vrijwillig, tot de partij van het verzet tegen den Koning was overgegaan. Schoon de prins van Oranje zijnen luitenant-gouverneur in Noordholland SONOY gelast had, niet te gedoogen, dat de roomschgezinden overlast leden of in hunne godsdienstoefening verhinderd werden, bleek te Alkmaar al spoedig de ijdelheid van dat bevel en ving een treurspel aan, waarvan het laatste bedrijf voor een deel te Ransdorp maar inzonderheid te Enkhuizen werd afgespeeld. Wij moeten tot ons leedwezen, ja met droefheid en verontwaardiging, spreken over een op weerloozen gepleegden moord, over de alkmaarsche roomsch-catholieke martelaren:

DANIËL ARENDONK, gardiaan der minderbroeders, ge-

boren volgens OPMEER te Kampveere (Veere) in Zeeland, volgens VAN HEUSSEN te Arendonk in de Kempen, in de klooster-inzettingen onderwezen door LEVINUS BREGT van Antwerpen en FRANCISCUS DOMMELANUS en vervolgens in de godgeleerdheid te Leuven door ADAM SASBOUT e. a., een man zeer ervaren in de H. Schriften en ijverig voor het geloof, mager en bleek ten gevolge van zorgen, vasten, waken en bidden.

CORNELIS VAN DIEST, pater van het klooster der clarissen [1]), zoon van rijke ouders, begaafd prediker, in

1) Aldus volgens OPMEER en SEDULIUS. Maar VAN HEUSSEN, van het S. Catharina-klooster sprekende, zegt, dat dit in 1572 bestuurd werd „door voorgemelden KORNELIS VAN DIEST", en BOOMKAMP noemt hem „bestuurder van St. Catharina Convent, bewoont by d'arme Clarissen". De laatste schrijver schijnt door deze onzinnige bepaling aan beide meeningen gelijk te willen geven; voor die van v. H. toch moest hij grond vinden in de volgende, hem niet onbekende, door EIKELENBERG vermoedelijk aan ADRIAAN WESTPHALEN ontleende, aanteekening:

„Den 29 Juni 1578 deed ADRIAAN SIMONSZ. aan de zusteren van het oude hof [het St. Catharina-convent] rekening van hetgeen hij sedert den dood van den pastoor [pater?] ontvangen had en gaf haar over: 100 rijnsgulden, 2 lange zilveren kroezen, 1 dopte kroes, 1 stoel, 12 kleine kroesjes en 10 lepels. Dit zilver is verkocht voor 19½ stuiver het lood en de opbrengst bij de 100 rijnsgulden gevoegd. Hiervan werd eene handteekening gelost van 70 [gulden], door den pater en ADRIAAN SIMONSZ. samen geleend, en welke som VAN DIEST noch bij zich droeg, toen hij door de geuzen vermoord [gevangen genomen] werd. De rest van het geld werd door de zusteren MAERTGEN en MACHTELT JANS gedeeld."

Nu was, blijkens den inventaris van het archief van het S. Catharinaconvent (*Bijdragen*, 10e deel) in 1561 een mr. CORNELIS, in 1563—68 een CORNELIS PIETERSZ. — waarschijnlijk dezelfde — pater van dat klooster, en deze zou den toenaam VAN DIEST kunnen gevoerd hebben; maar werd in 1569 als pater geïnstalleerd ADRIAAN JOOSTENSZ. Was CORNELIS PIETERSZ. gezegd VAN DIEST toen ook nog in functie, dan zouden wij ADRIAAN JOOSTENSZ. als onderpater kunnen aanmerken en deze, had WESTPHALEN of EIKELENBERG zich misschien in de juiste lezing vergist, dezelfde kunnen zijn als ADRIAAN SIMONSZ., die bovenstaande verantwoording deed. Maar was JAN VAN NAARDEN werkelijk, volgens OPMEER, „amptgenoot" van v. DIEST „sijner bedieningh by de Nonnen", — in verband met onze veronderstelling dus bij het S. Catharina- en niet bij het Clarissen-klooster, — dan vervalt de mogelijkheid hiervan.

weerwil van zijnen gevorderden leeftijd nog jeugdig van voorkomen.

JAN VAN NAARDEN, onderpater of tweede biechtvader van genoemd convent en kostermeester der minderbroederskerk, een minzaam mensch.

LOUIS VOETS, geboren te Arquennes in Henegouwen, nog nauwelijks 2 jaren bij de minderbroeders geprofessijd.

ADRIAAN VAN DER GOUDE, wachter, en

ENGELBRECHT TER HOOG [1]), een sober, en even als de vorige, ijverig leekebroeder van het minderbroeders-klooster.

Laat ons kortelijk nagaan wat OPMEER en SEDULIUS, mogen deze ook ten aanzien van enkele bijzonderheden niet juist zijn ingelicht, aangaande hun lot en uiteinde verhalen.

Vóór den overgang der stad wilden de minderbroeders, verschrikt door het elders gebeurde, haar ontwijken [2]), maar burgemeesteren bewogen hen nog te blijven, onder belofte van bescherming en toevoeging van leeftocht. Toen de geuzen-troepen onder bevel van FOXUS, alias *Houtebeen*, een fries van bekende wreedheid, door de Friesche poort ingelaten werden, trachtten zij evenwel door de Kennemerpoort te ontvluchten, maar werden daarin door eenige burgers verhinderd. Daar niemand hen dorst ontvangen of verbergen, weken zij weder in het klooster, waar ARENDONK en VAN DIEST voor het altaar staande gevat werden, gelijk ook de anderen die her- en derwaarts verstoven waren, terwijl alleen TER HOOG er in slaagde zich te verschuilen. Na 3 dagen gevangenschap, werden de 5 met wagens, onder spot en mishandeling van het door FOXUS aangevoerd geleide, over Hoorn gevoerd naar

1) BOOMKAMP, *Alkmaer*, en VAN HEUSSEN noemen hem TER BORG. Beiden laten hem te gelijk met de anderen naar Enkhuizen voeren en ter dood brengen.

2) Zij toonden daardoor een juist besef te hebben van het lot, dat hun van der geuzen soldaten te wachten stond.

Enkhuizen, daar overgeleverd aan den gouverneur GERARD VAN BERKENRODE, haarlemmer van geboorte en gewezen kanunnik, die ARENDONK over het misoffer bespotte maar mannelijk beantwoord werd, en, na in den nacht elkanders biecht gehoord te hebben, den volgenden dag, „sijnde het Feest van St. Jans-onthoofding [lees: geboorte] den 24 Juny", 's morgens een weinig na 5 uren, op de Breestraat voor het stadshuis, aan een galg opgehangen, ADRIAAN het eerst, vervolgens de gardiaan die onder het opzeggen van den 30en psalm ter dood ging, en daarna de 3 overigen; waarna de lijken 's avonds afgenomen, buiten de Noorderpoort aan den zee-oever nedergelegd en naderhand op eene onbekende plaats begraven werden [1]).

ENGELBRECHT TER HOOG, door eene vrouw omtrent Alkmaar verklapt, geraakte mede in de gevangenis en werd, daar hij onder den graaf van Megen gediend had toen deze de factie van BREDERODE vervolgde en niet wilde verraden waar hij de vergulde en zilveren vaten en kelken der kerk verstopt had, te meer gehaat door den overste der stad WIGBOLD DE FRIES, hevig gepijnigd en in het laatst van November, zeer verzwakt, door den hopman LIEVE DE KROT [lees: DE CROIX], van Gent, naar Ransdorp vervoerd en daar aan een boom opgehangen.

ARIAEN FRERICX, de vervolger sedert 1561 der door den altarist JAN CORNELISZ. alias *Spek* begonnen „Chronyk van Hensbroek", verhaalt het gebeurde aldus: „doe die geusen talcmaer quamen hebben sij 4 minnebroers gevangen en hebbense te enchuysen gebrocht en daer opgehangen en daer na hebbense oick die overste van

---

1) Onder de catholieken te Enkhuizen leeft de heugenis hiervan nog in het versje:

De pastoors worden in Alkmaar gevangen,
Maar in Enkhuizen gehangen.

Zie *Het Jaarboekje van Alberdingk Thijm* voor 1891, bl. 213.

deselve minnebroers gecregen diewelke hem een weinich verbercht hadde genaemt broeder engel en hebben hem veel persecusis aengedaen ende lange gevangen gehouden en die broers diese t enchuise gehangen hadden hebbense haest begraven." Deze aanteekenaar verwart dus den leekebroeder met den gardiaan, en is met het uiteinde van den eersten onbekend gebleven.

Waar de hoofdzaken: de gevangenneming, de wegvoering en de terdoodbrenging der geestelijken, onweêrsproken moeten blijven, zou weinig baten eene poging om iets af te dingen op het verhaal onzer zegsmannen, door de bewering, dat zij geen van allen van hetgeen zij mededeelen getuige geweest en in deze als roomsch-catholieken niet onbevooroordeeld waren, dat OPMEER zelfs sterk aan de spaansche zijde stond en o. i. zijne verbeelding wel eens te veel vrij spel liet; of door deze, dat de alkmaarsche archieven over het gebeurde volstrekt zwijgen en de namen van FOXUS [1]) en DE CROIX zelfs niet noemen, wel WIGBOLD DE FRIES, eigenlijk WIBE SUYRSZ., maar dan als aan SONOY ongehoorzaam hopman buiten de stad en niet als bevelhebber daarvan er binnen. Wat echter den datum van den moord te Enkhuizen betreft, verkeeren OPMEER en SEDULIUS blijkbaar in dwaling, zoowel als de schrijver der in 1642 te Munster gedrukte *Opkomste der Nederlandsche Beroerten*, die den 25 Juni aangeeft. Eerst den 26 benoemde de alkmaarsche vroedschap mr. GERRYT VAN DER NIJENBURCH en CLAES HARCXZ. om met den door SONOY gezonden commissaris GUILLAUME MOSTERT [een uit Alkmaar geweken en in 1568 door ALVA gebannen antwerpenaar] te reizen naar

---

1) Zonder den latijnschen uitgang zal deze naam wel Fox moeten zijn. Een NETTERT FOX, kolonel van Hertog ALBERT van Saksen, sneuvelde te Kolham den 22 Juli 1499.

Enkhuizen, om met den luitenant te communiceeren van der stede zake, en eerst den 28 ging de stad over tot de zijde van het verzet.

De aanteekening van een voornaam amsterdammer, aangehaald door BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, dat den 12 Juli eenige minderbroeders te Enkhuizen werden opgehangen, schijnt, op het door-ons behandelde geval toegepast, beter met de tijdsorde te strooken.

Rechtvaardiging van, verschooning voor de gepleegde gruweldaad is niet te vinden, al moge men tot verklaring ervan doen gelden de ruwheid van het toenmalige krijgsvolk; de weinige waarde waarop men, door de strafoefeningen der Inkwisitie en van den Bloedraad, gewoon was geraakt een menschenleven te schatten; de wraakzucht, gewekt in de gemoederen van velen, die bloedverwanten en eigen goed hadden moeten verliezen, of wel die ten gevolge van het door de spanjaarden opknoopen van een door SONOY gezonden trompetter, waarvan BORR gewaagt; en de omstandigheid wellicht, dat het monniken geweest waren, die de ter dood veroordeelde afvalligen van het oude geloof in hun laatste uur bijstonden. Hoe het zij, wraakzucht is onchristelijk en zondig, en zondig in dubbele mate als zij zich koelt aan hen, die het leed, waarover men wrokt, niet veroorzaakt hebben.

BOOMKAMP stelt er prijs op, op het gezag van VELIUS, *Chronyk van Hoorn*, te doen uitkomen, dat na het binnenkomen van het krijgsvolk „het bewindt der zaaken den Burgemeesteren als geheel onttrokken wierdt, en de Krygslieden het al naer hun zin en wille deeden; die hier slegt huis hielden; en uit gemaekte oorzaken veel burgers huizen plonderden." 't Zal wel zoo zijn; maar hebben werkelijk, naar luid van het geleverd verhaal, alkmaarsche burgers de slachtoffers verhinderd zich door de vlucht te redden, dan zijn die daardoor medeplichtig geworden aan hunnen dood.

Dat de catholieken roem dragen ook op deze martelaars, die hun geloof boven hun leven stelden, wij kunnen het billijken en eeren; en vergelijkt OPMEER het alkmaarsche minderbroeders-convent – gewis wegens de godsvrucht en geleerdheid zijner bewoners – bij het oude klooster te Milaan onder het opzicht van AMBROSIUS en de celle der dienstknechten van CHRISTUS te Trier, waarvan de H. AURELIUS AUGUSTINUS spreekt, terecht zegt hij, dat het boven het laatste uitblinkt op den titel zijner martelaars.

L. BAERT, ons onbekend, heeft, vermoedelijk al vóór 1750, hunne nagedachtenis eenige, in afschrift door pastoor W. KLEEFF bewaarde, versregelen gewijd, welke, al laat de vorm te wenschen over, hier om de wille der volledigheid niet mogen ontbreken:

„Ons vaderlijke stad verbreekt hier trouw en woord,
En ziet oogluikende aan mishandeling en moord
Van onbevlekte deugd, gehuisvest in zes mannen,
Uit haren wal gehaald, gekneveld en gespannen,
Te Enkhuizen door den strop het leven uitgebluscht!
Dus heeft zich razernij in martelbloed verlust.
Gelukkig drie paar broêrs, gedood in 't ochtendkrieken,
Uw zielen snellen heen op cherubijnen-wieken,
Bekransd met eeuwig loof in 't zalig vredehof,
Daar gij, in 't wit gekleed, zingt uwen Schepper lof."

Behalve de genoemden moet het groote klooster meerdere bewoners gehad hebben, van wie te vermoeden is, dat zij een goed heenkomen hebben weten te vinden.

Alvorens nu van dit treurig onderwerp af te stappen, willen wij, ter bevrediging van het beleedigd rechtsgevoel onzer lezers, nog mededeelen, dat FOXUS *Houtebeen* te Enkhuizen onder een brasmaal vermoord, WIBE SUYRSZ. op last van SONOY te Medenblik opgehangen en LIEVE DE CROIX door de zijnen te Schagen onthalsd is. Hoe GERARD VAN BERKENRODE aan zijn einde gekomen is mocht ons niet blijken.

Boomkamp zegt, bl. 180, dat het klooster reeds in hetzelfde jaar 1572 voor het grootste gedeelte gesloopt werd. Zulks was wel het geval met dat der clarissen, waaraan reeds in Juli de hand werd geslagen, voorzeker in verband met de omstandigheid, dat het buiten de toenmalige stadsvesten gelegen was en men, op verdediging bedacht, het daarvoor gevaarlijk achtte. Maar nog op 17 November besloot de vroedschap het mannengasthuis van achter het stadshuis te transporteeren in het minnebroeders-klooster. Toch moeten de meeste gebouwen al spoedig daarop, in 1573, verdwenen zijn, misschien om den afkomenden steen tot verbetering der fortificatie te bezigen. De kerk moest mede den krijgsgod gewijd worden, daar men op 29 April '73 aanving daarin geschut te gieten. Gedurende het beleg der stad drong een 15 ponds vijandelijke kogel den 12 September, omtrent 6 voeten boven den grond, door den ruim 2 voeten dikken kerkmuur, en schoot die een borstelmakersdochter, die, voor de eerste maal aarde aan de wallen dragende, zich binnen het gebouw veilig had gewaand, de hersenpan van het hoofd, zoodat het brein tegen den muur spatte. Den 19 December machtigde de vroedschap burgemeesteren, het afbreken der kerk aan te besteden, zoodat zij in 1574 in het lot der overige gebouwen deelde.

Het vrij groote terrein van het klooster, gedeeltelijk een boomgaard, was ten westen en noorden begrensd door de stadswallen, ten oosten door de Minnebroêrssloot, die door een boog onder den wal, waarvan de Papentoren tot beschermer strekte, gemeenschap had met de vestgracht en de scheiding vormde langs het jonge begijnhof; en ten zuiden door verschillende particuliere huizen, waartusschen de Paternosterstraat – al deze namen hebben beteekenis – een toegang tot het klooster verleende.

Den 29 Juni 1584 besloot de vroedschap op het minne-

broeders-erf eene plaats te beramen om de dooden te begraven, den 27 Juni 1590 om de lakenramen, staande onder der stede wallen, binnen 14 dagen van daar te nemen en te stellen op het „monniken-erf", den 31 Juli den lakenbroeders aan te zeggen, althans voor den aanstaanden winter genoegen te nemen met het „monnikenerf." Onder dezen naam bleef het, al was het sedert het raadsbesluit van 11 Maart 1605, met vergrooting door afbraak van bestaande huizen, tot beestenmarkt ingericht en gebezigd, bij oud-alkmaarders tot zelfs in de eerste helft der 19e eeuw bekend. De marktgangers van buiten schijnen het echter „Paardenmarkt" gedoopt te hebben, en, zonderling genoeg, is deze naam algemeen gebruikelijk geworden en gebleven, schoon sedert het begin dezer eeuw alle beestenmarkten in andere stadsdeelen worden gehouden. Een bruggetje tusschen het erf en den nieuwen uitleg, dat Monniken- of Minnebroersbrug heette, is omtrent 20 jaren geleden verdwenen, en nagenoeg niemand weet meer, dat het, al veel eerder in plantsoen veranderd, naburig bolwerk het Monniken-bolwerk werd genoemd, en dat de daarop geplaatste en in 1819 afgebroken meelmolen den naam droeg van *de Monnik*.

Zoo is bij het tegenwoordige geslacht alle heugenis van het minderbroeders-klooster verloren, en toen bij het bouwen der gasfabriek in 1852 muurwerken in den grond werden gevonden [1]), vermoedden maar weinigen, dat deze tot de fundamenten der kerk of ander gedeelte van het voormalig convent behoorden.

C. W. BRUINVIS.

---

1) Ook in 1800 had men bij het omspitten van de noordzijde der Paardenmarkt oude fundamenten, een gedempten put en doodsbeenderen, en eenige jaren vroeger bij het rooden van boomen menschen-geraamten gevonden.

NAMEN VAN DE GEESTELYCKE PERSONEN,

DIE ACHTERVOLGENDE 'T PLACCAET VAN DE HO. MO. HEEREN STATEN GENERAEL VANDE GEVNIEERDE NEDERLANTSCHE PROVINCIEN OP DEN 26en FEBRUARY 1622 GEËMANEERT ENDE DEN 15en MARTY DAERAENVOLGENDE GEPUBLICEERT HAER ALHIER TER SECRETARIE HEBBEN BEKENT GEMAECT.

Medegedeeld door Mr. N. DE ROEVER, Archivaris van Amsterdam.

Het komt mij overbodig voor de geschiedenis van het hierboven genoemde plakkaat, voornamelijk tegen de Orde der Jesuiten gericht, hier op te halen.

Dat het zelfs in Amsterdam, waar de regeering het beginsel van vrijheid ook voor andersdenkenden, naar het mij voorkomt, immer zoo goed als de plakkaten het konden lijden gehuldigd heeft, een diepen indruk maakte, in die mate, dat een groot aantal der priesters, in de eerste plaats natuurlijk zij die tot de Societeit van Jezus behoorden, de stad en het land ontweken om in veiliger haven den loop van zaken af te wachten of althans afwezigheid voorwendden en zich schuil hielden, blijkt uit den tekst van vele der inschrijvingen.

Onze naamlijst geeft nu niet alleen een merkwaardig tableau van de in 1622 te Amsterdam dienenden priesterschaar, maar wijst ook aan hoe langzamerhand het vertrouwen op de stadsregeering terugkeerde, zoodat reeds in den aanvang van 1629 ook de laatste weder zijne oude woonplaats blijkt te hebben opgezocht. Het is zeker niet zonder beteekenis dat in 1629 het plakkaat

werd gerenoveerd. De hernieuwing bewijst, dat het aan de opvolging der scherpe bepalingen haperde. Het schijnt, dat er na 1629 slechts nieuw aangekomenen zijn ingeschreven.

De gegevens, die deze lijst oplevert, te verwerken is een taak, die ik billijkerwijs aan beoefenaars der geschiedenis der Katholieke Kerk mag overlaten. De rijke verzameling aanteekeningen gevoegd bij den volhardenden ijver van mijn hooggeachten vriend Bern. J. M. de Bont zullen hem, hoop ik, er toe aansporen het hiergegevene aan te vullen en nuttiger aan te wenden dan ik het zou kunnen doen.

Ik ben den lezers van dit tijdschrift echter nog schuldig iets te vertellen omtrent het handschrift, dat ik hier liet afdrukken.

Na de publicatie van het plakkaat had de inschrijving ter secretarie der stad plaats in een boekje, dat onder den substituut-schout Vlasvat bewaard werd. Dit was geheel in overeenstemming met de bepaling. Doch ook Burgemeesteren begeerden in kennis te blijven met de namen der geadmitteerde priesters, en nu lieten zij een afschrift van het boekje nemen en dit bijhouden door den Secretaris, die daarvoor de gegevens van den Schout ontvangen moest. Maar deze schijnt dit langzamerhand te hebben verzuimd, en ook brachten de priesters niet zelden hun naam en woonplaats niet terstond en soms wel in 't geheel niet bij den schout aan. Beide redenen veroorzaken, dat men deze lijst niet als volledig mag aanmerken voor het tijdperk, dat binnen de eerste en de laatste inschrijving ligt.

Mij is niet gebleken, dat het lijstje later door den secretaris is voortgezet. Uit het bestaan van de bekende „lyste van paepse vergaderplaetsen" van 1656 schijnt het tegendeel te blijken. Na het plakkaat van 21 September

1730 werd een nieuw inschrijfboek aangelegd, dat in het stads-archief voorhanden is.

Het oorspronkelijke vond ik gebonden in het keurboek K. achter den inhoudklapper.

Jan Vonck, van Amsterdam, wonende aldernaest de Brouwerye vande Lely op den Amstel, wereltlyck priester, den 18 Marty 1622.

Jan Wuytiers alias Jan Benning, van A. [1]) w. p. [2]), wo. [3]) t. h. v. [4]) Sr Dirck Wuytiers, zijn broeder, vermits zijne siecte ende indispositie door Jan Vonck aengegeven den 18 Marty 1622 (in margine staat) obyt 1647.

Pieter Jacobsz. Can, van A., w. p., wo. t. h. v. Pieter Jacobsz. Can, zijn vader, op den hoeck van Dirck van Hasseltstege, den 18 Marty.

Claes Jansz. Bol, van Crommenye, w. p. wo. bij Dieuwer Jans, zijne zuster, op de Nieuwe Syts-Achterburgwal in het tweede huys van Mr Reynier Engels (af.) den 18 marty.

Steven Woutersz., van Campen ende alhier over de twintich jaren gewoont hebbende, w. p. wo. in den Aeckerboom op de Nieuwendyck by Doede Jansz. [5])

Jan Cornelisz., van A., w. p., wo. in den Rooden Leeuw, op den hoeck vande Crommelleboochsteech, t. h. v. Hendrick Cornelisz., 18 Marty.

Jan Goossens, van Antwerpen van geboorte ende naer de verclaringe van Jan Cornelisz. Hollesloot al over de 40 jaren alhier gewoont hebbende, w. p., wo. beneden

---

1) A. = Amsterdam.
2) w. p. = wereltlyck priester.
3) wo. = wonende.
4) t. h. v. = ten huize van.
5) De zoon van dezen Doede, was de notaris Cornelis Aeckerboom Doedesz.

't Spuye. Is vermits syne impotentie door den voorsz. Hollesloot aengegeven.

Willem Symonsz., van A., minnebroeder, wo. op de Zeedyck in de vergulde hamer bij Jacob Thomasz., lynslager, 18 Marty.

Steven Houtgens [1]), van Valckenburch bij Maestricht, minnebroeder, wo. t. h. v. Gerrit Vermeulen, 18 Marty.

Christoffel Morren Hendricxsz., van St. Truyen int lant van Luyck, minnebroeder, hebbende al ontrent 14 jaren, soo geseyt worde, alhier ter stede gewoont ende jegenwoordich wo. op de Turffmarckt bij Benthe Gysbertsz., seylemaker, 18 Marty.

Mr. Fabianus van Blocklant [2]), van Amsterdam, w. p., wo. bij syn suster op de Heerengraft ontrent de huysinge van den substituut Haen. Is vermits hij van huys was aengegeven door Mr. Corn. Davelaer [3]), advocaet, den 19 Marty.

Jacob Dircksz., van A., w. p., wo. in de Calverstraet naest de Bolhamer bij zijn moeder. Is vermits hij van huys was aengegeven door Adriaen Geurtsz. Boomgart [4]) den 19 Marty.

Jan Claesz., van A., w. p., wo. in de Calverstraet, int vroutgen van Ruyven, bij sijne moeder. Is vermits hij van huys was aengegeven door Jan Geurtsz., kistemaker, den 19 Marty.

Mr. Barthoult Engels, Licentiaet in de rechten, soon

---

1) Onduidelijk of er Houtgens of Hontgens staat.

2) Fabianus, was de zoon van den gewezen pensionaris Mr. Martin van Blokland, van Montfoort, die de stad Amsterdam sedert 1564 vele jaren had gediend.

3) Mr. Cornelis van Davelaer, de in zijn tijd beroemde advocaat en commandant der eerewacht bij de inkomst van Maria de Medicis, was Fabiaens zwager.

4) Adriaen Geurtsen Boomgaert was schilder. Zie over hem Oud-Holland, 1885, blz. 180.

van Mr. Reynier Engels, w. p., wo. bij den voorsz. Mr. Reynier, sijn vader, is vermits sijne absentie aengegeven bij Mr. Reynier voorsz. den 19 Marty.

Gerrit Egbertsz., van A., w. p., wo. op 't Ruslant bij Pieter Pietersz. [1]), schilder. Is vermits zijne absentie aengegeven bij den voorsz. Pieter Pietersz. 21 Marty.

Claes Claesz., van Durckerdam, w. p., wo. bij Arent Bouwers spycker, den 21 Marty.

Hendrick Claesz. Ebbe, van A., w. p., wo. bij Nieuwezijds Armsbrughe in Lalant, bij Claes Claesz. Ebbe, zijn vader, den 21 Marty.

Floris van Alkemade, van A., w. p., wo. naest Jan Pietersz. Reael, t. h. v. Nicolaes van Alckemade, zijn vader. Is vermits zijne absentie aengegeven bij Jacob van Alckemade, in 't Hoeffyser, den 21 Marty.

Martinus Lap, van A., w. p., wo. op de Binnen-Amstel bij de Brouwery de Lely, t. h. v. Lysbeth Stevens, den 21 Martij.

Matheus Heys, van Geertruydenberch, Dominicaner monnik, wo. t. h. v. Francisco Patutio op de Heerengraft. Is vermits syne absentie aengegeven door Mr. Cornelis Davelaer, advocaet, den 21 Martii.

Sijmon van der Wielen, van A., w. p., wo. Nieuwesyts-Achterburgwal in de Duyff, tegens over Mr. Reynier Engels, den 21 Martii.

Jacobus Oleus, van A., w. p., wo. op de Coningsgraft in St. Andries, bij sijn moeder Anna Jacobs, wed. van Jan Olye. Is vermits sijne absentie aengegeven bij Trojanus de Magistris, sijn swager, den 22 Martii. (In margine staat: obiit 1646). [2])

---

1) Over den schilder Pieter Pietersz., kleinzoon van den beroemden Langen Pier, zie men Oud-Holland, 1889.

2) Hij stierf Januari 1647 en is begraven 19 Januari 1647.

Pater *Johannes van den Brande*, lest geweest conventuael van de Augustiner monniken tot .... in 't land van Luyck. Is door Mr. Cornelis Davelaer sijn naem bekent gemaeckt den 21 Decembris 1623. Leyt thuys by Hiskia Jans, snijder op de Princegraft omtrent de Westerkerck.

Jan Claesz. van der Mye, van A., w. p., wo. t. h. v. Cornelis Dirksz. Cool, in de Molensteech achter de Oude kerck. Is vermits sijne absentie aengegeven bij Abraham Claesz., zijn broeder en Symon Jansz., sijn oom, den 21 Martii.

Jacob Jansz., van A., w. p., wo. t. h. v. Pieter Michielsz. in de Koestraet, den 22 Martii.

Harmen Dirksz., van A., broeder van Jan Dircksz., bontwercker, over de Convoy [1]), w. p., wo. t. h. v. voorsz. zijne broeder. Heeft zijnen naem op den 21e Martii voorsz. aen myn Heere den Schout bekent gemaect.

Jan Jansz., van A., p., wo. t. h. v. Lysbeth Jans, op de N. Z. Achterburgwal, tegenover Jan Dircxsz., offslager van de nieuwe goederen, die bij openbare opveylinge werden vercoft, den 22 Martii.

Hugo van Groenewegen heeft aengegeven dat *Jan Jansz.*, alhier geroert, cognomine *van Santen*, mits 't overlijden van Lysbeth Jans, bij dewelcke hij voor desen sijn woonplaets heeft gehadt, alrede voor desen zijn logement heeft genomen ten huyse van Cornelis Henricxsz. op de Zedijck in de Swarte Bock. Actum den 27 Novembris a° 1636.

Sybrandus Osterverius, Friso. w. p., wo. t. h. v. Cornelis Pietersz., scheepstimmerman op Ulenburch, heeft zijnen naem aen myn heere den schout bekent gemaect

1) Het kantoor der convooien werd toenmaals gehouden in een der aan den Zeedijk uitkomende gebouwen van het voormalig Minderbroedersklooster.

den 16 Junii 1622, hebbende vermits sijne absentie uyt te stadt niet eer connen compareeren.

Geextraheert uyt seeckeren boexken onder substituut Vlasvat berustende ende aldaer by Melchior Bouwer onderteekent door mijn last.

(w. g.) D. MOSTART. 1625.

Jan Jansz., van A., w. p., thuys leggende bij Jan Corsz. op de Brouwersgraft, heeft sijn naem als vooren bekent gemaect den 22 Junij 1623, hebbende als voren niet eer konnen komen.

Gerrit Fredricxsz., van A., thuys leggende bij Jan Dircksz., bontwercker in de Calverstraet, heeft als boven.

Jacob Jansz., van Antwerpen, w. p., thuys leggende bij Simon de Kock, maeckelaer op de Warmoesgraft.

Geextraheert uyt seecker cedulle, geschreven bij den hand van den Secretaris Melchior Bouwer.

Bij mij D. MOSTART. 1625.

Antonius de Henus, predickheer binnen Antwerpen, tot Rem Wybrandtsz., neffens het slot van Gelder [1]), aengegeven door den substituyt Tegnagel, den 1 Julij 1625.

Gerrit Jansz., van Deventer, w. p., heeft sijnen naeme den 28 Junii 1625 door Cornelis Coenesz., den Heere officier bekent gemaeckt, hebbende mits sijne absentie buyten 's lands niet eerder compareeren konnen.

In kennisse van my D. MOSTART. 1625.

Gregorius ab Ayala, van Berghen op Zoom, w. p., heeft op huyden zijnen naeme, aen den Heere Hooft-Officier bekent gemaeckt, hebbende midts zijne absentie ende uytlandigheyt tselve niet eerder konnen doen. Actum

1) Het slot van Gelder was gelegen op den N. Z. Achterburgwal, hoek Hemelrijk.

2) Jan Gausneb, genaamd Tengnagel, schilder, die tevens onderschout was.

den 28 Augusti 1625. Is gelogeerd ten huyse van Jan Willemsz., boekkoper aen de Langhebrugh.

In kennisse van my D. MOSTART. 1625.

Wouter Willemsz., v. A., w. p., is gelogeert bij zijn broeder Jan Willemsz., Apteeker, wo. in de Calverstraet. Aldus aengegeven by Jasper van Diemen desen 10 December 1625. (w. g.) B. CORTENHOUFF.

Henrick van Merwen, van Breda, priester van de Orde der Preeckheeren tot Antwerpen, is gelogeert t. h. v. Pr Brouwer in 't Steenhouwerssteeghjen. Aldus aengegheven bij Frederick Sybrandsz. 6 Januari 1626. [1])

Pater *Vincentius Andreae*, van Delft, w. p., van de Ordre der Predickheeren, heeft op huyden (twelck door zijne uytlandigheyt niet eerder heeft connen geschieden) door Fredrik Sybrandsz., zijnen name gedaen bekent maeken, mitte plaetse van zijne domicilie wesende ten huyse van Jan Jacobsz. Noorman, wo. op de N. Z. Kolck. Actum den naestlesten Februarii 1626.

Mr. *Jan Jacobsz. van den Broek* [2]), w. p., geb. binnen der stadt Grave, gelogeert op de Coningsgraft ten huyse van Jan Jansz., heeft op huyden (alsoo 't midts sijn uytlandigheyt niet eerder heeft konnen geschieden) door Michiel Jacobsz., schipper, zijnen name aengegeven. Actum 4 Aprilis 1626.

Valentin Bisschop, van Middelburgh, w. p., gelogeert t. h. v. Lucas van Luyck, ysercraemer in de Warmoesstraet, heeft door denselven op huyden (als hebbende het door sijn absentie ende uytlandigheyt niet eerder connen doen) zijnen name ter Secretarie aengegheven. Actum 4 Augusti 1626.

---

1) De inschrijving van dezen en van de 5 volgenden is bekrachtigd met de handteekening van den Secretaris D. Mostard.

2) Van de Societeit van Jesus.

Mr. *Pompeus Walraven*, geb. tot Alckmaer, w. p., gelogeert ten huyse van Aeltje Jansdr. wede, in de Warmoesstraet inde Meerminne, heeft op huyden, als hebbende het door sijne uytlandigheyt niet eerder konnen doen, sijnen name alhier ter secretarie laten aengheven. Actum 16 October 1626.

Op huyden den 21 Octob. 1626 heeft *Alardus Volquenius*, geb. van Vrieslandt, w. p., sijne naeme ter secret. deser stede ghedaen aengeven en daerbij aenseggen, dat hij ten huyse van Anthony Israel in de Bagijnensteegh gelogeert is, hebbende midts sijne uytlandigheyt verhindert geweest 't selve eerder te komen doen.

Johannes Crotsius, die (midts sijne uytlandigheyt) niet eerder heeft konnen komen, heeft door Hugo van Groeneweghen, procureur, zijnen name ghedaen aengheven op huyden den 7 Juli 1627. Hij is van Haerlem ende w. p., gelogeert t. h. v. Jan Jansz., mandemaker op de Turffmarkt.

Michiel Coolen, van Calcar, pr. en predickheer, die (midts zijne uytlandigheyt) niet heeft konnen eerder komen, heeft door Frederick Sybrandtsz. zijnen name ghedaen aengheven ende aenseggheu, dat hij tot Isacq Jansz. op de Nieuwezyds Achterburchwal gelogeert is, huyden den 15 July 1627.

Henrick Bruyn, van A., w. p., heeft op huyden sijnen name door den procureur Hugo van Groeneweghen bekent ghemaeckt, alsoo hij midts sijne affwesen ende uytlandigheyt tselve niet eerder heeft connen doen. Is gelogeert in de Mol, bij Grietje Gilles. Actum 3 Nov. 1627.

Mr. Anthony Jansz., chirurgijn, heeft ter secretarie aenghegeven den naem van *Pieter Matthysz.*, van A., w. p., thuys leggende in de N. Z. Wijde Kerksteeghe, t. h. v. Jan Tin, won. in de paeschkaers, nu eerst van buytens lands weder binnen deser stede ghekomen. Actum 20 Marty 1628.

M[r]. *Pieter Koets*, van Urssem bij Alckmaer, heeft zijnen naem ter secretarie ghedaen aengheven ende daerbij verclaert, dat hij w. p. en t. h. van Elbert Otsy, boeckbinder in de Laurierstraet wo. is, welcke aengevinge hij (midts zijn uytlandigheyt) niet eerder heeft konnen doen. Actum den 14 September 1628.

M[r]. Jan Engels heeft verthoont acte van consent van mijn Heere den Schout D[r]. Johan ten Grootenhuys, waerbij hij M[r]. *Jan van Veen*, w. p., consenteert, om alhier ten h. van denselven Jan Ingels te logeeren. Actum den 27 November 1630. [1])

Juvenalis van Hasselt, gelogeert t. h. v. Laurens Dobbelsz. op de Nieuwendyck in de Dobbelde worst, capucin, wordt bij de Heere officier geconsenteert voor eenighe maenden hier ter stede te blijven. Actum 16 Sept. 1628.

M[r]. *Leenaert van der Meer* [2]), geb. van Goes, w. p., tot nu toe buytensland gheweest sijnde, heeft midts deselve zijne uytlandigheyt, nu wedergecomen zijnde, zijnen naeme ter secretarie door den heer officier bekent gemaect ende daerbij doen aenseggen, dat hij gelogeert is by Jacob van Hoeff. Actum 23 Nov. 1628.

M[r]. *Jan Cater*, van Haerlem, w. p., gelogeert t. h. v. Pauls Laurensz., boxenmaker, op 't Water, heeft (door zijn uytlandigheyt verhindert geweest sijnde, nu eerst den 4 Januarij 1629 zijnen naeme ghedaen aengeven door Henrick Barentsz., boeckverkoper.

Petrus Laurentius [3]), uyt Vlaenderen geb., p., is gelogeert t. h. v. Gerbrant Dobbesz., wo. op de Zeedijck ende door Jasper van Diemen, met kennisse van den Heer Officier aengegeven den 24 Januari 1635.

De heer officier heeft den 5 September 1636 verclaert

1) Deze inschrijving is gedeeltelijk in margine tusschengevoegd.
2) Ongetwijfeld Leonardus Marius.
3) De bekende stichter van de kerk de Krijtberg.

den eedt genomen te hebben van *Jan Jansz.*, van Breda, w. p., die van den jaere 1622 af zijn residentie tot Haerlem gehouden heeft, ende alsnu alhier ter stede metterwoon koomen sal.

De Heere Officier heeft den 19^n Decemb. 1636 de belofte afgenomen, om zich naer de placcaten te reguleren, aen *Jacobus Heeremans*, zoone van Claes Heeremansz. ende heeft verclaert zijne residentie te zullen houden t. h. v. zijn vader, ende te wezen w. p.

Hendrick Claesz. Arentsz., w. p., heeft zijn naem te boeck ter secretary laten aenteekenen ende dat hij ten huyse van sijn vader Claes Arentsz. op Monckelbaensburchwal is wonende, mits dat hij hem sal reguleeren na de placcaten deser landen. Actum 16 Januari 1637.

Op den 20 Aprilis 1637, heeft de heer officier belast de naem van *Egbert Claesz.*, van A., w. p., gelogeert in 't cleyne huys van Claes Hoy binnen deser stede, zijn E. door Hillebrant den Otter van Vryenes aengegeven, te boeck ter secretarye berustende aen te teyckenen, mits hem regulerende nae de placcaten deser landen.

Op huyden den 9 Januari 1638 heeft de Heere officier D^r. Johan ten Grootenhuys ter secretarye verclaert, dat M^r. *Jacob Dierhout*, w. p., geb. te Utrecht, aen hem verthoont hadde passeport ende consent van den hoghen Mo. Heeren, naer gedaene eedt van getouwigheyt, alhier te mooghen woonen oft domicilium houden. Ende dat hij als officier den voorn. M^r. *Jacob Dierhout* den eedt hadde affgenoomen ende hem geconsenteert alhier te moogen woonen als andere vrije en w. p. vermogen te doen. De voorn. M^r. *Jacob Dierhout* zal zijn woonplaets neemen t. h. v. Lysbeth Jans, wo. op de Nieuwenzydts-Achterburchwall.

Op huyden den 1 Marty 1638 heeft de Heer Officier mij ondergeschr. secretaris belast den naan van *Eylert*

Alma, Groningensis, w. p., hebbende zijn domicilium genomen t. h. v. Jannetje Jans, wed. wijlen Gerrit Gerritsz., lakencooper, wo. op de N. Z. Achterburgwal, mits dat hij hem sal reguleeren naer de placcaten deser Landen. Actum ut supra.

w. g. J. Bruyningh.

Den 10 Juny 1638 heeft de Heere officier Grootenhuys verclaert, dat *Augustyn van Teylingen* [1]), zoon van Pieter Adriaensz. van Teylingen, w. p., zich zelven aengegheven en zijn naem bekent gemaeckt heeft ende dat hij ook te kennen gegheven heeft zijnen naem al aengegheven gehadt te hebben den 14 Marty 1620. Actum als vooren.

Vincentius le Bouck, van 's Hartogenbosch, heeft sijn naem ende woonplaetse ten huyse van Cornelis Gailliart door Cornelis Dircx Cool aengegeven aen mij bekent gemaeckt en verder belooft hem te sullen reguleeren nae de placcaten van de Hog. Mog. Heeren Staten Generael ende de beveelen van de Heeren Burgermeesteren deser stede. Actum in Amsterdam desen 3 Augustij Anno 1638 ende was onderteeckent J. Grotenhuys.

Ter bevele van den Heer Officier desen geregistreert.

w. g. J. Bruyningh.

Willem Pietersz., van Oetewael gebooren, binnen deser stede regelier, heeft zijn naem door den heer Hillebrant den Otter van Vryenes aen den heer Officier bekent gemaeckt. Is gelogeert ten huyse van Griete Claes, zijn stieffmoeder op Ulenborch ende sal hem reguleeren nae de placcaten deser landen. Den 1 September 1640.

---

1) Van de Societeit van Jesus.

Copie uyt eenen acte bij d'eyge handt van den Heer Officier D^r. Johan ten Grotenhuys geschreven.

Cornelis Arentsz. van den Hout, van Aemstelredam, w. p., heeft zijn naem ende domicilium alhier aen mij bekent gemaeckt ende heeft belooft hem te sullen reguleeren naer de placcaten bij mijne Heeren Staten van Hollant geemaneert ende de bevelen van den Heeren Burgermeesteren naer te komen. Actum desen 1 September 1638 in Amstelredam.

Was geteeckent J. GROOTENHUYS.

UIT DE LEVENS

DER

„MAECHDEN VAN DEN HOECK"

TE HAARLEM.

(Vervolg van Deel XVII, blz. 302).

NA DE REFORMATIE.

Staties, Geestelijken en Katholieke familiën.

O Heer, laet uwen wijngaert wêer
Te recht op-bouwen,
Sendt Herders trouwe:
En laet u Schaepkens teer
Niet meer benouwen.
O Jesu, Herder goet,
Troost ons in teghenspoet,
Ghij zijt ghetrouwe.

O Heer, die lief hebt alsoo seer
U creatueren,
Hoe langh' sal 't dueren
Dat Satan meer en meer
Ons sal doen trueren?
De krancken reyckt de handt,
En doet toch onderstandt,
Die haer bekeeren. 1)

„De moeder [van Angnietgen Francen] [2]) Godtvruchtich ende devoot sijnde, was gewoon veel haer gebedt te storten in den tempel des Heeren; de kerckelike dienste wech genomen sijnde uut sijn H. tempelen, daervan gemaekt een speloncke der moordenaren, en cost noch niet laten om dickmaels haer ghebedt te storten in die H. plaets; gink in een hoekxken van dien haer gebedt storten; waerom sij dikmaels veel spotternie most lijden van de ketters."

Zulke beden en zuchten zijn niet onverhoord gebleven. Laat ons van Trijntgen Jans vernemen, op wat wijze Jesus, de „Herder goet", zijne getrouwheid betoond heeft.

---

1) *Het Paradys der Geestel. en de Kerckel. Lof-sangen* door Sal. Theodotum. 's Hertogenbosch 1621. Lied voor den noodt der H. Kercke: *O Heer, aenslet toch Sion teer*, 4[de] en 5[de] strophe.

2) L. v. A. Fr., III, 68.

HAARLEM. [1])

„Also [2]) den E[erw.] Heer M. *Claes Wiggersz.* quam van Cuelen tot *Haerlem*, ten huyse van sijn vader *Wigger Claesen Cousebant:* hij sijnde een goddelik ieverige dienaer Gods, een grote liefde hebbende tot de maechdelicke zuiverheyt, socht terstont door sijn predicatie, goede exemplen ende innighe ghebeden de herten van de sondige werelt tot Godt te trecken. Maria Tonis voornoemt werden door dese predicatie seer ontsteecken in de Goddelicke liefde, maeckende kennis met dese waerdige dienaer Gods; dien terstont aen haer versocht, of sij wilde wonen met Geertgen Isbrants, mede een innich maechdeken, *achter sijn vaders.* Daer was een *turfschuerken;* dat sou men wat toestellen tot een woningsken; ende hij soude versoeken aen sijn vader, dat men sijn beste camer mochten ghebruicken tot een *bidtplaets*, ende dagheliks de *letanie* daer te lesen om te bidden *voor de H. Kercke.* De vader mede ontsteecken sijnde met de selfde Goddelicke liefde van sijnen soon heeft met blijtschap niet alleen sijn beste camer, maer *sijn gehele huys* ten besten gegeven ter eeren Gods.

Dit turfschuerken voornoemt is gemaeckt tot een arm woningsken; alwaer *Maritge Tonis* ende *Geertgen Isbrants* samen *d'eerste* waeren int jaer ons Heeren *een duysent vijfhonderd drie en tachentich.* Weynich tijt daer nae de voorgenoemde maecht *Giert Jans* gehoort hebbende de predicatie van M. Claes Wiggersz. op S. Angnietendach, dien seer geestelik en vierich preecten, onder allen hoe

---

1) Het plan is, de plaatsen, welke door de schrijfster besproken zijn, in alphabetische orde te behandelen; doch ik zie mij al aanstonds gedrongen, eene uitzondering te maken voor *Haarlem*, en dit te laten voorgaan, onder andere redenen omdat de lezer daarmede aanstonds vernemen kan, wanneer en op wat wijze „De Hoeck" aldaar gesticht is.

2) Leven van Maria Tonis dochter, III, 140 verso.

dat wij aen Godt behoren te hangen ghelijk als de radiën aen de son: werden hier door soo ontsteken in de liefde Gods, dat se resolverden die werelt te verlaten, haer te begeven tot de suiverlicke maechdelicke staet, versoeckende of sij mede een plaetsken mocht hebben bij de twe voorgenoemde maechden; welck haer geconsenteerd worden; soo dat sij was *de derde*, levende samen in een simpele onnosele ghehoorsaemheyt ende devote innicheyt, hebbende grote smaek in de dienst Gods, ende seer verblijt dat se hadden sodanigen heyligen geesteliken leytsman. Maer dese vruecht werden haest vermengt met droefheyt, mitsdien sijn E[erw.] sprak van weder te trecken nae Cuelen, alwaer hij te vooren vandaen ghecomen was, hebbende daer huys ghehouden met M[r] *Cornelis Arentz*, in haer cost hebbende verscheyde *studenten uut Hollant*, dien sij behulpelijck waren inde geleertheyt ende Godsvruchticheyt. Hier trok sijn hart wederom nae toe; maer [hij] vertrosten die maechden, dit cleyne beginseltgen van dese H. vergaderinghe, dat hij in sijn plaets soude stieren M. *Cornelis Arentz.* voornoemt. Soo vertrock sijn E. nae de hoochtyt van Paschen [1]), en dandere quam omtrent hoge Lievrou wederom; alst Evangelie was vande Samaritaen, waert eerste sermoen van sijn E. Ten is niet te weten, wat een blijtschap dese maechden hadden, als sij wederom kreghen soo wijsen geleerden H. innigen Leytsman, daer sij haer met alle ootmoedicheyt en simpelheyt onder booghen. De vader van M. Claes, Wigger Cousebant, nam

1) M[r] Claes Wiggersz. ging toen echter nog niet voor goed naar Keulen. Dit geschiedde eerst in 1603. Hij had ontslag gevraagd van de „beleiding" der maagden om des te vrijer in Friesland „en andere desolate plaatsen" te kunnen arbeiden. Van tijd tot tijd was hij in Haarlem terug en hield zich dan soms nog met de geestelijke zorg over de maagden bezig. Verdere bijzonderheden over zijn persoon en zijnen arbeid houde de lezer te goed tot dat de geschiedenis van „den Hoeck" zelf aan de beurt zal wezen.

dese in sijn huis ende aen sijn tafel, als oft sijn eygen kint gheweest hadt; 't was al voor den dienaer Gods ten besten 't geen hij hadt. Den E. Priester Gods loonden dese weldaet met dancbaerheyt ende naerstigen arbeyt in den wijngaert des Heeren, winnende aen veel maechden dien haer gaeven tot een suiver innich H. leven; soo dat het eerste cleyne ghetal seer vermeerderden metter tijt."

Verschillende priesters en kloosterlingen, waarvan eenigen uit den tijd der Reformatie waren, leeren wij uit de „Levens" kennen als werkzaam te Haarlem. Tijdens Mr Claes Wiggersz. te Rome was (in 1589–90 naar het schijnt, „omtrent hoghe Lievrou trock sijn E. naer Romen... bleef wech tot de eersten dach in de vasten"... hadden (Lysbeth Willems en andere klopjes van hare vergadering) [1]) geene exercitie vande kerckelicke diensten, mitsdien den tijt benaut was, als somtijts den Goddelicken dienst, biechten ende ontfingen 't H. Sacrament, hebbende daertoe *een simpel H. man*, geweest *Procoratur buiten Hooren int clooster vande Blocke broers* [2]); anders hielen haer stil met malkanderen in leesen, bidden, schrijven [van] H. punte ende hantwerk haer oeffenende, waer in haer Godt sulcken inwendigen soeticheyt gaf, dat se naderhant wenschten, sij die tijt noch eens mochten verhaelen. [3])

„*Pater Aert minderbroeder*" van het klooster te Amsterdam, heeft zich *ook te Haarlem* eenigen tijd opge-

---

1) L. v. Lijsb. W., II, 43.

2) Het klooster der Reguliere Kanunniken der kloostervereeniging van Windesheim te Westerblokker.

3) *Verhaelen:* herstellen, terugwinnen, inhalen, afleggen, Oudemans, in voce.

houden. [1]) „'T is ghebuert [2]) dat desen ghetrouwen minderbroeder ende dienaer Gods, is benijt van den helschen viant, overmits de proje dien hij hem afnam, ende 't geestelicke proffyt hij dede inde H. Kercke onder de burgers van Amsterdam, daer men noch tegenwoordich de vruchten van mach zien, gebruickende hier toe de ketters, dien hem seer scherpelijk vervolchden, soodat hij *de vlucht heeft ghenoomen nae Haerlem*, coomende thuis int cleine huisken van dese twe arme ghesusters, dien hem met alle vriendelicheit hebben ontfanghen ende zeer ghetrouwelijck ghedient, als of se Christus selfs ghehadt hadde; maer also de vervolginghe over dese noch grooter worde, vresende sijn oversten ofte Guardiaen dat hij anderwerf wederom mocht ghevanghen worden, heeft hem in Brabant ontboden ende ghestelt *oversten* vant *clooster te minderbroeders te Looven*, welck seer desolaet vervallen was, soo wel van goede disceplyn als van timmeraedje. Maer desen wijsen dienaer Gods heeft altemael ten besten ghebracht, reformerende tselfde closter inwendich ende uutwendich, *timmerende* achternae *een heerlijk clooster met onderstant van sijn nederlantsche borgers*, dien haeren herder booven maeten liefhadden. Ter oorsaeken van dese ghelegentheit ist ghecoomen dat dese bruiden Christi haeren Biechtvader hebben moeten veranderen; ende hebben haer ghestelt onder den *pastoor vant Bagijnhof Mr Jasper*" [Pietersz. Stolwijck].

---

1) Hij zal onder Amsterdam nog verder besproken worden. Ook noemt de schrijfster hem (I, 345 verso) *Arnoldus* en zoo schijnt hij wel dezelfde te zijn die in het Necrologium van Bugge op het jaar 1618 voorkomt als *Arnoldus ab Isca*, franciscanus. Of hij ook reeds *in Amsterdam* Gardiaan was, gelijk hij genoemd wordt in De Kath., Dl. 97, bl. 193, vond ik niet bevestigd. Trijntgen Jans noemt hem wel (I, 345) „Abt Gardiaen der minderbroeders binnen Loven", maar als zij van zijnen arbeid in Amsterdam of Haarlem spreekt, is het niet anders dan „Pater Aert minderbroeder."

2) L. v. Maria en Joanna Wouters, I, 128.

Ook arbeidde in Haarlem „*Pater Joost prior*", namelijk Judocus Joannis, die de laatste Prior is geweest van het *S. Michaels convent buiten Schoonhoven in den Hem.* [1]) „De *biechtvader* van dese Eerw. [2]) haer *twe leste Overstens* [Cornelis Arentsz en Joost Cats] Pater Joost Prior, bij wien dese E. ook wel gebiecht ende dikwils mede gesproocken hadde, gaf getuigenis van haer, dat sij heilich was, seggende, Trijntje Dirkx is een heilige maecht."

M[r] *Adelbertus Eggius* Gerbrandszoon, in 1589 benoemd tot „Vicaris generaal van het Bisdom van Haarlem, † 18 Juli 1610. „Geertruydt Jans [van Enkhuizen] hoorende [te Enkhuizen] die predicatie van den *Vicaris des Bisdoms* van Haerlem, genaemt *M[r] Albert*, welcke prees de waerdicheit en hoocheyt vande maechdelicke staet, ende die ghetrouicheyt vanden Heemelschen Bruidegom tot zijn Bruidt: worden dese haer hert hierdoor gheraect soo dat se resolveerden om dien getrouwen Bruidegom te dienen." [3]) —. „Claesgen Jans, wonende inde vergaderinghe van Sijtge Dingnums inde huysinge van Machtelt Bickers achter *Docter Duivese* ende *M[r] Elbert*, comende dageliks op *sijn E. kercke oft bidtplaets*, sijn E. haer soo van buyten aensiende, gaf sulcken stichticheyt van haer [4]), dat sijn E. van haer zegden: sij was een heylich mensch." [5])

Duvius (Jan Duivens) was medicinae doctor. Geb. te Amsterdam in 1543, werd hij aldaar tot raad en schepen gekozen. In 1578 met de meeste Katholieke regenten de stad uitgevoerd, had hij zich te Haarlem gevestigd, en

---

1) Römer. Geschiedk. Overzigt, I, 381—83, alwaar vermeld wordt, dat hij in 1596 te Keulen verbleef. Hij stierf 4 Jan. A° 1616. (Necrol. Buggaei).

2) L. v. Trijntgen Dirks Wij, † 1621, I, bl. 345.

3) L. v. G. J., † 1600, I, bl. 21. Vergel. III, 134-35.

4) Lees: gaf zij zulk een stichting van zich af.

5) L. v. Cl. J., gest. 1648, „omtrent de 't negentich jaeren" oud. III, 97.

was daar geneesheer van grooten naam. [1]) Nog in 1624 schijnt zijne woning tot huiskerk gediend te hebben, wijl Bugge's Necrologium op dat jaar het overlijden vermeldt van „D. *Jacobus van Swieten*, in domo expertissimi D. Duvii fidissimus adjutor."

Nicolaus Nomius, Kanunnik en Deken van het Haarlemsche Kapittel. Grietge Phoppen werd „in een goede huer besteld te *Haerlem* tot *Men Heer van der Schoten* (een Godsvruchtich Catholijk *Edelman*). Sij hadt grote begeerten tot haer salicheyt. Langs de strate om haer bootschap gaende, badt Godt dicmaels, dat hij haer een geloof wilde geeven, waermede sij mocht salich worden [zij was nog luthersch]; waertoe sij goede gelegentheit hadde in dese dienst, want M[r] *Claes Nomius* quam dicmaels int huys van haer heer; begon haer soetelik vant geloof te onderrechten; sij cost metten eersten het qualijk vaten, stredt daer vrij wat tegen; maer Godt wracht met het woort van sijn dienaer in haer hert, also dat sij 't volcomelijk an nam, haer geheel begevende inde H. Kercke ende 't gebruik vande H. middelen." [2]) — Cornelis Arentsz. „overleden sijnde [1613] eer wij van een goet oversten versien waeren, ghebruicten sij [Mayken de Graef] *Pater Joost Pryor* d'biechtvader van haer E. overleden oversten. En *meester Claes Nomius, cappelaen, dien over de vergadering sorch droegh voor een tijt*, gevende een weynich van haer inwendige gesteltheyt te kennen, presen ende autoriseerden ten hoochten de wijse H. getrouwe liefden van haer overleden oversten aen haer bewesen." [3])

Waarschijnlijk is ook dezelfde Nicolaas Nomius, die den Apostolischen Vicaris op zijn Roomsche reis [1622–23]

1) *Schrevelius:* Harlemias bl. 342. *De Navorscher* VI, bl. 29.
2) L. v. Gr. Ph., † 1644, III, bl. 125.
3) L. v. M. de Gr., † 1647, III, 266 verso.

vergezelde, bedoeld waar wij lezen: [de broeder van Maritgen Burrets] hadde voor een Biechtvader *Mr Claes Jorisen*, dien *op een tijt lang van huys sijnde te Romen*, gink ter wijlen te biechte bij ons E. Oversten Mr Joost Cats [1613–1641]." [1])

„Ael France of Ael Duyne woonden op de *bakenessegracht* inde *brouerie* vande *Jerusalemse veer*, *aldernaest den hoek....* quam altemets... dit duerden soo ettelicke tijt; als zij uut mocht, soo quamse, evenwel blijvende bij haer *biechtvader dien een preek-heer* was [omstr. 1609]. [2])

Het Necrologium van Bugge vermeldt als overleden op 29 April 1621: „Mr *Franciscus Lissius*, Sacellanus Harlemensis. Exorcista Margaretae Spierdijkanae post Ampliss. D. Copallium." Deze schijnt bedoeld waar wij lezen: „Geertgen Claesdochter. [3]) Desen is van gheboorten van Haerlem, goede Catolike eerlicke borgers. De vader ghenaemt Claes ..... [4]), de moeder ..... [4]), hebbende in haer houwelick twe sonen ende drie dochteren. Den eene soon was *Mr Frans* [*Claeszoon* dus] een Godtvruchtige ghetrouwe Priester Gods, dien sijn pastorie int *Noorder lant bij Hooren* in verscheyde dorpen sorchvuldelijk bedient heeft.... Desen E. dienaer Gods is ook *cappelaen* geweest *inde stadt* [Haarlem] die treffelicste borgers hebbende tot sijn biechtkinderen, de gemeente trouwelijk bedienende... Veel jaeren sijn priesterlike ampt getrouwelijk met liefde bedient, is van Godt besocht met een sware ziekte; ghebruickt hebbende de kerckelicke gherechten, is Godtvruchtelijk in den Here gerust.... Haer E. Oversten liet toe datse bleef wonen bij haer ouwe

1) L. v. Maritgen Arieaens Gou, anders Maritgen Burrets, III, bl. 2.
2) L. v. A. Fr., † 1636, II, bl. 306.
3) L. v. G. Cl., † Ao 1640, III, 13 volg.
4) Niet ingevuld.

moeder ende E. dienaer Gods haer broeder; was niet als de dochter maer als de dienstmaecht binnenshuis omt werk te doen; hielen een wijltijt noch veel *studenten* inde cost dien bij haer Heer broeder latijn leerden."

„Trijntgen Dircx Wij [1]) gaf haer van jongs op onder die beleidinge van een geleert geestelijk Biechtvader; ende nam die sijn woorden op als de woorden Gods. Sij en heeft maer vier biechtvaders ghehadt, te weten Mr *Frans*, cappelaen vande grote kerck binnen de stadt Haerlem" enz.

„Den H. waerdigen Heer Mr Marten [zonder twijfel *Martinus Regius* van Ninove] [2]) hadt dese [Trijntgen Alberts] [3]) soo lief om haer duecht, dat als hij te Haarlem quam, altoos bij haer tuis quam, en was liever in haer cleine huisken als in een conincx palais. Ende als ons E. Overstens Mr Cornelis saligher of Mr Joost hem daer soude vandaen krijgen om bij haerlieden inde vergaderinghe tuis te coomen, most met bidden en smeecken gheschieden: alhoewel dese H. man soo schou en vremt was van vroupersonen, was met dese soo familiaer ende open, dat hij alle sijn secrete daer wel aen openbaerde; ende dit was ter oorsaecke hij in haer bevont sulcken verborghen heilicheyt." — Machtelt Bickers „was langen tijde in haer meditacie ende innighe ghebeden, soo dat den E. H. dienaer Gods *Mr Merten* in haer huis tuys wesende, haer niet siende, vraechden de dienstmaecht waer Machtelt Bickers was; antwoorden sijn zelven, seggende: of is zij in haer verheeven contemplatie?" [4])

---

1) L. v. Tr. D. W., † A° 1621, I, bl. 320. Het was omstr. 1568.
2) Zie over hem: Bat. Sacra II, bl. 126.
3) L. v. Tr. A., † A° 1624, I, bl. 140.
4) L. v. M. B., † A° 1624, I, bl. 161.

Laat mij van Machtelt Bickers [1]) hier tevens vermelden, dat zij ook wel den Vicarius Apost. *Sasbout Vosmeer* zelven gehuisvest heeft. „Zij ontfing in haer huis oock men [mijn] Eerwaerdichste Heer den Bisschop, met andere die sijn E. quamen besoecken, haer ontsiende daerin noch moeiten of costen, onthalende dien seer heerlick ende mangnificent"; [Volgt weer een aardig lesje van de schrijfster] „ick seg hier mangnificent, want voor een rijck mens op sijn tijt sulks te doen, is oock een duecht, soo wel als de simpelheyt ofte soberheyt is; alsdan liet dese blijcken dat se was eerlick en milt van harten."

Eene der oudste *huiskerken* treffen wij aan bij de moeder van *Baefgen Gerrets* [2]). „Haer vader ghenaemt *Gerret Cornelisz. Geltsack* [3]) ende haeren moeder *Claesgen Dirkx Wij*.... Dese stierf haeren man als zij noch jonck was; ende bleef inde weduwelijke staet veel jaeren, want sij out waer doen sij stirf [1612], ende dat met vijf cleine kinderen, en weinich goets; maer droech sorch voor dien, opbrengende diezelfden in een goet geloof ende Gods-vruchticheyt, ende tot een eerlicke staet. Also dat dese met de H. Monica wel mach ghenaemt worden een dubbelde moeder te zijn, overmits zij die baerden nader sielen ende naden lichaem. Sij was zeer iverich inde Catholycke religie; hadt van noode gheweest, wel bereyt om haeren bloedt daervoor te storten, *seer toegedaen tot de Priesters*

---

1) Zij was „van gheboorten uut den vermaerden coopstadt Amsterdam, van Catholijcke, machtige, rijcke ouders, woonende int huis van de werelt inde Warmerstraet; haere.. vader ghenaemt Mr. Pieter Bicker, ende haeren moeder Maria Cornelis."

2) L. v. B. G., † 1622, I, bl. 77. [*Wij* werd zij genoemd met den geslachtsnaam haars moeders].

3) Zie over hem „die besmet was met de ketterie van de Libertijnen." Bijdr. D. XVII, bl. 268.

Gods, ontfangende die zeer dicwils (op haeren kosten) ende langhe tijden in haeren huis."

Het aloude *Beggijnhof* echter was, naast „den Hoeck", vooral de plaats, waar aanstonds na de reformatie de katholieke eeredienst en het kloosterlijke leven eene schuilplaats vonden. „Trijn Ariaensdr. [1]) quam om haer sestien jaeren [omstr. 1584, wijl zij in 1568 geboren was] te Haerlem bij den E. dienaer Gods *M. Jasper*. Ende om haer seventien jaeren bij Mr Cornelis Arentsz. (onbevleckte overste van de Haerlemse maechden) welcke haer vraechden nae haer begeerten? Antwoorden, dat zij den heemelschen bruidegoom wilde dienen in een verstorven, heilich, volmaeckt leeven; maer sijn E. en wildense niet aenneemen voor sijn geestelicke dochter, voor dat sij schriftelijk bescheydt bracht, dat haer oversten *M. Jasper* daermede te vreeden was."

Deze Mr Jasper was *Jasper Pietersz. Stolwijck*, die, weleer kapelaan der kathedrale kerk, in 1582, toen de laatste Beggijnen-pastoor *Jacob Claesz. Wij*, te Keulen waarheen hij was geweken, overleden was, door de stemgerechtigde beggijnen tot zijnen opvolger verkozen werd. Uit de officiëele stukken zijner aanstelling en inleiding [2]) blijkt dat ten jare 1587 de H. Dienst plaats vond in het huis van Cornelia Jansdr Verwers.

— „Giertjen IJsbrants [† 1593] [3]) een wijl tijts Godt gedient hebbende onder die beleidinge van M. *Jasper*, Pastoor van 't Baghin-hof tot Haerlem, quam met sijn consent bij den E. M. Cornelis Arentsz., versoeckende aen die, haer te willen neemen voor zijn geestelicke

---

1) L. v. Tr. A., † 1626, oud 58 j., I, 208.

2) Het Beggijnhof te Haarlem, door *C. J. Gonnet*, bl. 97-102, of ook in *Allan's* Geschied. en beschr. v. Haarlem, II, bl. 591-96.

3) L. v. G. IJsbr., I, bl. 8.

dochter, haer in als [alles] voegende nae sijn wijse raet ende believen."

— Toen Pater Aert, minderbroeder [1]) uit Haarlem vertrokken was, hebben ook de gezusters Maria en Joanna Wouters zich onder Pastoor *Jasper's* „beleydinge" gesteld. [2])

Het Beggijnhof was dan ook in die tijden het toevluchtsoord van verscheidene verjaagde nonnetjes, bijzonderlijk *Clarissen*. [3])

„Maritgen Jans, de eenige suster van Cornelisgen Alberts vader [4]), was een *Claerisgen* te Haerlem int Clarisse clooster, een seer devote H. innige Godtsoeckende maecht, een spiegel voer haer geslacht, voer haer medesusters, jae de gehele stadt; was een toevlucht voor de gemeente. Als men daer mede sprak, was of u hert ontsteken werde in de Goddelicke liefde, ende tot compassie vant lijen van de Sone Gods: de duistere was sij verlichtende, die tragen verweckende, de droevige vertroostende; elk reeckenden hem gheluckich als sij daer mede mochten spreecken; wist haer met liefden tot een iegelik te voeghen; hadt veel toeloop van de menschen. Haer closter gerueneert sijnde vande ketters, *woonden met haer susteren op het Bagijnhof* in een convents huys, een cleyne woninge met weynich locht, onderhoudende haer closterlicke ordinantie sooveel sij conde. Ende doordien de Priesters verdreven waeren ende de H. Kercke benaut, soo namen die catholike gemeente haer exercitie van devotie ende geestelicke vertroostinghe tot de Clarissen, dien haer daer met liefden toesetten, als besonder dese

1) Vergelijk boven bl. 64—65.
2) L. v. M. en J. W., I, bl. 128 v.
3) *Gonnet* t. a. p.
4) L. v. C. Alb., † 1644, III, bl. 120.

Goddelicke innighe maecht, verleeft [1]) hebbende alle de susterkens van haer clooster dien bij haer woonden. Ende is in haeren hogen ouderdoom noch nae Mechelen getrocken, haer begevende int clarissen closter met alle liefde, simpelheyt ende ootmoedicheyt om de H. oorde ende regel perfect te onderhouden. Ettelicke jaeren aldaer ook seer stichtich ende heylich levende, is vol van jaeren ende duechden inden Heer gerust." [2])

— „Angnietgen en Rijckelant France hebben t' samen grote liefde ende begeerte gekregen om den hemelschen Brudegom te diene in de zuiverlicke maechdelicke staet; hiertoe gecomen door de goetheyt Gods, d'exemplen ende gebeden van haer ouwe muetgen, een Clarisgen te Haerlem int Clarisse geselschap." [3]) — „Maritgen Isbrants rackten bij haer vaders moeder ende suster Alix Gerrets, weterwoon... Dese woonplaets was dicht ant Bagijnhof, waerop doen ter tijt woonden Clarissen, dien sij dicmaels met een grote affectie gink besoecken." [4])

Bovenal echter moeten hier vermeld worden de *huiskerken bij de familie Boggen*, waarover Trijntgen Jans uitvoerige bijzonderheden mededeelt, en waaruit blijkt, dat de inleiding van Pastoor Gerrit de Witte, die A° 1615 plaats vond „ten huize van het beggijntje Elisabeth Jansd^{r} Buggen" [5]) waarschijnlijk wel in eene kerk geschiedde, als was dit dan ook slechts eene huiskerk. Die „*Lijsbet Jans*

1) Overleefd.

2) Deze mededeeling van onze schrijfster komt op merkwaardige wijze overeen met de Lijst, die ons door den Heer Gonnet uit de *Rekening der geestelijke goederen van het jaar* 1582 wordt medegedeeld. [t. a. p. bl. 89]. Daarin wordt vermeld, dat het St Lucien of oude convent toen bewoond werd door 17 Clarissen onder welke „Maritgen Jans, oud 63 jaren." Het huis was geteekend met N° 25.

3) L. v. Angniet Francen, † 1643, III, bl. 69.

4) L. v. M. I., † 1649, III, bl. 251.

5) Verg. *Gonnet* t. a. p. bl. 102.

Boggen [1]) was een Godlike maecht, dien lange jaeren te Haerlem opt Bagijnhof gewoont heeft hebbende *de kerk in haer huis*, gink onder Pater Joost Prior, maer als sijn E. stirf, quam doen inden hoek onder den E. Heer Mr Joost Cats (soo op een andere plaets in haer leven beschreven is)." [2]) — „Ida Goverts [3]) quam met believen van haer E. Oversten metter woon opt Bagijnhof bij haer nichte Aechgen Boggen, Lijsbet Jans Boggen, en haer muetgen Neeltje Crijnen. Dese stonden samen onder den *Prior Pater Joost* [4]), waeren samen H. Goddelicke maechden, oeffenden haer int werkende leeven van Martha, soo int ontfangen van *de H. Kercke in haer huis*, gevende daertoe haer hele huys ten besten, tot haer slaepplaets ende eetplaets toe; acht jaeren hadden se die kerck gestadich in haer huis, noyt dach of sij hadden 't H. Sacrificie vande Mis, met grote toeloop niet alleen van de bagijntges of maechden maer ook van de borgers. Daer was die vrie toegank; dede het met sulcken affectie alsof zij Christus ontfangen hadt. Hadden ook veel toeloop van arme menschen, dien nae ziel ende lichaem helpende. Alle den voormiddach hadt sij meest werk om de kerk dageliks op te schicken ende dan weder op te breken, die duer inwaer te nemen [5]) omt volk in ende uut te laeten; sij wies het linwaet vanden outaer ende schuerden de candelaers ende het goet, ende dat uut liefden ende met liefden, want het loon soo cleyn waer, dat se daervan hadt, datet een stuver daechs mocht bedraegen. Ende also die Goddelike maechden voornoemt die kerk uut liefden in haer huis naemen, dienden sij dien uut liefden;

1) L. v. Dirckgen Crijne Boggen, II, bl. 295 vo.
2) I, 202-204. Zij stierf Ao 1625.
3) L. v. I. G., † 1637, III, bl. 315 vo.
4) Vergelijk boven bl. 66.
5) Op de deur te passen.

ende sij waeren wederom niet nau siende tegens haer, maer die liefde was van twe sijen".... „Sij was getrou aen de Priesters Gods, besonder haer E. Overstens; als sij bevont [dat] eimant wat strijtbaer op sijn E. was, socht met alle maenieren van vriendelicheit ende autoriteyt daer uut te brenghen, jae sloopte haer zelven schier uut tot dienst van dien, om tot een goedt vernoeghen te brenghen. Desgelijks was [zij] M[r] *Jan Boggen* [1]) soo ghetrou ende behulpelijk als oft haer broeder gheweest hadde. Als sij woonden opten hof, die Priesters Gods van buytens huis comende, dien daer den Goddeliken dienst deden ende preeckten, als 't cout weer was settense [zette zij hen] bij 't vier, vermoeyt sijnde van 't preken wist [zij] haer [hun] vermaek aen te doen met sulcken simpelheyt ende liefden alsof sij 't onse Lieven Heer selfs gedaen hadt. Seer getrou tot dienst vande kerck, als ghij voorgaende ghehoort hebt. Langhe jaeren wies zij het outaerlinden, dede dat met sulcken zorchvuldicheyt om te hebben die uuterste witticheit. Die relyuese welcke quamen uut Brabant tot haeren huise was sij zeer behulpelijk, maer besonder die *susterkens* uut het *clooster van Bocxtel;* wist daermede te gaen bij die rijcke lieden ende milde hertgens, krijgende voor haer veel aelmissen."

Over deze familie Boggen ontvangen we van de schrijfster zooveel stichtende bijzonderheden, dat het de moeite loonen zal, indien we voor de behandeling van dit vrome geslacht een zeker getal bladzijden over hebben. Het is mij mogen gelukken, eene tamelijk volledige geslachtslijst op te stellen; en ik twijfel er niet aan, of de personen die in de genealogie hunne plaatsen innemen, zullen, dank zij aan de schilderende pen van Trijntgen Jans

---

1) Den Haarlemschen kapelaan, ook *Buggaeus* genoemd.

niet nalaten belangstelling op te wekken. Het is een stukje leven uit het oud-Hollandsch katholiek huisgezin.

Het geslacht was „van ouwers en voorouders gesproten van Delft, van treffelik rijk geslacht, maer merder prijs waert om haer oprechte Godtvruchticheit en iver inde Catolike religie. Van vader en moeders wegen waren de voorouders Burgemeesters, de gemeente van de stat Delft regerende en dienende, maer noch groter benedictie hadt dit geslacht, datter soo veel H. Godtvruchtige personen in waeren." [1]) Van Delft uit heeft de familie zich verbreid naar Haarlem en Amsterdam.

Aanmerkingen, volgens de cijfers behoorende bij sommige personen van de geslachtslijst, hiernaast staand.

1) „Annetgen Dirks van der Wiel werden gemeendelijk genoemt Anna Boggen, mitsdien sij nae haer overbestemoeder genaemt was." [2])

2) „Dese treffelicke ouders te weeten *Dirk Dirksz. Bogghen* met sijn huysvrouwe *Elysabeth Jans* [3]) hebben 't samen int eerste beginsel van haer houwelijck gheleeft in zuiverheyt als S. Joseph ende Maria de moeder Gods. Sijnde oock gheresolveert om allen haer leeven lanck die oeffeninghe des zuyverheyts te onderhouden, ten waer zaecken haeren biechtvader onsen eerwaerdichsten ende doorluchtichsten *Sasboldus Vosmerus*, aertsbisschop van Philippus, Apostolycke Vicaris deser landen [4]) om seeckere

1) L. v. Dirckgen Crijnen Boggen, † 1636, II, bl. 295 vo.

2) III, 308.

3) Uit het Sermoon op de begraeffenisse van Liedewyna Dirks Boggen, † 1623, I, 387 vo.

4) De vrouw was een volle nicht van Sasbout Vosmeer, gelijk blijkt uit de geslachtslijst der Sasbouten, hierbij gevoegd, en ontleend aan Simon van Leeuwen's Batavia illustrata, bl. 1109. Ook Trijntgen Jans vermeldt deze verwantschap. II, 78.

omdat hij sijn lichamelijcke krachten wat lanck soude mogen bewaeren, om sijn Heere ende Godt in volmaeckt-heyt te dienen" enz. — „Noch hadde dese Godtvruchtige moeder hierin een goet gebruyck, dat se haer aelmissen uutdeelden door de handen van haeren dochter, omdat se de miltheyt ende lyberaelheyt van joncks aen zoude leeren; welcke dit jonge maechdeken oock also heeft geleert, dat se haer pot-pennincxkens dien sij kreech mildelijcken aen den armen ofte ter eeren Gods besteden." — Niet alleen behoorde dit echtpaar tot de vergadering, maar het had ook *„de kerck van den hoeck ofte van de maechden* binnenshuis." [1]) — De vader van Giertgen Isbrants Deimen „is ghecoomen te Haerlem op die tijt wanneer den Godlicken weeuwenaer *Dirck Dirckz. Boggen* inden Heer gerust waer, staende noch booven der aerde." [2])

3) *Jan Dirksen Boggen* × *Maria Claesd*r. „Trijn Jansdr, doen sij ruim twintich jaer out was [1577], quam te woone bij een Godtvruchtige weduwe *Maria Claes* (aldernaest het maechden huis, alwaer den E. dienaer Gods M. Cornelis Arentsz. veel jaeren ghewoont heeft, dien sij met groote liefden ende devocie ghedient heeft. Sij heeft bij die Godt-vruchtige weduwe gewoont tusschen de dertich ende veertich jaeren.... Godt gebenedijde haer int tijtelick datse met haer cleine winst soo veel prospereerde, waerop sij in haer ouderdoom mocht teeren (coopende haer cost bij *de soons dochter Grietje Boggen*, een jonge duechdelicke Godtvruchtige weduwe.... Nae de doot van haer eerste vrou *Maria Claes*, soo quam se te woonen inden hoeck bij de E. innighe Godtvruchtige man *Dirk Dirkz. Bogge*, welken sij bedienden met sulcken affectie ende devotie

1) L. v. Maritgen Cornelis de Haes, I, bl. 271. Ook bl. 389 en II, 296 vo.

2) L. v. G. I. D., † 1629. I, bl. 256.

als ofse onse lieven Heer ghedient hadt. Doen dien quam te sterven, bleef metterwoon bij de soon M[r] *Jan Boggen* ende M. *Peter*, alle beyde getrouwe *Priesters* ende arbeiders inden wijngaert des Heeren, dien sij noch met meerder liefden ende sorchvuldicheyt dienden." [1])

4) *Aechgen Dirks Boggen.* „Dirckgen Crijnen Boggen's vaders muetgen... een seer biddende maecht; een helen dach bracht sij meest over int gebedt, stondt gemeendelick 's nachs te drie en te vier uren op; al haer geslacht gink se duer, daervoor biddende, (welk [geslacht] seer groot was) soodat se niet eene vrient vergat; ja de sielen wist sij op te soecken, als bij exempel: haer broeder was een grote vereering geschiet van een huisman, welk hem gemaect hadt een stuk lants. Hier was sij mede becommert, seggende tegens haer nichte: mijn broeder heeft dese weldaet geniet; ende ick sorch [2]), hij per avontuer niet een sielmis daer heeft voor laeten doen; daer is gelt (welk was wel achtien gulden) brengt dat om voor die siele te bidden, stierende dat tot een arm, erlic Priester; daer sij noch een goedt werck mede aen dede." [3]) — „*Aechgen* met een oprechte liefde haer vrienden in Godt beminnende, verblijden haer in de tijtlike tegenspoet van haer vrienden, seggende: Awaert dat alle mijn vrienden sackedragers worden, en soude daer niet om bedroeft sijn, als sij maer Godt lief hadden ende dienden." [4]) — Ook blijkt uit de Acta Capituli van 8 Jan. 1621 dat Aechgen Boggen een legaat moet gemaakt hebben aan het Collegie Pulcheria. Zie *Bijdr.* Deel X, bl. 19.

5) *Familie van der Wiel.* [5]) „Areiaentje, Annetge en

---

1) L. v. Tr. J., † 1627, oud 70 j., I, bl. 230.
2) Ik ben bezorgd of hij.
3) L. v. D. Cr. B., † 1636. II, 295.
4) L. v. Dirckge Crijnendr. Boggen, II, 297.
5) L. v. A., A. ende M. D. v. d. W., III, bl. 305-306.

HAARLEM.

Maritge Dirks van der Wiel, ghezusters. Desen haer vader ghenaemt *Dirk France van der Wiel*, ende haer moeder *Angniesge Carstiaens*, treffelicke borgers van *Delft* [brouwer], iverich Catholijk. Den vader was die susters soon van *Dirk Dirksen* ende *Aechgen Dirks Boggen*. Dat gheslacht is in de twede ende derde graet gebenedijt met Priesters Gods, daer die vermaersten af is den E. Heer Mr *Jan Boggen*, menichten van geestelicke maechden (ick meen al omtrent die dertich, dien in suiverheit en Godsvruchticheyt den hemelschen Brudegom gedient hebben). Dese ouders hadden vijf dochters, waervan die vier sijn geestelick geworden. Den eene dochter heeft haer begeven onder die beleydinghe vande *Paters der Societijt*, blijvende bij haer ouders. Ende dandere drie dochters sijn gecomen alhier inde vergaederinge, *Areiaentje*, d'outste sijnde, is geweest d'eerste, gevende d'andere een goedt exempel; daer nae is ghecoomen *Annetge*, ende daernae *Maritge Dirks*".... Haer soonken [hield zij, de moeder weduwe] op uuterscholen opt latijn, bemerckende daerin een begaefde geest, verhopende wat goets van te verwachten, maer Godt heeft hem int eerste fluertgen van sijn juecht wechgehaelt van der aerde."

6) *Jan Dirksen Boggen*, *kapelaan*, anders genoemd *Joannes Buggaeus*, een der „Sacellani curati" van Haarlem, tevens Haarlemsch kanunnik. Bekend is hij door het Necrologium Dioecesis Harlemensis, en zijnen arbeid aan het oude archief des Kapittels. [1]) „De godtvruchtige weduwe *Grietge Boggen*.... [2]) woonden eerst alleen met haer drie kinderen, daernae quam haer *Heerbroeder Mr. Jan Boggen* bij haer wonen.... hadden veel aenvals van vriende en bekende; daerenboven bij nachte ende ontijden

1) Men zie *De Katholiek*, Deel LX—LXIII.

2) Hier duidelijk *Boggen* genoemd naar haren man.

dede [Weyntgen Heyndriks, klopje en de dienstmaagd] [1]) bescheyt dengeene die om men Heer quaemen, welk veel buerden, ende hierom oock haer nachtrust dicwils moste ontberen... daechs een hart vol sorchvuldicheyt en hande vol werk, ende snachs de waeckinghe op de siecken ende notelicheiden dien daer quaemen om men Heers dienst int uutreycken vande H. Sacramenten te ghebruicken; ende als sij merkten het soo nodich niet en was, wist dan sijn E. te spaeren ende sijn ruste te laten behouden."

7) Deze *tweede zoon* (zie boven onder N° 2), hoewel door de schrijfster niet bij name genoemd, kan geen ander zijn dan Mr *Theodorus Buggaeus*, medicinae doctor, die den 13 April 1618, in de plaats van zijnen broeder Jan, toen hij nog geen Licentiaat en ook afwezig was, den eed aflegde, bij diens benoeming tot Haarlemsch kanunnik. Zie de *Acta Capit. Harlem.*, Deel X, bl. 14 der *Bijdragen.*

8) *Lidwiena Dirks Boggen.* „Dese eerwaerdige maecht en heeft niet te vreden gheweest met de opofferinghe haers ouders van buyten, maer heeft met haeren vrije wil haer zelven oock inwendich Godt opgheoffert, haer verenigende met die Godtvruchtige wil van haeren ouders.... Een groote begaeftheyt hadt sij in uutwendige wercken, waerdoor haeren biechtvader ordineerden, dat sij aen den outaer de mis soude dienen, ende passen op den outaer onder de kerckelicke diensten, welcke sij lange jaeren... gedaen heeft... met sulcken stilheyt ende bequaemheyt, dat haeren biechtvader ende een andere Priester ghetuychden dat het was soo onverbeelt alsof daer geen dienerse aen den outaer gheweest waer." [2]) Wat volgt moge ter afwisseling alreeds een proefje zijn van het ascetische gedeelte. „Door de begaeftheyt van uutwendiche dingen,

---

1) L. v. W. H., † 1636, II, 320.
2) Sermoon op de begrafenis van L. D. B., I, bl. 389.

storten sij haer [1]) wat te veel uut met sorchvuldicheyt, te weten inden dienst van haeren vader ende Heerbroeder, om haeren huis te regeeren, goet te besorgen ende clederen te benayen, doende dit selfden oock met een goede intencie ter eeren Godts, ende om 't geen daer door bespaert worden te ghebruycken tot dienst van den armen. Niettemin dese sorchvuldicheyt brocht haer aen een verdorde geest, ende duisterheyt des verstants, waerdoor, als andere machden veel geestelicke punten wisten voor te haelen [2]), vont haer duyster ende onbekent. Ende als sij van dese al te groten sorchvuldicheyt van haeren biechtvader ghewaerschout worden, en conde het zoo niet vaeten [3]): niettemin volgende [4]) hier noch in den raet van haeren Oversten in geestelicke puntjes te schrijven; maer en conde haeren geest daer noch niet mede opkrijgen, doordien sij se door te grooten sorchvuldicheyt te seer verplet hadde. Ende heeft op haeren uutersten haer selven daer grondich van beschuldicht ende beclaecht, begeerende van haeren biechtvader, dat hij toch de andere maechden waerschouwen wilde, om haer te wachten van ongeordineerde sorchvuldicheyt, oock met een goede intencie, want sij die bevont tot grooten hinder van den geest." [5])

9) *Lijsbet Jansdr. Boggen.* „Een Godlike maecht dien lange jaeren te Haerlem opt Bagijnhof gewoont heeft, hebbende de kerk in haer huis." [6]) Daarvan „hadt sij [7]) veel moeiten en ongherijf, doordien haer woonplaets weinich vertreck hadt, soodat se altemael worden ghebruickt ter eeren Gods, jae in haer slaepplaets (doordat die de

---

1) Stortte zij zich. 2) Te verhalen. 3) Vatten.
4) Volgde zij. 5) T. a. p. bl. 390.
6) L. v. Dirckgen Crijnen Boggen, II, bl. 295 v°.
7) L. v. Lijsb. J. B., I, 203 v°.

verste was van de straet) stondt den outaer, soodat se, of haer wel of qualijcke lusten, altoos smorgens most vroech opstaen, om alle dinghen uut de wech te doen; dede het selfde met sulcken vriendelicheit, treflicheyt ende sorchvuldicheyt, dat het een stichtinghe was om te sien. Noch en liet die goede oeffeninghe niet achter, alhoewel sij een wijl tijts overvallen worden met een seer groote vrees (doordien de schout ofte den officier tot haeren huyse de Goddelicke dienst ghestoort hadde) ginck evenwel met haer goede oeffeninghe voort; noch en verwachten niet, dat de begijnkens soude coomen om alle dinghen ghereet te maecken (want het die toequam doordien haeren Pater het gherijf hadt in haeren huis) ofte dat dien de kerck soude schoon maecken, maer liet het van haer maechden [1]) binnenshuis doen, ende hielp selfs mede sooveel zij conde; vercierende oock veel op haeren costen den outaer met een innighe devotie".... Ook was zij [2]) „een ghemeene toevlucht van de armen (als een anderde S. Elysabeth) niet alleen bekent in de stadt of int landt, maer oock in Brabandt. Wat arme closters hebbender niet al hulp en onderstant door haer gehadt.... Ende [zij] was in sulcken estimatie bij die waerlicke lieden, dat als sij maer een bode van haerentwege stierden, te kennen geevende de nootelicheit van sommighe closters in Brabandt, deelden alsdan mildelijcken haer aelmisse meede,... jae soude het wel al ghegeeven hebben aen den armen, hadde sij van haeren Biechtvader niet wederghehouden gheworden, die haer een ghebodt gaf dat se niet meerder als een gulden mocht om Godswille geeven sonder oorlof. Ende hierin was dese E. seer ootmoedich. Als sij aelmisse aen eimant gaf, dan seide se ghemeendelicke daerbij:

---

1) Dienstmaagden. 2) t. a. p 202 v°.

Kinderen, ick en geeft u niet van mijn, maer het is van een ander; daerom moet ghij voor die lieden bidden."

10). *Grietgen Crijnendr. Boggen*, gehuwd met *Govert Tunisz.* Hier treffen wij de schaduwpartijen aan van de schilderij. „*Ida*, anders *Maritgen Govers* [1]) is van gheboorte van *Delft.* Haer vader was ghenaemt *Govert Tunisz.*, haer moeder *Griete Crijnen.* De vader was gues ende van een seer ketters geslacht, maer de moeder was doen ter tijt seer treffelijck Catolijck, also dat hij mede goet Catolijck worden." [2]) Onder die elf kinderen dan „was Ida Goverts die principaelste, mitsdien sij kloek was van verstant; wist alle dingen op sijn plaets ende tijt te doen, bovenmaeten trouhertich toter doot ende behulpsaem tot een iegelik. Maer noch eelder inwendighe gaeven vant geloof, die maechdelicke zuiverheit ende grote liefde tot die volmaectheyt, ende met die werken vertoont soo ghij hiernae, wilt Godt, sult hooren. Eerst noch een weynich seggende van de ouwers. De vader, een kloek man sijnde in de winste, hadden sijn kinderen wel moye middelen mogen achterlaeten, maer door sijn goethertichеyt worden borch voor de cooplieden, ende most veel van dien selfs opleggen ende betaelen, wordende soo overvallen van de borchtochten, dat se met de tafel quamen voor de duere, vercopende alle sijn goedt tot het huysraet toe, om een anders schulden te betaellen, welke hem ende sijn huisvrou boven maeten swaer viel; maer dit was sijn troost seggende: niemant, Godt lof, sel comen en seggen, dat ick hem eene duit te cort gedaen heb, ende, betrout op Godt, dien sel wederom goede hertges verwecken dien mijn kinderen zullen voorthelpen; welcken oock also ghe-

1) L. v. Ida Gov., † 1637, III, bl. 312 volg.

2) Verdere bijzonderheden zijn reeds medegedeeld, Deel XVII, afl. 2, bl. 278.

buert is".... „Dese moeder *Griete Crijnen*, als sij was in de fluer van haer tijt, was niet alleen iverich int H. Catholike geloof, om haer siele salich te maken, maer ook haer man daertoe te brengen (welk sij daertoe kreegh, soo ghij gehoort hebt), haer kinderen daer in opvoedende soo veel in haer was, ende daerenboven benaerstichden ook die salicheyt van haer evennaesten... Maer dat boven al te beclaegen was... sij scheyden haer [1]) heel af van de H. Kercke".... [2]) „*Maritgen Goverts* niet lang Godt ghedient hebbende, quam haer catolike broer te trouwen aen en guse dochter; 't was of sij van hertseer zoude gestorven hebben; gelegentheyt krijgende om in dese te wercken om totet geloof te brengen, hadde nacht en dach haer selven daer wel aen te cost ghehanghen; desgelijks dede ook also haer beste om haer guse moeder te bekeeren." [3])

Dirkgen Crijnen Boggen. [4]) „In der joncheit was sij seer werelts en brootdroncken, mitsdien de moeder, rijk sijnde, haer kinderen wat te veel wils gaf, met droefheit van de vader dien Godtvruchtich was; maer en conde het anders niet krijgen. Soo als sij met haer suster tot haer muetges voornoemt quamen, haden [deze] een tegenheit in haer omdat se soo werelts ware. Niettemin daer sijnde, leidense aen dat se tot haer oom Boggen (daer de kerck van den hoeck in huis was), te kercke quaemen, en soo altemets wat goets hoorden, ende bij haer nichten in den hoek ginghen, die geestelicke maechden waeren. Hierentusschen ist gebuert, [dat] de vader, een coopman sijnde, kreech wat schade en tegenspoet, soo dat het met haer tijtlicke middelen vrij wat verliep. Dese tegenspoet bracht

1) Zij scheidde zich.

2) Verdere bijzonderheden reeds medegedeeld Deel XVII, bl. 278.

3) Over hare diensten op het Bagijnhof aan de priesters bewezen, zie boven bl. 74-75.

4) L. v. D. Cr. B., II, 296 v°.

dit gemoet vrij wat ter neer, ende de wereltsheit viel vrij wat af." [1]) Zij had [2]) „insonderheit liefde tot de H. armoede, soodat se haer geestelicke moeder gaf haer gelt te bewaren. Jae en soude nauliks een oortgen uutgegeven hebben als met consent van haer geestelike moeder; was milt tegens den armen sparich over haer zelven, gaf bijnae meer aen den armen, als sij mocht door compassie ende medogentheyt. Seer teer en gevoelende van conscientie, als sij door crancheit haer wat ontgaen hadt, niet lang daerna quam met ootmoedicheit haer schult spreken, soodat haer medesusters voor een spreekwoort hadden: Dirkge binnen niet lang sel haer schult comen spreken."

Ook bij de grootouders van den *Haarlemschen* kapelaan en kanunnik *Jan Albert Ban* vonden de priesters eene toevlucht en werd er kerk gehouden. Aangezien echter de bijzonderheden over de *familie Ban*, door Trijntje Jans medegedeeld, reeds opgenomen zijn in de *Bijdragen* Deel I, bl. 61–63; zoo zij het voldoende, den lezer daarheen te verwijzen. Wij maken hier echter van de gelegenheid gebruik, om ter aanvulling nog mede te deelen, dat de vrouw van *Nicolaas Ban*, Jan Albertszoon, eene zuster was van *Trijntje Dirksdr. Wij*, moeder-overste van den Hoek. [3]) Ook is ons gebleken, dat met „Mr Pieter, pastoor lang geweest in de Streek, nu pastoor van Horen" pastoor Petrus Poelrijck bedoeld is. [4])

Nog weder eene toevlucht der priesters te Haarlem was reeds in de eerste tijden, na de reformatie, het huis van *Claesgen Dirkx Wij*, weduwe van *Gerrit Cornelisz.*

---

1) Wat oud-muetgen Aechgen bij deze tegenspoed zeide, is zoo pas vermeld. Zie boven bl. 79.

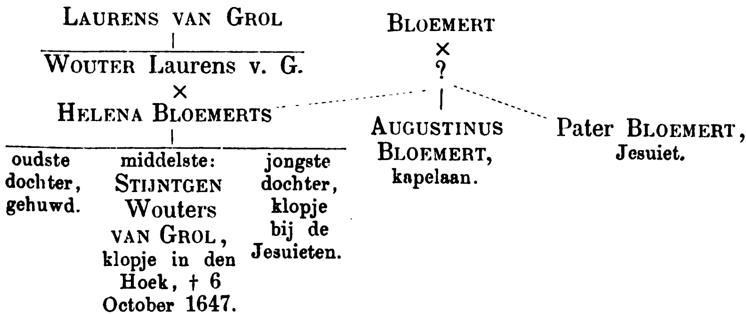
2) II, 297 v°.

3) L. v. Steph. Sim. de Vos, III, 244 v°.

4) Bat. Sacra II, bl. 447.

Geltsack. [1]) „Sij was zeer iverich in de Catolijke religie, (hadt van noode gheweest) wel bereyt om haeren bloedt daervoor te storten; seer toegedaen tot de Priesters Gods, ontfangende die seer dicwils (op haeren kosten) ende langhe tijden in haeren huys.” [2])

Naast de twee Haarlemsche kapelaans Boggen en Ban, moet ook als derde hier herdacht worden *Augustinus Alstenius Bloemert* (ook *Blommert*). De aanteekeningen van Trijntgen Jans verschaffen ons eenige niet onbelangrijke bijzonderheden aangaande zijn geslacht. „*Stijntge Wouters van Grol.* Desen is van gheboorten van *Haerlem*, van een Catolijk treffelick gheslacht. De vader heeten Wouter Louerens van Grol; de moeder *Helena Bloemerts.* Dese hadt twe geestelicke broeders, den eenen Jesuwyt, den ander Pater Bloemert, Pastoor van Haerlem. Sij hadden saemen in haer houwelik drie dochters; de outste is ghetrout aen een Catolijk jongman; [de twee andere] sijn samen geestelik geworden; [doch] de jongste heeft haer begeven onder de Paters Jesuwyt.” [3]) Hieruit verkrijgen wij de volgende geslachtslijst:

1) De geslachtslijst der Haarlemsche familie *Wij* is reeds gegeven in de *Bijdragen* Deel X, bl. 305, aan welke lijst deze *Geltsack* nog kan worden toegevoegd.

2) L. v. Baefgen Gerrits Wij, I, bl. 77 v°.

3) L. v. Stijntgen Wouters van Grol, III, bl. 191 v°.

Paters Jesuieten. „Vier van de dochters [van Albert Jansz. Ban] zijn geestelick geworden. De outste Trijntgen Alberts onder de Paters Jesuwiten, doen ter tijt *Pater Lintelo.*" [1]) — „Dese maecht Maria [Jacobsd^r Samson] [2]), naevolghende d'exempel van de H. maeget Maria haer H. Patrones, sonderlinghe in de ootmoedicheyt. Sij dien gheweest hadt onder die *Paters der Societeyt*, met haer vier of vijf maechden, door welcken alle dink beschickt worden, soo van de kerck, outaer, nootdruft der Paters, (jae alser een veranderinge van de Paters quam, dien haer of de gemeente niet aen en stont, trocken dan nae de Pater generael, brochten daer bij haer redenen, ofte alser onder die gemeente wat te doen was, 't werden al door dese maechden ghedaen; jae dat de Pater nae haer reguleerden ende sij bijnae in uutwendige saecken meer regeërden als die Paters): in dit werk was desen wel die principaelsten, ende conde wel 't meeste uutwercken bij de overicheyt; maer was wel die ootmoedichste ende gevoechsaemste, soodat se onder haer vergaderinge seer bemint was ende veel seggens hadt. Maer haer begeven hebbende onder dese vergaederinghe, droech haer terstont als een van de minste; hadt nergent het woort of seggen, maer was, soo men zeidt, een vergeten borger, heimelick ende secreet; men soude niet gheweten hebben dat sij daer geweest hadt, dan als er werkjes van liefden waeren te doen", enz.

Nog leeren we uit de aanteekeningen van Trijntgen Jans eenen ijverigen priester te Haarlem kennen: *Cornelis Has.* [3]) Over zijn geslacht en zijnen arbeid verne-

1) III, 330. Zij stierf in Juli 1647.

2) L. v. M. J. Samson, † 1634, II, 226^a.

3) Of *Hassen*, gelijk zij ook schrijft. Gelatiniseerd werd de naam geschreven *Hassaeus*. Zijn portret is gegraveerd door Dirk Matham, naar P. de Grebber, met de aanteekening: „natus anno 1610, Maji 6; denatus A° 1643 Jan. 22."

men wij het volgende. „*Cornelisgen Albertsd*r. [1]) Desen is van gheboorte van Haerlem, van Godsvruchtige Catholike ouders, treffelik van afcomst ende rijck van tijtlicke middelen. Den vader genaemt *Aelbert Jansz.*, de moeder *Maritge Francen*, hebbende in haer houwelik een soon ende drie dochteren, dien sij int Catholike geloof ende alle Godvruchticheyt opvoeden, sijnde seer geneghen met een H. affectie tot de Geestelicheyt, te meerder mitsdien de vaders eenige suster *Maritge Jans* was een Clarisgen te Haerlem int Clarisse-clooster"..... [2]) „Desgelijks hadt de moeder Maritge Francen een petemoey genaemt *Baertge Pieters Crabmoes*, hier in ons H. vergaderinge van den hoek, een exterordinaris duechdelicke maecht. Haer outste dochter Maritgen Alberts lieten sy wonen bij dese petemoey, verhopende dat sij door dese goede exemplen ende godtvruchtige ommegank van de maechden in de vergaderinge mocht verwekt worden om te verkiesen die suiverlicke maechdelicke staet. T scheen sij eerst wat goede begeerten kreech, maer 't en volherden niet. D'ouwers voorsichtigh sijnde, siende dat haer geest daer niet toe en strecten, gingen te raet met d'E. Overste des vergaderings Mr Cornelis Arentz, dient mede goet docht, sij haer dochter haer vrie wil soude geven; naemense in haer huys, trocken se nae haeren staet op: [en zij] quam tot een Godvruchtich Catolijk houwelick, kreech sonen ende dochteren in haer houwelik. D'outste soon M. *Cornelis Has* worden een godtvruchtich Priester Gods, *cappelaen van Haerlem;* bedienden sijn offitie seer ghetrou, met een grote liefde, was boven mate troostich ende behulpsaem tot den armen, sijn selven nacht noch dach spaerende, geen vuile noch vierighe siekten ont-

---

1) L. v. C. A., † 1644, III, 120 volg.

2) Zie verder wat over haar medegedeeld werd boven. bl. 72-73.

HAARLEM.

siende, niet alleen in de stadt maer ook daer buyten, onder die arme zeelieden te *Zandvoort.* Als 't regende ende tempeest waer, dat sij niet en costen ter zee vaeren, dan trok hij daer nae toe, daer comende druipende van 't water ende bevende van coude, om aldaer die menschen mede te deelen 't Goddelicke woort, ende 't gebruik van de H. Sacramenten; was hem een groot vermaek, te meerder insiende 't exempel van onsen Salichmaker, dien om onsent willen wegen wint, hitten en coude geleden heeft. Sijn E. heeft hert gelopen, met een grote liefde tot de eere Gods ende salicheyt sijns evennaesten. In een corte tijt veel tijt vervult. Is Godtvruchtelijk in den Here gerust, ghebruict hebbende met devotie alle de H. Sacramenten, met grote droefheyt van sijn schapen, dien soo ghetrouwen herder verloren hadden, van de priesters, dien soo onderdanigen ghewillige arbeydende medebroeder mosten ontberen, van sijn vriende, die nu quyt waeren de stut ende eer van haer geslacht. Maer besonder was bedroeft sijn jongste suster *Aefgen Hassen* om de doot van haer Heerbroeder; maer dese droefheyt streckten haer tot salicheyt, want sij resolveerden d'ijdelheyt des werelts te verlaten ende haer te begeven tot den dienst Gods in de maechdelicke suverlicke staet, hier in dese vergaderinge. Laet ons nu comen tot onsen *Cornelisgen Alberts.* Dese was de middelste dochter van haer ouwers, die levendichste van naetueren, de ghenegenste tot de werelt, meerder als een van de andere susters. Godt haer liefhebbende, heeft haer tot sijn bruydt vercoren in 't bloeyenste van haer juecht van sestien oft seventien jaren, op een ongeleghen tijt ende plaets, te weeten als sij waer in een grote bruloftsfeeste (tot haer nichte *van Nes*). Doen de vruecht ende ongebondenheyt was op sijn hoochste, raeckten Godt haer hart met een walging van de vuylicheyt des werelts,

ende begeerten tot de Goddelicke dienst. Op die selfde tijt ende stont wasser ook ter bruloft de neef van den Brudegom; werden samen op een tijt gheraekt (niet wetende van malkander). Worden daernae een treffelik Priester Gods: *M. Jacob Oly.* [1]) Wonderlicke Godt, dien op alle plaetsen door goedt ende quaet, weet de sijne tot hem te trecken. Aldus van Godt gheraect sijnde, en heeft [zij] die gratie niet ledich laten heene gaen, maer in 't werck gestelt" enz. Zij woonde wegens ziekte een tijd lang bij hare zuster in, die „weduwe sijnde „de *kerk* ende *Goddelicke dienst dicmaels in haer huis* had." Toen „warender veel kerkelicke dingen in haer huys te bewaren; al hadt se vrij wat onvrijichheyt ende ongerijf daervan, door 't haelen ende brengen, was altoos even vriendelik. Als het somtijts gebuerde dat sij de kerk in haer huys hadt, was dan soo verhuecht als oft zij haer siekte ende swacheyt niet en gevoelden, oft sij den hemel in huys hadde."

De geslachtslijst van kapelaan Hassaeus laat zich alzoo als volgt samenstellen:

JAN ....
× ?

ALBERT JANSZ. × *Maritgen Francen.*	MARITGEN JANSD[r], „Clarisgen te Haerlem."

Zoon.	MARITGEN ALBERTSD[r]. × ..... HAS (of HASSEN) zoons en dochters, waaronder kapelaan CORNELIUS HASSAEUS, † 22 Jan. 1643.	CORNELISGEN ALBERTSD[r]., klopje in den Hoek, † 8 Juli 1644.	AEFGEN ALBERTSD[r]., klopje in den Hoek.

1) De bekende Amsterdamsche pastoor.

2) L. v. N. ende L. v. Isbr. Dob, I, bl. 366 volg.

Veel belangrijks vinden we vermeld over verschillende leden der *familie Dob* [1]): „Neeltgen ende Lijsbetgen Isbrants Dob, ghesusters. Dese sijn van duechdelijcke, Catolyke, Godtvruchtige ouders. De vader was ghenaemt *Isbrant Jacobsz. Dob* ende de moeder *Maria Jacobs*; dien veel jaeren ghewoont hebben hier in de vergaederinghe van den hoek, wesende voorstanders van die selfde, *geevende haer huys ten besten* om 't meeste volck dat in de vergaederinghe *te kercke* quam, al bij M. Claes Wiggersz. tijt, *daer door mocht passeren.* Veel maechden quamen doen ter tijt te kercken tegens de Sondach ende H. dach; ontfingen die in haer huys te eeten ende te slaepen, ontberende gaering daerom haer vrijicheyt ende gherijf; vloeiden haer daer toe uut met zulcken vriendelicken, sorchvuldigen behulpelicheyt als oft se Christus selfs ontfangen hadden; veel jaeren de moeder, weduwe, sijnde, *hadt de kerk in haer huis*, met liefden ende blijtschap 't ongerijf verdraegende, haer verhuegende alsser wat veel volck te kercke quam, seggende: nu hebben wij goede neringhe ghehadt, verwachtende daer uut veel geestelicke proffijt. Dese vader ende moeder waren van een Godtvruchtighe treffelicke afcoomste van *Amsterdam*.... haer gheoeffent hebbende in veel goede werken.... sijn Godtvruchtelijk in den Heere gherust, de man Isbrant Jacobsz. [opengelaten] September, de huisvrou Maria Jacobs 1619 op S. Jan onthoofdinghenfeest. Sijn samen t' Amsterdam in de nieuwe kercke begraven.... *Neeltgen Isbrants Dob,* wesende de outste dochter van dese Godtvruchtighe ouders voornoemt. Dese noch jonck sijnde omtrent dertien jaeren, heeft gheheel verlaten alle d'ijdelheit des werelts, ende haer begeeven met een suiver vast propoost tot een geestelijck leeven. Hiertoe is haer een groot behulp ghe-

---

1) L. v. N. ende L. Isbr. Dob, I, 71 en 366-84.

gheweest, dat se van haer ouders, (dien doen ter tijt *t'Amsterdam* woonden) te *Haerlem* bestelt is ter schole in't *maechdenhuis* [1]), mitsdien sij haer cost rijckelick ende eerlick betaelden, aldaer opgevoet werdende in Godtvruchtighe exercitie, stellende haer onder die beleidinghe van den E. M. Cornelis Arentz. Dese is de outste ende d'eerste gheweest van de kintskinderen van *Griete Gerrets Hulst*, dien Godt ghedient hebben in een geestelick maechdelijk leeven".... „Hierin hadt sij oock veel patiencie te oeffenen, overmits zij met haren moeder langhe jaeren woonde int *huis daer de heele vergaderinghe haer kercke hadt;* waerdoor sij nau behuyst waeren, soodat se op een clein camerken mosten slapen ende veel onvrijicheit hadden, ende noch daerbeneven een dienstmaecht, dien haer zeer contrarie waer"..... „*Lijsbetge* de joncste dochter is van haeren ouders opghevoet in alle simpelheyt, afgescheydenheit ende onnoselheyt, waertoe oock haer eyghen

---

1) Het *Haarlemsche Maagdenhuis*, dat later afzonderlijk behandeld zal worden, was reeds vóór 1590 (immers vóór dat Neeltgen Isbrants, die 48 jaar oud, in 1620 stierf, 13 jaar was) door Cornelis Arentsz. gesticht „met hulp ende onderstant van goede menschen; 't geen dat was als een school daer arme dochterkens van nayen en speldewercken haer ambacht leerden, ende terwijl in 't Catholycke geloof ende in alle Godsvruchticheyt onderwesen worden. De vrouwe die dese dochterkens leerden waren geestelicke maechden, staende onder de beleidinge van die voorgenoemde M. Cornelis Arentz." (I, bl. 9 v°). Het is mij niet mogen gelukken, te vinden, wáár het te Haarlem gelegen was. Zeker is, dat het aan het Spaarne (I, 28 v°) of op het Spaarne (I, 51 v°) lag, maar in of buiten de stad werd mij niet duidelijk. Merkwaardig is het intusschen, dat nog in 1806 achter in den Haarlemmerhout, een weinig voorbij de buitenplaats Spaar- en Hout, „een buitenverblijf en annexe boerderij, van ouds genaamd het *Maagdenhuis*, thans *Lommerlust*" gevonden werd. Sinds 1875 echter is die boerderij gesloopt en het daardoor opengekomen terrein bij Spaar- en Hout getrokken. (*Allan*, Geschied. en Beschr. v. Haarlem, II, bl. 168). Men vindt eene afbeelding van deze boerderij onder de „Gesigten Buyten Haarlem. Gedaan door I[saak] v[an der] V[inne]" op de ets namelijk welke het onderschrift draagt „*By 't Meniste Bosje*" (Zij dagteekent van omstr. 1690—1740). Eveneens bij *Spilman en v. Noorde.* Aangen. gez. in de omstr. v. H.

ghenegentheyt strekten, dien haer van Godt door een singuliere gratie inghestort was, also dat men niet zoude cunnen segghen, dat se van haeren joncheyt tot haeren ouderdoom oyt conversatie met ketterse of wulpse kinderen oft onghelijke personen ghehadt heeft. Terwijlen sij leerden leesen of neyen bestelden haer moeder, dat sij 't selfde zoude leeren in't *maechdenhuys*, soo t' *Amsterdam*, als sij daer woonden, als achternae te *Haerlem*, omdat [opdat] terwijlen zij leerden eenighe uutwendighe cunste, inwendich daer goede exempelen ende Godsvruchtighe conversatie van de maechden soude ghesticht worden. Sij voechden haer bij de sedichste Godtsvruchtighe dochterkens; ende als sij most ter schoolen gaen bij een meester om te leeren schrijven, hiel haer zoo abstract, dat geen jongmans de minste oorsaek conde vinden om eenighe familiaerheyt met haer te gebruicken, also dat dese als een duifken van jongs aen in alle onnoselheyt is opghewassen, geen conversatie hebbende als met haer broeders, susters of nae nichten, malkandere vermaeckende in outaerkens te maecken ende gheestelicke spullekens te speelen, veel ghebedekens ende oeffeninghe te leeren, tot vasten, aelmissen ende andere goede oeffeninghe malkandere te verwecken. Dit jonghe dochterken out sijnde omtrent elf jaeren is te Haerlem met haer ouders comen wonen, gink terstont te biechte onder den E. Mr Cornelis Arents, ende quam dicwils in de vergaderinghe te kercken, maeckte kennisse aen de maechden.... heeft gheresolvert, out sijnde omtrent twalef jaeren, dat sij den hemelschen Bruidegom soude dienen in de maechdelicke zuiverheit..... Terstont begaf se haer om te leeren Latijn; omtrent haer veertien jaeren stont sij al te half vier uren op, leesende dan de Priesters ghetijen... ende heeft bijnae twintich jaer lanck ter choor gegaen, ophouwende 't selfde somtijts een langhe wijle met haer drie of vieren. Ette-

licke tijt was 't choor door seeckere redenen vrij wat verslapt; maer zij bleef volherdich... onderhiel van de priemtijt af tot de compleet toe de Priesters ghetijen daghelickx totet einde haers levens.... Omtrent achtien jaeren out sijnde, verliet haer ouders huis (wesende alsdoen haer moeder al weduwe ende woonden in den hoeck ofte vergaederinghe soo ghij voorgaende ghehoort hebt), comende in de vergaederinghe daer Trijntge Dirks geestelicke moeder was."

De lezer zal allicht begeerig zijn, eenige verklaring te ontvangen over het woord „*vergaederinghe*", hetwelk hier niet altijd dezelfde beteekenis blijkt te hebben. Er moet dan ook onderscheid gemaakt worden tusschen de „vergadering van den Hoek" in het algemeen en de afzonderlijke „vergaderingen" waarin de klopjes met elkander woonden. De vergadering van den Hoek was de buurt of de verzameling van huizen, die omgrensd werd door Bakenessergracht, [O.L.]Vrouwesteeg, Klerksteeg, Krom en Koksteeg. Deze, vrij wel afgezonderde, buurt schijnt, zoo niet uitsluitend, dan toch zeker hoofdzakelijk in handen van Roomsche eigenaars te zijn geweest, en bood gelegenheid om door de verschillende stegen ongemerkt toegang te hebben. Zoo hebben we dan ook pas hooren verhalen, dat de ouders der gezusters Dob „veel jaren in de vergadering van den hoek gewoond hebben en hun huis ten beste gaven, om het volk dat in de vergadering ter kerke kwam te laten passeeren", of ook weer, dat moeder Dob toen zij weduwe was „de kerk in haar huis had." Zoo lezen wij ook van Isbrant Dirksz. Deymen [1]) dat hij woonde „in een van de huysen van den hoek an de straet die selfde [de vergadering] beschermende."

---

1) L. v. Geertgen Isbrants Deymen, I, 256.

Van de zorg die er gedragen werd, om de huizen van den Hoek in goede handen te houden is ons een aardig voorbeeld bewaard in het sermoon op de uitvaart van Annetgen Sixtus van Emmingha, eene dochter van Frieschen adel. In haar worden geprezen de „barmherticheyt ende uutvloeyentheit tot haer evennaesten... met schaede van haer tijtelicke goet"; en dan volgt [1]): „Als bij exempel, daer was een huis te coop, staende in 't midsen van den hoek ofte de vergadering; soo verschenen daer oorsake, dat het in peryckel waer, datet soude comen in anderen haer handen, also de vergadering bekrenkt, mitsdien sij soude in haer woninghe vaneen werde ghescheiden. Dese E[erw.] dit vermerckende was daer seer in begaen ende sorchvuldich om dat te beletten, haer best doende, jae liever veel gelt gevende van haer eygen boven die waerdij, als dat de vergaederinghe soude in enich peryckel coomen."

Elders lezen we weer [2]), dat Sijtgen Heyndriks dochter geboren was „op Bakenes int huys dat achter nae toequam... Daer hebben verscheyde waerlike lieden ghewoont voor aen de straet, om de maechden dien achter woonde te beschermen." Dit was alzoo het geheel der *vergadering*, die *„van den Hoek"* geheeten werd, wegens den hoekigen vorm, naar ik gis, die eigen is aan de achteromloopende steeg, het Krom genaamd. De klopjes echter woonden ook weer bij elkaar in *vergaderingen*, aan wier hoofd vaak eene Moeder stond. Deze vergaderingen echter waren ook wel elders in de stad gelegen, buiten den Hoek. We treffen er aan op het bagijnhof, in de bagijnenstraat, de wijngaardstraat enz. Na deze ophelderingen zal het, vertrouw ik, den lezer duidelijker zijn wat er gezegd wordt: dat Lijsbetgen haar moeders huis

---

1) II, bl. 88 vo. 2) L. v. S. H., II, 394.

verliet, die in de vergadering van den Hoek woonde, en dat zij toen in de vergadering van Trijntge Dirks kwam.

Ik mag hier de gelegenheid niet laten voorbijgaan om, zoowel ter verduidelijking van het bovenstaande als tot bewijs van schrijfsters nauwkeurigheid, eenige namen te noemen, ontleend aan eene lijst van bewoners en eigenaars der buurt gelijk zij waren in het jaar 1628, juist in het midden der jaren over welke Trijntgen Jans aanteekeningen loopen. Deze lijst is ontleend aan het stedelijk Kohier, dat eerst met het jaar 1628 begint. We vinden er juist de Dobben genoemd, ook Annetgen Sixtus en meerdere klopjes. [1]) Wanneer later „De Hoek" opzettelijk behandeld wordt, zal misschien de volledige opgaaf van het Kohier eene plaats kunnen vinden.

Vrouwesteeg.

Frans Jansz., nu Mr Cornelis Dobbius eygen, verhuert, xxxvj £, vrij. [2])

Bakenessergracht.

Jacob IJsbrantss. Dob [3]), eygen, getaxeert clx £.

Jacob Corneliss. de Nobel, eygen, verhuyrt cl £, onvrij. [4])

Frans Barentss. Cousebant, eygen, verhuyrt clxxx £. [5])

Anneken Sixtus [6]), eygen, getaxeert cxxx £, vrij.

Maritgen Jacobs, weduwe van IJsbrant Jacobss. Dob [7]), eygen, getaxeert cx £, vrij.

Berber Jans, eygen, getaxeert lx £. [8])

---

1) Ik dank deze mededeeling aan de hulpvaardigheid van den Heer Archivaris Gonnet te Haarlem.

2) Advokaat Dobbius wordt als getuige vermeld bij de opening der grafstede van Pastoor Cornelis Arentsz. op 10 April 1632. I, 296.

3) Zie beneden, bl. 100.

4) Vergel. beneden, bl. 103.

5) Zal nog meermalen ter sprake komen.

6) Vergel. boven, bl. 96.

7) Zie boven, bl. 92.

8) Waarschijnlijk Barber Jans Ooms, een klopje van den Hoek, wier leven wel niet beschreven is, doch die genoemd wordt II, 421 en III, 87.

HAARLEM.

Lijsbet Willems [1]) nu Annetgen Jan Foppens, getaxeert lxxx £, vrij.

Frans Barentss. Cousebant, eygen, getaxeert cxx £. [2])

Frans Teyngh Mathijsen, eygen, verhuyrt cxxx £. [3])

Frans van Schotens weduwe [4]), eygen, mette verhuyrde camer t'samen lxxx £, onvrij..

Cockstege. Noortsijde.

Jan Aelbertss., eygen, getaxeert xviij £, vrij. [5])

Clercksteege.

Gerrit Jacobss. Hulst, eygen, xl £. [6])

Clerckst. Westsijde.

Frans Teyngh, eygen, verhuyrt l £.

D'selve eygen mette camer, gecomen van Lodewijck van Dale, verhuyrt xxxvj £. [7])

Annetgen Sicktus, een nieut huys, verhuyrt cxx £. [8])

Vier cameren van Lijsbet Mathijsd[r], t'samen verhuyrt lxxx £. [9])

Jacob de Nobel, eygen, verhuyrt xxxvj £. [10])

Ik heb echter de *familie Dob* nog niet afgehandeld. Daar was nog een derde klopje *Maria*, dochter van *Jacob Isbrants Dob* [11]) en *Elysabeth Mathijse*. [De vader] „is geweest d'outste broeder van Neeltgen en Elysabeth Isbrants Dob; in den hoek opgevoet en gewoont met sijn huisvrou ende kinderkens; waeren samen seer treffelick Catholijk,

1) Klopje, II, 39-55.

2) Vergel. boven, bl. 62 en voorg. bladz.

3) Ael Francen... haer vader heeten Frans Tyng... II, 304 vo. Zie over *Frans Tyng*, Bijdr. Dl. XVII, bl. 287.

4) Misschien het huis waar *Kanunnik Nomius* dikwijls verblijf hield. Zie boven, bl. 67.

5) Denkelijk Jan Alberts Ban Nicolaaszoon. Zie Bijdr. I, bl. 61.

6) Zie boven bl. 93 en beneden: bl. 100.

7) Zie hierboven.

8) Zie boven bl. 96.

9) Denkelijk de vrouw van Jacob Isbrants Dob. Zie bl. 100.

10) Zie voorg. bladz.

11) L. v. M. I. Dob, I, 384 vo.

Godtvruchtich ende behulpsaem ende toegedaen de vergaedering in den hoek. Dit dochterken Maria was de middelste van de kinderen; ende droech een miserabel pijnlick lichaem tot dat sij stirf, met een vrolijke geest ende kloeck verstant (soo men ghemeendelijcke vint in de ghetekende des Heeren); welcke swaere pijnlicheit zij verdroech met grote patiencie ende ghelatenheit in de wille Gods, soodat sij menich out mensch beschaemde. Also d'ouwers menighe lichamelijcke medecijne ghebruickt hadden, om te verkrijgen de ghesontheit van haer dochter, maer niet en vorderden: hebben haer toekeer ghenomen tot de H. Moeder Gods, dien vererende op allen haer feestdaghen met een witte wasse caers, welk door d'handen van haer dochter werden opgheoffert, brandende aen den outaer voor 't beelt van de H. Moeder Gods, ende met dien haer zelven aen Godt presenterende met een inwendighe devotie ende opofferinghe. Van joncks aen hadde zij een goeden treck om den hemelschen Bruidegom te dienen in de maechdelicke zuiverheit, soodat se om haer tien jaeren haer zelven aen Godt opofferden met beloften van eeuwighe reinicheit. Hierdoor had se zulcken liefden ende begeerten om te nuttighen 't H. Sacrament des outaers, soodat se niet op en hiel van bidden aen haer Biechtvader om 't zelfde te ghebruicken; die welcken conserteerden in haer goede begeerten, soodat se om haer elf jaeren 't H. Sacrament ontfing".... „Out sijnde tusschen de seventien ende achtien jaeren, heeft het Godt belieft zijn jonghe bruydt tot hem te haelen; is vol geestelicke soeticheit ende blijtschap snachts na de ontfanckenisse van de H. Maghet Maria in den Heer gerust [1628]".... „Op haer doot bedde heeft zij haer Biechtvader te kennen ghegeven haer beloften van reynicheit, welcken zij in haer joncheit ghedaen hadde, ende in haer leeven dicwils vernieut. Is in een goed propoost ghestor-

ven: waer't saecke [dat] zij wederom beterden, haer in als [alles] soude draeghen neffens d'andere maechden, ende van buiten laten blijcken 't geen zij in haer hart verborghen ghedraeghen hadt, opdat se meden onder de maechden in de vergaederinge mocht ghereeckent zijn. Hierom heeft haer Biechtvader, M. Joost Cats, overste van de vergaderinghe d'beaerdinghe ende uutvaert gehouden als van de andere maechden, preeckende twe mael op dezelfde, verhaelende zeer treffelick haer duechden; maer mispreees, dat se de beloften bij haer zelven ghedaen hadt ende al te stilswijgende gheweest; welck ongheraetsaem was om nae te volghen."

De geslachtslijst der familie Dob [1]) kan als volgt worden opgesteld:

Jacob ?....	Jacob Dob,
×	van Amsterdam,
Griete Gerrits Hulst	I, 366 v°.

Maria Jacobs huwt met ISBRANT JACOBSE DOB,
† 29 Aug. 1619. † Sept. 1619.

JACOB ISBRANTS DOB, oudste zoon, I, 384 v°. × *Elisabeth Mathijse*, | *Maria Jacobs Dob*, middelste van de kinderen, I, 384 v°. klopje in den Hoek, † 9 Dec. 1628.	*Neeltge Isbr. D.* oudste d., I, 367 v°., klopje in de Hoek, † 12 Juni 1620, 43 j. oud.	*Lijsbetgen Isbr. D.* jongste d., I, 370 v°., klopje in d H, † 2 Juni 1624, 41 j. oud.	nog „broeders en zusters" en broeders kinderen genoemd: I, 382.

Een ander Haarlemsch geslacht, al was het dan van minder voornamen huize, heeft aan Trijntgen Jans ge-

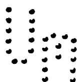
1) Over de familie Dobbe of Dobben leze men nog de mededeelingen van Pater *Allard* in Deel V, bl. 179 volg. dezer Bijdragen. Bovendien zij hier bijgevoegd uit de Doopboeken der Statie van het Beggijnhof te Haarlem: Ged. 10 Dec. 1640 *Jacomyne* V. Aelberts van der Hoogh, M. *Cornelia Dobben*, P. en M. Vrederick van der Hoogh, *Margrieta Dobben*. 10 Jan. 1642 Lijsbeth V. A. v. d. H. M. *Cornelia Dobbius*, P. en M. *Isbrant Dobben* en *Hester Dobben*. 4 Febr. 1644 Jacomyntje V. A. v. d. H. M. *Cornelia Dobbe* P. en M. Nicolaes van der Hoogh en Cornelia Verwers.

legenheid verschaft om menige bijzonderheid uit den oud-katholieken tijd op te teekenen.

„*Grietge Jans* [1]).... van Haerlem, van eerlicke borgers; den vader ghenaemt *Jan Heyndriksz.*, de moeder *Annetge Pieters*, van een goede Catholike afcoomste, dan cleyn van tijtlicke middelen. De vader heeft lange jaeren sijn cost gewonnen mitsdien hij de brieve en packen bestelden ende de rekening hiel van *'t veer* van de *amsterdamsche schuyten op Haerlem* ende seer getrou was in dat offitie ende werck (waerdoor 't sijn sonen nae zijn doot wederom dat offitie kregen). De vaders vader was een oprecht Catolijk man; daerom in de trubbele tijt om sijn gheloof in sijn duer zoude opgehangen geworden hebben van de ketters, ten waer saeke daer goede menschen geweest hadden, dien hem verbaden, mitsdien hij vaeder was van twalef kinderen. Hij was boven maeten devoot, veel in de *kerck te minderbroers*, dicht bij den outaer veel *stofende* oft *quispelende* 't selfde [2]), ende dat uut liefden, waaraf hij *den naem* kreech van *Quispel*, ende sijn kinderen ende kintskinderen en naecomelingen desen naem behouden. Song ook in 't choor mede die kerkelicke sang; ende was seer sorchvuldich om sijn naecomelingen in 't Catholike geloof te behouden ende in Godsvruchticheyt ende devotie; dede sijn beste hier in. Hij hadde een dochter dien zeer devoot was, alsook haer kinderen, als naementlijke een soon, dien leefden als een capucijn, in armoede, penitencie ende devotie, winnende sijn ouders dien arm waeren die cost te vooren; Sondaech ende heylige daechs bracht sijn tijt over in de kerck met 't lof Gods te singhen ende eyt ter eeren Gods te schrijven. Van de moeders wege hadt sij [Grietge Jans] een muetgen, dat was

1) L. v. Gr. J., III, bl. 274.

2) Het altaar afstoffend met eene kwast.

een *sustertgen* in 't clooster van de *vrouwe Marissen;* veel Godtvruchtich duechdelick geslachte daer dese van ghecomen sijn. Ende van haer voorouders gecomen van 't *H. lant*, dat is een plaets in de stadt van Haerlem, gelegen bij 't *Minderbroeders clooster*, daer weleer veel Godtvruchtighe menschen woonden, dien onderhielen *die derde regel van S. Franciscus*, ook dien waeren in de houwelicke staet. Door de heylicheit haers levens kreech dese plaets den naem van *'t H. Lant.* Ende dese sijn van geboorten van *'t Nieuwelant*, mede in deselfde stadt bij 't clooster van de *vrouwe Marissen*, dat gesticht was in de eer van de Moeder Gods, ter eeren *de vijftien trapies*, tot welcke misterie sij een sonderlinge devotie hadt. [1].... Sij besocht seer dicwils de *seve kercke oft capele* dien te *Haerlem* gesticht gheweest hadden *in de eere van de H. Moeder Gods*, als namentlik de kercke van Bakenes, de twede op Bakenessegracht dicht bij de vest of S. Janspoort; de derde voor aen 't bagijnhof over S. Janskercke; de vierde in de Camp; de vijfde aen de lange bruch bij 't waterpoortge daer men nae Leyen vaert; de seste bij de *Japijne bruch* in 't clooster van de vroue Marissen ofte *Lievrou op de vijftien trapies;* de sevende in de kerck van 't closter te Sijl." [2])

Deze aanteekeningen zijn vooral zeer merkwaardig, wijl ze allen twijfel opheffen aangaände *de oude ligging van het Clarissen-klooster* te Haarlem. In de Geschiedenis en Beschrijving van Haarlem door *F. Allan* [I, bl. 400 en 471 en II, 470] wordt, tegen de kaarten van van Deventer [3]), en Thomas Thomassen [4]) in, gezegd, dat van

---

1) L. v. Gr. J., † 1638, III, bl. 274-75.
2) t. a. p. bl. 286 v°.
3) Bij Allan, I, tegenover bl. 14.
4) Bij Ampzing tegenover bl. 165.

Oosten de Bruyn [1]) gedwaald heeft met dit klooster op de Ged. Oudegracht over de Jacobijnenbrug te plaatsen. En toch zien wij hier juist de „Japijne-bruch" aangegeven, terwijl onze schrijfster zelfs ook '*t Nieuwlant* noemt, dat er bij gelegen was; hetgeen merkwaardig overeenkomt met het steegje „*het Nieuwlandje*" geheeten, door den Heer Allan op deze zelfde hoogte aangewezen.

Ook past de aanduiding uit het stuk van 1454 „*achter dat oude gasthuis*" volkomen op deze plaats. Dat *Van Heussen* [2]) bij de behandeling der Haarlemsche kloosters zijn overgang van het S. Michiels-convent op het Clarissenklooster maakt met een „nec procul inde" [niet verre van daar] behoeft waarlijk niet van onmiddellijke nabijheid verstaan te worden. Eindelijk wat het bewijs aangaat, dat ontleend wordt aan het boek der stads-bibliotheek, is het de vraag of het inschrift: „Dit boec hoert tot die Clarissen bi die groote houtpoerte te Haerlem" soms niet uit de eerste jaren na de reformatie dagteekent. Boven toch [3]) hebben we, ook uit de aanteekeningen van Trijntgen Jans, vernomen, hoe de Clarissen nog in 1582 bij elkander woonden op het Beggijnhof. Zoo kunnen ze zich ook een tijd ergens bij de groote houtpoort hebben schuilgehouden. Ook verdient het bijzonderlijk de aandacht, dat Trijntgen Jans telkens uitdrukkelijk vrouw M*a*rissen schrijft en niet M*o*rissen, zoodat de woordverklaring van v. Oosten de Bruyn, die Vrouw-Morissen verklaart naar de *zwarte* kleeding (naar welke de nonnen trouwens zwarte zusters heetten) zoo zeker nog niet is.

Bij eene andere familie (in het huis van *Cornelis Jacobsz. Nobel*) vonden de „maechden" toevlucht ten tijde

---

1) De stad Haarlem en hare Gesch. I, bl. 105.
2) Hist. Episc. Harlem. bl. 41.
3) Bladz. 72.

van vervolging. „Maritgen Tonis [1]) heeft veel swaricheyt ende vervolginge beleeft van de vergaederinghe, als namentlijk dat op den 3 Pincxter H. dach [2]) de majestraet metten officier quamen int huys van de kerck, om haer E. Oversten te vangen; maer Godt bewaerde hem bijnae mirakuloselijk. Wechgaende quamender van die selfden tot haeren huys uut. Sij vertoonden sulcken sedicheyt ende Goddelicheyt in haer maenieren, dat se haer schaemden, ende den Burgenmeester sprak haer aen seggende: en hout het onse kinderen niet nae, dat het dus ghebuert is. [3]) Op dien selfden dach stuerden sij [verstoorden zij] de dochterkens in't maechdenhuys, dien met malkander lasen ende baden, verbiedende dat sij niet en mosten bij malkander wonen, verstrovende dat Godtvruchtige werk; maer evenwel en liet de Godtvruchtige wijse liefhebber der zielen dit begonnen werk niet te niet gaen.... Noch worden gestoort op dien selfden dach eenighe maechden van M. Claes Wiggersz., dien met malkander woonden in een huys in de appelaerssteech, houdende mede in stillicheyt met malkanderen haer ghebet. Ende dese oproer quam meest door 't opstoken van een quaet wijf, borgemeester Kies 'en vrou, seggende: men sal dat rottenest uutroeyen, menende hiermede die vergaderinghe van de maechden. Maer, Godt lof, deselfde zijn ghebleven,

1) L. v. M. T., III, 143-44.

2) Deze dagaanwijzing komt alweder nauwkeurig niet met hetgeen van elders geschiedkundig bekend is. Op 31 Mei 1602 gaf Prins Maurits zijn bevel uit tot gevangenneming van Claes Wiggersz. Cousebant. Pinkster viel in dat jaar op 26 Mei, en de derde Pinksterdag, dus op den 28. Ik vermeen daarom, dat we de dagteekening van den 1sten Mei, in de Chronologie van Bugge aangegeven, (zie Bijdr. I, bl. 230) gerustelijk naar de opgave van onze schrijfster kunnen verbeteren.

3) De lezer moet gewis deze plaats als volgt verstaan. Toen de „majestraet metten officier" het huis verlieten (Maritgen Tonis was dienstmaagd bij vader Wigger Cousebaut, III, 141 vo) ontmoetten zij haar. En zij vertoonde toen zulk eene zedigheid enz. dat zij zich schaamden.

ende noch seer vermeerdert; maer sij is uutgerooyt, haer naem uut het boek des levens, blijvende ende stervende opstinaet in de ketterie. Rijk sijnde van tijtelicke middelen, is't haer naecomelingen seer tegen geloopen, verliesende meest alle haer goet ende eer. Seer corts hiernae isser gecomen een swaer placaet, werdende afgelesen van 't stadhuys, dat de maechden binnen drie dagen voor sonneschijn mosten uut de stadt. De maechden haer vijanden ontsiende, hebben haer verborghen in de huysinghe van *Cornelis Jacobz. Nobel*, dien een seer grote liefden hadt tot de maechdelike staet; in sijn huys waeren sij over dach ende 's nachts sliepen sij in haer eygen huysinghe. Mettertijt is dit onweder wat gestilt."

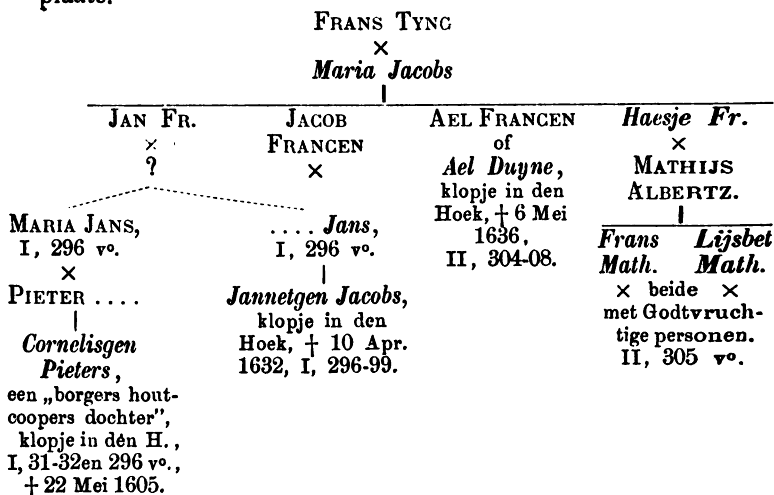
Te Haarlem treffen we ook de familie *Tyng* aan, om het geloof en de trouw aan den katholieken Koning uit Amsterdam geweken. [1]) „Sijn gecomen te Haerlem metterwoon, belevende haer H. geloof ende voedende haer kinderen daerin op. Ende haer nacomelinge tot in de derde en vierde graet hebben 't geloof onderhouden, hebbende in haer houwelik sonen ende dochteren. Van de soon is overgebleven ene dochter genaemt *Jannetge Jacobs*, welk hier in de vergaederinghe lange jaeren Godt gedient heeft, soo haer leven op eene andere plaets breder beschreven is." [2]) „*Ael France* woonden lange jaeren bij haeren schoonbroeder *Mathijs Albertz.*, mitsdien haer suster *Haes Francen* gestorven was, laetende drie jonge kinderkens achter ende eene brouwerie met nering.... Also zij woonden op de bakenesse gracht in de *brouerie van de Jerusalemse veer*, aldernaest den hoek, versocht in de vergadering van Trijntge Dirks Wij, of sij altemets soude mogen te kercken coomen; verkreech consent" enz.

1) L. v. Ael Francen, † 1636, II, bl. 304 v°. Men herleze wat reeds medegedeeld is in Deel XVII, bl. 287.

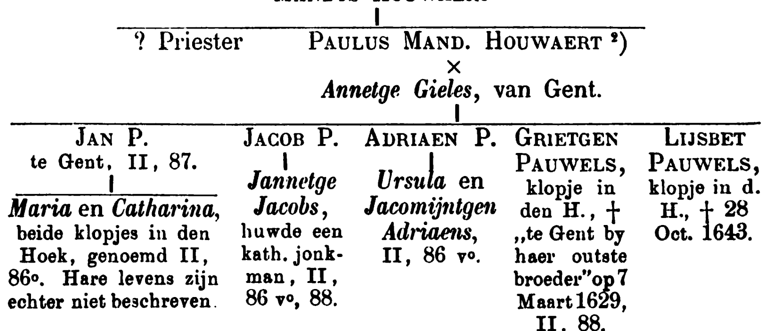
2) L. v. J. J., † 1632, I, bl. 296 volg.

HAARLEM.

De geslachtslijst der familie Tyng vinde hier eene plaats.

Ook *Paulus Mandijse Houwaert* behoorde onder hen die in den „trubbelen tijt" uitweken. Hij keerde echter met eene Gentsche huisvrouw, en na in Keulen gewoond te hebben, weder naar Haarlem ferug. [1]) Wijl hij tot broeder had een „Godtvruchtich priester Gods", volge hier zijn geslacht.

1) Reeds uitvoeriger medegedeeld in het voorg. Deel XVII, bl. 293 dezer *Bijdragen*.

2) L. v. Margr. en Elys. Pauwels Houwaert, III, 86 volg.

Aangezien *Paulus Houwaert* naar Vlaanderen uitweek, mag men vragen, of het geslacht Houwaert soms reeds van Vlaamschen oorsprong was. Te meer heeft deze vraag reden omdat er in de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde een *dichter* bekend is: *Jehan Bapt. Houwaert* [1]), die „naar het schijnt in 1533 te Brussel „van edelen geslachte" geboren was en in 1599 op zijn buitengoed bij Brussel stierf."

De oudste zoon *Jan Paulussen Houwaert* woonde ook een tijd lang te Gent, doch werd „achternae [te Haarlem] een treftich timmerman, ons seer dienstich sijnde in den Hoek." — Aanschouwelijk en levendig worden *Lijsbet Pauels* gedienstigheid en barmhartigheid geteekend. „In haer woonplaets stelden d'Overste veel ongelijk gheselschap; daer men nergent geen wech mede wist werden haer toegevoecht.... niettemin dede dieselfde alle liefde ende ghetrouicheyt... Daer was een Godtvruchtich spreeckwoort in de vergaderinge, als men met eimant verlegen waer: Lijsbet Pauels is soo trouhertich, sel de liefde daer wel aen bewijsen. Ende 't geschieden ook also. Niet alleen tot de vergadering was sij getrou ende barmhertich maer ook tot de gemene, arme ende eerlicke lieden, dien bij haer quamen om gelt te leenen, seggende: Och, Lijsbetgen, leent ons toch wat; wij sullen 't u soo duechdelik wederom geven; ende als men 't soude betalen, soo vergat men 't wedergeven. Dat gebuerden van den een tot den ander; sij was al even goedertieren, alsook haer suster, winnende 't selver soo suerlick met haer handen, ende deelden 't soo mildelijk mede, dat niet alleen guldens, pont groten, maer al honderden bedroech. Ende dengene dien geseyt heeft: Geeft en u sal gegeven worden, [heeft] ook haer mildelijk gebenedijt int tijtlik,

1) Gesch. d. Ned. Lett. door Dr W. J. A. Jonckbloet, I, bl. 499.

dat se haer vriende noch veel hebben achtergelaten, ende haer siele besorcht." Nog is merkwaardig wat wij lezen: „Heeft ook ingebracht in de vergaderinge *de Cruisgank*, soo dien te Gent doen in 't gebruik was [1]), latende die boecxkens drucken, beeldekens schilderen. Dit dede se in een ouwe schuer, daert nat ende windich was, maer om de ruimte daertoe bequaem; daer veel maechden met devotie haer bij voechden, veel lichten ontsteken werden, als ook ommegang dede van de vijftien misterie van 't rosenkransgen, daer se almede gebeden ende beeldekens toe hadde. Dede 't selfde ter eeren de Moeder Gods, hoge Lievrou negen daghen aneen, alle Lievrouwen dagen, dicmaels saterdaechs; de Cruisgank alle vrijdaechs in de vasten, ook wel swoensdaechs, negen dagen aeneen op den tijt als men 't te Gent dede. Hadde eimant een sake daer sij 't voor begeerden gedaen te hebben: was terstont bereyt, als sij maer een mens of twe hadt dien 't met haer dede om te antwoorden. Elcken ommegank duerden een uer. Dede 't selfde met soo groten liefde ende innicheyt, dat de herten tot devotie verwekt worden, dien daer bij waeren. Swack wordende, oft als er geen gelegentheyt was in de schuer, dede het dan in haer camer. Welcke devotie is seer verspreyt in Hollant in verscheyde plaetsen." [2])

Volgens het Necrologium van Bugge overleed op 22 Februari 1659 R. D. ac Mr *Joannes Grotecruys, pastor in Langedijck.* Ook over hem en zijn geslacht heeft de schrijfster der Levens eenige bijzonderheden bewaard. „*Diever Jans Grotecruys* [3]) van gheboorten van Haerlem, van een treffelick rijk gheslacht, maer d'ouwers waeren

---

1) Lijsbet Pauels had namelijk hare zuster Grietgen naar Gent vergezeld, toen deze daar herstel van gezondheid was gaan zoeken.

2) III, 89 v°. Verg. III, 110 v° en 233.

3) L. v. D. J. Gr., † 1641, III, 38 volg.

wel de minsten onder dien, niet begaeft met tijtlicke rijkdomen, ghelijk dicmaels sulks in de werelt gebuert. De vader heeten *Jan Grotecruys*, de moeder E. [1]) [Zij hadden] in haer houwelik twe soonen met een dochter. De vader was seer flaeu Catholijk ende de moeder Benist.... De vader en de moeder sijn gestorven terwijlen dese kinderen noch jonck waeren. Barent Wiggerz. Cousebant, sijnde van de bloetvriende, heeft dese kinderkens genomen in sijn sorchvuldicheyt (omdat se anders de ketterse vrienden niet soude comen). Hij ende sijn huysvrou naemen se ter herten, alsof sij daer vader ende moeder over gheweest hadden; de soone bestellende in *Spaenien* om in de Catholike relygie opghevoet te werden ende de Spaense tael te leeren; alwaer den enen gestorven is. D'ander tuis comende te Haerlem is gheworden een treffelik *Catholijk schoolmeester* leerende en onderwijsende de joncheyt in wetenschap ende Godsvruchticheyt, 't welk groot proffijt dede in de jonge hertges (in 't beginsel van de ketterse tijden)",.... „winnende [2]) daermede eerlijck de cost, hebbende bij hem te leeren de treffelicste borgers kindere die Catholijk waeren, dien hij wel onderwees... Hij was nae maechschap metten E. Heer M. Claes Wiggerz. De vader van dese ende de broeder van M. Claes Barent Wiggerz. waeren in vrienschap en familiaerheit als oft broeders waeren, droech sorch voor desen *Cornelis Janz.*, hem brengende in den Hoek te kercken, hem recommanderende aen M. Cornelis in den Hoek. Tot sijn houbaere jaeren gecomen sijnde, heeft Godt hem toegevoecht een Catholijke Godtvruchtige dochter ghenaemt *Trijntge Dirks*, leevende samen stichtich en vredich in haer houelicke staet, hebbende een

1) Niet verder genoemd.
2) Leven v. Gierte Cornelis Grotecruys, II, 164.

soon ende dochter. Terwijlen dese kinderkens noch jonck waeren is de vader ghestorven. Sij, suinich, kloeck ende naerstich sijnde brocht dese kinderkens eerlijck op." „De soon [1]) van jongs aen hem begeevende tot de study, is gheworden een gheleert man, een Godsvruchtich devoot *priester Gods*, ghenaemt M[r] *Jan Grotecruys*, doende veel goets in de H. Kercke. De dochter *Giertgen Cornelis Grotecruis* is een stichtich maechdeken gheworden in dese vergaderinge."

De geslachtslijst dezer familie is reeds gegeven in Deel X dezer „Bijdragen" bl. 304. Evenzoo zijn daar ook de Haarlemsche geslachten: *van Craenhals*, *de Wit* en *Wij* behandeld, zoodat ik volstaan kan met daarheen te verwijzen.

Nog een drietal Haarlemsche familiën mag niet onvermeld blijven. We vernemen dan tevens nog eenige bijzonderheden, meer of minder merkwaardig, in het bijzonder wat aangaat keuze van levensstaat of roeping tot het geestelijk leven. „*Elysabeth Jans* [2]), een eerlicke borgers dochter van Haerlem, wonende *op 't Sparen*, in *'t Cromhout.* [3]) Haeren vader ghenaemt *Jan Janz. Backer*, haer moeder Griet Jans. Deze waeren treffelick Catolijcke ende zeer Godsvruchtich, hebbende t'samen in haer houwelicke staet twe soonen ende drie dochteren. De twe jongste van dese, als den eene *Lijsbeth Jans* voornoemt ende den andere genaemt *Neeltgen Jans*, dienden t'samen den heemelschen Bruidegoom in de maechdelicke staet, maer onder verscheiden Biechtvaders ende op een diverse ma-

---

1) L. v. Diever Jans Gr., III, 38 vo.

2) L. v. E. J., † 1614, I, 354*b*.

3) Op eene andere plaats wordt dit stadsgedeelte als volgt beschreven I, bl. 24 vo. „De moeder van Katrijn Jacobs [Brouwer: Bam] weduwe zijnde is te Haerlem gecomen metterwoon op 't Sparen, in 't huis van de Verrijsenis, aldernaest de houttuin van 't Cromhout."

nier; de jongste [1]) int werckelicke leeven van Martha in veel uutwendighe bediensticheyt tot haeren evennaesten, ende dese te weeten Elysabeth Jans in een innich, stil, contemplatyf leeven, ende dat in een zeer hooge graet, als ghij hierna, wil't Godt, hooren zult." Het is hier echter de plaats niet om dit leven mede te deelen. Laat mij alleen zeggen, dat het even stichtend is om te lezen als door de schrijfster met zorg en voorliefde behandeld.

— „*Maritgen Areiaens Gou*, anders *Maritgen Burrets.* [2]) Desen is van geboorten van Haerlem. Den vader genaemt *Areian Gerretz;* die moeder *Jannetge Pieters;* oprechte Catholike, Godtvruchtige, eerlicke borgers. Die moeder hadt wel vijftien jaer gewoont op het *bagijnhof* te Haerlem, stil ende devoot Godt dienende aldaer met haeren moeder. Maer als den E. M. *Jacob Wij* pastoor worden [3]) op den hof, vondt aldaer een groot misbruik, datter soo veel mannen ende vrijers quamen op den hof, tot groot achterdeel [4]) des geest, ende veel peryckelen van de Bagijntjes. Ende [also] dese [Maritgen] haer grootmoeder veel anloops hadt van haer kinderen ende kintskinderen (dat al[temaal] sonen waeren) [5]): soo gink die moeder van den hof wonen, bedroeft sijnde dat sij sonder haer dochter daer af soude gaen. [6]) Dese [Jannetge Pieters] door die affectie van haer moeder gink mede van den hof, met een vast propoost om noyt te houwelicken,

1) Neeltgen was klopje onder de Paters Jesuieten. L. v. Maria Jacobs Samson, II, 225.

2) L. v. M. A. Gou anders Maritgen Burrets, † 1639, III, 1. De reden van dezen bijgevoegden, overigens bekenden, Haarlemschen familienaam wordt niet gegeven.

3) In het jaar 1560.

4) Nadeel.

5) In verband met het bovengezegde, moet men hier tusschen de regels lezen: en alzoo pastoor Wij aan dat misbruik een eind gemaakt had.

6) Versta: omdat zij rekende dat deze wel Bagijntje zou worden.

jae beval aen haer vrienden, ofter eenich versoek van haer quam, [zij dit] niet kennelick zouden maecken, om alle peryckelen te schouwen; droech haer stil ende afgescheiden, beminnende die zuiverheyt. Maer immers [1]), als dese Areian Gerretz quam: viel terstont d'affectie; ende troude malkanderen, out sijnde [2]) jaeren. Hij was een goet, vreetsamich man, maer quam al de sorch op [hem] aen, soo dat hij wel man ende vrou dienden te sijn. Sij was seer devoot ende nederich, sat liever op 't matgen in haer stille devotie als dat sij haer met uuterlicke dingen veel moeyden, jae met grote schade liet die tijtlike dingen soo wat heen lopen, so dat sij beter geestelik gepast hadt als waerlick. Immers [3]), daer in sijnde, zetten haer [4]) gerust in haeren staet; kreech in haer houwelik twe kinderen, een soon met een dochter. Hadt grote begeerten, dat dese dochter *Maritgen Areiaens* mochte verkiesen den hemelschen Bruidegom te dienen in de suiverlicke maechdelike staet, om haer plaets te vervullen; maer mocht die troost niet hebben bij haer leeven; dan [Maritgen] quam daer toe na de moeders doot, out sijnde wel een en dertich jaeren."

Gansch anders weder met *Maria Jacobs Samson.* [5]) „Dese was een borgers dochter van Haerlem. De vader ghenaemt *Jacob Albertsz.*, de moeder *Aefge Pieters*: treffelik Catholijk, eerlicke borgers wonende in de *lange begijne straet* in *Samson* (waervan dese haer naem voerden). De moeder hadt wel dertich jaeren gewoont in 't huis daer Samson uuthink, wesende haer eygenhuis. Deze Maria van kintsbeen af hadt se grote genegentheyt

1) Toch, nogtans. (*Oudemans* in voce).
2) Oningevuld gebleven.
3) Evenwel, nogtans.
4) Zette zij zich.
5) L. v. M. J. S., II, 223 vo.

tot de suverlicke maechdelicke staet, soodat de suverheit is met haer opgewassen. 't Was haer een groot vermaek als zij quam op Bakenes, siende de huisen van buyten aen, daer de maechden van binnen in woonde. Jae, maer ses jaeren out sijnde, als sij maer hoorde spelen die Bakenesse-klok, hadt een blijtschap in haer hart dat se mocht hooren 't geluidt van de klok in wiens plaets sij zoo garing wilde wesen. Hadt se mogen begaen: om haer ses jaeren hadt se wel een befgen gedraeghen gelijk de maechden; was zeer gesticht als zij die maechden maer sach, principael die borger dochters als *Baertge Pieters* [1]), *Trijn Jacobs Bam* [2]) ende diergelijcken, also daer doen ter tijt veel van Haerlem waeren. 'T verliep een deel jaeren, dat dit jonge hertgen niet conde comen tot haer begeerten, maer hadde veel opvals ende aftrek; niet te min dit viertgen werden wel wat weder ghehouden maer niet uutgeblust"... Als zij nu „int jaer ons Heren *een duisent sestien hondert* waer te kercken in *de camer van M. Claes*, dat *de eerste kerk van den hoek* geweest was, hier sijnde kreech sulcken alteratie in haer selven, ende werden overstort met sulcken soeticheit uut Godt; welcke gratie sij daetelicke inwaer nam ende resolveerden volcomelijk om in de maechdelicke suiverlicke staet Godt te dienen. Weinich hiernae ist gebuert, dat M. *Claes Wiggerz.* trock nae *Cuelen*, werdende minderbroeder. Daer nae volchden een deel van de Haerlemse maechden, gaende aldaer in een *Clarisse clooster;* waertoe dese grote devotie hadt; maer en conde geen oorloof krijghen van

---

1) *Crabmoes*, zoo even nader te vermelden. Zie ook boven bl. 89.

2) Van het bekende Amsterdamsche geslacht dat onder Amsterdam behandeld zal worden. Inmiddels verwijzen we den lezer naar de opstellen van den Heer *Bernard J. M. de Bont:* „Cornelis Jacobsz. Brouwer, genaamd Bam" in het *Amsterdamsch Jaarboekje* voor 1890, bl. 139, en in *De Navorscher* 1891, bl. 439.

haer moeder, soodat se in haer goede begeerten wederhouden worde; 't geen haer seer swaer viel. Sijn E. wech sijnde, raekten [zij] bij *M. Frans*, *cappelaen*, daer sij wel mede vernoecht was. Omtrent anderhalf jaer daer bij gheweest hebbende, door groote instancie van haer moeder ende andere werden bijnae gedronghen om bij de *Paters van de Societijt* te gaen. Om vreets willen dede hetselfde, maer niet met haer gemoet, want zij socht stilte, innicheit ende rust, maer most patiencie hebben voor die tijt. Niettemin zij was als een spiegel van patiencie ende devotie onder die maechden, seer soet en lieffelijck in haer conversatie; waerdoor zij van de oversten de pateres ende de maechden seer bemint was. Waer seer penitenciael over haer zelven; droech sommege daeghen in de week een haeiren cleet, vasten seer scharp de twalef gulde vrijdaeghen; hadde veel contrariheiden in haer moeders huis: verdroech het patientelijk" enz. Om kort te gaen: na zeven jaren werd zij lid van de vergadering van den Hoek en stierf daar a° 1634. [1])

Mij rest nog, een Haarlemsch geslacht met een enkel woord te vermelden. Zoo aanstonds werd *Baertge Pieters Crabmoes* genoemd. Van haar wordt nog gezegd [2]): „een rijcke borgers dochter van Haerlem. Haren vader genaemt *Pieter Crabmoes;* haeren moeder *Engel Simons*, welcke woonden op het *Sparen* int *huis van de Engelsche groet;* 't geen haer eigen was, want haer ouders waren van de treffelictste van Haerlem." Laat mij hierbij aanteekenen, dat wij aan een lid dezer familie, mogelijk wel aan dezen zelfden Pieter Crabmoes, de zoo belangrijke opgave danken van de altaren, kapellen enz. der Haarlemsche S. Baaf, gelijk die was vóór den beeldenstorm. [3])

1) Men leze hier verder hetgeen reeds medegedeeld is boven, bl. 188.
2) L. v. B. Pieters, † 1612, I, 44.
3) Zie *Bijdragen* IV, bl. 2 en 3.

AKERSLOOT.

„Lucia Dingnums [1]) van gheboorten uut een dorp ghenaemt *Acker-sloot*.... De vader was genaemt *Dingnum*, de moeder *Trijn Simons*, generende haer met landtwerck; dese waren wel goet Catolijck, hebbende redelicke middelen, maer niet goet geesteliks, als ghij hiernae hooren zult; want haeren dochter daerom veel lijden most, niet alleen van vader en moeder, maer oock van haer broeders ende susters. Also dese op een tijt te Haerlem gecoomen is ende meteenen ghehoort een treffelick sermoen, waerdoor haer hert zeer krachtelijck gheraect is om te verlaten de ijdelheit des werelts ende te begeeven tot den dienst van den onsterffelicken Bruidegoom: maer dit haer ouders vermerckende, en hebben daer geensins in willen consenteren, dan alle middelen gesocht om desen goeden treck te beletten... Maer alhoewel dese noch jonck was (omtrent de twintich jaren) ende geen hulp oft onderstant hadde van buiten: zoo worden sij zeer versterct van den bijstaenden H. Geest van binnen, also dat se haer daertegen versetten als of se een leeu gheweest hadt; waerdoor de ouders siende, dat se hier niet mede conde vorderen, namen alle manieren van herdicheyt ende contrariheyt, toelatende dat haer broeders en susters ook haer aendede veel versmaetheyt. Maer dese suspect sijnde haer zelven, sorgende [2]) dat sij, blijvende in 't huis van haeren ouders, door alle hindernissen welcke daer ghestelt worden, mocht verslappen in haeren goeden propoost, versocht consent van haer ouders om te Haerlem te woone bij G[eestelijke] maechden. 'T geen zij geensins en wilde consenteren, doordien zij den maechdelicke staet achten voor sotternie, want sij in haer dorp van geen

1) L. v. Sijtgen Dingnums, † 1617, I, bl. 59.
2) Haar zelve mistrouwend en beducht dat zij enz.

maechden en wisten (also dat dese de eerste waer), ende ter ander sijde zoo veel hulp en dienst van dese dochter hadden, dat zij haer daerom niet wilden onbeeren. Niettemin den H. Geest was krachtiger in haer als de affectie van vlees en bloet, waerdoor zij haer ouwers huis verliet, gaende te Haerlem woonen bij G[eestelijk] geselschap; dien dat soo qualick ghenoomen hebben, dat zij haer niet een penning aen gelt stierde; ende zij versoeckende 't outste beddeken uut haer ouders huis om op te slapen: en mocht haer niet gebueren, maer worden haer gheweigert, also dat dese leefden in groote armoet, minder hebbende als de armste maecht, want die noch heeft 't geen zij wint met haer hantwerk; maer dese niet; want sij veel van haer garing dat se ghesponnen hadt, haer moeder stierden, hoopende of zij haer hart daer door mocht bewegen; dan 't en conde niet helpe. Ende quam oock dicwils t'huis in en jaer, als zij wist dat daer veel werks was te doen om te helpen; dan en vorderden in haer vrienden niet, werckende slechs haer krachten af door den swaren arbeydt ende innicheit des geest, dien sij in de uutwendighe wercken evenwel oefende; also dat se met haer inwendighe crachten in Godt verheven was, sittende en melckende de koe, niet eens wetende dat se daer onder zat, maer begeerden van haer broeder, dat hij dien soude soecken. Waerom sij noch meerder versmaetheit most lijden, want sij rekenden haer voor mal te sijn, dat se 't beest socht onder welcken zij sadt. Ten is niet beschrijfelijck hoe veelderhande versmaetheide ende injurie sij van haer broeders en susters moste lijden; verdroech 't selfde met liefde en patiencie ter eren Gods. Onder allen werden dese, d'outste ende wijste dochter sijnde van haer ouders, van haer broeders bij de vader beclaecht, als of se mal was, dat se 't beest socht daer se onder zat. Hierom resolverden [de vader]

haer goet vast te make, maer quam tot sijn geluk bij een Godtvruchtich, geleert man, om met dien te raet te gaen. Dese horende, dat hij 't goet wilde vast maken van sijn gestelike dochter, dien hij voor een wijse, treflike maecht kende, seide tegens de vader: hadt ick sodanigen dochter, ick soude haer goet niet vast maken, maer meer geven als d'andere, jae haer regent maken over dandere. Waerdoor de vader soo beweecht werde, dat hij sijn propost veranderde, riet sijn dochter, dat sij haer goet niet soude laten onder broeders en susters, en mede doen dat haer beliefden. Maer de moeder besatet goet so lank sij leefden, ende maekten haer goet vast, soodat dese sat in armoet. Ettelike tijt in armoet en contrariheit haer hemelse brudegom gedient hebbende, is dese met de innige maecht Giertgen Isbrants gecomen onder die beleidinge van den E. wijsen, discreten oversten M[r] Cornelis Arentz., stellende haer gheheel onder zijn beleidinghe. Dese E. dienaer Gods vont goet dat se zoo dicmaels niet soude tuys trecken, want zij maer haer crachten afmende ende niet en vorderden. Oock als haer moeder siek worden, [en] haer dicwils ontboot, docht haer Oversten goet dat de moeder haer dochter soude derven, om penitencie te doen voor de sonde daer zij haer soo dicmaels in ontgaen hadt tegens haer dochter (als naementlick haer goet vast gemaekt, daer haer man saliger haer een goet exempel in gegeven hadt); soodat se niet bij haer moeder quam voor dat se meest uut haer verstant was ende op haer uuterste lach. Alhoewel 't haer swaer viel in sodanige gelegentheit de gehoorsaemheit te oefenen: niet te min volchden simpel 't believen van haer Oversten."

ALKMAAR.

„Maria Lauris dochter. ¹) Desen is van gheboorten van

1) L. v. M. L., † 20 Nov. 1624, I, 152 v°.

Alkmaer van eerlike Godtvruchtige Catolijke ouders. Sij waren met haer drie susters ende eene broeder; dien haer alle drie hebben begeven in de maechdelicke staet; maer de twe susters sijn beseten geweest metten helschen viant; aen welcke susters zij veel lijden gesien heeft, ende veel droefheyts van ghehadt; ende dat principael overmits den ene waer bij eenen Biechtvader, dien wat rebelleerden tegen de overicheyt van de H. Kercke, waerin dese ghetrouwe Bruidt Christi (tot het uuterste van haeren leeven) groote hertseer gheset heeft, ende nacht en dach voor haer suster ghebeden aen de Goddelicke majesteyt, dat se toch een andere biechtvader mocht verkiesen."

AMSTERDAM.

Maria Wouters [1]) „sijnde ettelicke tijt te *Amsterdam*, heeft ghekregen een waerdich *Minderbroeder Pater Aert* [2]) tot haeren Biechtvader, welcke siende, dat dese hadde een aenvallende condicie ende seer conde trecke de affectie van de waerlicke mensche, ende soo alsdoen de tijt seer peryckuloos waer om de ketterie, door dien de Calvenisten eerst aldaer de overhant ghekregen hadde: soo vondt sijn E. gheraetsaem om dese tot een medehulpster te ghebruicken in't verwecken van de herten tot de Goddelicke liefde, door de ghestichtighe propoosten dien sij wist voort te brenghen ende de ghetrouwe behulpsaemheit aen een iegelik bewijsende, vloeyende haer selven geheel uut tot de glorie Gods ende stichtinghe van haeren evennaesten; waerdoor veel vruchten ende proffijt quam. Als 't ghebuerden dat de Minderbroeders van de ketters uut de stadt geset waren, ende niet en wisten hoe dat zij uut het landt soude raecken met haer geestelicke habijt, werden dese met veel laeckens en goet daer

1) L. v. Maria Wouters ende Johanna Wouters, van Haarlem. I, bl. 123 volg.
2) Arnoldus ab Isca. Zie over hem boven bl. 64.

nae toegestiert; wist hetselfde met een behendicheit bij haer te verbergen, ende met een begracytheit buiten de poort van Amsterdam te coomen door 't mitsen [1]) van de wacht. Daer buiten sijnde vonde daer die waerdige dienaers Gods in groote benautheit. Dese, nayende nacht en dach, was besich om haer te maecken waerlicke clederen; verbesicht hebbende 't geen zij mede hadt, nam vorder haer eigen cleederen, ende brack die stuckent, maeckende daermede clederen voor die dienaers Gods af, soodat dese seer armelick tuis quam, hebbende het al ten besten ghegeeven, ende soo vermoeit dat het bijnae in haer hooft geslagen was, want sij nacht ende dach gewrocht hadde om dese dienaers Gods wech te helpen heimelick uut het kettersche lant. Alle dese moeyelicheit soude sij licht vergeten hebben, dan het moeiden haer al te seer datter noch een Minderbroerken was dien sij niet conde helpen, ende dese ongetroost laeten. Onder desen waerdigen ghetrouwen dienaer Gods is sij sonderlinge in haer hart geraeckt, soodat se volcomelijk gheresolveert is om Godt te diene in de maechdelicke staet, geevende haer selven gheheel over onder zijn beleidinghe. Omtrent haer veertichste jaer is [zij]... te Haerlem met haeren suster gaen woonen om seeckere redenen." Hoe deze twee zusters ook te Haarlem denzelfden eerw. Minderbroeder behulpzaam zijn geweest, is boven, bladz. 64 reeds vermeld; maar ik zou den lezer wel onrecht aandoen indien ik hem de levendige tafereeltjes onthield waarin beide kloeke maagden, naar schrijfsters trant, geschilderd staan. Zij waren dan „van arme ouders, welcke sijn ghestorven als dese noch jonck waeren, also dat se opghevoet zijn van haer muetges, dien seer eerlick van herten waren; alsoo dat se [2]) scheenen van goede afcomst

1) Door het midden. 2) De twee gezusters zeker.

te sijn. Het eene muetgen genaemt Geertruidt, ende de andere heeten Maria. Dese twe Godtvruchtige susters brochten haer nichten op in alle gestichticheit. De eene muet Maria was een Goddelick innich mensch, wiens liefde seer streckten om een versmaet onbekent leeven te leyden, ende door haer goede exempelen ende vierighe ghebeeden de herten van haer nichten beweechden tot de duecht, soodat dese haer bekeringhe niemant toe en schreeven als 't gebedt van haer muetgen. Als ick nu vorder sel coomen tot het lof van dese twee ghesusters Maria ende Johanna, en weet niet wien ick van beiden meest sal prijsen. Ist dat ick vooreerst sie op haer uutwendighe begaeftheit, sij waren t'samen schoon van aenschijn, fray ende groot van statuer, zeer vriendelik en aenvallich van conversatie, leevendich en wacker van maniere, ghetrou als gout in de dienst haers naesten, vlijtich ende naerstich in haer hantwerck. Desgelijks insober [1]) voor haer selven. Inwendich hadden t'samen een kloeck verstant, een vaste memorie, een goede volmaeckte wil, een getrouwe liefde soo tot Godt als tot haeren evennaesten, een uutvloeiende affectie tot de glorie Gods ende tot dienst van haeren evennaesten; 't was of de eigenliefde gheheel in haer doot ende te niet was, want men vont tot genige oorsaecken of gelegenheit dat dese in't minste [zich] vertoonde, jae oock een voncxken in haer ghelaten hadt. Door welcke verstorvenheit ende groote begaeftheit dese vercierde bruiden Christi bemint waren bij guesen en catolijcken, bij rijcken en armen. De burgemeesters en treffelicste rijkdoom waeren dese bij geëert ende bemint, alsof sij geweest haden overtreffelicke rijcke dochters. Sij waeren soo ghenuechelijck in haer conversatie, soo vriendelick in haer medespreecken, ondermen-

---

1) Insober voor: zeer sober.

gende dien met geestelicke propoosten, also dat se de menschen al soetelijcken tot het geloof, tot kennisse van haer gebreecken, ende tot duecht trocken, eer dat sij 't dikwils selfs wisten. Wie soude het al cunne beschrijven, hoe menich ketters hart sij hebben verlicht, hoeveel sondaers tot kennis ende beternis gebracht, hoeveel bedroefde hartgens vertroost, hoeveel wereltsche hertgens tot Godt getrocken, hoeveel trage verwekt tot devotie en H. oeffeninghe, hoeveel arme weeskens ende desolate menschen geholpen; jae 't was of sij alle menschen al in al gheworden waeren. Dese twe gesusters souden wij oock wel moogen ghelijcken bij de twe gesusters daer ons af schrijft den H. Evangelist Lucas, te weeten Martha en Magdalena, want, alhoewel sij t'samen hadden alle die voorgenoemde begaeftheiden, soo hadde den eene, te weten Johanna, noch een overgrote trek met een sonderlinghe gaef van innicheyt, soo ghij, wilt Godt, sult hooren. Maer de outste, ghenaemt Maria, dien was recht Martha, haer becommerende in veel H. oeffeninghe. Van joncks aen was dese E. seer eel en lieffelick van conditie, soo dat se geen bedwanck of abstractheit conde verdraegen; waerdoor sij op haer dootbedt beleet dat se geen straf bedwanck conde verdragen, of sij soude veel quader gheworden hebben. Hierom, als haer eene muetgen deselfde met strafheit wilde regeeren, soude haer op 't wilt gheholpen hebben; most haer manier veranderen, geevende het toom wat ruim; ende soo doende con van haer verkrijghen al 't geen zij begeerden; 't welck een goede conditie is. Maria Wouters noch jonck sijnde, omtrent haer twalef jaeren, is overghecoomen een groote sware strijt in haeren gheloof, welck haer seer moeyelick waer, doordien sij van haer muetges soo simpel opghevoet was in de Catholycke religie. Noch en dorst hetselfde niemant te kennen geeven; waerdoor zij verdween als snee in de

warmte des zons. 'T is gebuert dat dese, eens te biecht gaende, verstouten haer selven, geevende haer tentacie haeren Biechtvader te kennen; welcke het niet en achten, latende hem voorstaen dat se noch te jonck waer om sodanigen strijt te hebben: also dat dit jonge dochterken ongheholpen ende onghetroost van den Biechtvader scheiden. Hierentusschen en wist dit onnosele schaepken geen beter raet als haer beswaertheit met schreiende ooghen dickwils Godt te klaghen. Ende tot wien sij haer toevlucht ghenoomen hadt, heeft oock voor haer ghesorcht, latende 't water wel coomen op de lippen maer niet in de mont. Als 't dan eens ghebuerden, dat dese op een sondach sachternoens in de kerck sadt, en schreiden, soo ist ghebuert dat daer voorbij quam een waerdich dienaer Gods, een cappelaen van de kerk; welck siende dit jonge hartgen soo deerlick schreien, werden met barmherticheyt beweecht, haer vraegende nae de oorsaeck van haer droefheyt, ende of sij oock wilde biechten? Antwoorden, dat sij was wel bereydt, als het men Heer maer beliefden haeren biecht te hooren. Ende sij biechtende beschuldichden haer zelven voort eerst als dat sij een onghelovich mensch was, meinende dat de strijt al volcomen consent was. Waerop sijn E. vraechde, of sij sulcke quade gedachten met behaeghen ende consent in haer toeliet? Antwoorden: geensins, maer dat het haer een pijn was, sulcke onghelovighe ghedachten te hebben; maer oock, omdat se niet conde begrijpen sommege artyckelen des gheloofs, meinden ongelovich te weesen? Antwoorden desen getrouwen dienaer Gods hierop seer wijsselick seggende: doen den Engel quam bij de H. Moeder Gods, haer groetende, ende seiden dat se souden ontfangen ende baeren eenen soon, soo heeft sij gheantwoort: hoe sel dat gheschieden want ick en ken geen man? Den Engel antwoordende heeft gheseidt: den H. Gheest zal over u

coomen, ende de kracht des alderhoochsten zal u omlommeren. Dit misterie des gheloofs en conde de H. Moeder Gods niet begrijpen, die soo zuivere onbevleckten maecht was, nochte den Enghel, weesende een puere gheest; hoeveel te minder wij, dien sijn aertsche sondighe menschen. Leerden haer vorder, als haer die strijt aenquam, dat se haer zoude teeckenen met het teeken des H. Cruis ende seggen: Godt, heb acht tot mijnder hulp etc.; welcke raet sij achtervolcht heeft, mitsdien dickwils ghebruickende 't H. Sacrament der biechte; also dat dit jonghe dochterken binnen corten tijt is haer strijt te boven ghecoomen, dit proffijt hieruut ghenietende, dat se groote treck ghekreegen heeft tot de maechdelicke staet; maer daer verliepen noch veel jaeren eer sij volcoomen gheresolveert was. Niettemin daerentusschen oeffende zij haer in veel goede wercken. Dese twe ghesusters Maria ende Johanna waeren t'samen zeer eerbaer ende zuiver van conditie, alhoewel sij soo levendich waeren van naetueren; van jongs op met malkander converceerende, waeren t'saemen soo suiver ende puer in haer conversatie als engelkens; ende als haer eit onbehoorlijks van eimant bejegende, setten haer daertegens als een leeu. Ende doordien dese schoon waeren nae den lichaem en aenvallich van maenieren, ende haer ambacht was, met wolleneyen haer cost te winnen, gaende in de rijckste huisen naaien, soowel te *Amsterdam* als te *Haerlem*, hadden hierdoor veel oorsaecke van recreatie ende oock van sonde: maer die wijsheit Gods, welcke reickt van 't ene endt tot het ander sterckelijck, ordineert oock alle dinghen soetelijck, heeft gevoecht 't geen haer van Godt scheen af te trecken, soetelicken tot Godt bracht. De bruiden dien en dach drie vier hadden ghetrout gheweest, waerschouden haer in't secreet, dat in die corte tijt haer soo veel ghemoet was; mochte sij wederom onttrouwe: souden het

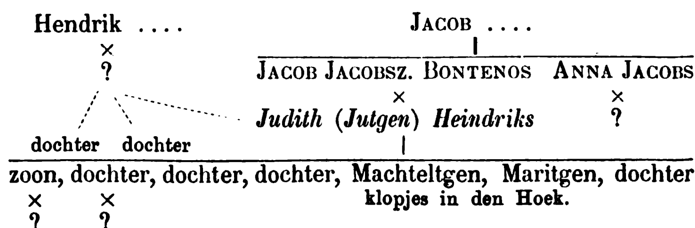
datelijck doen. Quamen dese bij jongmans dien seer schoon waeren: keerden haer tot den Schepper, van wien sij dese schoonheit ontfanghen hadden; ende soo vorder wisten dese bequame, verstandighe dochters een afwijckinghe te maecken van de geschapen dingen tot het eeuwighe ongheschapen wesen. Nochtans en conde sij haer niet geheel afscheiden van de werelt. Sij maeckten menige goede propoost om de werelt te verlaten ende Godt volmaeckteliijck te dienen, jae hadt een groote benautheit als sij aensach de sterren des heemels, denckende dat zij den Schepper van dien soo dickmaels vertoorent hadt, maeckende dan wederom een goet propoost; aldus vallende ende opstaende verliepen daer veel jaeren, mitsdien sij in veel peryckelen altoos ongheschent hebben bewaert haer maechdelijcke zuiverheit, van welcke peryckelen onder allen de joncste Johanna is overghecoomen".... „Achtien weeke lag [Johanna] bedtreet aen een sware sieckte, een wijltijts in groote dorricheit des geest; soodat se seiden: ick heb sooveel gheleert op dit vierkant 't geen ick te vooren niet en wist, verdragende die krancheit ende overgroote pijndelicheit met een stille patiencie, ende overgroot verlangen om ontbonden te sijn van dit sterffelijcke lichaem ende met Christo te leeven; versoeckende van de maechden, als sij overleeden was dat se souden singhen *Te Deum laudamus* tot dancbaerheyt, dat sij verlost was uut den kercker van dit sterffelijcke vlees ende opgenoomen in Godt. Desen is gherust in den Heere 1609 den 22 Febrewarius".... „[Maria] was tot haer uuterste toe zeer lieffelick en genuechelick in haer conversatie, soodat se niemant was tot enige belastinghe, maer een verweckinghe tot Godt. Ghecoomen sijnde dese E. maecht tot den ouderdoom van vier en tachtich jaeren, is, grijs van haeren ende oudt van duechde, ghebruickt hebbende haer kerckelijcke gherechten Godvruchtelijck in den Heere gherust in't jaer ons Heeren 1624 den negenden October."

„*Machteltgen Jacobs Bontenos* met haer susters. [1]) Desen sijn van geboorte van *Amsterdam.* De vader ghenaemt Jacob Bontenos, de moeder Jutgen Heindriks. Die vader was van Godtvruchtige iverige Catholike ouwers en voorouers, dien gheweest hebben in de wet ofte regeringe over die gemeente t'Amsterdam. Hierom in de trubbele tijt veel moeten lijden om 't geloof." Het gezin is uitlandig geweest voor een tijd, te Emmerik, doch later naar Amsterdam teruggekeerd. Dit is reeds uitvoeriger medegedeeld in Deel XVII, bl. 295. Onze schrijfster vervolgt: „De moeder Jutgen Heindriks waeren haer ouders wel rijck van tijtlic goedt maer slecht van afcomste, slap Catholijk, de vader gues, dan bekerden eer hij stirf. Ende dese met haer twe susters (mitsdien sij aen seer treffelike Catholike getrout waeren) volchden haer Godvruchtige mans, voedende ook also op haer kinderkens. Dese Jacob Bontenos ende Judith Heindriks kregen in haer houwelik wel eene soon met ses dochters. Sijn gecomen tot haer houbare jaeren. Sij woonden *op den Dam* in een groot huys, daer weleer *die dochterkens van 't maechdenhuys* in ghewoont hadden met den *E. Pater Aert*, Minderbroeder. Hiervan is een benedictie gecomen in dese E. ouders haer vier dochters. Sij waeren naerstich in haer comenschap van boter en caes, doende haer best om te winnen ende haer kinderen goede middelen met Godt ende eeren nae te laten; noch en ontsagen haer geen moeyten soodat de moeder bij somerdach wel te vieren ende te drie uren op de markt was om nae haer comenschap te sien; waeren samen een gehelen dach in huys om haer nering inwaer te nemen; waeren seer oprecht in haer handeling, hierdoor van een iegelik bemint dien met haer te doen hadde, ende van Godt overvloedich gebenedijt met tijte-

---

1) III, bl. 370 volg. Machteltgen stierf 3 Jan. 1638.

licke rijkdomen. Leefden seer vreetsamich met malkander; voedende haer kinderen op in 't H. Catolike geloof ende in Godsvruchticheyt. Hadde hiertoe een groot behulp (alhoewel den tijt seer benaut was) dat sijn suster *Anna Jacobs*, wonende dichte bij *in de Crabben*, meest altijt *die kerk hadde in haer huys*, mitsdien den E. H. Mr *Sybrants* [1]) daer woonden ende oock andere Priesters quaemen. Hier gink de vader met sijn kinderen bij te biechte, worden wel geleert in 't H. geloof ende in een Godsvruchtich leeven. Sijn dochters wat tot haer jaeren comende stierden [hij] nae Brabant ter scholen bij bagijntjes; die drie jongste dochters hebben hier in 't lant bij geestelicke maechden ter scholen ghelegen, omdat sij in de Godsvruchticheyt ende 't H. Catolijke geloof soude opgevoedt werden. D'outste dochter hijlicten die ouwers uut aen een treffelick Catholijk jongman van een Godtvruchtich gheslacht; maer den jongman sijn zelven vrij wat verlopende, hadden d'ouwers aen beyde sijden grote hertseer; alsook van haer outste soon dien hem qualik droech." Machteltgen bewoog „haer moeder dat sij scheyden uut de neringe (alhoewel daer groote proffijten aen vastwaeren. Quam in de vergaderinghe met haer twe jongste dochters metterwoon."

1) Ongetwijfeld *Sibrandus Sixtius*, den pastoor der Oude-Zijde en ook Rector van het Beggijnhof.

De gezusters *Eeltge en Annetge Sixtus van Emingha.* [1]) „De vader was ghenaemt *Sicxtus van Emengha* ende de moeder *Catarina van Roorde*, same van de outste adel, bij de elf hondert jaren, seer treffelick Catholijk als oock haer geslacht. Sijn te samen in haer houwelijck van Godt begaeft met twe soonen ende vijf dochteren. Ende de moeder is ghestorven als haer kinderkens noch jonck waren. Ende de vader is ghebleven bij sijn kinderen, sonder weder te trouwen, sijnde daerover als vader ende moeder. Desen was wonende in Vrieslandt, een weinich buyten *Franeker* op een groot huis, genaemt *de Schingel* [2]).... Sij hadden grote begeerte om nae Brabant te trecken in een closter; maer haer vader riet haer af seggende: kinderen, ghij en soude daer niet vinden 't geen ghij soekt; ick weet hoe 't in de closters pleech toe te gaen; maer sy bleven volhardich in haer begeerten soo datet de vader consenteerde. Maer sij daernae verstaende datter in Brabant veel oorloch was, saegen 't wat aen. Hierentusschen quam den E. dienaer Gods Mr Claes Wiggerz., welcke verstaende haer goede begeerten, gaf haer te kennen die goede gelegentheit van de begonnen vergaderinghe te Haerlem. Sij verteldent haer vader, versoeckende oorlof, als met haer Mr Claes; maer en condent niet krijgen. Hiernae hebben dese twe gesusters oorlof ghevraecht aen haer Edele vader om bij haer vriende spelen te vaeren, ende hoelang het hem beliefden. Gaf terstont consent, ende dat sonder tijt te stellen, soo lange als sij begeerden. Naemen met blijtschap dit consent aen, wetende haer voornemen. De vader meinde dat sij nae haer vriende

---

1) L. v. Eeltge, Annetge, Doetge, Trijntge Sicxtus, II, 72.

2) Over zijne trouw aan den Katholieken Koning, de kennis die hij als jonkman aan Calvijn gehad had en zijnen afkeer van de ketterij, zie men Deel XVII, bl. 267.

voere, maer sij naemen haer reys nae Hollant. Coomende te Harlingen, soo werden haer gheseidt dat haer jongste broeder daer was, welcke langhe jaren buitens lant gheweest hadt (dien sij zeer lief hadden). De naetuerlike affectie trocken seer om hem te spreken, maer de liefde Gods verwon de genegentheit van den benedensten mensch, om door 't aenspreken niet belet te worden in haer goede voornemen. Sij quaemen in Hollant, sijnde eerst te *Amsterdam* bij den E. Heer Mr *Sybrant* ende Heer *Jan Gose* [1]), dien haer daer garing ghehouden hadde (wesende daer tuis bij de Godtvruchtige weduwe *Ael Gerrets*) maer porden al voort nae Haerlem, want daer was haer roep. De vader hoorende dat sij nae Hollant waeren, nam 't seer qualijck, stierende haer joncste broeder daer nae toe om haer tuys te haelen; dien bij haer comende gaf haer te kennen het ongenoegen haers vaders. Sij gaeven voor antwoort, dat men lank genoeh gesien hadt wat sij sochten ende nu gevonden 't geen sij begeerden; dat hij verlof voor haer wilde verwerven; maer de broeder, ontsiende sijn vader, en wilde niet nae huys trecken of sij mosten toeseggen dat sij soude volgen. Welk sij deden. Hierentusschen werden de vader seer opgemaeckt van sommege vleselike mensche, die geen kennis hadde van den geest. Immers [2]) tot haer voordel voechdent Godt dat een treffelick wijs Godsvruchtich Edelman de vaders..... [3]) soon quam bij sijn oom van Emingha, hem met soo trefelieke Godtvruchtige redenen ondergaende, dat al sijn tooren sette. Ende sij samen tuis comende kregen lichtelijck oorlof om te Haerlem metterwoon te trecken. Dan haer quam noch een grote strijt aen, te weten dat de Catholijke haer niet wilde laten gaen door den geeste-

1) Denkelijk *Jan Gosewijn*. Vergelijk Bijdr. XVII, bl. 299.
2) Nogtans. 3) Opengelaten.

licken dienst ende hulp welk sij daervan hadden. De Priesters Gods vielen haer oock teghen, jae oock mede Men E H. Vicarius *Sasbout*, begeerende dat sij soude blijven om de hulp en dienst welk sij de Priesters Gods dede en vordering haers naeste; als sij wech trocke, soo weinich hulp van andere was, overmits 't lant aldaer soo desolaet waer van goede menschen. Maer sij ter andere sijde Men Eerwaerdichste Heer te kennen gevende de verporringe en beweginge van den H. Geest, ende daer beneffens haer krancheit dat sij 't qualijk in haer ouders huis bij haer vriende conden opgaen, riet [Vicarius Sasbout] haer dat se haer eyghen vorderinghe soude soecken; welke sij deden. Treckende samen te weten Eeltge en Annetge Sicxtus van Emingha nae Hollant, comende S. Jans avont te Haerlem in 't jaer ons Heeren 1594. De zuster Doetge Sicxtus is gevolcht 1603, ende Trijntge Sicxtus de jongste suster is gecomen 1609..... Nu sijnde onder de maechden gaeven haer tot alle ootmoedige verworpe wercken als een van de minste: de vaeten te wasschen, ketel te schueren en diergelijcke; gingen met de kan om melck, jae naemen aen dat sij 't drincken soude besorghen. Men haelden doen ter tijt het dunne bier selfs uut de brouwerij. Dit droeghen sij in een vat op en burry; gingen daer wel mede langs de marckt of't principaelste van de stadt, niet eens haer schaemende, maer verblijt sijnde dat se om de liefde Christi haer mochten vernederen. 'T gebuerden in 't beginsel eens op en tijt datter een treffelick Edelman uut Vrieslandt haer quam besoecken, vraegende nae de joffroue van Emmengha. Een van haer tween liet hem selfs in; maer doordien sij nae haer werck verworpen ghecleet was, en kende sijn Edelheit haer niet. Sij seyden: beliefden 't sijn E. wat te wachten, sij zoude haer doen coomen. Haer selven wat op pallerende quam voor, werdende van

den Edelman feestelijke gheeert. Hij wech sijnde, verfoeyden [zij] de werelt noch meerder als te vooren, omdat se sach, dat meerder de kleeren als de persoon gheeert werden. Voorwaer een grote veranderinghe in dese bruide Christi, dat dengeene die in haers vaders huis van meises en knechses plegen ghedient te sijn ende nau een hant in cout water te steken, nemen nu op de verworpenste wercken, soodat se meer schenen arme dochters te sijn als soo treffelicke Edele dochters. Bedeckte langhe jaeren haer afcoomst door ootmoedicheyt, ter tijt dat het uutquam door Men Eerwaerdichste Heer *Sasbout,* wien in haer vaders huys ghelogeert sijnde verstont dat sij nae Haerlem waren ghetrocken metterwoon. Tuis sijnde daernae tot sijn nicht Lijsbet Jans Boggen, alwaer sij woonde in de achtercamer, liet verneme nae haer afcoomste, verstont dat sij die dochters ware, gaft te kennen haer Edele treffelicke afcoomst. 'T geen haer moeilick was, dat se bekent worde." [1])

„*Trijntgen Alberts* dochter. [2]) Desen is gheweest een twelinck, te weten dat de moeder baerden twe kinderen tot eender dracht. Het eene stirf terwijlen het noch jonck was; maer van desen zeide die vroede vrou, dat dit een wonderlijck kint soude zijn, ende veel over 't hooft hing, als ghij hiernae, wil't Godt, zult hooren. De vader Albert ..... [3]), weesende een simpel man, meenden, of dit gheseydt was dat dese soo singulier wijs zoude sijn, sprack: waert saeck ick een rijcker man was, ick wilde

---

1) De lezer zal mogelijk de aanmerking maken, dat er in het laatste paar bladzijden juist niet zoo bijzonder veel voor de rubriek *Amsterdam* wordt medegedeeld. Maar, ach, ik vertrouw, dat men mij niet zóó strak aan het opgezette program zal willen binden. Het kost mij telkens moeite, zoo menige merkwaardige of aardige trek achter te houden.

2) L. v. Tr. A., I, 132.

3) Oningevuld gebleven.

dese dochter laeten studeren, per avontuer soude sij werden de anderde S. Catarina. Lietse hierom oock Catarina heeten. Ende is oock ghecoomen tot sulcken Goddelicken verlichten wijsheit, ende perfeckte volmaecktheit, als ghij hier naemaels, wil 't Godt, zult hooren; niet door sodanigen middel als de vader meende, maer door veel lijden, strijt ende benautheyt.... Van joncks aen vercoos dit dochterken te draeghen 't jock des Heeren. Om haer veertien jaeren ghinck zij in *'t clooster van S. Cecilien te Hooren*, sonder dat se oit te vooren eimant ghehadt hadde dien haer aenporden of vermaenden tot een clooster leeven. De stadt van Hooren lach wel dardalf uer gaens van de plaets daer haar ouwers woonden; dit jonge maechdelicke hertgen ginck met een stillicheyt daer alleen nae toe.... Doordien se noch soo jonck was, en wildense haer niet aennemen; maer door haer ootmoedich ende constant ghebedt heeft 't selfde van de mater verworven, ende setten haer soo iverich tot de duecht dat se een stichtinge was voor 't clooster. Om haeren achtien jaere dede sij cloosters belofte; ende out sijnde 20 of 22 jaere openbare belofte.... Ende hierin heeft haer Godt seer vertroost ende gheholpen, dat hij haer altoos gegeeven ende toegevoecht heeft sulcke waerdighe gheleerde Biechtvaders, als eerst haeren *cloosterlijcke oversten Pater Silverschoon;* daernae *Mr Pieter, cappelaen van de nieuwe kerk tot Amsterdam;* daernae *Mr Jan Dirkz.* [1]) *te Haerlem;* na de doot van dien *Mr Cornelis Arentz....* alderlest *Mr Joost Cats....* Alhoewel dese Goddelicke maecht soo veel hadde te lijden, inwendich ende uutwendich, dat men soude gheseidt hebben, het haer krachten bijnae te booven gink, niettemin oeffenden haer in veel goede wercken. Als dese in de trubbele tijt met haer Pater ende mede-

---

1) Jan Dirksz. Boggen.

susters verdreven waeren uut haeren clooster, coomende te *Amsterdam* metterwoon, overmits het doen noch daer Catholijck was, soo gink desen uut wasschen ende schueren om de cost voor Pater ende voor haer te winnen. Daernae woonden sij bij M....... [1]) alwaer de Priesters van buiten de stadt dikwils tuis quamen, als Men Erwaerdichste H. *Sasbout*, *Mr Albert*, *Vicarius* en meer andere, welcke dese met vriendelicheyt ontfingh ende met groote sorchvuldicheit ende devotie diende als of het Christus selfs gheweest hadde."

„*Grietje Barents* [2]) is gestorven int jaer ons Heeren 1593 den achsten November. Een borgers ofte coopmans dochter van *Amsterdam*, uut *de drie Engelen* op *het Water*. Haer vader genaemt *Barent Claesen*, haer moeder *Trijn Simons*, wesende Katolijk maer seer slap; dan sijn met alle haer kinderen seer vierich en iverich geworden door de vermaninge en goede exempelen van haer outste dochter *Anna Barents*, die een geestelicke maecht was, ende ghehoort hebbende 't sermoen ofte predicatie van den E. Mr *Cornelis Arentz.* van *Amsterdam*, daerdoor soo gheraect [is] dat sij haer geheel onder sijn beleiding heeft begeve ende dese Grietje Barents haer suster een wijl tijts daernae. Welcke *Grietje Barents*, alhoewel sij jonck was van jaere nochtans seer kloeck ende suptyl van verstant, maer seer werelts, alsoo dat se soo levendich en met ijdel vermaek haer wist te hebben in de bruiloften en geselschappen dat een iegelik daerin verwondert waer. Ende nam aen nieuwe fatsoene in haer clederen, meerder als haer susters hadden die veel ouder waren; soodat haer vader huer berespten, dat hij sulks niet en begeerden. 'T verliep weinich tijts daernae, doen sij om-

1) De naam is, wel zeer ongelukkig, niet ingevuld.
2) L. v. Gr. B., I, 5.

trent twalef jaer out was, dat *Mr Claes Wiggersen*, Priester (een sonderlinge liefhebber van de maechdelicke staet) *tot haeren ouders thuis was*, soo is't gebuert, dat hij haer eens bij hem riep, met haer geestelicke propoosten hebbende, onder allen haer vraechden, of sij niet begeerden een maechdeken te worden, haer seer anprijsende die maechdelicke staet? Gaf met onwaerdicheit antwoort, seggende: men kan wel salich worden, al is men geen maecht; en sonder enich antwoort te verwachten scheiden zoo van den dienaer Godts. Daernae coomende in haer selven, kreech sulcken benautheyt in haer conscientie, dat se haer soo onwaerdich gedragen hadt tegen een Priester Gods; en van dien tijt af kreech sij trek om in de maechdelijcke staet Godt te dienen, maar bleef noch drie ofte vier jaer in 't huis van haer ouwers, soodat se omtrent vijftien of sestien jaer out was, doen sij te Haerlem onder die vergadering quam metterwoon, stellende haer geheel onder die beleidinge van Mr Cornelis Arentz."....
„Sij was oock seer verstorven van affectie tot haer moeder ende vrienden en tot de gelijcheyt van haer natuer [1]), 't welck hieraen blijckt. Als sij met haer geestelicke suster op een tijt t'samen *t'Amsterdam* waren bij haer moeder, welck seiden dat se voor haer t'samen *een huis gekocht hadt op 't ronde beghin-hof*, ende altemael gemaect hadt nae haer gerijf, begeerende dat haer dochters aldaer soude comen om Godt te dienen; wat haer overquam: dan dicht bij haer vriende soude sijn. Dese ging 't selfde besien ende seiden tegen haer geestelicke suster: als't God al even behaechelick waer, ick soude dit verkiesen, want mijn dit seer gelijck is; maer doordien ick sorch [2])

---

1) Wat aan de natuur *lijkt* = behaaglijk is. Zie eenige regels verder: „want mijn dit seer gelijck is" en „dat sij de gelijckheit van haer affectie souden hebbe gevolcht."

2) Beducht ben.

schade te lijden aen mijn geest, soo wil ick het garing sterven. Noch en was daer geensins toe te brengen, dat sij de gelijcheit van haer affectie soude hebbe gevolcht."

„*Anna Barents* [1]) dochter. Desen is gheweest de suster van *Grietgen Barents* voornoemt, ende daerom hebben wij ghestelt de joncste suster voor de outste omdat de joncste eerst ghestorven is. Desen is ghebooren van treffelijcke ouders, welcken in haer houwelijck van Godt ghebenedijt waren met drie soonen ende ses dochters. Een van de soonen is gheworden een *Priester Gods*, ende dese met haer suster gheestelijcke maechden, vorder die andere kinderen seer treffelick Catholijk; waertoe een seer groot behulp gheweest is dese bruidt Christi, soo ghij, wilt Godt, hiernae sult hooren. Welcke Anna Barents is gheweest de outsten op een dochter nae van alle de kinderen, ontfangende door Gods goetheit de eerste ende grootste benedictie, dat zij, wesende in 't midtsen van de werelt, heeft die selfde versmaet ende van jonks aen haer ghegeeven tot den dienst Gods in de maechdelijcke zuiverheyt. Ende door dien dese de outste waer, ende de ouders veel dienst ende hulp van haer ghenieten, overmits sij was seer trouhertich ende behulpsaem, hierom en hebben de ouders dese geestelicke dochter niet willen ontbeeren, als dat se buiten haer huis soude gaen woonen. Dus heeft sij wel achtien jaeren ghewoont bij haer ouders, aldaer haeren heemelschen Brudegoom dienende. Geen cleine oorsaeck van strijt ende tentacie heeft dese gehadt in sulcken wereltschen huis, vol jonge lieden, dien haer mettertijt begaven tot den houwelijcken staet; also dat dese in 't vier van de wereltsche vermakelicheit sijnde, haer behiel onbeschadicht, verheffende haer affectie daer boven. Also dese om haer elf jaeren [2])

---

1) L. v. A. B., I, 112 v° en volg.

2) Omstr. 1566. Zij stierf in 1624, 69 jaar oud.

jae van jonks op, trek hadde om Godt te dienen, heeft om haer twalef jaeren al beloften ghedaen van reinicheyt. Ende was van jonks op niet alleen besorcht voor haer sielen salicheyt maer oock voor de salicheyt van haer ouders ende haer gheheele familie, soodat dese alsdoen, wesende de H. Kercke noch in sijn fluer, gink gemendelick te *Minderbroeders* in de eerste Mis smorgens te vieren ofte vijven, gaende alsdan te biecht ende ten H. Sacrament, gink dan tegen 7 ure nae huis, stervende haer eigen devotie om 't proffijt haers naesten; ende dese tuis coomende stierden dan haeren dienstmaecht met de kinderen nae de kerck om de mis en preecken te hooren; terwijlen dede sij 't werck; ende dan tegen de hoomis verporden sij haeren vader ende moeder omdat [1]) die te kercken zoude gaen, beschickende tuis ter wijlen alle dingen, omdat de moeder met meerder gerusticheit haer devotie souden houden. Ende hadde dese als haer werck gedaen was wat tijts over, gink dan noch in de kerck om een stuck van 't sermoon te hooren, schickende haer voor haer moeder wederom tuis om vreets wille. Sij verporden haer ouders ende haer suster en broers om te biechte ende ten H. Sacrament te gaen ende tot onderhoudinghe van alle goede ordinancie der H. Kercken; also dat dese iverighe bruidt Christi was een exemplaerster ende aenleytster tot alle duechden voor haer heele familie, soodat se den naem van moeder wel mocht voeren, want sij die selfde met eene moederlijcke affectie beminde, haer barende na der zielen, ende in alle Godtvruchticheyt een behulp was. Ende doordien in haer joncheyt de Catholijcke religie verslapte, de ketterie begon te floreren, de kercken ende cloosters werden ghebroocken, de Godtvruchtighe verdruckt, ende de naeste vrien-

---

1) Omdat voor opdat.

den van haeren moeders ketters waeren: soo leden dese haer ouders veel aenstoot, waerdoor sij seer tot een verslappinghe quamen, vallende oock wat toe tot de ketterie. Maer dese iverighe bruidt Christi door innighe ghebeden, goede exempelen ende wijse vermaninghe onderstutte die krancken, ende bracht het achternae soo verre, dat haer ouders, haer suster en broeders seer treffelijck Catolijk waeren, voedende daer oock in op haer kinderen ende kintskinderen tot dese tijt toe. Ende niet alleen besorchde sij de salicheit van haer huisgesin maer ook van haer vaders broeder, dien heel vervielen tot de ketterie, brengende het soo verre dat sij haer wederom bekeerden, ende daer en booven also die selfde drie sonen hadde met eene dochter, de outsten hem maer begaf tot den houwelicken staet; ende de eene werden een *Minderbroeder*, ende de ander een *waerlick Priester* ende de dochter *Maria Dirks* [1]) van haer kintsche daghen af een geestelicke maecht onder dese H. vergaderinghe. Over welcke familie van haer noom sij mede over droech soo H. sorchvuldicheit als of se haeren moeder gheweest hadt, also dat haer ooms kinderen haer beminden als haeren moeder, ende noemden haer, haren moeder te wesen.

Maer den helschen viant, welcke heeft een eeuwighe haetdy tegen 't menschelijcke gheslacht, soeckende door sijn tentacie een iegelick in 't goedt te beletten, ende oock de verborghen Goddelicke dispositie, dien de ghetrouicheit van sijn bruide altemets wil beproeven, heeft de dese laten overcoomen een grote strijt ende benautheyt ende een schrupelheyt in haer conscientie, zoodat se wel altoos soude ghebiecht hebben, jae schreef heele boeckxkens vol van haer ghebreecken, brengende dat aen haer

1) Het leven van dese „maecht" wordt, helaas, niet aangetroffen onder de Levens.

Biechtvader; ende wat sij biechten: bleef altoos onghe-rust; soodat dese suivere bruidt Christi in een groote verwartheit quam in haer zelven, niet weetende waer zij haer soude keeren. Ende haer gewoondelicke Biechtvader *Pater Silverschoon* [1]) en conde haer niet helpen. Was dicwils in soo grooten benautheit dat se boven gink allenich op het plat van haeren huis schreyen en suchten, dat ghij haer bijnae in haeren tranen ghewasschen soude hebben, denckende: hoe ruim is de werelt, ende hoe benaut is mijn hart. Niettemin in haer dagelicxe conversatie droech haer soo bequaem, dat het haer volk niet eens bekent en was. Ende Godt, dien de sijne niet en verlaet, welcken het water wel laet coomen op de lippen maer niet in de mont, heeft middel ghevoecht waerdoor dit verduisterde droevighe hartgen verlicht ende vertroost worden, te weeten doordien den wijsen Godtvruchtigen dienaer Gods Mr *Cornelis Arentz.*, ghecoomen is te Amsterdam *int huis van* haeren petemoey *Griete Gerrets.* [2]) Dese ontsteecken sijnde met een Goddelicken iver, heeft niet alleen besorcht gheweest voor haer salicheyt ende vorderinghe maer oock voor de salicheit van haeren naesten ende principael van haer vrienden, is door dese oorsaek beweecht gheweest om haeren nicht Anna Barents te nooden tot haeren huise, dat sij soude hooren 't Goddelicke woort. Welcke predicatie haer soo wel beviel, dat se terstont vercoos dese wijse dienaer Gods tot haeren leytsman ende regeerder. Maer desen wijsen dienaer Gods, also hij voorsichtich was in sijn doen ende laeten, en heeft dese Bruidt Christi niet willen aenneemen voordat hij consent hadde van haeren Biechtvader om geen dis-

1) De voormalige overste van het S. Cecilien-klooster te Hoorn. Zie boven bl. 131.

2) Naar ik gis *Griete Gerrets Hulst*, die boven genoemd is bl. 93 en 100.

order of twedracht te brenghen in de H. Kercke. Ende soo haest dese ootmoedighe Bruidt Christi ontslaghen was van haeren voorgaende Biechtvader, heeft haer met alle simpelheyt gestelt onder de beleidinghe van den voornoemden M[r] Cornelis, waerdoor sij binnen corten tijt is ghecoomen tot grote gherusticheit des gheest ende ghevreetheit aen haer ghemoet.

Ende dese iverighe maecht en is niet te vreden gheweest voor haer ghevonden te hebben een ghetrouwe leitsman, maer noden diezelfde tot haeren huise om tuis te leggen, waeruut groote vruchten ghecoomen zijn in 't hart van haer ouders, broeders ende susters, soo datter binnen corten tijt een groote reformatie in 't huis van haeren ouders ghecoomen is, werdende seer iverich in de Catholijcke religie. Ende een van de soone is gheworden een Priester Gods, die in sijn eerste jaeren seer iverich geweest heeft in den arbeydt om de glorie Gods te vermeerderen ende de salicheyt van zijn naesten te vorderen, waerin hij oock veel heeft ghevordert"....

„In 't huis van haeren ouders nam dese E[erw.] op de swaerste, lastichste ende verworpenste wercken. Ende also *haer ouders cooren vercochten*, hadde dikwils smorgens eer sij voor de hant quamen, al een solder of twee met cooren verschooten. Sij gaf haer lichaem weinich tijts ten slaep, jae en soude nimmermeer in haer rust ghegaen hebben, hoe vermoeit zij was, ofte hoe laet in den nacht het waer, soo langhe sij vermerckten dat haer suster met jongmans sprack, denckende of seggende tegen haer selven: waerom soude het u verdrieten met uwen heemelschen bruidegoom te spreecken, daer 't u suster niet verdriet te spreecken met een sterffelicke creatuer. Desgelijks was sij oock abstrackt int vasten, verstirf haer in leckerheit van spijs ende dranck. Sessendertich jaer hadtse

gestorven dat se geen ooft tusschen de Lievrouwen [1]) hadt ghegeeten; ende altemets wel een heel jaer stierf zij datselfde.... Ende also in haer ouders huis veel kinderen waeren ende veel werks, soo worden dese E. daermede soo overlast (want men gemeendelick van de geestelicke alle dienst ende hulp wil hebben) soodat dese nauweliks op een heelen dach een uerken stillicheit conde krijgen. Niettemin steelsgewijs, waer sij een oogenblik conde allenich coomen, viel op haer kniën, geevende tot het ghebedt met grote innicheit ende devotie. Ende dese Godtvruchtige gewoonte behiel sij tot haeren uuterste, dat hoe veel occupatie zij hadt, dickwils haer daer uutscheiden ende met innige devotie tot Godt keerden. 'T en soude nauweliks te tellen gheweest hebben, hoe dikwils op een dach zij haer toekeer, al knielende, tot Godt maeckten; waeruut wel te mercken was, al werckende sij haeren geest aen Godt hiel. Als 't haeren moeder verdroot als desen wat lank in de kerck waer, antwoorden haer soetelijcken: mijn Brudegoom hadt mijn een weinich te spreecken, ende daerom most ick wat langer blijven om te luisteren nae zijn H. inspraecken"....

„Terwijl dese suivere maecht Anna Barents noch woonden in 't huis van haer ouwers ende om 't geestelijcke proffijt welck zij daer dede, vont haer Biechtvader goet dat sij daer noch wat zoude blijven. Hierentusschen quam zij op verscheiden hoochtijden te Haerlem onder de H. vergaderinghe, om mede te ghebruicken die H. middelen, ende raet en daet aen haer oversten te versoecken. Ende als die tijt gecoomen was, dien gheordineert waer, en sach niet aen weer noch wint; soodat se dikwils quam in sulcken tempeest dat de maechden verschrickten die haer saeghen, dat sij haer selven in soo grooten peryckel

1) De feesten van O.L.V. Hemelvaart en Onbevl. Ontvangenis?

ghestelt hadde. Dat dede se om't woort van de gehoorsaemheit te volbrengen.

Ettelicke jaeren in haer ouders huis Godt dienende, heeft verkregen consent om te Haerlem in dese vergaderinghe te gaen metterwoon, met haer brengende haer suster Grietje Barents"..... Hiernae is 't ghebuert dat haeren broeder *Priester* gheworden zijnde heeft versocht door Mr *Albert*, *Vicarius*, aen de Overste van dese, als dat sijn suster wederom mocht tuis coomen te *Amsterdam* metterwoon, om hem behulpelijck te sijn in sijn geestelicke dienst. Ende heeft de voorgenoemde Mr Albert de saek zoo aengedreven, dat de Oversten Mr Cornelis overstemt worden om hierin te consenteren; waerin dese innighe maecht haer seer bedroeft heeft, datse most laeten de innighe rust van Magdalena, aennemende wederom alle de werckelicke verstrooytheit van Martha. Niettemin heeft hierin volbracht de ghehoorsaemheyt. Nochtans alhoewel het de Biechtvader heeft ghedaen door vereischinge van sijn Oversten ende deese door bevel van de haeren, niettemin hebben 't haer samen zeer beclaecht, want sij door dese uutkeer hadt grote oorsaek van verstrooitheit, verliesende daerdoor seer haer stille innige rust, ende brocht weinich proffijts in haer Heer broeder; also dat dese andere riedt dat se niet soude scheiden uut de vergaderinghe, oock om wat H. schijnsel het soude moghen weessen, want zij met experiencie bevonden hadt, wat schaede sij daervan ghenieten. Ende wat swaricheit dese al overquam wesende thuis bij haeren Heer broeder, en sullen wij niet verhaelen om een ander daer niet in te raecken. Ende dese heeft in 't breecken, uutgaen ende versterven haers selfs, dien sij met stilheit ende patiencie verdroech, vertoont soo grooten volmaektheit alsof het een H. mensch gheweest hadt; is hierin van andere tegen mijn soo ghepresen, dat ick niet en weet dat ick van

eenich mensch van mijn leve dagen sulcken lof ghehoort hebbe. Aldus dese ghesturven maecht veel jaeren overbrengende in groote patiencie, heeft Godt belieft haer moeder wech te neemen van deser aerden; waerdoor dese na de salige doot van dien als een duifken is gevloghen in de steenrots van dese H. vergaderinghe"..... Dese suivere maecht Anna Barents haat sulcken ghenoeghen in haer maechdelicke staet, dat se wel gewilt hadde alle menschen daertoe te brenghen. Ende was haer gheen cleine pijn, dat daer maer twe geestelijcke waren van haer naegheslacht, te weeten de outste susters soon een Priester Gods (ghenaemt *Mr Clement Dircksz.*) ende een susters dochter, ghenaemt *Baertgen Bartholomeus*, dien sij van een jonck kint af bij haer ghenoomen heeft, sorch dragende dat de werelt daer niet soude mede wechloopen, maer in zuiverheit Godt dienen. Ende was tot het uuterste toe haer begeerten, dat sij noch meer van haer nichgens mocht krijghen, jae was te bereider om te sterven, hoopende of zij in den heemel daer krachtigher soude cunnen bidden als op der aerden."

CLAES ....
×
?

- BARENT CLAESEN, korenkooper, I, 116. × *Trijn Simons*, I, 5.
  - dochter, I, 112 v°. × DIRK ....
    - Mr *Clement Dirckz.*, wereldlijk priester, I, 119.
  - *Anna Barents*, klopje in den Hoek, I, 112-19.
  - drie dochters, alle gehuwd naar het schijnt, I, 113, eene × met BARTHOLOMEUS ....,
    - *Baertgen Bartholomeus*, „geest. maecht", I, 119.
  - *Grietgen Barents*, klopje in den H., I, 5-8.
  - drie zonen, waarvan een *Priester*, I, 112 v°.
- DIRK CLAESEN, × ?
  - drie zonen, waarvan één *wereldlijk Priester* en een *Minderbroeder*, I, 114.
  - *Maria Dirks*, klopje in d. H., I, 114.

Een ander *korenkoopers*-gezin was dat van *Claes Lammertsz.*, mede *op het Water* te Amsterdam [1]), en waar ook *kerk gehouden* werd. Veel bijzonderheden over dit gezin zijn reeds medegedeeld. [2]) Ter aanvulling nog het volgende. „*Annetge Claes* is in een grote patiencie, met een pijnlick lichaem, een vrolicke geest ende blijde gedaente ghestorven, int jaer ons Heeren 1623, den lesten October [3]); ende is t'Amsterdam in de nieuwe kerck begraeven behoudende in't uuterste, jae nae haer doot soo schonen claerheit ende blinckentheit in haer aenschijn dat een verwondering was te sien. Een jong kindt comende om de doot te sien, sprak: hoe schoon moet dese bruidt met Godt leven, daer sodanighen schoonen lichaem is"....
„*Giertge Claes* was kloek van verstant, wijs ende voorsichtich in haer uutwerckinghe, sachtsinnich en stil van ghemoet, mindelik en sedich van maenieren, een lijtbaere naetuer zonder claeghen; waerin sij van kintsbeen af tot het leste ogenblicgen haers leevens wonderlicken van Godt is in beproeft gheweest, waervan wij sommege dingen sullen verhaelen. Voor 't eerste hadt sij groote swaericheit met haer moeder, mitsdien se seer strijtbaer waer en cleynhertich, soodat het eens seer nae was (hoe nau sij se bewaerden) haer een groot ongeluk met haer soude overgecomen hebben; dan Godt bewaerden het noch voor 't quaetste. Oock was [de moeder] eens seer nae, door 't bewerk van de ketterse kinderen, dat se in de guese kerk soude gegaen hebben, maer door de voorsichticheit van dese werden 't belet. [4]) Hadt ook grote hertseer mitsdien de moeder in haer eigen huis lang cranckhofdich was; desgelijks de suster voornoemt hadt ook cranchoof-

---

1) L. v. Annetge Claes en Giertge Claes, III, 352-62.
2) Deel XVII, bl. 279-81.
3) „Omtrent 38 jaer doen sij stirf", bl. 354 v°.
4) Men leze het levendig verhaaltje, Dl. XVII, bl. 281.

dich geweest. De joncste suster was vol sware accedenten van kintsbeen af ende altemets seer strijtbaer soodat se daer oock veel patientie hadt mede te oeffenen. Met de voorkinderen hadt se grote moeyten ende stont in peryckel om alle haer ende broeders en susters goet te verliessen, tenwaer saek haer godt door getrouwe menschen [1]) geholpen hadt. Sij seyden wel, als haer huis savonts toegesloten worden: of daer wel een huis mach sijn in de stadt dat met soo veel lijens toegesloten wordt als dese. Noch was grooter 't geen haer overquam van *haer broeder*, alwaer sij noch costen of moeyten aen gespaert hadden om behulpelijk te sijn in de studie, alsnu *Priester* sijnde hem ettelicke jaeren stichtich ende Godtvruchtich droech, maer nae merckelick vervallen ende in sijn vaderlicke stadt groot schandael gegeeven heeft. Ten is niet te spreecken, wat swaericheit ende droefheit dat Godtvruchtige maechdelicke hertgen geweest is; ende geen costen oft moeyten ontsien om hem terechte te brenghen. Ende Godt heeft sijn oogen der barmherticheit op hem gheslaeghen, bekeerende hem grondich wederom. Ende heeft hem ettelicke tijdt voor zijn doot seer stichtich gedraeghen ende met liefden uutgevloeyt tot dienst van sijn evennaesten, principael onder arme eerlicke menschen, met sulcken liefde alsof hij den vader daeraf gheweest hadt, seggende: mijn vader was huis-sitten vaer [2]): soo heb ick ook liefden om den arme te dienen. Een jaer lang was zijn E. op *S. Andries-hof* alle Sondaege opofferende 't H. Sacrificie des Mis, preeckende ende uutdelende die H. Sacramenten. Hiernae van de wettelicke overicheit gestelt wordende in een ander cartier van de stadt *bij de Haerlemersluis*, mede onder eerlicke gemene liede, nam

---

1) Namelijk door *Laurens Jansz. Spiegel. Bijdr.* Dl. XVII, blz. 280.
2) Zie *Bijdr.* Dl. XVII, bl. 279.

dat aen met liefden, doende daeronder veel goets, maer [het] was sijn E. een pijn ende droefheit dat hij 't hof most laeten; behiel daertoe een goede affectie; ende als sijn E. mocht, quam se dan dienen. Het verloop van sijn E. is soo seer niet ghecomen uut quaetwillicheit als wel uut swacheit van hersenen; want het in 't geslacht was dat accedent van cranchoofdicheit, soodat het voor hem sulcke sonde niet geweest heeft: maer heeft sijn E. orsaeke geweest van een grondige ootmoedicheit, warachtich rou ende leetwesen ende Godtvruchtelijk nae de val geleeft hebbende, is, met devotie gebruickt hebbende die H. Sacramenten in den Here gerust ende t'Amsterdam.... [1]) Maer dese naevolgende swaricheit gink de voorgaende verre te booven, te weeten [de afval haars zusters *Aefgen* van het Katholiek geloof].... [2]) Daer is veel moeytens toe gedaen om haer te bekeeren; de Heerbroeder vermaenden haer om 't Ave maria te leesen, welcke sij hem geleert hadt. Daer sijn veel gebeden voor gestort ende aelmisse gegeven; maer bleef even opstinaet bij de ketterie, ende is also gestorven, wesende anders seer toegedaen tot haer broeders en susters.... Soodat dese patientige, verduldige maecht wel mach gheleecken werden bij den verduldighen Job, mitsdien haer menichvuldige beproevinghe ende die wonderlicke verduldicheit waermeden sij 't selfden heeft verdraeghen.... Sij was lofwaerdich. Haer voocht [Laurens Jansz. Spiegel] pleech te seggen: sij is de perle van alle de kinderen, een princesse, waerdich datse de rijckste en treffelicste jongman van Amsterdam soude trouwen (hij gues sijnde sprak nae sijn kennis). Sij heeft niet de rijckste jongman gekregen tot haer Brudegom maer dengeene in welcken alle schatten ende rijkdomen verborgen sijn. Als sij vereischten oorlof om nae Haerlem te trecken om

1) Plaats en tijd van begrafenis zijn onvermeld gebleven.
2) *Bijdr.* Dl. XVII, bl. 280.

Godt in stilten te dienen, gaf [de voocht] tot antwoort: laeten sij vrij allegaeder nae Haerlem trecken, als gij maer blijft, laetende hem voorstaen dat de beste ofte die begaefste hoorden in de werelt. Ende d'overste en begeerde haer niet te hebben in de vergaderinge, ofte most oorlof van de voocht hebben. Hierin hadt se mede veel te lijen, want een dach of twe te voren, [dat] het bestemt was, sij met haer susters ende al 't goet soude vaeren, kreech [zij] eerst oorlof, om met vrienschap te trecken; waerin zij ten hoochsten verblijt was. Haer E. oversten ende Biechtvader gaf dese getuichenisse van haer, seggende: Ick heb wel veel maechden dien lijen hebben, maer weynich dien met sulcken stillicheit 't zelfde verdraegen. Ick heb niet en duechdelicke maecht verloren, maer een H. maecht. Ende als ick sulcke maechden wat veel hadt, soude niet verlegen zijn om geestelicke moeders te stellen."

CLAES LAMMERTSZ. VAN DER MIJ. [1])

Aefgen [2]) *Claes.*	zoon, *Priester.*	zoon,	*Annetgen Claes*, klopje in d. H., † 31 Oct. 1623.	*Giertgen Claes*, klopje in d. H., † 21 Jan. 1636.	*Maritgen Claes*, klopje in d. H.

Het leven van Maritgen Claes is niet beschreven.

„*Katrijn Jacobs* [3]) is gheweest een borgersdochter van *Amstelredam*. Haren vader genaemt *Jacob Cornelis*, de

1) Ofschoon in de Levens zelve nergens een geslachtsnaam genoemd wordt, vind ik in de „taeffels" die vooraan gevoegd zijn zoowel bij Annetgen als bij Giertgen Claes den naam *van der Mij* aangeteekend.

2) De kinderen staan niet geheel zeker in de orde naar ouderdom. Van Aefgen wordt gezegd, dat zij aan haren lateren Heerbroeder het Ave Maria geleerd had (bl. 357 v°); daarom staat zij vóór hem. De priester wordt „outste soon" genoemd, duidelijk slechts in betrekking tot den andere. De drie klopjes echter volgen naar den ouderdom.

3) I, 24 v°.

soon van *Cornelis Jacobs Brouwer;* haren moeder *Angnies Floris*, samen haeren vader ende moeder van de treffelicste Catholijke ende rijckdom van Amsterdam. Maer de moeder weduwe zijnde, is te *Haerlem* gecomen metterwoon op 't Sparen, in 't huis van de Verrijsenis, aldernaest de houttuin van 't Cromhout. Dese E. maecht Trijn Jacops heeft van jongs op treck ghehadt om Godt te dienen in de maechdelicke staet ende dieselfde inwaer genoomen, haer stellende onder de beleidinghe van den E. Mr Cornelis Arentz; mitsdien zij evenwel bleef woonen in't huis van haeren moeder bij de waerlicke vrienden. Dan [het] en geschieden niet uut affectie van vlees en bloet maer door noot, dat sij 't niet anders van haer moeder konde krijgen; nochtans en liet daer niet om achter de oeffeninghe van volmaectheyt, als ghij hiernae sult hooren, noch oock niet om de swakheyt haer lichaems. Sij was seer teer en kranck van lichaem doordien sij hadt een bochel, also dat gemeendelick sodanige menschen zeer swack zijn."

„Dese was een wijse, verstandighe maecht, gerust van geest, treffelick, gesadich en vriendelick in haer uutwendige conversatie; clein in haer zelven door ootmoedicheyt, houdende zeer verborgen haer inwendige oeffeninge; verstorven van gebreecke, zoodat se oock onder de hoochmoedige en groothertige konde ootmoedich zijn, bij de begeerlicke tot tijtelicke dingen een los hert hebben, in de overvloedicheyt de soberheyt bewaren, onder de sindelicke wereltse mensche de simpelheyt des habijts, bij de uuterlicke de inghekeertheyt des geest oeffene. Sij was dischreet over haer selven, haer lichaem doordat het swack was niet overlastende met sware penitencie maer voorquam hetselfden een weinich, opdat het beter den geest mocht gedienstich zijn.... Ende dit, soo wij geseit hebben, beoeffende zij noch wonende in 't waerlicke huis bij haeren

moeder; daer zij noch zoo benaut ghehouden worde, dat het cleine camerke dat se eerst hadt haer noch worde benoomen; soodat se geen stillicheyt en hadde, als te sitten in 't voorhuis daer de waerlicke menschen in en uut gingen. Niettemin bewaerden evenwel de innicheyt van haeren geest." Zij stierf 25 April 1600. Voor de geslachtslijst van hare familie moge ik den lezer verwijzen naar de belangrijke opstellen van den Heer *Bernard J. M. de Bont* in het *Amsterdamsch Jaarboekje* voor 1890, bl. 139 en in *De Navorscher* 1891, bl. 439–46. Het eerste opstel is getiteld „*Cornelis Jacobsz. Brouwer, genaamd Bam*, en in het tweede wordt eene uitvoerige *Geslachtstafel* medegedeeld. Gelijk de lezer opgemerkt zal hebben wordt ook weder hier in de Levensbeschrijving de toenaam *Bam* gemist. Ik vond dien echter aangeteekend in de vooraangevoegde „Taeffels."

„*Maria Sybrants Stam* [1]). Een eerlicke borgers dochter van *Amstelredam*, haeren vader genaemt *Sybrant Stam*, seer iverich sijnde in de Catholicke religie, is daerom van de Calvinese guesen uut sijn stadt heeten gaen; ende te Haerlem ghecomen metterwoon. Ende dese zijn dochter tot haer jaren ghecoomen zijnde, heeft de werelt verlaten ende haer begeeven onder de beleidinghe van den E. Mr Claes Wiggersen." Zij stierf den 16 Mei 1603.

„*Brechgen Pieters* dochter [2]). Deesen is van gheboorte van *Enckelhuisen*. Haer vaeder was ghenaemt *Pieter Corneliszen* ende haer moeder *Gierte Pietersdr*, seer treffelick catholijck, soodat *de Priesters tot haeren huise den inganck* hadden. Sij waeren van goede middelen, soodat de vader Pieter Cornelisz. waer burgemeester van de voornoemde stadt bij de Catholijcke tijden, een seer duechdelick Godlik man. Sij hebben in haer houwelicke ghehadt verscheide

---

1) L. v. M. S. H., I, 27 vo.
2) L. v. Br. P., I, bl. 205. † 8 April 1626.

kinderen, onder welcken ook gheweest is dese dochter Brechgen Pieters, dien van jonks aen groote begeerten ghehadt heeft tot de maechdelicke staet, maer en wist niet hoe sij 't selfde soude volbrenghen. Soo is 't ghebuert dat dese is ghecoomen bij Mr *Elberts*, *Vicarius* van den Bisschop van Haerlem. Hier duer is dese soo beweecht dat se volcoomen resolveerden om den heemelschen bruidegoom te dienen in de maechdelicke staet. Hiernae heeft se altemets ghetrocken nae *Haerlem* bij *Mr Jan van Enckelkuysen*, een waerdighe dienaer Gods, dien doen ter tijt te Haerlem woonden. Hiernae is sij ghecoomen bij Heer *Simon Rijck* [1]), onder wiens gehoorsaemheit zij haer gheheel begeeven heeft, verlaetende haer stadt ende vrienden, coomende te *Amsterdam* metterwoon, daer sij haer conversatie ghehadt heeft met die treffelicke verstorven maecht *Anna Jacobs van Campen*, dien haer tsamen in veel heilighe wercken gheoeffent hebben, als in 't maecken van *kerckelicke ornamenten*, weesende hier veel catholijcke behulpsaem mede, dat se het *misgewaet* kreegen om te doen de Goddelicke misterie in haer huis, ontsiende hierin geen arbeidt of moeyten; ende 't gelt dat se van de sommegen daermede wonnen, besteeden het wederom ter eeren Gods. Desgelijks waeren oock behulpsaem tot den armen. Ettelicke tijt geweest hebbende onder de beleydinge van Heer *Simon Rijck*, soo worden 't om seeckere redene goedt gevonden, dat sij soude veranderen van haer Biechtvader. Dese, volgende goede raet, gaeven haer tsamen onder de beleydinghe van den E. dienaer Gods Mr *Steven* [2]), daer sij haer seer ghehoorsaem ende gestichtich onder

1) *Batavia Sacra* II, bl. 383 vermeldt onder de Haarlemsche geestelijkheid „*Simon Bernardi Ryckius*, Presbyter Harlemensis." En het *Necrologium* van Bugge heeft: „1625 *D. Simon Ryckius*, obijt Harlemi." We leeren hier dus, dat Ryckius ook te *Amsterdam* gearbeid heeft.

2) Denkelijk Pastoor *Steven van der Kracht*.

droeghen. Maer dese Godtvruchtige maecht Brechgen Pieters, hebbende een groote begeerte om te coomen tot de volmaectheit, socht daertoe heylige middelen om te sijn in meerder stillicheit ende afghescheydenheit, versocht aen haer biechtvader consent, dat se te Haerlem alhier onder de H. vergaederinghe haer mocht begeeven" enz.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

NOG EENS „OVER DE TOELATING DER ROOMSCHE PRIES-„TERS TE AMSTERDAM TUSSCHEN 1730 EN 1794 DOOR „B. H. KLÖNNE."

In Deel XVII van dit tijdschrift, blz. 426, vermeent de ZeerEerw. Heer Klönne mij op eene onnauwkeurigheid te kunnen wijzen, naar aanleiding van hetgeen ik schreef in de 2e aflevering der *Bijdragen*, Deel XVII, blz. 164, noot 1. In dien noot toonde ik aan, nadat ik zelf de authentieke lijst der toegelaten priesters nauwkeurig op het Sted. Archief had nageslagen, dat „van „uitzonderingen in den geest door den ZeerEerw. Schrijver „bedoeld geen sprake was." De Eerw. Heer Klönne had namelijk beweerd in Deel XV, blz. 21, „dat de priesters, „die eenmaal in de stad waren toegelaten dit voorrecht „behielden, *zoo lang zij er verbleven* (ik cursifeer); zoodat „bijv. een kapellaan bij zijne bevordering tot pastoor zich „niet opnieuw bij de Burgemeesters behoefde aan te mel-„den. De toelating geschiedde „tot wederzeggens" [1]) toe. „Slechts *twee uitzonderingen* (ik cursifeer) komen op dezen „regel voor" enz.

In mijne wederlegging schreef ik: „Ik zocht te ver-„geefs naar die twee uitzonderingen", terwijl ik aantoonde dat tal van priesters niet alleen twee maar ook driemaal moesten komen teekenen. Deze wederlegging wordt nu door R. D. Klönne beantwoord. Zijn Eerw. erkent dat

1) Deze bepaling komt in het plakaat van 21 Sept. 1730 in het geheel niet voor. Wel is ze te vinden in het registerboek onder de inleidende woorden boven de handteekeningen, en op het model (?) der acte van toelating. Hecht men nu eenige waarde aan deze niet bij plakaat vastgestelde bepaling, dan klopt nog minder de bewering: zij behielden het voorrecht der toelating *zoo lang zij er* (in de stad) *verbleven*.

zijne „*twee uitzonderingen*" met vele andere zijn vermeerderd, doch zegt dan: „Jammer echter is het, dat de Heer „de B. uit de hem bekende gevallen meent te mogen „besluiten dat bijna alle priesters, die hetzij van statie „veranderden of van kapelaan tot pastoor bevorderd wer„den, wel degelijk opnieuw het formulier ten stadhuize „moesten komen onderteekenen. Eenige regels verder beweert hij zelfs: „van uitzonderingen in den geest door „mij bedoeld is geen sprake."

Alvorens nu hierop te antwoorden, moet ik verklaren dat ik alleen op deze kwestie terugkom, op grond dat de „*Bijdragen*" een zuivere bron moet zijn, waaruit de geschiedvorscher veilig kan putten.

Tot mijn leedwezen moet ik opmerken dat de Eerw. Schrijver niet zeer correct is in zijn aanhalingen, want van het thans ingelaschte zinnetje „*en dan in den regel*" — een zinnetje waar het bepaald op aankomt — is geen spoor te vinden in de oorspronkelijke bewering Deel XV, blz. 21, 3ᵉ alinea. Daar heette het, dat zij die in de stad waren toegelaten dat voorrecht behielden zoo lang zij er verbleven, en dat op *dezen regel* slechts twee uitzonderingen voorkomen.

Keeren wij terug tot de kwestie der zaak. Ik heb beweerd en beweer nog, door voorbeelden en bewijzen gestaafd, dat de Eerw. Schrijver in Deel XV, blz. 21 niet zeer juist was, en dat *bijna* (thans cursifeer ik) alle priesters bij verandering op nieuw moesten teekenen. Met andere woorden, dat *het regel was dat zij opnieuw teekenden* en dat het tot de *uitzonderingen* behoorden als zij niet ten 2ᵉ, ja ten 3ᵉ male voor Burgemeesteren verschenen.

R. D. Klönne beweert juist het tegenovergestelde en zegt: het was *regel* dat zij *niet* opnieuw voor Burgemeesteren moesten verschijnen of teekenen, want zij behielden

het voorrecht der toelating zoo lang zij in de stad verbleven; het was een *uitzondering* als zij weder hun handteekening moesten zetten. Tot staving dezer bewering laat de Eerw. Schrijver een lijstje volgen „dat wellicht nog „aanmerkelijk (wij betwijfelen zulks sterk) kan vermeer- „derd worden." Op dat lijstje komen 19 namen voor, die als bewijs moeten dienen dat het regel was dat van hen, die eenmaal geteekend hadden, geen tweede teekening vereischt werd.

Laat ons de officieele lijst, welke op het Sted. Archief berust, nog eens in handen nemen.

Wij vinden op die authentieke lijst in het geheel 327 handteekeningen. Ongeveer vier vijfde dier handteekeningen zijn van priesters die hier geen promotie maakten of hier van statie veranderden. Een vijfde viel onder de termen voor eene nieuwe aanstelling, waarvan 50 zich hebben aangemeld of opgevorderd zijn, en de rest (volgens R. D. Klönne 19) geglipt is door de mazen. Die 19, van de 65 die wel moesten teekenen, dus nog geen derde, moeten nu bij den Eerw. Schrijver als bewijs dienen dat *geen* nieuwe aanstelling of teekening door Burgemeesteren vereischt werd!

Onder de 19 geestelijken die tot wederlegging mijner op bewijzen gegronde bewering zijn opgeroepen, komen voor:

Gislenus Priem. „Hij behoefde", zoo schrijft ZijnEerw., „*niet* voor de 2e maal te onderteekenen, toen hij in 1736 „verhuisde naar de N. Z. Voorburgwal." Zeer juist, want hij behoefde ook *niet* te teekenen, want die ongelukkige Jansenist veranderde noch van statie, noch werd van kapelaan pastoor. Hij is, zooals hij zelf geschreven heeft [1]) „met de *gansche gemeente overgevoert* tot op de

---

1) *Bijdr.* XIV, blz. 451.

„Voorburgwal nieuwe zijde." Hij *verhuisde* slechts, zooals R. D. Klönne terecht deze handeling noemt.

Joannes Christophorus Hoefkens „teekende *niet*", zoo lezen wij, „toen hij in 1752 pastoor in de papegaai werd." Tot mijn spijt voor den beweerder moet ik zeggen dat hij wel geteekend heeft, want in het H. S. van Burgemeester Willem Gideon Deutz. [1]) (zie Sted. Archief) staat: „17 October 1752 heeft J. C. Hoefkens de belofte ge- „daen op zijn priesterlijk woord en den Hoofd-officier „kennisse van gegeven." De „belofte gedaen op priester- „lijk woord" was het formulier volgens het 3e artikel van het plakaat van 1730, zoodat *Hoefkens* wel degelijk opnieuw voor Burgemeesteren is verschenen, toen hij van kapelaan pastoor werd.

Nicolaus van Rhenen „wordt in 1752 naar het Haantje „verplaatst, maar behoeft *niet* te teekenen." De Eerw. Schrijver schijnt mijne „Sprokkels" [2]) niet te kennen, want daar vindt men: „De Priester uit 't papegaeitje „overgegaen na de kerk op den hoek van de 't Haentjen „Hoeksteeg heeft daertoe gekregen *eene nieuwe acte.*" Een priester kon slechts de acte krijgen „nadat hij alvorens „de verklaring met zijn gewone handteekening hadde be- „krachtigd." (Zie het plakaat van 1730).

Cornelius P. de Graaf „behoefde *niet* te teekenen toen „hij in 1752 pastoor *ad interim* werd." Hierop als antwoord: „de cappellaen van 't Begijnhof verzoekt die plaets „ad interim te mogen waerneemen. Is zulks aen de cap- „pellaen Cornelis de Graef geaccordeert." [2]) Dit verzoek sluit toch niet al te wel met beweerders gevoelen „dat „bijv. een kapellaan bij zijne bevordering tot pastoor zich

1) *Bijdr.* XV, blz. 229.
2) Id. XV, blz. 228.

„niet opnieuw bij de Burgemeesters behoefde aan te „melden." [1])

Vier van de 19 vallen reeds af, er blijven derhalve maar 15 over van de 65 die *niet* geteekend hebben. Het blijft echter nog de vraag: „hebben zij zich niet opnieuw „aangemeld"? Tot dusverre ontbrak mij de tijd „De „zaaken voorgevallen in Burgemeesters Kamer onder het „consulaat van de Burgemeesteren Hasselaar–Deutz– „Temminck en Hooft" geheel te doorbladeren. Na een grondig onderzoek, en zulks is voor den navorscher een hoofdvereischte, vinden wij misschien nog wel een paar namen van geestelijken, die thans nog behooren onder het genoemde getal 15.

Ik blijf derhalve mijne bewering handhaven.

BERNARD J. M. DE BONT.

Amsterdam, October 1891.

---

1) *Bijdr.* XV, blz. 22.

ORIGINALE CLAVIS QUONDAM REPERTAE IN AUGEM.

In de Archieven van het Bisdom van Haarlem berust een gedrukt stuk, dat het bovenstaande tot titel heeft en eene lijst bevat van personen en zaken, die in de geheime briefwisseling der Jansenisten in het laatst der 17de eeuw door onderling verzonnen en overeengekomen pseudoniemen werden aangeduid, om te voorkomen, dat bij allicht mogelijke onderschepping hunner brieven, hunne geheime mededeelingen en plannen zouden ontdekt worden.

Het wordt *clavis* sleutel genoemd, wijl het voor dengene, die het bezat de oplossing en verklaring gaf der anders onverstaanbare pseudoniemen, die hij in de brieven zijner partijgenooten en vrienden te lezen kreeg. Dat niet enkel de Jansenisten maar ook de Katholieken dien maatregel namen om hunne onderlinge geheimen in gewichtige aangelegenheden voor profane oogen te beveiligen, blijkt uit een brief, dd. 28 Januari 1724, van den beroemden C. P. Hoynck van Papendrecht, toenmaals Secretaris, later Vicaris-Generaal van den Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen, die uit den Haag aan den Internuntius te Brussel het verloop mededeelde der onderhandelingen met de Staten over het admitteeren van een Apostolisch Vicaris voor de Hollandsche Missie. Dien brief met al zijne pseudoniemen, deelden wij in-der-tijd mede in onze geschiedenis van het Apostolisch Vicarisschap van J. van Bijlevelt [1]), waarachter ook als bijlage eene *clavis* of sleutel van diezelfde verdichte namen te vinden is.

1) Zie *Bijdragen*, D

Ofschoon wij wel wisten dat het onderhavige stuk van de Jansenisten afkomstig was, waren ons toch de omstandigheden en de geschiedenis daarvan onbekend. Als naar gewoonte namen we onze toevlucht tot de uitgebreide en verbazende kennis, vooral op geschiedkundig gebied, van wijlen Mgr. Professor W. Smit, die ons weldra met zijne gewone hulpvaardigheid, welke wij ons altijd nog met erkentelijkheid herinneren, volkomen op de hoogte van de geschiedenis bracht. De door hem medegedeelde bijzonderheden vonden we voor de geschiedenis van het Jansenisme merkwaardig genoeg om die alsnog met het stuk zelf mede te deelen.

Wij laten alzoo de ons verstrekte inlichtingen hier het stuk voorafgaan:

Augem, de plaats waar volgens den titel, de sleutel gevonden werd, is eene verkorting van Audeghem bij Oudenaarden in Oost-Vlaanderen. Ten jare 1692 had aldaar eene gerechtelijke inbeslagneming plaats van Jansenistische-papieren, toebehoorende aan den beruchten Jansenist Gillis de Witte (ook voorkomende onder den naam van Aegidius Candidus of wel Albinus). In de uitvoerige biographie van dien de Witte, geleverd door Goethals, Brusselschen Bibliothecaris in zijne *Histoire des lettres etc. en Belgique*, 1840, Tom. I, bladz. 273, staat over die inbeslagneming het volgende te lezen: „Le 30 Janvier 1692, le gouverneur d'Audenaerde envoya, par ordre de la cour, son Secretaire, accompagné d'un adjudant et de quarante soldats, à Auweghem chez le doyen, qui avait accordé un asile à de Witte. On n'en voulait aucunement à sa personne qui etait trop extravagante et trop indiscrète pour être dangereuse, mais on s'empara de ses livres et de ses *papiers* qui furent portés chez le gouverneur et examinés par le recteur des Jésuites, en présence de deux echevins choisis à cet effet par le ma-

gistrat d'Audenaerde. Le bruit courut immédiatement qu'on y voyait la trame d'une conspiration contre l'Etat."

Dat nu ons stuk werkelijk onder die in beslag genomen papieren gevonden is, blijkt ontegensprekelijk uit het Proces in 1704 tegen Quesnel gevoerd door den Promotor fiscalis van den toenmaligen Aartsbisschop van Mechelen Humbertus Wilhelmus a Precipiano. In de bekende *Causa Quesnelliana*, de stukken van dat Proces bevattende, wordt op bladz. 3 (uitgave in 4° te Brussel, 1705) als elfde bezwaar tegen Quesnel aangevoerd, dat hij in zijne brieven betreffende de Jansenistische factie doorgaans gebruik maakte van verdichte namen, opdat bij mogelijke onderschepping van die brieven, hunne mysteriën en geheime plannen niet zouden ontdekt kunnen worden. [1])

Waar in den loop van het Proces (bladz. 321 van onze uitgave) het bewijs wordt geleverd voor gemeld bezwaar, wordt uitdrukkelijk gezegd, dat ook door den druk openbaar gemaakt is een *sleutel*, die in den litterarischen inboedel van Oudenaarde voor eenige jaren geleden gevonden is, waarin *Rome* wordt aangeduid door den naam van *Massilia*. [2])

Het aangehaalde en vooral de laatste bijzonderheid laat geen redelijken twijfel meer over, of ons stuk is een exemplaar van den toen in druk uitgegeven *sleutel;* want ook daarin komt *Rome* voor onder den naam van *Massilia.* In het Proces wordt t. a. p., onmiddellijk na het aangehaalde, van een anderen sleutel of *clavis* gesproken, dien

---

1) „XI. Quod in Litteris Factionem concernentibus [Quesnellus] passim usus fuerit cifra fictorum nominum, ne celata Mysteria et conspirationes possent, eveniente casu interceptionis Litterarum, detegi."

2) „Publico quoque data est clavis, quae in suppellectili litteraria D. Aegidii Candidi prope *Aldenardam* ab annis aliquot detecta fuit, in qua *Roma* vocatur *Massilia*."

Quesnel gebruikte, en deze wordt vervolgens in zijn g
heel medegedeeld; maar die van de Witte, welke d
ook niet in een Proces tegen Quesnel kon aangevoe
worden, wordt achterwege gelaten en slechts als in h
voorbijgaan met de hierboven aangehaalde woorden b
sproken. Een reden voor ons te meer om het stuk hi
mede te deelen, zooals we dat in het Archief hebb
gevonden.

J. P. VREGT.

ordt verg
van de V
Queme.
iten er
aangenaa
meer er
in het

BIJZONDERHEDEN BETREFFENDE DE BLOEDVERWANTEN VAN DEN HOOGWAARDIGEN AARTSBISSCHOP VAN ADRIANOPEL, ADAMUS DAMEN.

Ontleend aan de *Staten der voormalige Weeskamers van Amsterdam*, uitgegeven in de Staats-Courant bij de opheffing dier Weeskamers.

De ouders van dezen Aartsbisschop waren: *Adamus Damen* en *Clasina Pater.* [1]) Zijn eenige broeder was *Jacob Damen*, raadsheer te *Keulen*, gehuwd met *Maria Margaretha Weitzler;* zijne zusters waren *Anna Maria Damen*, gehuwd met *Jan Cornelis van Kempen; Siberta Damen*, gehuwd met *Guillaume van Tetz;* en *Maria Jacoba Damen*, die ongehuwd overleden is te *Amsterdam* op 22 Mei 1733.

De Raadsheer *Jacob Damen* is overleden te *Spiers* op 15 Juni 1705, nalatende twee kinderen; met name *Clasina Damen* en *Maria Theresia Damen.* Deze *Clasina* is gehuwd geweest met *Louis de Gal*, waarbij zij kinderen heeft verwekt; en *Maria Theresia* is gehuwd geweest met *Caspar zum Putz.*

Siberta Damen had bij *Guillaume van Tetz* twee dochters, met name *Cornelia Siberta van Tetz* en *Maria Jacoba van Tetz.* Eerstgenoemde is gehuwd geweest met M[r] *Hendrik Stier.* – *Siberta Damen* overleed te *Amsterdam* op ...... 1727.

Er blijkt uit officieele opgaven, dat den vader van den Aartsbisschop, eene dubbele grafstede bezat in de *Oudekerk* te *Amsterdam* en wel in de *Voetboogkapel.* Deze was genommerd 49 en 50 en stond ten name „*Adam Damen.*"

1) Deze Clasina behoorde zeer waarschijnlijk tot het bekende geslacht *Pater.*

Na het overlijden van *Maria Jacoba Damen* bleek, dat deze grafstede onverdeeld eigendom was gebleven der nazaten van genoemden *Adam Damen*. Er waren bovendien ook onverdeeld gebleven, circa acht bunders weiland in de gemeente *Weespercarspel*, aan den *Keverdijk* gelegen, benevens eene Erfpacht, groot acht gulden 's jaars, en nog andere Waarden, die later bleken te bedragen Drie duizend gulden.

Genoemde *Maria Jacoba Damen* heeft bij uitersten wil, de wettige descendenten van haren broeder *Jacob* en van hare zuster *Siberta* tot Erfgenamen benoemd. (De Aartsbisschop was reeds bevorens overleden). Bovendien heeft deze Erflaatster nog jaarlegaten vermaakt aan: *Clasina Damen*; – *Maria Theresia Damen*; – *Catharina Clasina Stier* en *Maria Jacoba van Tetz*.

De Belgische geslachten *de Baillet*, – *Cogels*, – *de Labistrate* enz., zijn met nazaten van het geslacht *Damen* vermaagschapt.

Uit alles blijkt dat het geslacht „*Damen*" tot den aanzienlijken stand behoorde.

C. J. GIUDICI.

HET WITTE HOF TE ALKMAAR.

In onze beschrijving van het klooster der H. MARIA van Nazareth werd verhaald, hoe in 1430 dit en de beide andere zusterhoven van S. CATHARINA en S. MARIA MAGDALENA vrijdom van accijns en andere stedelijke lasten, uitgezonderd het bode- en wachtergeld, bekwamen, en hoe dit voorrecht 100 jaren later, door ingeroepen tusschenkomst des Keizers, te loor ging en het laatste convent, dat hiermede niet aanstonds genoegen nam, tegen den 19 December 1531 voor Stadhouder en Raden van Holland gedaagd werd om zijne bezwaren in te brengen. Vonden wij dus dit zusterhuis in 1430 als reeds bestaande, wij kunnen niet zeggen hoevele jaren het te voren gesticht was. Bij den voorrechtbrief werd toegestaan om het, des noodig, door aankoop te vergrooten „zuytwairt an die straet dat viercant, om oestwairt, westwairt en noirtwairt als sy t nv beseten hebben ende nyet meer." Nam het toen reeds de standplaats in benoorden de al in 1430 bestaande Nieuwesloot, dan kon van eene uitbreiding zuidwaarts naar eene straat geen spraak zijn; de veronderstelling is daarom niet gewaagd, dat het aanvankelijk gelegen was benoorden het naburig steegje, dat lang de Maria-Magdalenastraat genoemd en eerst in onze dagen door de overheid met den in gebruik gekomen naam „Schapensteeg" verdoopt werd [1]). In 1519 telde dit steegje 21 haardsteden of woningen, zoodat er toen geene plaats voor een klooster meer te vinden was; en in verband hiermede kan men met BOOMKAMP aannemen, dat

1) Moesten wij deze veronderstelling opgeven, dan zou het steegje zijn naam hieraan ontleend hebben, dat het uitliep op den hoek der Nieuwesloot, in welken het klooster gelegen was.

het „witte Bagynhof op de niewe sloot" in 1482 gebouwd werd, – waarop wij straks terugkomen.

Of wij hier te denken hebben aan een klooster voor boetvaardige zondaressen, wijl wij meermalen, en zelfs nog zeer laat, de inwoneressen „magdalenen" genoemd vinden, of wel van kanonikessen, wier kloosters in meerdere steden aan de H. MARIA MAGDALENA gewijd waren? De heer BOTS, dit klooster in 3 verschillende splitsende, t. w. van S. MARIA MAGDALENA, van de witte zusters en van S. ANNA, doet in de beide eersten den derden regel van S. FRANCISCUS, in het laatste dien van S. AUGUSTINUS volgen. ADRIAAN WESTPHALEN [1]), een r.

---

1) ADRIAAN WESTPHALEN

was een zoon van den te Enkhuizen geboren en den 2 Oct. 1653 te Alkmaar overleden, tweemaal tòt ridder geslagen, reiziger FREDERIK ADRIAANSZ. WESTPHALEN, en mede van Enkhuizen geboortig. Na de hoogescholen te Leuven en Keulen bezocht en de vredesonderhandelingen te Munster bijgewoond te hebben, werd hij den 9 Februari 1649, op 23-jarigen leeftijd, te Leiden ingeschreven als student in de rechten, gewis alleen met het doel om hier te lande te promoveeren, daar dit reeds den 10 Juli van hetzelfde jaar geschiedde, na verdediging van een proefschrift *de successionibus quae ab intestato deferuntur.* Hij vestigde zich als advocaat te Alkmaar en huwde met MARGARETHA CAECILIA COETENBURG, bij wie hij (behalve de jonggestorvenen) 4 kinderen won. Den 15 October 1653 kocht hij 2 graven in het zuiderkruis der Groote kerk, die hij, nadat het lijk zijns vaders daarin ter aarde was besteld, deed dekken met eene dubbele zerk, nevens het familiewapen en een vereerend opschrift de kwartierwapens van WESTPHALEN, v. ADELEN, BANJAART, WILTSCHUT, BYCHOLT, v. WIJDENES, ALBOUT en PILGROM toonende. Hij was een ijverig aanteekenaar en, ten koste van veel geld, verzamelaar van handschriften, van welke laatste hij inzonderheid van SCRIVERIUS herkomstige bezat. Uit zijne collectie bevinden zich: in de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage een *Croniÿck van Westfriesland en Hollandt* (tot 1498) door PANCRAS VAN CASTRICOM en eene nederduitsche vertaling van de kronijk der utrechtsche bisschoppen door JOHANNES DE BEKA; in de bibliotheek van het Historisch Genootschap te Utrecht het z. g. oude goudsche kronijkje; in die van de universiteit te Leuven eene kronijk van Holland, loopende van 863 tot 1477; te Middehill een dito, uit de collectie-MEERMAN afkomstig, door een egmonder monnik opgesteld, en loopende van 647 tot 1205; en in de stads-bibliotheek te Hamburg het

catholiek van goeden huize, die in het laatst der 17[de] eeuw te Alkmaar woonde, teekende aan, dat het bestaande convent in 1482 merkelijk verbeterd werd door de overkomst, uit het in binnenlandschen krijg gewikkelde Hoorn, van reguliere kanonikessen, waaronder met de namen van BANGERT, ALBOUT, WIJDENES, CRUYFF, PILGROM, DE

---

eens door NICOLAAS, bisschop van Haarlem, bezeten vervolg op de vorige, van 1168 tot 1332, door WILHELMUS PROCURATOR, mede van het egmondsche klooster, vervaardigd. De voorlaatste was in 1620 door SWEERTIUS uitgegeven, de laatste nog niet; en nu beraamde WESTPHALEN om de geheele kronijk het licht te doen zien, met veranderingen, verbeteringen en vermeerderingen van zijne hand. Hij won voor dit plan den bekenden uitgever F. HALMA, maar toen 16 bladen (bladzijden?) in groot folio afgedrukt waren staakte laatstgenoemde het werk, omdat hij de waarde ervan door de al te wijdloopige en van lichtgeloovigheid getuigende bijvoegingen van WESTPHALEN niet verhoogd oordeelde (De chronica zijn later uitgegeven door MATTHAEUS in zijne *Analecta* en wederom door KLUIT in zijne *Historia critica*). Zijn zoon FREDERIK ARNULPHUS *), geboren in 1658, toonde na zijns vaders overlijden diens historieschatten weinig op prijs te stellen. Want naar Brabant vertrekkende (mr. G. VAN LOON, die, zonder hunne namen te noemen, vader en zoon vereenzelvigt, zegt in het voorbericht der uitgave van KLAAS KOLIJN „tot het bekleeden van een zeer gewichtig ambt"), deed hij zijne manuscripten bij pakken op auctiën voor scheurpapier verkoopen, waardoor veel in onbevoegde handen geraakte of verloren ging. EIKELENBERG redde toen voor weinige stuivers een door SCRIVERIUS van aanteekeningen voorzien exemplaar der Rijmkronijk van MELIS STOKE (uitgaaf door DOUSA, 1591), hetwelk hij later aan JACOB MARCUS vereerde en in 1772 door BALTHASAR HUYDECOPER op nieuw in 't licht gegeven werd. Onze alkmaarsche geschiedschrijver bezat ook verscheidene van WESTPHALEN afkomstige, door PANCRAS VAN CASTRICOM aan SCRIVERIUS, MERULA e. a. geschreven brieven, die niet meer onder zijne in het Stedelijk Museum berustende papieren gevonden worden. Van ADRIAAN WESTPHALEN zelf is daar niet anders voorhanden dan een 4° boekje, met fijne en nette hand deels in het latijn, deels in het hollandsch geschreven, en getiteld: *Breve Cronicon Alcmarianum fide dignum, autenticum per me Adrianum Frederici Westphalen* ..... [Een kort woord is hier verwijderd] *et historicum etc. auctum et breviter notis illustratum. Adsit ad inceptum Diva Maria meum.* Over de gebeurtenissen van 1672 schrijvende, laat hij zich dus uit: „Primo Julij

---

*) Eene zuster van deze was vermoedelijk Catharina Maria W., die den 24 Nov. 1722 in de Groote kerk begraven werd.

Jong en Heemskerk; dat het meerendeels dochters uit adelijke en rijke familiën opnam — wat dan maar kort moet geduurd hebben — en dat kloosters van dezelfde orde bestonden te Aken, Nivelles en Bergen in Henegouwen. Wellicht, dat het al of niet van plaats verwisselde convent in 1482 van patrones en van orde veran-

---

hebben de pachters en veel fijne canalie de regenten talcmaer de sluetels der stats poorten affgedwongen en soo stadt als meester gemaect, beneffens enige predikanten en regenten die tmeeste gelt op tgemenelant hadden en haer door officien te veel verrijckt getracht de prins van oranien stathouder en mr. te maken en soo in weerwil van anderen oranien vaendels overal geplant met trommel affgeroepen voor oranien tegens de wit off staetsgesinden"; en na eenige namen van laatstgenoemden vervolgt hij aldus: „Imo rogarunt fautores me et alios primarios catolicos ut eos adjuvando simul civitatem regardemus sub ejus protectione, sed auriacus (ut profetia, aegaea fabel [fabula?] scribit *et tum felix negliges quod coelum propinabit*) non curans catolicos et fautores ejus nec communitatem vel bonum publicum, sed suam fortunam et bonum publicum negligendo, imo abusus et mala protegendo favendo etc. sese familiam suam, catolicos imo omnes bonos in ruinam duxit."

Op 1689 teekende hij aan, dat zijn zoon Frederik, bij den maaltijd in den Ouden Doelen van kapiteinen en adel der schutterij op S. Jorisdag, als sergeant de eenige roomsche onder de geuzen was, en onmiddelijk daarop geeft hij zijn misnoegen te kennen over de verheffing van den zoon van een amsterdamsch bankroetier tot vaandrig. Van den eersten pater franciscaan Hendrik Huibertsz. Buitendijk, in 1622 herwaarts gezonden, verhaalt hij, dat deze veel voorname geuzen, als Coetenburg *), Jacot, Camay en van Wezel bekeerd heeft. Ten opzichte van Coetenburg en van Wezel moge dit juist zijn, maar jr. Eduard Jacot, heer van Dussen, jr. Philips Jacob Jacot, heer van Axel, en jr. Willem Jansz. Camay behoorden reeds in 1619 tot de 27 onderteekenaars van een verzoekschrift uit Alkmaar aan de overheid der predikheeren, om pater Dirk Harmensz. aldaar als zielzorger te bekomen.

Als vijfde pastoor der statie van S. Matthias is bekend mr. Reinier Coetenburg, broeder van Margaretha Caecilia, een keulsch theologant en licentiaat in de rechten, die in 1652 eerste pastoor in de Zijpe werd en den 15 Mei 1658 te Alkmaar zijn eerste doop inschreef. Zijn voorganger aldaar, Jacobus Gaal, was 's jaars te voren eerste pastoor te Tuitjehorn

---

*) De burgemeester Adriaen Maertensz. Coetenburg was bij de regeeringsverandering op 11 October 1618 door prins Maurits herbenoemd als lid der vroedschap en in het volgende jaar overleden.

derde, en dat het volk de kloosterlingen „magdalenen" bleef noemen, omdat de kleeding der kanonikessen, even als van dezen wit, slechts door eene zwarte kap daarvan onderscheiden was.

EIKELENBERG heeft in handen gehad het koperen zegel van dit klooster, waarvan hij twee afdrukken vervaar-

---

geworden, vermoedelijk wegens gerezen moeilijkheden over het kerkhuis *het blauwe paard* aan de Langestraat met BALTHASAR SCHOUTEN, ten wiens name het den 6 November 1645 door JAN CORNELISZ. RANSDORP aan de gemeente — die ook aan zijne vrouw NEELTJE MAARTENSD. veel te danken had — vermaakt was. Het gemis eener kerk verklaart de aanteekening van WESTPHALEN, dat mr. REINIER de dienst verrichtte „eerst in ons hooge huis op de Langestraat, daarna in rosaen (?) gehuurde huis." (Het huis *de blauwe haan*, aan de Langestraat, werd van een COETENBURG gehuurd omstreeks 1660, voor *f* 140 's jaars, en diende een tiental jaren tot kerk). Hij overleed den 16 September 1663, „als kapelaan" zegt WESTPHALEN.

De advocatie was voor de COETENBURGEN een aantrekkelijk vak. In van ALPHEN's *Papegaey*, 2e deel, bl. 891, vinden wij een verzoekschrift aan den Hove van Holland, in 1680, van mrs JAN, ADRIAEN en MAERTEN COETENBURGH, advocaten voor den Hove van Holland, voor zich zelven en als voogden over CORNELIS, nagelaten minderjarigen zoon van wijlen JACOB COETENBURGH; en mr. ADRIAEN WESTPHALEN, als in huwelijk hebbende MARGARETHA COETENBURGH, te zamen erfgenamen van wijlen IDA COETENBURGH, in der tijd weduwe van JORDAEN STOOP. — Op de lijst der regenten van het provenhuis van Jhr. JOHAN VAN NORDINGEN Jr. komen achtervolgens voor: 1656 mr. JAN, 1668 mr. MAARTEN, 1694 mr. REINIER en 1699 ADRIAAN COETENBURG.

Mr. HENDRIK HOUMES, advocaat te Medenblik, die VAN MANDER's *Schilderboek* trachtte aan te vullen, zag in 1671 bij een der heeren COETENBURG, op het Verdronkenoord wonende, een geschilderd tafereel, gelijkende op het indertijd door MAARTEN VAN HEEMSKERK voor het hoogaltaar der St. Laurens-kerk vervaardigde, en misschien wel daarvan afkomstig.

Ook W. Jz. CAMAY werd in 1656 regent van bovengenoemd provenhuis. 't Zal wel deze CAMAY geweest zijn, die zich met mr. JAN HOSIUS borg gesteld had voor 50, in eene den 6 Januari 1636 van schoutswege verstoorde vergadering aanwezige roomschen, ten gevolge waarvan tegen hen beiden 50 maal *f* 25 en gelijke som voor de opperste kleederen geëischt werd. In hoever hij verwant was aan dr. JOHANNES CAMAY, die hoogleeraar in de geneeskunde te Padua, en SIJBRAND C., wiens huwelijk in 1651 door VONDEL bezongen werd, bleef ons nog onopgehelderd.

digde, één in was en één, uit den aard der zaak zeer onvolkomen, in drukinkt. Alleen de laatste, die door hem wat bijgeteekend werd, is tot ons gekomen. Wij zien daarop tusschen twee colonetten en onder een sierlijk baldakijn gezeten de H. ANNA, het hoofd gedekt met eene afhangende kap, en voor haar, in kleiner afmeting, de Moedermaagd met het naakte CHRISTUSkind op de rechter knie. EIKELENBERG schreef er bij, dat het omschrift in duitsche letteren te lezen gaf:

s: regularissarū: domi: sancte anne in alcmaria.

Dit omschrift bevestigt wat WESTPHALEN aangaande den regel van dit klooster bericht. Kan men in het algemeen ordes-geestelijken „reguliers" noemen, de laatste naam, oorspronkelijk doelende op koorheeren die gezamenlijk naar een regel leefden: reguliere kanunniken, werd inzonderheid gevoerd door kloosterbroeders, die de inzettingen van S. AUGUSTINUS volgden, en zoo konden onze witte zusters ook dien van regularissen op haar zegel plaatsen.

WESTPHALEN verhaalt nog, dat omstreeks 1482 ook de toren gebouwd is, dat de kerk klein, veeleer een kapel was en er dagelijks de mis gelezen werd, maar dat het aan de kloosterlingen ook vrij stond, hare godsdienstoefeningen buiten het convent te houden.

Tasten wij wat den oorsprong van dit gesticht betreft in het duister, ook de geschiedenis weet er weinig van te melden. Dat CHRISTIAAN II van Denemarken in 1531 er in vertoefde, hebben wij elders reeds bericht. Van schenkingen of legaten vernemen wij weinig; slechts dat DIRK SIJMONSZ., CLAES CORFF's zoon, den 1 April 1510 zes rijnsgulden aan de magdalenen vermaakte, dat de priester CORNELIS ADRIAENSZ. van Huisduinen in 1523

een fraai legaat aan het witte begijnhof schonk, dat Pieter Claesz. Palinc en zijne vrouw den 5 October 1540 twaalf rijnsgulden aan de S. Anna-zusters op de Nieuwesloot en Brechte Thomasd., wed[e] van Willem van Rietwijk in 1550 of 51 tien stuivers aan de witte zusters vermaakten.

Het grondbezit was gering — in het „Chaert Boeck" der stads landerijen van 1598 is niets als van dit klooster afkomstig te vinden —; en de opbrengsten voor de versterking der stad en voor 's Keizers oorlogen in de eerste helft der 16[e] eeuw, gevolgd op de intrekking van den vrijdom van accijnsen, zullen in verhouding geweest zijn met de geringe middelen, al zal haar druk daardoor nog te zwaarder zijn gevoeld geworden.

In 1554 was de staat van zaken al treurig genoeg. Het S. Anna-klooster telde toen, behalve de mater, niet meer dan 8 zusters, allen hoogbejaard en eenigen stokoud, zoodat zij de kost niet meer konden bescharen en voor eigen onderhoud en dat van het huis, voor waslicht in de kerk enz. niet meer dan p. m. 60 carolusgulden inkomen hadden. Zij verzochten daarom den bisschop van Utrecht eene weide voor 6 koeien in Overdie (gekocht maar niet ter kerkelijke vrijheid aangeschreven), verhuurd voor 37½ gulden 's jaars, alsook een ziekenhuis, tuin en boomgaard, belast met *f* 3 's jaars, niet onmiddelijk verbonden aan het convent en daarvoor zoo noodig niet, te mogen verkoopen. De weide kon 11 à 1200, het overige in openbare veiling wel 500 gulden opbrengen. Bisschop George van Egmond stond dit den 26 October toe, mits in het openbaar en aan de meestbiedenden, en onder bepaling, dat de opbrengst met medeweten van zijnen provisor in Kennemerland tot jaarlijksche losse inkomsten moest uitgezet en wat daarvan niet benoodigd was in de kist der weeskinderen opgelegd worden, van welke overschotten

niets te lichten dan na kennisgeving 3 maanden te voren aan den bisschop of zijnen algemeenen stedehouder, en onder verplichting van nieuwe belegging ervan in tegenwoordigheid van dien stedehouder of zijnen gemachtigde.

Vermoedelijk behoorde tot de toen in de omgeving van het klooster verkochte eigendommen een huis en erf aan de noordzijde van de Nieuwesloot, „gekomen van de witte begijnen", dat den 29 November 1561 door regenten van het O.L.V. alias mannengasthuis verkocht werd aan de stad, op voorwaarde, dat deze een muur zou maken van het oosteind van dat huis tot het noorden van des conventsmuur, benevens een bruggetje aan 't oosteind van genoemd huis over de Nieuwesloot, tot een vrijen overgang voor de kamers en boomgaard van [d. i. behoorende aan] het gasthuis.

Het te gelde maken van bezittingen had intusschen het toenemend verval van het klooster niet kunnen keeren; en burgemeesteren en huiszittenmeesters, te meer bezwaard met vele arme ellendige personen omdat er hier te stede geen zieken-, pest- of weeshuizen waren, meenden, dat het ten ondergang neigende gesticht hun mettertijd uitstekend te stade zou kunnen komen. Het gelukte hun den 6 Augustus 1558 met de kloosterlingen de volgende overeenkomst te treffen: huiszittenmeesters zouden het convent der magdalenen na het overlijden van de langstlevende der zusters aanvaarden, met al hare renten, huis- en kerkgeraad; de bisschoppelijke goedkeuring tot de overdracht moeten verwerven, de actie van Cornelis Maertsz., metselaar, betreffende de rooiing van het erf voor hunne rekening nemen, den zusteren het convent ter woon en ter verhuring vrij laten, de conventshuizen in vak en dak onderhouden, alle dagen een mis laten doen te beginnen als van de 6 zusteren 3 overleden zouden zijn, na den dood der zusters een

persoon, die van kindsbeen af in het convent gewoond had, jaarlijks 12 gulden betalen, de renten der zusters, verschijnende vóór Allerheiligen e. k. aan haar laten, na de goedkeuring van het transport *f* 3 aan de zusters geven voor een eerlijken maaltijd, de 37 stuivers capellerijrenten van het bleekveld voldoen en den zusters jaarlijks 57 ponden lijfrenten in 2 termijnen uitkeeren, te verminderen met 1/6 bij het overlijden van ieder harer. De onderteekening dezer overeenkomst geschiedde door 2 burgemeesters, 4 arme-huiszittenmeesters, PIETER ZEL als voogd van het convent en 3 tusschensprekers.

De vroedschap besloot hierop den 16 dierzelfde maand, bij den bisschop van Utrecht te solliciteeren om het S. Anna-klooster in koop te krijgen, en burgemeesteren ontboden vervolgens broeders AERT VAN BREE, gardiaan, en PIETER VAN GEEL, president der observanten, en heeren JAN ADRIAENSZ., vice-cureit, ANDRIES EWOUTZ. en VRERICK JANSZ. COEN, kapelanen, JAN JACOBSZ. RUFUS, predikant der parochiekerk, THOMAS MATHIJSZ., pater van het jonge hof, en WILLEM CLAESZ., pater van de magdalena-zusters, alias witte begijnhof, om het contract te overwegen en daarop, konden zij 't billijken, de bisschoppelijke bewilliging aan te vragen. De geroepenen deden dit den 5 September, als redenen aanvoerende zoowel het belang der armen en de noodzakelijkheid der voor dezen beraamde inrichtingen, als den staat van het convent, waarin, overmits de desolate plaats en de sobere renten, sinds 25 jaren geen nieuwe zuster opgenomen was, en dat, met vervallen kerk en gebouwen, slechts 6 oude zusters telde, die, niet meer dan 25 ponden vlaamsch per jaar aan renten hebbende, al sedert lange jaren in haar eigen onderhoud hadden moeten voorzien.

De stedehouder des bisschops, belast met de alkmaarsche zaken, schijnt de toestand nog niet als volkomen

hopeloos beschouwd te hebben, althans de bisschop schreef hem den 9 September, dat hij, het verzoekschrift der alkmaarders gelezen, den aanstaanden ondergang van het Maria-Magdalena-klooster en de door den stedehouder voorgestelde toekomende wederoprichting overwogen hebbende, de uitvoering aan hem overliet en hem daartoe machtiging verleende. Men zou hier kunnen vragen in welken zin, ware niet den 13 d. a. v. de bisschoppelijke approbatie op de gesloten overeenkomst verleend geworden.

Tien jaren later achtte men het einde van het ten doode opgeschreven convent voorzeker zoo nabij, dat men het noodig vond, een inventaris der aan de kerk behoorende goederen op te maken. Gedagteekend 15 Mei 1568 en onderteekend de Teylingen, bevat deze lijst het volgende: 3 kralen vijftigen met een gitten en vergulde teekens met 2 spannen met een ruit, 1 zwarte reym met spengen verguld, 2 zilveren pullekens, 2 koperen canoir [1]), 2 hooge koperen kandelaars, 11 alfen, 2 koorkleeden, 7 dwalen, 5 dito, 6 amieten, 2 handdwalen, 6 corporaal dwalkens, 5 casuifelen zoo goed als kwaad, 5 autaarkleeden om vooraan te hangen, 2 evangelie-rokken met 5 stoelen om darm [2]); en in de kerk: 5 pullekens, 6 altaarkandelaars, 1 koperen carion [1]), 4 koperen kandelaars om waskaarsen daarop te zetten, 2 mis-pullekens, 2 koperen klokjes, 1 wierookvat, 2 blakers voor borden, 1 tinnen lamp, 1 zilveren vergulde kelk met 1 zilver-verguld panneken, en 2 roegordijnen.

Intusschen had men gemeend van het voor de weinige inwoneressen reeds te groote gesticht nog wel wat af te kunnen nemen, en de vroedschap den 26 April 1567

---

1) Het woord is ons onverklaarbaar en denkelijk niet juist; de lijst werd niet naar een origineel maar naar een gebrekkig afschrift overgenomen.

2) stoelen = stoolen: manipels.

burgemeesteren gemachtigd, van het brouwhuis achter [westelijk naast] de witte begijnen een pesthuis te maken, „met bedsteden, glazen en andere nooddruftigheden.” Den 28 September van het volgende jaar werd besloten, dat, voor het ontberen van dat gebouw, boomgaard enz., de 3 nog overgebleven zusters ieder jaarlijks *f* 2 zouden genieten.

Na de omkeering in 1572 besloot de vroedschap den 17 November, het witte hof met de lasten tot de stad te nemen, en, als gevolg daarvan, den 23 Februari 1573, de begijnen „met vrindschap te transporteeren en uit te koopen, zoo burgemeesteren het best accordeeren kunnen”, met het begijnhof naar stads profijt te doen en de renten na den dood der zusters toe te wijzen aan het mannengasthuis. Dat men den 5 Mei d. a. v. besloot de conventen te behouden, ten behoeve van hen wier huizen ten behoeve der versterking zouden worden afgebroken, is reeds elders gezegd.

Nu wij de geschiedenis van het klooster, voor zoover ons bekend, afgehandeld hebben, willen wij trachten ons er eenige voorstelling van te vormen. De gebouwen en open terreinen besloegen de ruimte, thans ingenomen door het plein genaamd het Hof, de huizen ten noorden daarvan en langs de Veerstraat, het diaconiehuis der herv. gemeente, het provenhuis van v. NORDINGEN (Huis van Achten), de zuidelijkste helft der Lombardsteeg, het locaal *Harmonie* en misschien nog een deel van het postkantoor. De noordelijke grens was de Raamsloot, de oostelijke de Korte- en de zuidelijke de Lange Nieuwesloot, terwijl de westelijke gevormd werd door particuliere eigendommen. De diepte tusschen de Raam- en Lange Nieuweslooten bedroeg 70, de niet juist te bepalen breedte vóór den verkoop van 1554 p. m. 130 ellen, zoodat wij komen tot eene oppervlakte van 90 vierkante roeden. Van voren gezien had men van het oosten af een door

een muur langs het water omgeven tuin of boomgaard, vervolgens – ter plaatse waar vóór het dempen der Nieuwesloot de brug voor het Hof lag – een steenen brug en poort, verder een muur, ten deele met een laag gebouwtje (waschhuis en privaten?) er langs, vóór de plaats, die op nog niet de halve diepte van het terrein ten noorden begrensd werd door het hoofdgebouw, ten westen door een vleugel daarvan (kerk en refter?) – in den hoek stond het niet hooge met een spits gedekte torentje [1]) –, door eene open ruimte en door een aan de Nieuwesloot staand afzonderlijk gebouw (patershuis?) aansluitende aan den tweeden door ons genoemden muur; en dan nogmaals een muur, aan een plaatsje waarachter weder een gebouw, naast en van afmeting als den vleugel van het hoofdgebouw. Wat er nog verder westelijk en wat er achter de beschreven huizingen te vinden was, moeten wij wat het eene betreft tot aanstonds en wat het tweede aangaat geheel in het midden laten; toch zullen wij het niet tegenspreken als men beweert, dat zich aan den achterkant de moestuin bevond.

Geldgebrek deed de vroedschap den 10 Juli 1574 burgemeesteren machtigen tot den verkoop van eenige erven en huizen der stad, of ook eenige kamers en erven in 't jonge begijnhof, S. Annenhof of elders, en dezelfde reden den 21 Juni 1576 den gouverneur SONOY den koop toe te slaan van 't witte begijnhof „naar 't gemaakte bestek, op de conditiën als zij [burgemeesteren] met Z. E. besproken hebben, behoudens dat men hem, zijne vrouw en kinderen tot den tweeden graad zal beloven exemtie en vrijdom van accijns." Vier dagen later werd de acte

---

1) In het laatst der 16e of in het begin der 17e eeuw werd het hooger opgetrokken en bolvormig gedekt, zooals wij het, in 1876 door veler medewerking gelukkig behouden en hersteld, nog kennen.

van verkoop verleden en alzoo het voormalig verblijf van kloosterlingen dat van iemand, die zich als vijand van kloosterlingen had doen kennen.

Wij nemen uit de acte de omschrijving en bepalingen over, omdat zij eenig licht verspreiden over hetgeen wij hierboven hebben aangehouden: „beginnende aan den westgevel van het spinhuis, van dien gevel lijnrecht gerooid tot aan de Nieuwesloot en de Raamsloot en oostwaarts tot aan de Korte Nieuwesloot, ook de straat [de plaats of wellicht een bestraat pad langs den zuidkant der Nieuwesloot?] voor de kerk en de oude huisjes. Als de stad een straat wil leggen tusschen het pesthuis en het spinhuis, zal zij SONOY een vrijen uitgang in die straat laten van 8 voeten breed, en den muur, die den doelen en andere erven van het convent scheidt, zal SONOY tot zijne kosten afbreken, en van den hem gelaten steen een scheimuur maken op de rooiing van 't spinhuis-westgevel; tot dien tijd toe zal SONOY het erf vredelijk mogen gebruiken, en de stad geen erven in die straat verkoopen of verpachten dan altijd een voet onbetimmerd te laten van voorz. westgevel en den muur daarop gerooid, en dat men op die erven ten eeuwigen dage geen huizen mag zetten die boven plat zijn of uitsteeksels of vensters hebben, die uitzicht hebben over den muur. De sloot tusschen het erf en de Ramen mag ook niet verkocht, verpacht of gedempt worden."

Hieruit nu besluiten wij: het gebouw, dat wij het laatst in onze beschrijving noemden, was het spinhuis der zusters, daarnevens strekte zich een erf (bleekveld?) uit, breed genoeg om er eene straat met huizen (en achterliggende erven) aan weerszijden op te kunnen aanleggen, en westelijk begrensd door het sedert 1567 in een pesthuis veranderd brouwhuis van het klooster; terwijl wij ons nog westelijker kunnen denken ziekenhuis,

tuin en boomgaard, in 1554 verkocht. De uitdrukking oude „huisjes" voor wat wij het hoofdgebouw noemden, doet vermoeden dat de zusters werkelijk als begijnen afzonderlijke woningen, zij het onder één dak, hadden, even als die nu nog in het oudste deel van het diaconiehuis zijn.

Den 25 Juni 1581 bewilligde de vroedschap ook den door burgemeesteren voor ƒ 487 : 10 : – gedanen verkoop van het pesthuis aan SONOY, die, zooals wij boven zagen, reeds het vrij gebruik had van de tusschen dit huis en zijn vroegeren aankoop bestaande ruimte. Reeds den 20 Juli 1577 hadden burgemeesteren aan JAN VERGAU verkocht de rest van het gasthuis[bezit, denkelijk het in 1561 aangekochte], belend ten oosten door SONOY, ten noorden door den Ouden Doelen, ten westen door JAEP JANS, ten zuiden door de Nieuwesloot.

De opvolgende eigenaren van het met den tijd van zijne onderhoorigheden beroofde hoofdgebouw, WILLEM BARDES, Jhr. ARNOUD BARDES, Jhr. EGBERT RAMP c. s., generaal HUIBERT VAN DER LIJN, Jhr. GERARD VAN EGMOND V. D. NIJENBURG, zijne dochter MARIA, wed. van Jhr. DIRK V. E. V. D. N., D. TONNINGA en J. STUIT gezamenlijk, en de diaconie der herv. gemeente, en de huurderes ervan gedurende vele jaren, de voor CROMWEL uitgeweken gravin van Arundel, vermelden wij slechts voor memorie.

C. W. BRUINVIS.

VICARIJ VAN JACOB MATHIJSZOON

OP HET S. NICOLAAS-ALTAAR IN DE PAROCHIEKERK TE ALKMAAR.

De hierachter omschrevene en met een * aangeduide stukken zijn in originali aanwezig in het Stedelijk Museum te Alkmaar. De overige zijn in 1761 en 62 woordelijk afgeschreven door Jan Croll, notaris te Oudorp, met uitzondering van nummer 11, slechts bekend uit een door Adriaan Westphalen gemaakt register.

In hoever de stukken nummers 1 en 19 tot de vicarij in verband staan is niet meer uit te maken; wijl zij steeds tot het archief ervan behoord hebben, zijn zij ook in onze omschrijving vermeld.

De naam van den stichter komt overeen met dien van den priester, die in 1456 met een ambtgenoot en de mater van het alkmaarsche jongehof een officium vestigde op het O.L.V.-altaar van dat convent. Er pleit veel voor, hem voor denzelfden persoon te houden.

1. 26 December 1452.

Jan Paulusz., Heynric Florysz. en Claes Claesz. verkoopen voor Jacob Pietersz. en Pieter Vaekesz., schepenen van Alkmaar, aan Rembrant Jacobsz. een huis en erve aan de Molenstraat aldaar, nu ter tijd door hem bewoond, van achteren strekkende tot de Mient [nu Kraanbuurt].

*2. 18 September 1465.

Aechte Pietersd[r]., mater van het middelbegijnhof, met haar gekozen voogd Jacob Claesz., verkoopt voor Jan

Aryaen en Claes Claesz., schepenen van Alkmaar, aan heer Jacob Mathijsz. een erf, 38 roe-voeten breed, oostelijk tegenover het convent, strekkende tot het erf van Werbout Hugez. en Haedwij Hugendr. zijne zuster, belend heer Peter Jansz. Goutsmit ten noorden, Sijmon Pieter Herez. en heer Dirc Gerijtz. ten zuiden.

2 afhangende zegels in groen was.

***3.** 1 April 1466.

Jacob Mathijsz., cureit te Hillegom, en Sijmen Claessoen, subdiaken te Sassenheim, stichten ter eere Gods, Zijne gebenedijde moeder en maagd Maria, St. Martin, bisschop en belijder, en alle heiligen, een beneficium in de parochiekerk te Alkmaar, op het St. Nicolaas-altaar „dat gheheten is die scippers outaer", gevende daertoe eene hofstede te Alkmaar beoosten het middelbegijnhof of de [daar langs strekkende Paternoster] straat, en al hetgeen zij later op die hofstede zullen doen timmeren, alsmede 7 geerzen meede koeland, beoosten de Die in een kamp land genaamd de Waard, in den ban van Heiloo, „dat ic her iacob voerscreuen ghemeen heb met mijn moeder, mijn suster ende mijn broeder." De eerste bezitter zal zijn Symon Claess. levenslang of wie hij het zal gunnen, en moeten doen eene mis per week voor de fundateurs of daar hij voor schuldig is te doen; zijne opvolgers moeten het driemaal 's weeks, des zondags, woensdags en vrijdags, doen, en zoo dikwijls zij meer missen op dat of andere altaren believen te doen, zullen zij ook altijd bidden voor de fundateurs en daar zij voor schuldig zijn te bidden, en daartoe ter week 3 vigiliën, elk van 3 lessen. Sijmon Claess. zal „als een principaal fundateur" aanwijzen wie na zijn dood het beneficium bezitten zal, en vervolgens zal de begeving ten eeuwigen dage staan aan den oudsten of naasten, naar de rechte of bij ont-

stentenis daarvan naar de zijlijn afstammende van heer Jacobs ouders Mathijs Pietersz. en Alijt Pietersd., hetzij man of wijf, de jongste man vóór het oudste wijf. Als bedienaar heeft de voorkeur een priester uit het geslacht zijner ouders, de jongste priester vóór den oudsten klerk; is de candidaat geen priester en oud genoeg, dan zal hij het binnen één jaar moeten worden, en is hij niet oud genoeg zoo zal hij priester moeten worden als hij den ouderdom heeft, zonder eenige dispensatie, en is hij dan geen priester dan zal het beneficium vaceeren. De collator zal zich, des noodig, doen voorlichten door den cureit der kerk. Jacob Mathijsz. behoudt zich de vrijheid voor, de verbonden goederen te vervangen, en draagt Sijmen Claess. aan den bisschop van Utrecht voor, met verzoek deze fundatie en dotatie te confirmeeren. Voor Sijmen Claess. zegelen Dirc van Oesterwijck, cureit te Lis, en Martyn Andriesz., vicecureit te Sassenheim.

3 afhangende zegels in groen was.

*4. 26 April 1466. Latijn.

David van Bourgondie, bisschop van Utrecht, bevestigt, op verzoek van Jacob Mathijsz. en Simon Claasz., de stichting en begeving der vicarij, vermeld in nr. 3.

Onderteekend: DE BEVAIGNESS (?)

Afhangend zegel in rood was.

*5. 10 November 1467.

Heer Pieter Jansz. Goutsmit, Aechte Jansd., Lijsbeth Jansd. en mr. Dirck Jansz. ter eene en heer Jacob Mathijsz. en Pieter Mathijsz. zijn broeder, ter andere zijde, komen ter beslechting van alle twisten en geschillen over beider huizingen, voor mr. Pieter Claesz. en Claes Claesz., schepenen van Alkmaar, overeen, dat Pieter Jansz. zijn licht zal hebben van 't zuiden en Jacob Mathijsz. dat van

't noorden, ieder waar het hem belieft, en dat de laatste zijn keukenmuur gelijk zijn gevel zal maken rechtuit strekkende „tot die staert [sic] ende daer buyten sijn osendrop vrij te hebben van die koken", zullende zij noch hunne nakomelingen elkanders licht niet mogen betimmeren.

De afhangende zegels verloren gegaan.

6. 10 Mei 1471.

Jacob Heybaer verkoopt voor Willem Sijmonsz., schout, Arijs Foppenz. en Pieter Heynricz., schepenen van Bergen, aan heer Jacob Mathijsz., priester, een kamp land genaamd Volkertshoecht, op Zanegeest in den ban van Bergen, met een notweg daartoe [leidende of behoorende].

7. 15 Juni 1471.

Jan Roemersz. verklaart, dat hij op O. V. Lichtmisavond 1470 verkocht heeft aan heer Jacob Mathijsz., priester, 3 stukken hooiland in den ban van Bergen, zijnde een te Wimmenum, genaamd Noort vierendeil, groot 2 mat, een in het Zand, hebbende de Bergermeer ten zuiden, groot 7½ snees, en een benoorden den Groendijk, groot 1 mat. Op verzoek zegelen Gherijt Fredricsz. en Pieter Jacobsz., poorters van Alkmaar.

*8. 9 Augustus 1479. Latijn.

De officiaal van het geestelijk hof van Utrecht doet in hooger beroep uitspraak in het [niet omschreven] geschil tusschen de priesters Jacob Mathijsz. en Dirck Pietersz. Smit [vgl. nr. 9]. Gegeven te Wijk bij Duurstede.

Onderteekend: W. Buser.

Afhangend zegel in groen was.

*9. 19 November 1480. Latijn.

De priesters Jacob Mathijsz. en Dirck Pietersz. Smit komen, ten overstaan van Henricus Sijmonsz. Bodgen, geestelijke van het keulsche bisdom en door keizerlijk gezag notaris, tot wegneming van alle tusschen hen bestaande geschillen, overeen, dat de eerste aan den laatsten eene kleine geldelijke uitkeering zal doen voor diens aanspraak op eene vicarij, en onderwerpen alle verdere geschillen aan de beslissing der priesters Regnerus van Poelwijck en Johannes de Oghe gezegd Lexmond, die te gelijker tijd uitspraak doen.

Onderteekend: HENRICUS BODGEN.

*10. 29 December 1480.

Heer Jacob Mathijsz. verklaart dat hij in plaats der in 1466 gevicariëerde 7 geerzen land, nu aan zijn moeder en broeder verkocht, heeft gekocht een kamp geheeten .... [1]) met de Corpersweid, daaraan gelegen te Schermer, en 3 kampen in den ban van Bergen, een geheeten Volkershoecht met notweg, een aan den Groendijk en een van 7 geerzen te Noord-Wimmenum, respectieve jaarlijks geldende 2 rijnsgulden, 30 of 35 stuivers en 4 rijnsgulden. Voorts: dat hij zuidwaarts op zijne plaats eene nieuwe kamer getimmerd heeft, waarin Griete Garbrantsd. voor haar arbeidsloon levenslang wonen zal, haar gevende een bed met toebehooren, moetende het huis na haren dood weder aan de vicarij komen; dat hij tot het huis dezer vicarij mortificeert zijn beste bed op de hoogkamer met koetsgordijnen en verder toebehooren, zijn .... [1]) halve linnenwerk, schrijfstoel en kantoor. Nog vermindert hij het aantal van 3 missen 's weeks tot één.

Afhangend zegel in groen was.

---

1) Onleesbaar.

11. .... 1482.

Heer Mathijs Jacobsz. [vermoedelijk de door Sijmen Claessoen aangewezen opvolger] doet, met bewilliging van Pieter Mathijsz. en Jorden ......, ten behoeve van Nicolaes [Mathijs ?] Pietersz. afstand van de [bediening der] vicarij.

12. 31 Mei 1482. Latijn.

David van Bourgondie, bisschop van Utrecht, machtigt heer Jan van Riet, bisschop van Usbith, om Mathijs Pietersz., scholier te Alkmaar, tot de geestelijkheid te creëeren.

Gegeven te Gorinchem. Onderteekend: J. Wijchers.

13. 16 Juli 1482. Latijn.

Jorden Nicolaasz., kanunnik van de collegiale St. Pieterskerk te Middelburg, belast met het beheer der opdrachten tot beneficiën en bedieningen in het gebied van den aartsdiaken van Utrecht, gelast afkondiging op 2 feestdagen en 1 werkdag der voordracht van den jongeling Mathijs Pietersz., geestelijke, tot bezitter der vicarij, door Pieter Mathijsz., sedert het overlijden van Jacob Mathijsz. op 31 December collator.

Gegeven te Middelburg. Onderteekend: Nicholaus Annei, notaris.

Lager staat eene aanteekening van Claas Jansz., vicecureit te Alkmaar, dat de 3 afkondigingen zonder verzet hebben plaats gehad.

14. 2 Augustus 1482. Latijn.

Jorden Nicolaasz. bovengenoemd stelt Mathijs Pietersz. in het bezit der vicarij.

Gegeven en onderteekend als nr. 13.

Lager staat eene verklaring van Jochem Roeper, no-

taris, dat Mathijs Pietersz. in het bezit is gesteld in tegenwoordigheid van heer Albert Dirksz., Gerrit Frederiksz., leek, en vele andere daartoe verzochte geestelijken en leeken.

15. 16 Juni 1494. Latijn.

David van Bourgondie, bisschop van Utrecht, machtigt heer Jan van Riet, bisschop van Usbith, om Jacob Pietersz. [van Rietwijk], scholier, tot de geestelijkheid te creëeren.

Gegeven te Utrecht. Onderteekend: J. DE FYENNES.

***16.** 24 Juni 1494. Latijn.

De officiaal van den aartsdiaken van Utrecht gelast 3 maal afkondiging, dat de collator Pieter Mathijsz., wegens den vrijwilligen afstand van Mathijs Pietersz. heeft voorgedragen den geestelijke Jacob Pietersz. [1])

Gegeven te Utrecht. Onderteekend: JO. LATEUR,
notaris.

Lager staat eene verklaring van Jacob Poeytman, kapelaan der alkmaarsche kerk, dat de bevolen afkondigingen zijn geschied.

Afhangend zegel in groen was.

***17.** 2 October 1498. Latijn.

Jacob Pietersz. stelt de vicarij weder in handen en ter beschikking van den collator Pieter Mathijsz., die haar geeft aan Hendrik Pietersz. [van Wamel], geestelijke van het utrechtsche bisdom, een en ander ten overstaan en ten huize van Albert Dirksz., geestelijke van het utrechtsche bisdom en op keizerlijk gezag notaris, wonende bij

---

1) De begeving aan deze moet, volgens eene aanteekening deswege, geschied zijn op Maandag na S. Martijns translatie.

het klokkenhuis te Alkmaar, en in bijzijn van Simon Gerbrandsz. en Jacob Jacobsz.

Onderteekend: ALBERT THEOD. f.

18. 14 November 1498. Latijn.

De officiaal van den aartsdiaken van Utrecht gelast 3 maal afkondiging, dat de collator Pieter Mathijsz., wegens den vrijwilligen afstand van Jacob Pietersz. als bezitter der vicarij heeft voorgedragen Hendrik Pietersz.

Gegeven te Utrecht. Onderteekend: JO. LATEUR, notaris.

In dorso verklaring van den vice-cureit Bertholomeus Nagel, dat de voorgeschreven afkondigingen zijn gedaan.

19. 24 Januari „nae costume van scrijven der stede van Alcmaer" 1506.

Nanne Beyersz., poorter van Alkmaar, verklaart dat heer Berthout Pieter Claes Abbensz., in tegenwoordigheid en met toestemming van zijnen voogd Gerijt Bees, onder hem gelegd heeft een brief „vanden titule" van zijn priesterlijken staat, waarin begrepen zijn eenige goederen die toebehooren aan wijlen zijn vader Pieter Claesz. en Luduwe Rembrant Jacopsz. dr., om onder hem te blijven berusten „ouermits, dat desen seluen brieff van titule gedoot was, bij wt coepe van sijns vaders ende moeders eerue." Mochten Luduwe Rembrantsdr. of hare erven hierdoor schade of letsel lijden, dan verbindt Nanne Beyersz. zich, zulks met zijne goederen te verantwoorden. Nevens hem zegelt op zijn verzoek Dirck Allaertsz., poorter van Alkmaar.

***20.** 26 Mei 1528. Latijn.

Magister Hendrik Pietersz., voortdurend vicaris der parochiekerk te Alkmaar, doet vrijwillig afstand van de

vicarij en geeft haar bezit over in handen van den patroon Mathijs Pietersz., in de Nieuwpoort, ten overstaan van Jacob Simonsz. Brouwer, geestelijke van het utrechtsche bisdom en door keizerlijk gezag notaris, en zulks op het koor der parochiekerk.

Onderteekend: JACOBUS BROUWER, not^s.

***21.** 28 Mei 1528. Latijn.

Mathijs Pietersz., poorter van Alkmaar, geeft de vicarij aan den jongen klerk van het utrechtsche bisdom Jan Jacobsz. en draagt diens bevestiging voor aan het geestelijk hof te Utrecht, ten overstaan van den notaris Brouwer en in bijzijn van mr. Pieter Andriesz. Basgen en Nanning Pietersz.

Onderteekend als nr. 20.

***22.** 12 Augustus 1528. Latijn.

De officiaal van den aartsdiaken van Utrecht gelast afkondiging der voordracht door Mathijs Pietersz. van Jan Jacobsz. als bezitter der vicarij.

Gegeven te 's Gravenhage. Onderteekend: JO. BOELEN DE BREDA, Not^s.

Op de keerzijde verklaring van den pastoor Jan van Enkhuizen, dat de 3 afkondigingen zonder verzet hebben plaats gehad.

Het afhangend zegel verloren gegaan.

***23.** Vrijdags na S. Egidiusdag 1528. Latijn.

De officiaal van den aartsdiaken van Utrecht verleent bewilliging op de opdracht der vicarij aan Jan Jacobsz.

Onderteekend als nr. 22.

Op de keerzijde verklaring, d.d. 2 September, onderteekend door Jo. de Griecken not^s., dat de deken mr. Pieter Basgen machtigt, Jan Jacobsz. in het bezit der

vicarij te stellen; en verklaring onderteekend door Jacobus Brouwer not[s]., dat Jan Jacobsz. in tegenwoordigheid van Nanning Pietersz. en mr. Pieter Andriesz. Basgen in het bezit is gesteld.

Afhangend zegel in groen was.

24. 20 September 1532. Latijn.

Willem van Enckevoirt, bisschop van Utrecht, machtigt heer Laurens Hartog, bisschop van Hebron, den klerk Jan Jacobsz. van Alkmaar de eerste of kleine wijding te verleenen.

Onderteekend: Jo. Bijndop.

25. 21 September 1532. Latijn.

Als boven, voor het subdiaconaat.

26. 21 December 1532. Latijn.

Als boven, voor het diaconaat.

27. 8 Maart 1533. Latijn.

Als boven, voor het priesterschap.

28. 29 Mei 1559. Latijn.

George van Egmond, bisschop van Utrecht, vergunt heer Jan Jacobsz. Rufus, priester te Alkmaar, bij testament over zijne reeds verkregen of nog te verkrijgen goederen te beschikken.

Onderteekend: Lamsweerde.

***29.** 30 Mei 1559. Latijn.

Cornelis van Myerop, j. u. d., proost en aartsdiaken van Utrecht, geeft gelijke vergunning als nr. 28.

Onderteekend: Jo. de Wijeli., notaris.

Het afhangend zegel verloren gegaan.

30. 16 Augustus 1564.

Heer Jan Jacobsz. priester, poorter der stede van Alkmaar, maakt zijn testament ten overstaan van den notaris

Dirk Jordensz. van Foreest, in tegenwoordigheid van heer Wouter Jansz. van den Berch, priester, en mr. Nanning van Foreest. Hij beveelt zijnen erfgenamen hem na zijn overlijden eene eerlijke uitvaart te verschaffen, daarbij gevende aan iederen tegenwoordig zijnden priester 2 stuivers, de parochiekerk, de huisarmen en het collegie van de weezen elk 6 gulden. Hij vermaakt aan zijne dienstmaagd Lijsbeth Jansd., indien zij bij zijn sterven nog bij hem woont, 50 carolus guldens en 5 dito voor het loopende halfjaar huur, voorts 1 bed, 2 dekens, 3 lakens, 1 oorkussen „met twee fluwijnen", de dagelijksche huik met een kistje, het wieltje daar zij op spint, „met die beste maet ende die preeckstoel". Verder aan zijne geburen 2 gulden. Het overige aan zijne broeders Pieter, Jacob en Aelbert Jacobsz. of hunne wettige kinderen, naar het getal daarvan Pieter één deel, Jacob 6 en Aelbert 2 deelen, en den laatsten nog 1 deel voor zich zelven: maar diens vrouw Alijdt Pietersd. mag nooit eenig genot of eigendom van deze erfenis hebben. Eindelijk benoemt hij tot zijne executeurs-testamentair heer Willem Claesz. en Jan Cornelisz. Comans en kent hun voor hunne moeite ieder een koningsdaalder van 35 stuivers toe.

31. 2 April 1566. Latijn, papier.

Kwitantie voor 2 carolusgulden, door heer Jan Roothoofd den bisschop van Haarlem voor verschuldigd offer voldaan.

Onderteekend: JOANNES GERARDI, presbyter.

De in de stukken 21–31 genoemde Jan Jacobsz. Roothoofd of Rufus heeft, naar Adriaan Westphalen aanteekent, in 1566 het geheele jaar mis gelezen op het altaar, op de inkomsten van het vaste goed der vicarij geleefd

en het door Jacob Mathijsz. op het in 1465 gekochte terrein gebouwde huis voor een gedeelte bewoond, terwijl het overige daarvan „bij de armen" betrokken was. 't Is te vermoeden, dat de fundator der vicarij, bij zijn testament of eenige andere ons onbekend gebleven beschikking, het huis aangewezen heeft als woning voor den bezitter en bedienaar zijner godsdienstige stichting, en verder voor een drietal „arme vrienden"; en dat de langdurige bewoning van het huis door Jan Jacobsz. de aanleiding is geworden van de benamingen „capellaniehuis van Rufus" en „Roothoofd's hofje", waaronder het sedert is bekend geweest. Volgens de beschrijving had het inwaarts staande hoofdgebouw twee vleugels tot de straat en tusschen deze uitbouwsels een muur met poort als toegang tot de plaats, terwijl achter het hoofdgebouw tuin en bleekveld gelegen waren.

Bij de omkeering van zaken in 1572 werden de documenten der instelling in tijds door vrome vrienden geborgen. Na het overlijden van Jan Jacobsz. kwam het bezit den 16 Maart 1573 aan Jacob Mathijsz., overleden 16 November 1584, die het overdroeg aan Cornelis Paulusz., overleden 7 Maart 1585, en vervolgens in handen van Albert Jacobsz., den broeder van Jan Jacobsz. In het vervolg van tijd kwam het beheer aan 2 roomsch-catholieke en 2 doopsgezinde regenten, en wel uit de geslachten der heeren Westphalen en Jan de Wit. Toen Adriaan Westphalen leefde (tweede helft der 17ᵉ eeuw), genoten de 4 bewoners van het huis eenige preuve uit de opbrengst van 2 gevicariëerde stukjes land in den Philistijnspolder en aan Lutkenesdijk, beide onder Bergen, en van 3 rentebrieven, te zamen groot ƒ 1500. In 1730 werden de goederen, bij het sluiten der rekening, met het toenmalig saldo van ƒ 250 : 18 : 14 ter administratie toevertrouwd aan Jacob Spiegel; maar na

diens overlijden, in het begin van 1753, vond zijn executeur-testamentair mr. Gerrit van Maanen Stuurman wel een doosje met documenten betreffende het capellaniehuis, maar niet de minste aanteekening wegens het gehouden beheer, zoodat hij zich wendde tot burgemeesteren, die den 29 September van genoemd jaar tot administrateurs aanstelden de heeren Jan Bruinvis en Jan de Wit, met last aan hen burgemeesteren om de 3 jaren rekening te doen. De benoemden gaven hieraan gevolg tot 1766, als wanneer zij, wegens den vervallen toestand van het huis en het onvoldoende der inkomsten, op hun verzoek door burgemeesteren gemachtigd werden, de 2 stukjes land tot dekking der achterstallige schulden te verkoopen. Toen later, bij gebreke eener geslachtlijst van den testateur, geene familieleden van hem te vinden waren, verzochten diakenen der friesche doopsgezinde gemeente met het gesticht en de 3 nog overgebleven schuldbrieven begiftigd te worden, om daardoor in de gelegenheid te zijn aan 4 hunner armen eene woning te verschaffen, hetgeen door burgemeesteren werd toegestaan. Maar het huis was reeds zoo verouderd, dat diakenen der sedert 1808 vereenigde doopsgezinde gemeenten eerlang moesten besluiten tot den verkoop voor afbraak, welke den 14 Februari 1812 voor het gering bedrag van *f* 110 plaats had.

Van Jan Jacobsz. Rufus, die in 1558 in eene verklaring betreffende het S. Anna-klooster predikant binnen de parochiekerk genoemd en in 1566 aangenomen werd om in het H. Geesthuis te prediken, schijnt een goede naam te zijn achtergebleven, althans de schoolmeester C. van der Woude noemde in zijne in 1645 verschenen *Kronyck van Alckmaar* onder de daar geboren uitstekende mannen in deze bewoordingen: „Joannes Rufus, genoteert bij Goudhoeven voorschreven: sonder dat ick de Memorie van zyn Leven en Schriften hebbe konnen vinden", het-

geen hem echter niet belette in zijn „Eere Krans Tot Lof vande Gheleerde Breynen" te beweren

„Rufus eere nu noch sweeft."

Westphalen vond het der moeite waardig aan te teekenen, dat een Rufus al in 1096 te Valencijn bekend was als getuige van Boudewijn, heer van Oostervant, „kastelein van Valencijn en Egmond, doch te Kamerijk edel." Maar de bijnaam Rufus zal wel door meer personen gedragen zijn, die volstrekt niet van hetzelfde geslacht waren.

C. W. BRUINVIS.

TWEE BRIEVEN
BETREFFENDE HET CARMELIETEN-KLOOSTER TE OUDORP.

I.

Eersamen Heren Meester provinciael ende Diffinitoers vanet Capittel dat nu onglanx sal ghehouden werden in ons lieven vrouwen broders cloister tot Coelen, van welcker oerde wij een convent hebben hier buten onser stede van alcmar: daer den prior mede sal comen nae ouwer gewoenten. Soe hebben wij verstaen datter somighe broeders zijn die hem willen quyt wesen, ende dat totten convents afterdeel nae dattet nu mit den geestelicheit gelegen is: soe warttet convent wel geregyert, als ons dunct, ende oeck mede want jouwe discretie wel bekent is wat parsonen daer zijn in dat convent: soe behoirt ons toe te mercken tot welvaren van dat convent, want zij van ons aelmissen meest moeten leven, soe begeren wij op jou eersaemheit continuacie vanden priors officie, want sijn parsoen ons angenaem is in predicacie ende in biechthoren. Doet als wij op jou begeren, welck ons dancberlick sel wesen tot kennisse van des .... etc.

Burgemeester^n der stede van alcmar
jou vriend(en).

Opschrift:
Den Eersamen religiosen Meester provinciael ende diffinitoers vanet capittel tot Colen van ons vrouwen broeders.

De copie is geschreven door Augustijn van Teylingen, burgemeester, omstreeks 1524.

II.

Everhardus Pillicus, godgeleerde van de carmelieten der Neder-Duitsche Provincie, schrijft aan den deken van Kennemerland over het door dezen op de inkomsten van het klooster gelegd beslag; hij veronderstelt, dat de deken niet bedacht is geweest op de vrijstelling der 4 bedel-orden van het gewoon geestelijk recht en gezag, en heeft daarom maatregelen genomen, hem door voorlegging van authentieke afschriften van apostolische bevrijdingen deswege in te lichten; hij verzoekt hem derhalve het beslag op te heffen en verklaart, mocht zulks niet geschieden, de vereischte middelen te zullen zoeken om vergoeding voor te lijden schade te verwerven.

S[alutem] P[lurimam]. Honorabilis domine decane. Nunciatum mihi est dignitatem vestram ab importunis quibusdam hominibus huc adductam, ut census deplorati ac miseri conventus nostri in Outorp extra Alckmariam aresto supposuerit, quod equidem non existimo ulla libidine nostros exagitandi factum, aut ulla praesumtione jurisdictionis in nos nostraque bona, qui sumus a judicibus tam saecularibus quam ecclesiasticis ordinariorum apostolica authoritate exempti, quae exemptio ubique locorum etiam per omnes Cesareae Majestatis ditiones nobis integra salva atque inconcussa semper permansit et manet; imputo idcirco vestrum istud factum, vel improbitati eorum qui de hoc non cogitantem huc perpulerunt, aut sane ignorantiae cui privilegia nostra non fuerunt nota, ac quam fugiebat juris communis de 4 ordinum medicantium exemptione decretum, ad conventum illum nostrum pertinere; proinde curavi ut dignitati vestrae aliquot exemptionum apostolicarum authenticae copiae insinuarentur, petens ne velit dignitas vestra sibi usurpare in nos jurisdictionem quam non habet, sed arestum cen-

sibus illius monasterii nostri impositum relaxare, remittere impetitores bonorum nostrorum ad eorum judicium, quibus permissa est authoritas de personis ac rebus conventuum nostrorum judicandi ac statuendi. Ii sunt provincialis et generalis eorum superiores, summus quoque Pontifex et a Sede illa dati per omnes provincias conservatores eorum ac judices; non vero hoc ago, quod vel vestram vel cujuscunque aequi judicis verendam existimem censuram; sed jura privilegiaque nostra sunt nobis conservanda, quorum violatio non ad unum aliquod monasterium, sed ad totum ordinem nostrum pertinet; confido idcirco dignitatem vestram cognitis privilegiis nostris a caepto destituram; quod si praeter opinionem ac spem nostram dignitas vestra pergat nec arestum velit relaxare, erunt nobis remedia pro nostro defensione quaerenda, quibus etiam si quid damni hinc nobis accidat refarciatur via juris; quae duxi significanda dignitati vestrae precorque, ut bono consulere velitis, quod pro officio nostro praeterire aut negligere non poteramus. Deus benignus dominationem vestram servat incolumem. Coloniae 13 Octobris anno Domini 1553. Sub officii nostri sigillo a latere impresso.

Fr. Everhardus Pillicus, theologus fratrum carmelitarum per Inferioris Germaniae Provinciam manu propria.

Het zegel toont in een spits ovaal Christus aan het kruis, waarnevens eene knielende vrouw; en het omschrift: *s. provintiae alemaniae inferioris.*

Afgeschreven naar eene copie, den 25 Juli 1749 vervaardigd door Jan Croll, notaris te Oudorp, naar het origineel, hem geleend door Wilhelmus Kleeff, pastoor der alkmaarsche statie van S. Matthias, aan wien het vereerd was door Jan Baptist Brikkenaar, pastoor (en oogarts [1]) te Oudorp.

---

1) ... wiens Naam en agting wy gedenken, om zyne beroemde kundigheid in de kwaalen der Oogen, en getrouwheid in het melden en behandelen van derzelver Genezinge, (*Tegenw. Staat van Holland*).

Ruim 40 jaren geleden schreven wij eene zeer gebrekkige vertaling af van bovenstaanden brief en iets later daarbij deze aanteekening, als poging tot verklaring van des dekens bedrijf: dat Nicolaas Blijdenzin aan Simon Eikelenberg verhaald had, „dat hij verscheidene brieven zoo van den Koning van Spanje als van anderen in handen had gehad, waaruit bleek, dat de monniken zich niet zeer eerlijk gedroegen en den altaardienst verwaarloosden. Op een tijd waren aldaar als tot een vrijplaats 3 personen gevlucht, die een doodslag hadden begaan, waaronder één van S. Maarten." Toen Eikelenberg begeerig was deze brieven te lezen, had Blijdenzin te kennen gegeven, dat ze niet meer onder zijn bereik waren.

C. W. BRUINVIS.

AFREKENING VAN GERRIT JANSZ. VAN AKEN,
oud-pater van het jonge hof te Alkmaar, met de mater en zusters van dat convent, gedaan te Rhenen,
22 November 1579.

In ons artikel „Het klooster der H. Maria van Nazareth te Alkmaar" deelden wij op blz. 23 en 24 van dit Deel der Bijdragen, naar aanleiding van BOOMKAMP *Alkmaar en deszelfs geschiedenissen*, blz. 439, 440, den hoofdinhoud dezer afrekening mede. Sedert vonden wij in het oud archief der stad Alkmaar het origineel der door partijen getroffen schikking, o. i. belangrijk genoeg om hieronder in afdruk te volgen.

C. W. BRUINVIS.

Op datum van deese heeft die E. heer Gerrit Jansz. van Aecken, voer den lesten troubel pater tot Alcmaer, nu pater tot Renen, claerlick, geheel ende suyver affgerekent met Marijtgen Gerritsdr., mater van het jonge hoff tot Alcmaer, ende zuster Peterken Petersdr. en Maryken Fransdr., gesusteren ende litmaten des voorsz. conventz, voer huer selven ende vervangende off huer sterckmakende voer alle die andere conventualen, tegenwoordich ende toecomende, van alle hetgheen dat sy met den anderen te doen hadden, soe van geleende, verdiende ende verschoten gelde by heer Gerrit voersz. in de tijt sijns paterschaps binnen den voersz. convente, als van 7 jaeren verschenen ende onbetaelde renten van dien, nae inholt sijnder obligatie der hooftsomme; soe ist bevonden by goede calculatie ende pertinente rekeninge (alle dingen tegen den anderen geliquideert sijnde), dat het vursz. convent den voirg. heer Gerrit pater voersz. schuldich

bleeff die somme gelts van 415 karolus-gulden ende 17 str., 40 grooten vlaems voort stuck van een yder gerekent. Ende alsoe die voersz. mater met die andere conventualen nu gheen regieringh off ontfanck van huer convents incomende goederen hebben, ende derhalven hueren pater voersz. nyet en cunnen noch van de hooftsomme noch van de verlopen rente contenteren ofte genoech doen, soe ist, dat partyen hinc inde vruntelick ende mindelick met malcanderen veraccordeert ende overcomen sijn, accorderen ende overcomen mitz deese, dat heer Gerrit pater voersz. voer die voersz. 415 g. 17 str. payment voersz. sall hebben, genieten en beholden, om synen vryen will daer mede te doen, al sulcke 12 ponden silvere wercks en een vierdel pont, als hem toebetraut ende te bewaren bevolen sijn van die voersz conventualen eer Alcmaer overvallen wort; van welcke ponden silvers voersz. deese naebeschreven parcelen vercoft sijn duer wil ende consent van die voirg. conventualen, voer al sulcke prysen hier gestelt: ten yersten een plat silveren croesken uut het sieckhuys van 10 loit, voer het loit op die tijt ontfangen 17 str., beloept tsamen 8 g. 9 str.; item noch 2 lepelen van 7 loit, belope(nde) aen gelde 5 g. 19 str., gerekent voor yder loit 17 str.; noch 13 cleen silveren lepels, die in als woegen 24 loit, yder loit vercoft voer 16 str., belope(nde) tsamen aen gelde 19 g. 4 str.; item uyt patershuys 2 hoge croycen, wegende 23 loiden, yder loit 17 str., belope(nde) 20 gulden 8 str. Deese gespecificeerde penningen zijn by den pater als voren ontfangen ende hem in die rekeningh afgetogen; het andere onvercofte silvere werck sall de pater voersz. behouden, het loit voer 21 str. het een door dat ander groit ende cleyn kuer, voer sijn resterende penningen aent voersz. convent als boven verhaelt is, uutgesondert dat hy zall laten volge ende behauden den

voersz. convente 4 platte romerkens met een cleen romerken uut het sieckhuys met 5 silvere lepelen, alsoe die voirg. mater met huer geassocieerde susteren ende oeck andere absenten conventualen die begeeren tot een memori te conserveren; in welckers plaetse die pater voersz. zall behauwen al sulcke juweelen [1]) van ene casufell met sijn toebehoeren ende eenen lieve-vrouwenmantel, met soedanige condicien, dat tot alle tyden die conventualen deese 2 juweelen voersz. mogen lossen, vryen ende aenveerden, mitz daervoer betalende soeveel die gementioneerde 5 romerkens ende 5 lepelen weert sijn, zonder contradictie van den pater ofte yemant anders actie van hem hebbende in deese zaecke. Ende alsoe oeck de voirg. heer Gerrit 2 jaren met onse conventz goet (om dat te bergen) herwert ende derwert in den landen van Cleve ende op diversche plaetsen heeft gereyst nyet sonder grote costen, swaricheyden ende periculen, sonder verstoernisse ofte yetwas daervoor te genieten, soe hebben wy mater voersz. ende die geassocieerde zusteren in de qualite als voren hem toegeleyt ende gegost, toeleggen ende gunnen mits deese eenen rentbrieff holdende 100 g. hooftsoms, staende aen den pastoir van Hoochwaut, die eertijts duer ons convents believen aen hem verset is en op ontfangen 25 k g., welcke brieff voersz. heer Gerrit mach lossen, manen, invorderen ende uutwinnen met alle rechten soit hem belieft, ende die penningen daervan comende imbursseren ende tot synen oirbaer employeren, sonder onse convents becroyen. Ende aengesien wy partyen ten beyden syden een welbehagen ende genuegen aen deese voersz. rekeningh, wisselinge ende voldoeninge hebben, soe verzoecken wy voersz. pater, mater met die adjuncte zusteren in de qualite als

1) In den zin van kostbare zaken, niet van edelgesteenten.

boven, oitmoedelick aen den E. heeren heer Willem Francken van Horssen, generael der derder regel S. Francisci de penitentia, dit te willen lauderen, approberen ende mede subscriberen. En off het geviel (daer Godt voor sy), dat den voirg. heer Gerrit ter cause van deese yetwes van onse conventualen ofte anderen moeyten, dat selve geloven wy hem op onse costen aftehauden ende hem daervan te garanderen ende geheel te indemneren soe dat behoert. Oerconde der waarheyt soe hebben wy Gerrit Jansz. van Aecken, pater tot Renen, ende Maria Gerrits, mater int jonckhoff tot Aalcmaer, met zuster Peterken Petersdr. ende Maryken Fransdr. uyt den naem als voren, dit met ons eygen handen ende namen onderteyckent, in bywesen van Goert Bernt, schoelmr. tot Renen, notaris publijcq, in welckuers presentie deese vursz. rekeningh is geholden ende tcontentement daerop ten beyden syden (als voerseyt is) gevolcht. Actum tot Renen in Sinte Agnieten convent den XXII Novembris anno Christi LXXIX. Oerconde my

Gerrit van aecken pr. marijtgen gerrits docht mater vant ionge hof. Goert Berntsz. [1] Notar. publ. 1579.

peter p pieter.

| | |

het merck van maryken fransd.

---

1) Op gezag van BOOMKAMP schreven wij op bl. 24 ten onrechte BERRITSZ. Zoo ook, overeenkomstig onze bron, op bl. 5, regel 5 van boven, BURRI; wij vermoeden, dat de oorspronkelijke, latijnsche onderteekening luidde BUZRĪ, d. i. BUZERI, zoodat de daar bedoelde notaris JACOB JANBUSERSZ. heette.

UIT DE LEVENS

DER

„MAECHDEN VAN DEN HOECK"

TE HAARLEM.

(Vervolg van Deel XVIII, blz. 149).

AMSTERDAM.

Nog eene andere familie *van der Mij* treffen wij te Amsterdam aan, namelijk van eenen *Wouter Davidszoon.* [1]) „*Grietge* Wouters van der Mij, *Trijntgen*, *Maritgen*, *Claesgen*, *Annetgen*, vijf gesusteren."

Merkwaardig is bij deze zusters de tegenstelling die er tusschen haar bestaat in de wegen, langs welke zij hare roeping tot het geestelijk leven verkregen en verder gevolgd hebben. Laat mij ook weder eens de aandacht mogen vragen voor het bijzonder talent waarmee de schrijfster hier hare portretjes geteekend heeft.

„Dese sijn samen van gheboorten van Amsterdam, van treffelike, rijcke, eerlike borgers; den vaeder ghenaemt Wouter Davidz. van der Mij, de moeder *Jannetgen Arentz.* van *Naerden.* Dese Wouter Davidz. was van *Delft*, van rijke ouders, een brouwers soon, maer 't beste ontbrak d'ouwers, te weten het H. Catolike gheloof; ende de vader is seer haestich op den wech doot ghebleven. Jannetgen Arents was van Naerden, van rijke ouders ende treffelik gheslacht, maer slap eñ traech in de religie; de vader was aldaer *Burgemeester* doen die overval van de Spanjaerts daer was; heeft in de trubbele tijt veel schaede gheleeden aen haer goedt, maer door die cloecheit ende getrouheit van sijn

---

1) L. v. Gr. W. v. d. Mij enz. III, 383 volg.

kinderen, principael sijn outste dochter ende soon welcken het sloegen in de comenschap, is weder een rijk man gheworden, ende getrocken t'Utrecht metterwoon in een groot herlik huys. Wouter Davidz. van der Mij heeft dese getrouwe dochter Jannetgen Arents van Naerden ghekregen voor sijn huysvrou. Sijn zaemen t'Amsterdam gaen wonen, kreghen in haer houwelik twe sonen ende vijf dochteren. Niettemin, alhoewel sij slap was in 't Catholijcke geloof, onderhiel nochtans d'ordinancie van de H. Kercke ende Catholike gheloof in 't opbrengen van haer kinderen; ende sij en hadde hierin geen tegenstrijt van haer man mitsdien hij gues was, maer niet pertiael maer seer goedich. Godt heeft gevoecht, also hij veel timmerden, dat hij onder allen kreech een Catholike timmerman, dien seer wel in 't H. geloof gefondeert was ende daer nae leefden. Hadt met sijn meester veel proposten angaende 't H. geloof, ende leyden hem aen om te hooren 't goddelicke woort. 't Beviel hem soowel dat hij 't H. geloof aennam, verweckende sijn huisvrou tot meerder iver, ende voeden alle zijn kinderen daerin op.

D'outste dochter was genaemt *Margreta*, genoemt nae de vaders moeder; waerom sij oock van desen sonderlinghe bemint was, alsook tot de bestevaders aen de moeders sij. Ende doordien sij 't eerste kints kint was aen beyde sijden, onnosel, goet en vriendelik in haer ommeganck ende wist een iegelik nae de mont te praeten, soodat se meestentijt te Utrecht of te Delft was ende weinich bij haer ouders, broeders ende susters, hebbende boven maeten veel wils en vrienschap: noch en worden niet opgevoedt in devotie ende Godsvruchticheit, mitsdien de voorouders aen d'ene sij ketters ende d'andere sij slap in de religie waeren, noch in naersticheit van hantwerk of huyshoudinghe, maer was overal het brootdroncke kintgen, ook bij har ouders; socht te

herschen over suster ende broer ende niet als met de mont te bewaeren; ende mitsdien sij d'outste was, worden seer opgetrocken nae de werelt.

't Is ghebuert dat sij is versocht ten houwelik van een goed Catholijk rijk jongman, welcke haer als d'ouers en vrienden wel aenstont, soodat de vrienden bijeen ghecomen waeren om 't houwelijk te sluiten. Dese worden soo benaut in haer zelven alsof sij soude bersten; liep nae haer moeder toe, roepende haer allenich seggende: moeder, ick weet dat ghij mijn liefhebt, maer betoont het nu met de wercken ende maekt dat dit houwelik niet voort en gaet. Welcke de moeder dede door begeerte van de dochter dat het uutgestelt worden. Hierentusschen worden die moeder van Godt gevisenteert met het gele waeter, welcke accedent binnen corten tijt seer verswaerde" enz.

„De doot van dese getrouwe moeder was droevich voor de vaeder ende die kinderen.... niettemin heeft [God] dit ook tot haer geestelike profijt geschict.... Als de moeder nu vier maenten doot geweest hadde, is 't ghebuert dat de Godtvruchtige vrou Anna Jacobs [1]) voornoemt sprake met een geestelike maecht; dien onder allen seiden dat sij H. Cruisdach soude gaen tot Wouter Davidz. om wat kerckegoedt te ordineren. [2]) Dese vrou dit hoorende, hebbende een overgrote begeerte oft liefde tot de maechdelike suiverheit en vermeerderinghe van de H. vergaederinghe te Haerlem, sprak haer dochter aen, seggende: kint, gaet ghij mede; daer sijn veel dochters; segt haer een H. puntgen, peravontuer oft ghij daerdoor wat goets mocht wercken. De dochter verexcuserden haer, dat se geen kennis daeraen en hadt, ende beschruemt was bij wereltsche dochters te gaen. De moeder stont aen, jae

1) Vergelijk hierachter bl. 204—05.

2) Wijl aldaar *kerk gehouden werd.* Zie eenige regels verder.

drong 't haer over, dat sij 't moste doen. Welke het dede als uut het ghebodt des ghehoorsaemheits ende ter eeren Gods, of 't Godt soude believen eyt goets daerdoor te wercken. 't Geen ook gebuert is. Also haer [Grietgen] de weet ghebracht waer datter een maecht van Haerlem soude comen haer besoecken, hebben se met grote begeerten verwacht en met liefden ontfangen, *leydende haer op haer kerkgen.* De vader met die dochter Grietgen spraken met die maecht den heelen achternoen, ende 't en docht haer nau een half uer te sijn; hadden haer redenen van 't Goddelicke woort ende van stichtige exemple der Godtvruchtiger maechdekens dien onder die H. vergaederinge Godt gedient hadden ende noch dienden; soodat de vader ende dochter waeren als met een vier in de liefde Gods ontsteken, hem beclaegende dat hij op veel plaetse wel vrienden hadt maer niet te Haerlem, vertonende grote begeerten dat sijn dochters daer eens mochten wesen. Die voorschreven maecht nodense tot haeren huyse te comen, ende sou haer soo wellecoom sijn als haer eygen suster. 'T was geordineert, sij te Pincxter soude comen, maer daer quam belet, mitsdien haer guese bestemoeder qnam tot haeren huyse; soodat se quaemen in de octaef van 't Alderheylichste Sacrament op S. Jansavont, ofte kermis avont. Een sonderlinge schickinghe Gods dat dengene, dien voorgaende op de kermissen in verscheyde plaetsen treckende, hadde gesocht haer recreatie ende vermaeck in de ijdelheit des werelts, quam nu om haer vermaek te soecken in Godtvruchtige H. exercitie.

Daer comende stont haer alles wel aen; maer mitsdien sij seer ondevoot was ende ongewoon te kercken: 't sermoen ende Goddelicke dienst duerden haer veel te lanck, wist niet hoe het uutcomen soude, hadde veel uuterlike maenieren op de kerk, soo anderen dat siende dochten, seer vreemt te sijn dat dese soude een geestelicke maecht

worden. Immers Godt wrocht van binnen door 't middel van 't Goddelicke woort van buyten. Naementlik, also d'E. oversten preecten, hoe dat een beelt-snyer willende maecken een costelik beelt, gaet in de woestijn, om te soecken uut alle boomen een welk hem dunct gedienstich sal sijn; neemt dit uut alle die anderen om daervan te maken een costelik beelt; also verkiest Godt dicwils een uut veelen om daervan te maken sijn bruidt. Soo hoopten sij dat sij mochte wesen het hout welcken Godt vercoren hadt. Ende gaf te kennen aen haer E. Oversten haer goede begeerten, resolverende om haer geheel te setten tot de suverlicke maechdelicke staet, ende te verlaeten geheel de werelt ende 't huis van haer vader.... Dat jonge hertgen Grietge Wouters begon terstont te practiseren, hoe sij haer goede begeertgens best in 't werk mochte stellen. Also sij d'outste ende beminste dochter van haer vader was, vreesden dat hij 't niet wel soude consenteren; leyden 't aen met practijk, om te versoeken dat se een verendeljaers mocht bij de maechden blijven, om wat devotie te leeren, mitsdien hij hem dicwils beclaecht hadde, sij soo ondevoot was ende hem schaemde met haer te kercken te gaen. Mocht sij een verendeljaers ofte halfjaer bij de maechden sijn, dat sij wel wat devotiger soude wesen, ende haer suster Trijntgen daer meteen brengen. Dit overleg stondt d'E. oversten ende de maechden wel aen. Sij trok met haer suster nae Amsterdam, haer vader te kennen gevende die goede gelegentheit van de vergaederinghe en H. middelen, ende dat haer suster daer wel wilden blijven, ende of sij daer ook een verendeljaers of halfjaer mocht sijn om wat devotie te leeren. De vader niet vorder denckende consenteerden 't seer licht, omdat se wat devotie sou leeren; ende sij schickten al heymeliken haer goet daer nae toe. Sij quamen in de vergaederinghe van Trijntge Dirks" enz.

„Maer de vader, also den tijt van 't verendeljaers ende halfjaer al om was, begon achterdencken te krijghen, dat sijn dochter niet weder soude tuis comen. [Zij] hadde lange jaeren saeme grote strijt, de vader haer begerende tuys te hebben ende sij om te blijven Godt dienen in de vergaederinghe; heeft hierom veel vrientschap moeten derven ende schaede lijden in tijtlik goet, jae [hij] was altemets tegen haer al oft sijn kint niet geweest hadt. Niettemin ter liefden van haer hemelsche vader ende Bruidegom heeft dat gaering verdraegen ende tot het einde haers levens daer vroom in ghehadt; 't welk haer niet weynich swaer en viel" enz.

„Dese iverige maecht was een liefhebster van vrede. Als sij merckten, in haer vergaderinge die minste onvrede was, rusten niet voordat alle dinghen in vrede was, ende dede dat met sulcken begratitheit, vriendelicheit ende goetnemelicheit, 't en was niet mochelijk of gij most u ontvallen ende te vrede sijn. Die duecht van goetnemelicheit was soo groot ende weselijk in haer, dat men geen quaetnemelicheit in haer zoude cunnen brengen. Ende al hadt sij 't wat verbuert met eenige crancheden: men conde niet quaet op haer wesen, soo vriendelik ende soet wist sij haer te hebben, soodat haer E. oversten pleech te seggen tegens Josyntge Willems [1]) als hij somtijts vast voorgenomen hadde haer te bekijven, als sij dan bij sijn E. was, mits haer ootmoedighe soetelicheit, beweechden sijn hart, dat hij 't niet conde volbrengen; soodat die maechden van haer plegen te seggen: Grietgen is die goetheit selfs, men kan daer niet quaet op worden"....

„Als dese Bruidt Christi *Grietgen Wouters* haer nu in veel goede wercken geoeffent hadt, gecomen sijnde tot den ouderdoom van vijvenveertich jaeren, drie en twin-

---

1) Bij wie zij inwoonde. III, 387 v° en 391.

tich jaeren Godt gedient hebbende, heeft Godt belieft haer tot hem te neemen, visenterende haer met sijn gaeve, te weten die pestilentiale siekten, waervoor sij een grote schrik hadde. En mitsdien het te Haerlem vrij wat begon te sterven, versocht aen haer E. overste om te *Leyen* te trecken, also daer doen geen sterfte was, om te logeren in 't huis van de Godtvruchtige weduwe *Baertge Claes*. Daer sijnde maer twe daegen, is de soone *Mr Dirk van Zanten* tuys gecomen van sijn penitenten, dien sijn E. haer gerechten gegeven hadt, van Godt gevisentert sijnde met sijn gaeve; waervan sijn E. den vierden dach stirf. [1]) Sij nam datelike de vlucht nae *Delft*. Onderweech sijnde is van Godt gevisenteert ende getrocken nae *haer vaders hofstede buyten Delft*. Van Godt gevisentert sijnde heeft haer met gewillicheit overgegeven in de wille Gods. Met devotie ontfangen hebbende alle haer kerckelicke gerechten, is met goet verstant ende devotie in den Heere gerust, in 't jaer ons Heren 1636 den sesten Augusti, op den feeste van de Transfiguratie. Ende is tot *Delft* in 't graf bij haer voorouderen begraeven."

„*Trijntge Wouters van der Mij*. [2]) Dese was de twede dochter van Wouter Davidz. van der Mij, maer de eerste van Godt gheroepen tot den dienste Gods in de suiverlicke maechdelicke staet.... In der joncheit werde van haer ouders geleyt ter scholen te *Mechelen*, in *De Schrijvende Hant;* woonden oock een tijt te *Antwerpen* op den hof bij bagijntjes, hoorende ende sienden aldaer veel stichticheits van de geestelicheit; quam wederom bij haer ouwers, maer en hadt geen genegentheit om Godt te dienen. Als de moeder seide: ons Trijntgen mocht wel

---

1) Dit komt nauwkeurig overeen met de opgaaf van het *Necrologium Dioecesis Harlem.* van *Bugge:* „1636 Mr. Theodorus van Santen, Leidae, obijt peste 4 Augusti."

2) III, bl. 396.

een bagijntgen worden, antworden: ick heb geen bagijne vlees. Dit verliep aldus met haer tot over de een en twintich jaeren datter noch geest noch leven tot Godt oft behulpsaemheit haers naesten in en was, soodat se vast heen gink; maer Godt, die van stenen weet te maecken Abrahams kinderen, heeft haer hart geraect ende getrocke tot sijn dienst in de suverlicke maechdelicke staet, sonder eimants toèdoen ofte aenspreke. Ende soo haest sij dese goede verporinghe kreech, nam dien inwaer; gaf 't selfde te kennen aen haer Biechtvader *Pater Levyn*, *Jesuwyt*, versocht om gheholpen te mogen worden in een closter. 'T worde aengedient an de vader ende plaets versocht te *Shertogen-Bosch* in 't closter te *Wijmelenberch*. De plaets werden haer gegunt. Maer Godt hadt een andere plaets voor haer versien. 'T is gebuert dat de suster van haer petemoeys mayt, welk was een maechdeken te Haerlem in den Hoek, genaemt Grietgen Phoppen, is gecomen tot haeren huise, verhaelende die gelegentheit van de vergaderinghe te Haerlem. Dit trock en beweechden haer vrij wat. Maer immers [1]) dat gink soo heen. Daerna voechden 't Godt door die Godtvruchtige vrou Anna Jacobs, welk seer goede kennisse geweest had met de moeder *Jannetgen Arents*, dat sij haer geestelicke dochter *Trijn Jans* seer porden om daer te gaen. Seggende: kint, wat weet gij, mitsdien daer soo veel dochters sijn, wat Godt door u aenspraek goedt in haer hart mocht wercken" enz. Hier volgt in hoofdzaak hetzelfde als wat boven reeds verhaald is, met het onderscheid nogtans dat hier de naam der „geestelicke maecht" of „geestelicke dochter" nam. *Trijn Jans* genoemd wordt. Het is, dunkt mij, niet onwaarschijnlijk, dat we onder dezen naam (er waren er wel drie onder de maagden die zoo

1) Immers = toch.

heetten) de schrijfster zelve moeten verstaan. [1]) Trijntgen stierf den 29 April 1636, 44 jaar oud en werd in de groote kerk te Haarlem begraven. „Ende also zij ootmoedich is gheweest in haer leeven, heeft oock vercoren een ootmoedige begraefnisse, dat se als een van de armste maechde mocht begraeven worden. Sij hadt gesien op de kist van een arm maechdeken, dat een caers in wat potaerde geset worde; hadt wel ghewilt dat van haer soo gedaen worde. Godt voechden haer wat vernederinge toe. Mitsdien in die tijt de pestilentiale siekte wat begon te vermerderen, die magestraet van de stadt voorsichtich sijnde ordinerden, dat men geen hoetges [2]) om de kist

---

1) De moeder toch van Trijntgen Jans Oly heette *Anna Jacobs*. Vergelijk Deel XVII dezer *Bijdragen* bl. 286 en D. XVIII, bl. 52.

2) *Hoetges* = kransjes, nog in ons *Rozenhoedje* gebruikelijk. — Alzoo was het gebruik van kransen om de doodkist ook toen reeds in zwang, zoo merkt allicht een der lezers aan, die dezer dagen gelezen heeft wat er tegen het hedendaagsche misbruik door sommige dagbladen met alle recht en reden is ingebracht. (*De Tijd*, 17 Febr. 2de blad. *De Maasbode*, 12 Maart). Toch vermeen ik, dat er wel degelijk onderscheid behoort gemaakt te worden tusschen gebruik en misbruik. Dat onze katholieke middeleeuwen dit gebruik van bloemen en kruiden op lijkkist of graf gekend hebben, daarvoor getuigt een verbod door Prins Maurits uitgevaardigd A° 1602 (*Bijdr. v. d. Gesch. v. h. B. v. H.*, Dl. VI, bl. 149) „Alsoe wij verstaen hebben... „dat... in 't begraven... gebruyckt wert dat de graven verciert werden met „hoedekens van bloemen... want 't selve nergens anders toe en dient dan „tot onderhoudinge ende voedinghe van de pauselycke superstitien; behal- „ven dat mits de contagieuse sieckte der peste die aldaer regneert, den „reuk der blommen (die op geinfecteerde plaetsen mede contagieus es) een „schrick maeckt ende oock periculeus es voor dengeenen die aldaer pas- „seren ende repasseren." Opmerkelijk is het echter, dat telkens juist in het woeden van besmettelijke ziekten aanleiding gevonden, of liever gezocht, werd om dat gebruik te keer te gaan. Zoo werd „gedurende het woeden „der „gave Gods" of „heete sieckte", in den loop der 16e eeuw te Delft een verbod uitgevaardigd tegen het gebruik van „roosenhoeden, ruyckers „bloemen of enigerley teeken van cruyden" op het doodkleed neer te leggen" (*De Oude Tijd*, 1870, bl. 299). En weder „in 1636, zoo bericht ons Dr. G. D. J. Schotel (*Het maatschappelijk leven onzer vaderen in de zeventiende eeuw*, bl. 446) werd het „besteeken van doodskleederen" (met bloemen of

soude doen. Dese E. was d'erste onder die maechden welcke sonder enich verciersel om de kiste begraven worde. Maer al en socht sij d'eere niet: sij volchden haer. D'E. oversten haer Biechtvader gaf een seer goet lof van dese, seggende, dat sijn gevoelen was, sij een onnosele siele Godt opgeoffert hadt, gelijk een kindt dat van 't doopsel comt, hierom het sielken recht op nae den hemel gegaen was. Sijn E. heeft altoos voor een gewoonte in 't sermoen van de uutvaert over de dooden in 't leste te versoecken 't gemene gebedt; maer niet in dit sermoen. 'T was of 't Sijn E. uut sijn memorie genomen was, seide hij naemaels. Desgelijks alle de maechden des vergaederings hadden een goet gevoelen van dese overledenen, ende spraken daer ook seer loffelick van. Alsook haer vriende quamen alle gader van *Amsterdam* seer trefelick mede te begraeffenis. Sij hadde een seer grote kerckgank, wordende vereert met die Catholijcste treffelicste borgers. Haer vader vereerden sijn simpelste dochter met dieselfde te

„kruiden) gedurende de pest op boete van vijf daalders verboden." Evenzoo: „Te Deventer werd in 1644 „het maken van kransen over het ver„sterf van jonge gezellen en jonge dochters en het dragen van groene „twijgen van laurier of rosmarijn voor de lijken, op een boete van *f* 25 „verboden." Uit hetgeen Dr. Schotel nog verder mededeelt blijkt tevens, dat het gebruik van bloemen of kruiden bij begrafenis, het eigenaardig kenteeken was van kinderen of ongehuwde personen. Voor zoover nu dit gebruik ook ongehuwde personen betrof, was het dus slechts eene uitbreiding van de gewoonte, ook thans nog door het Rituale Romanum gehuldigd ten aanzien van kinderlijken: „imponitur ei corona de floribus seu de herbis „aromaticis et odoriferis in signum integritatis carnis et virginitatis." Ofschoon ik hier hoegenaamd geen partij wil trekken voor de hedendaagsche wansmaak en overdrijving, „waarbij de baatzucht der nijverheid de sentimentaliteit van het droeve hart te gemoet komt", zoo mag toch dunkt mij wel gewezen worden op het oorspronkelijk en onverbasterd gebruik. Ik kan ook de gedachte niet van mij afweren, dat er uit het volstrekt verwerpend oordeel van *De Standaard* (door *De Tijd* medegedeeld) alweder een zeker „bewustzijn" spreekt, dat zich zeer nauw verwant gevoelt aan den geest die de placcaten van de zeventiende eeuw ingaf.

laeten doot uutschilderen, houdende die schilderie in een sonderlinge waerde, als oft van een H. mensche geweest hadt."

„*Claesge Wouters van der Mij.* [1]) Dese was de joncste dochter op een nae, ende is de leste op een nae ofte de vierde geestelick gheworden.... Dese jonge maecht was in 't beginsel van haer geestelicke leeven vol vresen, als dat so een lanck leeven soude hebben hier op der aerden, ende tot een grote ouwerdoom comen, en alle die tijt soude leeven in benautheyt mits 't versterven haers selfs. Dese vrees was boven maeten groot ende swaer in haer. Niettemin dede haer selven cracht en gewelt aen, gaf haer selven daertoe over; soodat in haer volbracht is 't geen onsen Salichmaker zeidt: 't rijck der hemelen lijt gewelt ende die geweldige nemen 't in. Vorder is 't met dese gebuert gelijk men leest een soete openbaringe, dat den hemelschen Brudegom was in een lieffelick hofgen, omset oft omheynt met doornen; de bruidt was daer buiten; seer begerich sijnde om te weesen bij haer beminde, liep vast rontsom, of sij niet en gaetgen mocht vinden om door te comen sonder van de doornen gequetst te worden. Maer sij en von 't niet. Immers haer begeerten waeren soo groot om te sijn bij haer beminde, seggende met een coraedje tegens haer selven: côm, laet schueren het vel; krijch ick wat wonde: mijn beminde geneest se wel. Soo sij haer voecht om door de doornen te cruype: soo steect den Brudegom sijn hant uut ende tilt haer over die doornen, settende haer bij hem. Also is 't geweest met desen. Sij haer overgevende tot een langduerige contrariheit ende benautheit, heeft den hemelschen Brudegom met haer versien, versoetende haer bitterheit, vertroostende haer droefheit; soodat se met een

1) III, 409.

coraedje en levendicheit was in den dienst Gods. Heeft haer ook genomen uut dit leeven als sij noch was in 't bloeyenst van haer juecht, out sijnde omtrent een en dertich jaeren. Is alsdoen in den Here gerust 1625 den 24 Julius."

„*Annetge Wouters van der Mij.* [1]) Dese was de jongste dochter van Wouter Davidz. voornoemt, die jongste suster van vijven. Noch jonck ende seer onnosel sijnde, quam bij haer susters te Haerlem; nam alle dinck met een simpele devotie op. Soo men se liet te biechte gaen, meynde, de koek of printgen, sij van den Biechtvader kreech, uut den hemel gecomen was; hielde het in sulcken waerde. Te Haerlem geweest hebbende, comende wederom bij haer vaeder, wist niet genoch te vertellen van 't gene sij gehoort ende gesien hadt, seggende: vaertgen, hadde ghij mijn daer noch wat gelaeten, ick hadde mede al een maechdeken geweest, haer zeer beclaegende, dat sij tuis hadde moeten comen.... Sij hadde mede soo gaering in de vergaederinge ghebleven ende verlaeten haers vaders huys, maer 't en mocht haer niet ghewerden; welcken haer swaer viel. Men dorst het den vader niet vergen, mitsdien hij drie ouwer dochters in de vergaederinghe hadt.... Dit heeft se moeten ontberen omgaende met haer ouwe vader en stilste suster, draegende alle die sorch van de huyshoudinghe ende dienerse sijn van haer vader, broeder ende die kinderen; ende noch dicwils met weynich dank, al of het al schult waer; welcken al oorsaeken waeren van patiencie.... Godt voechden 't sonderlinge (sij op haer vaders hofstede sijnde buiten Delft), dat haer outste suster Grietgen daer mede quam, hebbende die siekte van de gave Gods op haer hals [2]), welke sij ten dele bediende ende getrou was, ende seer droevich om 't verlies van

1) III, 413.
2) Zie boven blz. 203.

dien. Niettemin, alhoewel sij nu geen susters meer en hadde in de vergaeringe, scheyden haer daerom niet af, maer hiel haer te vaster. De vrienden door Haerlem nae huys treckende, sij daer bij sijnde scheiden haer daer af ende gink bij de maechden in haer susters huys, toonden soo groten affectie tot de vergaederinghe als zij van haer leven gedaen hadde, maekten soo goeden propoost, gaf haer selven geheel over aen de geestelike moeder om nu voortaen in als te setten tot simpele gehoorsaemheit; voechden haer soo gemeensaem bij de maechden alsof zij alle haer leven daegen daer bij gewoont hadde. Weynich daegen hier geweest hebbende, werde van den Brudegom besocht met sijne gaeven. Om de vergaederinge niet te belasten versocht aen de oversten dat sij mocht nae huis trecken; welken haer uut vorsichticheyt geconsentert worde.... Ghecomen sijnde in haers vaders huys, is de siekte vermeerdert, soodat se heeft ontfangen alle haer kerckelike gerechten. Is Godtvruchtelijke in den Here gerust in 't jaer ons Heren 1636 den 23 Augustus, ende is te Amsterdam in de nieuwe kercke begraeven, out sijnde drie en dertich jaeren."

Deze laatste maagd heeft dus behoord onder dezulken die [1]), schoon ze om redenen in het ouderlijk huis bleven, toch voor een „medelitmaet van de H. vergaederinghe" beschouwd werden, die namelijk, gelijk het de Overste Judocus Cats in zijn sermoen op de uitvaart zeide [2]): „als eenen wijngaertrancxken is gheplant in dese H. vergaederinghe. Ende alhoewel sij maer en quam of ende aen, niettemin haer hart was hier gheheel; ende haelden uut Godt ende 't gebruick van de H. middelen

1) Vergelijk boven Deel XVII, bl. 249.
2) III, bl. 419.

alle haer stercheit, verhevenheit, vetticheit of vruchtbaerheit des geest."

DAVID VAN DER MIJ × *Grietgen* .... III, 383 v°.

WOUTER DAVIDSZ.
×
Jannetgen Arents.

zoon,	zoon,	*Grietgen,*	*Trijntgen,*	*Maritgen,*	*Claesgen,*	*Annetgen,*
een der zoons had vrouw en kinderen. III, 400 v°.		† 6 Aug. 1636.	† 29 April 1636.	haar leven wordt in geen der drie deelen gevonden.	† 24 Juli 1625.	† 23 Aug. 1636.

Alle vijf geestelijke maagden v. d. H.

Wat wonderlijk verloop soms de lotgevallen der familiën hadden in dien „trubbelen tijt", zien wij aan het gezin van *Willem Marcelus.* Het was een *Antwerpsch* geslacht. De vader Luthersch geworden, kwam gelukkiglijk nog weer tijdig tot het voorvaderlijk geloof terug, en trok toen naar *Keulen.* Later gingen de ouders te *Amsterdam* wonen. Van de twee zonen geraakte de een naar het hervormde *Emderland*, en de ander kwam in *Spanje* tot hoogen staat en rijkdom. De drie dochters verkozen tot „die hoochste blijtschap" der moeder den maagdelijken staat, in de vergadering te *Haarlem*, en vonden met de moeder, telkens „twalef jaeren nae malkanderen" stervende, samen hare rustplaats aldaar in S. Janskerk in de eigen-gekochte grafstede. ¹)

Maar hooren wij onze verhaalster zelve. De *Amsterdamsche* geschiedvorschers zullen hier wel, het moet alweer bekend, geen rijke vangst hebben; doch de rangschikking onder de rubriek „Amsterdam", worde dan, zoo hoop ik, gewaardeerd als een eerbewijs dat aan de „hoofdstad" toekomt.

1) Zie *Bijdr.* XVII, blz. 251.

„*Elysabeth Josyna ende Catrina Willems, ghesusters.* [1]) Dese sijn van gheboorte van Antwerpen. Haeren vader ghenaemt *Willem Marcelus*, die moeder *Catarina Robertus.* Sij waeren saemen van een treffelycke Catholicke afcomste; de voorouwers hadden ook haer devotie merckelike vertoont aen 't *closter van de Carthusers* te *Loven*, ende hadden treffelicke geestelicke personen aen haer geslacht.

Maer de vader voornoemt was met de ketterie van Merten Luther besmet, daer hij oock in gebleven is tot omtrent ses jaere voor sijn doot; alsdoen is hij bekeert totet H. Catholike gheloof, ende achternae te *Coelen* ghetrocken metter woon bij 't clooster van de minderbroeders daer Gardiaen was Mr *Claes Wiggersz.*; alwaer hij devoot gheleeft heeft ende is Godtvruchtich ghestorven. Ende Mr Claes voornoemt een goede loffelicke ghetuigenisse gheschreven heeft van hem aen sijn drie dochters. . . De moeder was een Burgemeesters dochter van Antwerpen; soude wel heel rijk geweest hebben, maer werde groot ongelijk ghedaen. [2]) Sij was seer kloek van verstant, edel van conditie, seer begaeft in haer hantwerk. Dese t' samen sijnde in de houwelicke staet kregen twee soonen ende drie dochteren. Ende die fortuin is haer seer tegen gheloopen ende sijn hierdoor ghecomen t' *Amsterdam* metterwoon. [3]) Die moeder Catarina, een cloecke begaefde vrou sijnde, ende die segeninge van Godt hebbende begon wederom moy te prospereren ende quam eerlik ende rijckelick voort. Maer wat was't. 'Tgeen

1) II, bl. 36—69.

2) Door haar eigen vader. Bl. 49.

3) Toch wist de moeder aldaar „in de eenicheit ende innicheit van haer hartgen haer toekeer te neemen tot Godt (ende dat in 't meeste rumoer, mitsdien sij t' Amsterdam woonden *in de Wermerstraet daer 't achterste van 't huis an de vismarct uutquam;* hadt al dat remoer, ende was soo onverbeelt als of sij met Godt alleen in de werelt was." Bl 38 v°.

AMSTERDAM.

sij met cloecheyt vergaderden, verloor sij weder met dwase comenschap en borchtochten van haer man.... Was sonderlinge besorcht om haer kinderkens op te voeden in 't H. Catholike geloof in de vrese ende liefde Gods, in Godtvruchtighe duechden ende goede maenieren, bequaem sijnde om met alle menschen, geestelick, waerlick, rijck ende arm om te gaen, wesende bij een iegelick gheërt ende bemint.... Maer die outste soon hadt sij wat hertseer van, mitsdien hij in *Oostland* gink wonen daer 't al te mael ketters was."

Dat met dit Oostland *Emden* bedoeld wordt, mogen wij gissen, als wij letten op hetgeen de schrijfster elders geschreven heeft: „Dit lant van Emden was alsdoen soo vervallen in de ketterie van Luterus, datter doen ter tijt niet een geestelick persoon noch Catholijk mensch was te vinden. Jae, de ketters, besonder die Mennonisten, dien om haer ketterie uut het Nederlant waeren verdreven van de Catholike majestraet, trocken al nae Emden toe, hebbende voor een sangetje:

„Nae Emden sonder verdriet
Sullen wij vaeren
Ons lofsang daer verclaeren
Want daer en comter den Coning van Spanien niet."

sijnde een enige toevlucht van de ketters." [1])

Er bestond namelijk van ouds een lied, hetwelk zijn oorsprong vindt in de 12de en 13de eeuwen, toen duizenden Vlamingen en Brabanders naar Oostland, d. i. naar het Noorden van Duitschland weken en er landbouwkoloniën vestigden. [2])

Naer Oostland willen wi varen
  Naer Oostland willen wi me
Al over die groene heiden,
  Frisc over die heiden
Daer is er een betere ste. enz.

---

1) L. v. Grietge Phoppen III, 124.
2) *Alb. Thijm Nederl. gedichten*, 1170—1600 bl. 16.

Is het nu niet zeer waarschijnlijk, dat het oude uitwijkelingslied ook in den „trubbelen tijt'' weer dienst gedaan heeft, en dat het land van Emden, evenzeer immers in het noorden van Duitschland gelegen, daarnaar den naam van Oostland ontving. [1])

„Die jongste soon was seer Godtvruchtich; setten hem [hij zette zich] een tijt tot de studium, maer en conde het niet verdraeghen; scheyden daer uut met goede raet, trok nae *Spaenien*, begaf hem tot de comenschap; worden daerin seer van Godt gebenedijt; vergat in de voorspoet niet sijn ouwers ende susters maer dede die grote vrienschap ende getrouicheit tot den eynde toe; leefden stichtich ende Godsvruchtich; was daer in een groote staet ende offitie. Bemerkt alhier de goetheit Gods, diewelcken 't goedt loont niet alleen hiernaemaels maer ook hier in der tijt. Den soon dien sijn ouwers niet gehoorsaem of getrou was, is gecomen tot armoet, mitsdien [hij] door krijch en oorloch uut sijn goedt verdreven is, onder die ketterse, ongoddelike menschen sijn leven overgebracht ende na der sielen in groot perykel, wel hebbende enichsins een goede wil, maer daer waeren geen Priesters te becomen. Ende de jongste in soo Catholiken landt als Spanien geleeft, in rijkdomen gebenedijt, in hoge staet verheven (hoewel eens dapperlicken van Godt beproeft, als hij was in 't opgaen van sijn staet jae al gecomen

1) Wie begeerig is, de zangwijze te kennen van het oude lied, kan er eene vinden onder de *Twaalf Geuzeliedjes*, uitgegeven A° 1872 door de Vereen. v. Noord-Nederl. Muziekgeschiedenis, waar in No. VI, een „Nieuwjaarslied" gegeven wordt op de wijze: *In Oostland wil ick varen*. In het *Altdeutsches Liederbuch* van *Franz M. Böhme* Leipzig 1877, bl. 273 wordt aan *Willems*: *Oud-vlaemsche liederen* (1848) No. 19, eene variant van tekst en van melodie ontleend, gelijk het lied namelijk in Willems' tijd nog gezongen werd in Brabant, wanneer men omstreeks S. Jans-dag in vroolijk gezelschap de boeren dienstmaagden, op een wagen met bloemen versierd en door vier tot zes paarden getrokken, „overhaalde" naar heure nieuwe diensten.

tot grote rijkdomen). [God] beproefden hem voor een tijt als een anderde Job in de uuterste desolaetheyt ende verlatenheyt. [1]) Hierin sijnde keerden hem ootmoedelijk ende Godtvruchtelijk tot Godt, dien hij in de voorspoet wat begon te vergeten ... Voor een tijt dus beproeft sijnde ende daerdoor niet van Godt afgeweken maer te ootmoediger ende getrouer tot Godt gekeert, is gecomen tot merder staet als te vooren.... Dese Godtvruchtige moeder is gerust in den Here een duisent seshondert twe op May avont, den lesten April "

„*Lijsbeth Willems*, die outste dochter van drieën.... is om haer achtien jaren te *Antwerpen* op 't *Bagijnhof* gaen wonen (met consent van haer moeder) maer doen haer ouwers nae Hollant trocken, is mede ghevaeren ende geraect te *Delft* op 't *bagijnhof*." Later kwam zij naar *Haarlem* in den tijd dat Mr Nicolaas Wiggersz. nog niet vertrokken en Mr Cornelis Arentsz., ofschoon reeds te Haarlem verblijvende, nog niet met de „beleiding" der Maagden belast was. De bijzonderheden daarover medegedeeld zijn zeer belangrijk, maar behooren niet hier vermeld te worden.

In het XVII^de^ deel dezer „Bijdragen" [2]) zijn reeds verschillende bijzonderheden medegedeeld over het gezin van *Hendrik Claasz. Verwer* van Amsterdam, alwaar in het begin van de 17de eeuw *kerk gehouden* werd, en vooral door de behendige zorg en ijver van de dochter *Elysbeth* zóóveel goeds gewerkt is, dat zij volgens de uitdrukking van den Eerw. Overste in het huis van hare ouders „*als 't sout op de taeffel*" was. Dit geslacht nu verdient wel, hier nog met eene genealogische tafel herdacht te worden, te meer wijl de *Amsterdamsche pastoor Antonius Schellingwou* er toe behoort.

---

1) „Jae, in de gevanckenis gestelt." Bl. 49 v°.

2) Bl. 270—74.

HEINDRIK CLAESZOON VERWER
×
Griete Cornelis

oudste dochter × .... SCHELLINGWOU Calvinist bl. 136.	nog zes kinderen waaronder 5 zonen bl. 138 v°.	*Lysbeth* Hendriks Klopje in den Hoek † 3 Juli 1633 oud 47 j. geb. 1586 of 1585.

oudste dochter × met een katholiek bl. 136 v°.	ANTONIUS SCHELLINGWOU oudste zoon, Past. te Amst. bl. 137. † 25 Aug. 1651. Hij was med. doctor geweest bl. 136 v°.	twee dochters geest maagden bl 136 v°.	nog 3 kinderen bl. 136 v°.

De „Vader Heindrik Clase, was de neef van de Godtvruchtige maecht *Itge Cornelis*, dien de eerste maecht was welcke in dese vergaering stierf. Hier hiel hij veel af." [1]) Deze was [2]) een eerlicke borgers dochter van *Amsterdam, in 't swerte laken.* Haeren vader genaemt *Cornelis Jansz.*; haer moeder *Anna Pieters.* Dese, nademael sy weduwe was, is met voorgenoemde dochter Itje Cornelis ende haer andere dochter *Jannetje* Cornelis (dien tot de maechdelicke staet beweecht worden door de exempelen ende vermaninge van haer voorgenoemde suster) te Haerlem onder onse vergaderinge gecoomen metter woon. Desen heeft van jonkx af verlaten die ydelheyt ende 't cieraet des werelts, begeerende Godt te dienen in de maechdelicke staet. Haren moeder dit nog niet verstaende, heeft na de wereltse manier haer dochter soecken te vercieren en op te proncken; waerdoor dit jonge maechdeken schreiden ende seer bedroeft was. Haren vader dit vermerckende (alsoo hij Godsvruchtig was) heeft sijn huisvrou bevolen, dat sij haer dochter in sulcke manier niet lastich soude sijn, want men in alle manieren wel conde mercken dat haeren sin tot de werelt niet en strecten, maer tot den

1) II, bl. 132. 2) L. v. Ida Cornelis-dr., † 11 Juli 1590 I, 1.

dienst van Godt. Soo lieten sij haer met vreden, seggende tegens malkander: dit kint is bequaem om voor ons te bidden." Nogtans was ook de moeder „een Godtvruchtighe vrou, [1]) seer devoot, ende boven maeten iverich in de religie, also [zoodat], doen de kercke t' Amsterdam ghesmeeten waeren, zij wel uren verre buiten de stadt op haer voeten gink om den Goddelicken dienst te hooren; ende is achternae ghetrocken te *Haerlem* metter woon omdat daer wat meerder vrijicheyt was van de religie." De ouders hadden „in haeren houwelijck drie kinderen: eene soon met twee dochteren. Den vader is ghestorven terwijle dese kinderen noch jonck waeren.... [2]) De eenighe broeder dien sij [de zusters] hadden was gues ende niet goet van leeven, waeraf sij groote swaricheyt hadden.... Dese Johanna heeft het noch met grote blijtschap beleeft, dat haer broeder op sijn uuterste bekeert is ende een treffelicke beleydinghe van sijn gheloof ghedaen: ende is een goet Catolijk mens ghestorven. Maer de moeder stierf noch in de droefheit dat sij in haeren leeven geen hoop en sach. Ende is in een goeden ouderdom ghestorven, naedat se haer devotich ghedraeghen hadde, gaende alle weecken te biechte ende ten H. Sacramente." Zij stierf in Augustus 1609. [3])

Zullen we Cornelis Jansz uit „'t swerte laken" wel voor eenen koopman in wollen lakens mogen houden: we vinden eenen vakgenoot in zijden lakens [4]) op den Vijgendam.

Anna Joris dochter. [5]) Dese is van gheboorten van

---

1) L. v. Johanna Cornelis-dr † 11 Aug. 1625, I 192 vo.

2) Ibid. I 192 vo.

3) Ibid. I 193 vo.

4) Oudtijds goldt het woord *laken* ook voor een stuk stof in het algemeen. Zoo *Kiliaen's* Woordenb.; LAECKEN: *doeck*, Pannus; en zoo sprak men dus van linnen- wollen- en zijden-lakens.

5) L. v. Anna J. I 174.

Amsterdam, wohende op den *Vijgendam*. Haeren vader ghenaemt *Joris Barentz* ende haeren moeder *Aeltgen Jacobs*. De vader was een treffelijck coopman, houwende een sije laecke winckel. De ouwers waeren Godtvruchtich ende treffelyck Catholijck, maer stirven terwijlen haer kinderkens noch jonck waren; also dat dese is meest opghebracht van haer outste suster; ende heeft oock ettelicke tijt ghewoont in een ketters school maer Godt heeft haer bewaert."

Het lovend en levendig verhaal „van de perticuliere duechden van dese Eerw. maecht" verdiende wel in zijn geheel medegedeeld te worden. Maar wij moeten ons bepalen tot het begin en het einde. „Dese was zeer wilt ende leevendich nae de werelt, seer pomposich ende costelijck in haer cleedinghe, ontsiende daerin gheen costen, altoos in recreatie als van bruyloften, gheselschappen, gastmaelen, met de waeghen spelen te vaeren, de vrienden te besoecken. Waer wat vermaeks was, waer dese te vinden, soodat se in een gheheel jaer nauwelicks en week aeneen stil was, of sij waer in de eene recreatie ofte in de andere. Dit duerden tot haer vijfentwintich jaeren. Maer den heemelschen Bruydegoom welcke dese vercooren hadde om te wesen Zijn Bruidt, heeft dat hertgen soetelicken beginnen te raecken ende te trecken, sonder dat sij wist op wat manier ende wat plaets sij die treck zoude volghen. Trock hierom nae Brabant, besocht verscheide geestelicke plaetsen, maer en kreech geen seeckere trek tot eit, soodat dese seer begaen was, niet wetende wat Godt van haer begeerden. Sij ginck te biechte bij Heer *Jan Gose* [1]) te Amsterdam, welcke veel geestelicke maechden hadt. Hierdoor en worden se mede niet ghetrocken, want het en was den acker ofte plaets niet daer

1) Verg. boven bl. 128 en D. XVII bl. 299.

Godt wilden dat sij vruchten zoude voortbrenghen. Ten lesten coomende te Haerlem, daer genoot zijnde van de Godtvruchtige maecht Anna Barents saliger, siende de ghelegentheyt van die plaets, de liefden ende eenicheit van de maechden, ende hoorende de geestelicke predicatie, dien doen ter tijt principael liep op de mortificatie ende verstorventheyt, ende verhale de duechde van Diever Jans S.[aliger] [1]) die doen eerst overleden was; is hierdoor zoo gheraeckt, dat se resolveerden, in dese H. vergaederinghe haeren heemelschen Bruydegoom te dienen, versoeckende hiertoe den dienst van de E. Overste, haer selven presenterende om te wesen zijn geestelicke dochter, soo 't hem beliefden te wesen haeren geestelicken vader; welcke last zijn Eerwaerdicheyt gaering uut liefden heeft aenghenoomen. Dit is geschiet de octaef van H. Drie Coningen als sij onder 't sermoon soo sonderling van Godt

---

1) Ongetwijfeld *Diever Jansdr.* uit „*De Wildeman*" te Haarlem, † 1617, I, 54-55. De vermelding van dezen naam geeft mij gelegenheid om een verzuim te herstellen. Bij het behandelen van de rubriek *Haarlem* is mij dit gezin ontgaan; en daarom vinde het hier eene plaats. „*Diever Jans* een eerlicke borgers dochter van Haerlem, welcken woonden in haeren eygen huis, bij de wildemans-bruch, *in de wildeman* op 't *Spaeren*. ....Sij leet veel contrariheyt van haeren broeder, die een *Priester* was maer volchden zijn eigen sin, stellende hem contrarie de schickinge van de overicheyt der H. Kercke; waerom dese haer afscheyden van zijn vrientschap. Most verdragen dat hij dit tere hertgen dicwils sloech in haer conscientie; 't geen haer geen clein cruis en was." Het schijnt echter dat deze Geestelijke slechts een halve broeder van deze maagd was. Op de volgende bladzijde toch wordt in het Leven van *Jacob Reyers Weduwe* *), die als lidmaat der vergadering gestorven is, gezegd dat zij was „de moeder van dese voorgenoemde Diever Jans" en dat zij „lange jaren in de weduwelijcke staet gheleeft heeft, hebbende vier kinderen, twe soonen ende twe dochteren, welcke *outste soon is gheworden een Priester* ende de dochter een geestelicke maecht, maer de andere twee hebben haer begeeven in de houwelicke staet." Verder vernemen wij nog: „Sij hadt oock een groote devocie tot de Priesterlijcke staet ende alsoo dese [de Weduwe] een broeder had dien sy vermercten dat

---

*) I, blz. 55 v°.

geraekt was, dat se nau conde wachten tot dat 't sermoon uut was, om haer selven over te geeven. Een wonderlijcke veranderinghe van de rechterhant Gods, dat dengeen daer 't nu soo nae mede was, dat sij met een treffelijck jongman haer zoude begeeven hebben tot den houwelicken staet, is een weinich beletsel tusschen beyden ghecoomen soodat het houwelick afginck; ende sijn alle beyden daernae geestelijcke gheworden, ende de dese door een seer cleine oorsaek daertoe beweecht; maer 't liep wel een jaer aen, eer dat se resolveerden. Maer haer resolutie ghenoomen hebbende, wesende nu out omtrent sessentwintich jaere, is seer iverich gheweest om den roep Gods te volgen"....

„Een seer goet lof ginck dese Godtvruchtighe maecht Anna Joris nae [1]), als sij ghestorven was, van verscheide persoonen. Als ten eersten haeren Biechtvader seiden, als dat se hadt de gront van de duecht, en gevoelden vaste-

---

goede gaven hadde om te studeren, maer niet veel tijtelicke middelen, heeft sij 't van haeren nootdruft ontrocken om haeren broeder daermede te helpen (want haer middelen doen maer weinich waeren) welcke *broeder* noch een *waerdich gheleert Priester Gods* worde. Deselfde liefden heeft zij bewesen, latende studeren haer *outste soon*, die *oock mede Priester* is gheworden, wesende in zijn begintsel zeer abstract ende vierich maer achternae wat te veel stuenende op zijn eigen wijsheyt ende goetduncken, is ghecoomen tot een groote verslappinghe ende oneenheyt van de H. Kercke; 't geen dese Godvruchtighe moeder geen cleine droefheyt was, maer wel een nagel aen haer dootkist; nochte door geen natuerlicke affectie haer verenicht met haren soon, maer gehouden met het gevoelen van de ghemeene overicheyt der H. Kercken."

We zullen alzoo in dezen priester, broeder van Diever Jans, geen *Jans-zoon*, maar beter een *Reiers-* of *Reinierszoon* moeten zoeken. Het is mij echter nog niet mogen gelukken uit te vinden, wie hier bedoeld kan zijn. Jacob Reyers weduwe stierf „nadat se een jaer lanck swaer leger ghehadt heeft maar seer patientich [13 Febr. 1619] op Asschen-woensdach, als zij noch met groote devotie hadde ontvangen *de H. asse, met welcke teeken zij geleegen heeft in de kist.*"

1) T. a. p. bl. 178bis.

lijcken dat se [het sieltgen?] van mont ten eeuwighen leeven ghevaeren was, door de pijndelicke sieckte en harde doot, daer sij haer met sulcken gheresingneertheyt ende ghelatenheyt in overgaf. Haer geestelicke meesterse beclaechden haer [zich], als dat se haer voortportster verlooren hadt, dien haer ghestadich met een soetelicke vriendelicheit voortdreef in haer oeffeninghe. De maechden daer se bij woonden ghetuyghden, dat se noyt veranderinghe in haer ghesien hadden. Desgelijks ook de hele vergaederinghe was in dese gesticht, ende booven maten verweckt (ghehoort hebbende 't sermoon van haeren Biechtvader op haeren uutvaert, waerin haere duechden verhaelt worden) om diezelfde duechden nae te volghen. Niet minder gaven oock goet lof de waerlicke personen, die haer ghekent hadden ofte met haer gheconverseert, als dat se een treffelicke Goddelicke maecht was, sijnde seer ghesticht in haeren conversatie ende ommeganck."

Nog leeren wij *eenen geestelijke* kennen, van voornamen huize uit Amsterdam, doch die ongelukkiglijk niet met name wordt aangeduid. „*Tecla Jans* [1]) een treffelicke borgersd. van *Amsterdam.* Haeren ouders woonden *op den nieuwendijck* in 't *groote huis* tegenover de *nieuwe straet,* 't welck haeren vader zelfs hadde laten timmeren. Dan 't is de ouwers zeer misgaen; also dat dese zeer weinich middelen behouden heeft, ende dieselfden wel altemaal verlooren (hadt zij niet ghehadt de ghetrouwe hulp van haeren neef *Ysbrant Jacobz. Dob*, dien een sonderlinghe voorstander ende helper was van weesen ende weduwen) ende daer benevens oock veel swaricheyt, want haeren broeder stirf, laetende haer twe kinderen achter, een dochter met een soon, bijnae zonder goet. Maer dese vertoonende een Godtvruchtige getrouicheyt, omdat se niet

1) L. v. T. J., † 29 Aug. 1618, I, 56 v°.

op een dwaelwech mochte coomen, maer in de duecht opgevoet, heeft die aengenomen als oft haer eigen kinderen waeren, latende die dochter nayen leeren, daer zij haer broot eerlick mede con winnen, ende *de soon studeren,* met weinich hulp ende onderstant van andere, soodat het haer zeer swaer viel. Dan een groote blijtschap ghehadt als dese is gheworden een *gheleert man*, een *waerdich Priester Gods*, dien van de overicheyt der H. Kercken mocht gestiert werden daer 't haer beliefden, ende van zijn ondersaten zeer bemint; maer niet lange in dese oeffeninghe zijnde heeft dese getrouwe dienaer Gods zijn loop volbracht, ontfangende van de sieckte die hij de Kerckelicke gherechten gaf, en [een] overspruitende siecte der kindere pocken, daer sijn E. aen ghestorven is. 'T welcke voor dese getrouwe maecht geen cleine droefheyt was; maer ghelaten ghestelt in de wille Gods."

Aangezien uit dit laatste blijkt, dat die priester nog vóór zijne moei, het klopje, alzoo vóór 1618, overleden moet zijn, kunnen er met behulp van Bugge's Necrologium eenige gissingen gemaakt worden. Mogelijk dus „Mr *Bernardus Bolderman*, SS. T. B. Amsterdami. Vir modestissimae conversationis" † 1603, óf „D. *Regnerus A.* optimae vitae et zeli Amsterdami" † 1605, óf Mr *Simon Coggeman* Harlemo exul, eo titulo quod doceret, non posse Calvinistas in sua Religione salvari; *mortuus ex variolis* in Blommendael extra Harlemum" † 1610, óf „Adm. R. D. Mr *Wilhelmus Keytingius*, S. T. L. in primo aetatis flore, ad majora natus" † 1612, óf wel een der drie welke op het jaar 1615 vermeld staan: „Mr *Christianus Garstius* patria Amsterd., pastor in Uutgeest. — Mr *Adelbertus Vandergracht* Amsterdami. — Mr *Adelbertus Canis*, Amsterdami", óf eindelijk een, wiens plechtige begrafenis de amsterdamsche Calvinisten verontwaardigd heeft: „D. *Petrus Estius*, Amsterdami sepultus cum

magna haereticorum indignatione ob solemnitatem sepulturae" † 1616.

Nog weer een ander gezin treffen wij aan op den Nieuwendijk „*Catrina Jans* [1]), een oprechte Magdalena, een Godlijende maecht. Welcken is geblooren t' Amsterdam van rijcke borgers. De vader genaemt *Jan Pieterz.*, de moeder *Reimerich Dirks*, wonende *op den Nieuwendijk in Deventer*, waervan de vader dicwils sijn naem voerden om uut andere te onderscheide *Jan Pieterz. in Deventer.* Dese twe ghehoude en hadden t' samen geen kinderen als een eenighe dochter ghenaemt Catarina Jans. Sij hadden overvloedige rijcdomen en cleefden daer oock seer aen metter harten, die weinich gebruickende tot de glorie Gods of tot dienst van haeren naesten. Sij waren wel Catholijck, dan seer slap in de oeffeninghe van de christelicke religie. Also dat de lossicheyt der aertsche goederen van dese E. maecht te meerder blijct uut de aencleventheyt van haeren ouders, haeren devotie ende Goddelicken iver uut de slappicheyt ende traecheyt van dien; want dat desen is gecoomen tot soo hoogen volmaectheyt heeft sij met arbeydt ende 't gebedt van Godt verkregen."

Het leven van deze maagd is door de schrijfster met bijzondere zorg behandeld. „Overmits [2]) dese E. verstorven, duechdelicke, innige maecht in sulcken grooten volmaecktheyt haeren hemelschen Brudegom onder ons vergadering gediend heeft ende zooveel perfecte exempelen achter gelaten, soo hebben wij nae ons cleine verstant haer leeven op eene andere plaets in 't breet verhaelt folyo 348." Laat mij een paar trekken hier mogen aanvoeren. „Wat sal ick seggen [3]) van desen haer stilswijgent-

1) L. v. C. J., † 3 Mei 1603, I, bl. 348-54.
2) I, bl. 29. 3) Bl. 350.

heyt, overmits sij was als een beslooten vat, niet uutgevende eenige woorden dan als sij door noot daertoe gedrongen worden. Jae een gierich mensch en mach soo nau niet geset zijn in sijn gelt uut te geven als dese was in haer spreecken. Geeft hij een duit of pennincxken te veel: hij soect het wederom te hebben. Soo dede oock dese. Als zij een woort half geseyt hadde, en gevoelende benautheyt in haer conscientie dat het te veel was, sweech stil of sprak haer schult daervan.... Niettemin was vriendelick en gespraecksaem tegen jonge maechden, alwaert dat die haer oock quamen aenspreecken in de tijt van haer devotie, mitsdien sij altoos voortbracht stichtige redenen, 't sij van 't Goddelicke woort oft eit anders.... Oock zeer meedoogende ende uutvloeyende tot den armen. Weesende tot haer vaders, welck voor een ghewoonten hadt dat hij de arme bedelaers, dien zeer veel voor sijn duere quame bidden om aelmis, gaf een pennincxken of een duit; maer deese (daeromtrent zijnde) gaf elck wel een stuver of anderhalf. Als sij hoorde de notelicheyt van eerlicke armen, nam een hant met gelt ende gaf dat, zonder te besien hoeveel daer was. Van haer Biechtvader een seeckere som gestelt sijnde, dien sij mocht, sonder elken reis perticulier te vragen, om Godswillen geeven, quam noch dicwils bidden of 't wat meerder mocht (ten waer zij een ghebodt gehadt hadde). Zij hadt sodanigen milden liefde, dat sij wel alle haer goet souden om Godswillen ghegeeven hebben. Maer allen haer aelmis gaf zij door de ghehoorsaemheyt ende niet nae haer eigen goetduncken. Als haer vader haer nieuwe cleederen stierden, ende meteenen oorlof gaf dat sij de onwen soude om Godswillen geeven; soo haest en ontfinck dese die nieuwe niet, of gaf terstont de anderen wech, om niet en noppen daer meerder af te draegen, opdat den arme 't niet te minder zoude hebben. Ende als haer moeder gestorven

waer, van welcken sij wel een veertich duisent gulden erfden, nam doen voor haer, dat sij sober wilde wesen over haer selven (meerder als te vooren) omdat sij te meerder soude moogen om Godswillen geeven. Niet alleen met haer tijtelicke goederen hilp sij den armen maer oock metten arbeidt haerder handen, nayende met sulcken naersticheyt ende devotie die klederen, hoe berooyt of luisich zij waren, als of 't koninks cleederen geweest hadde.... Dese ingekeerde maecht en sach geenige lichamelicke dingen, noch en gebruicten geen creatueren, of wist daerduer een opganck tot Godt te maecken, waerdoor zij quam tot een geheele onverbeeltheyt, verliesende 't lichamelijcke beelt, ende behiel die Goddelicke gedachte en beweginge; was seer los van affectie tot de creatueren, ende altoos met haer geest in Godt gehecht; also dat haer Biechtvader van haer getuichden, dat sij mennige dach waer dat se niet een uuterlick gedacht op een heelen dach hadt. Ende niemant en laet haer dat verwonderen, want dese [Catrina] weghgenomen hadt den fontein vande affectien der creatueren; [en] soo verdroochden lichtelijck de revierkens van de gedachten".... Dese Godtlijdende bruidt Christi is gestorven met weinich siekten, in een verheven geest, alsof sij wechgenoomen waer in een soeten slaep, ghecoomen sijnde tot een middelbare ouderdoom, omtrent van veertich jaeren, wesende t'Amsterdam in 't huis van haer vader, 1603 den 3 May. Ende is begraeven in de nieuwe kerck. Haer E. Biechtvader, hoorende de doot van zijn geestelicke dochter, was seer bedroeft, seggende: de schoonste bloem is ghepluct uut onsen hof; de costelicste ghesteente is ghenoomen uut onse croon. Jae, alle de maechden waren bedroeft omdat se verlooren hadde de spiegel van haer vergaderinghe. Noch sijn E. en conde nyet bidden voor haer; 't en was anders nyet, als hij begon te bidden, als of

hem aengesproocken worde: bidt nyet voor mijn, maer bidt dat ick sel bidden voor u. Op de jarichtijt in de plaets van requiem dede sijn E. en vrolijke dienst ter ere S. Catarina van Cenen, wiens feestdach het was."

Van den Nieuwendijk begeven we ons naar de Kalverstraat, en vinden daar „*Maria Claes* weduwe, met haren dochter *Stijn Jans.* [1]) Den man van dese voorgenoemde weduwe was genaemt *Jan Claese Koning.* Dese waren treffelicke Catholijcke, eerlicke, Godsvruchtige borgers van Amsterdam, woonende in de *Calverstraet, in de drie Koningen.* Maer den man van desen stirf als haer kinderen noch jonck waren, blijvende een jonge bedroefde weduwe, met twe soonen, den eenen genaemt Jan Janz. ende de andere Claes Janz. ende eene dochter Stijn Jans. Ende alhoewel dese een sindelicke, curiuese vrou was, hebbende veel begaeftheyt na de werelt, niettemin heeft na de doot haers mans dat altemael verlaten, ende haer begeeven om een Godvruchtich weduwelik leeven te leyden, haer kinderen opvoedende in alle gestichticheyt. Haeren dochter Stijn Jans heeft groote begeerten ghekregen om den hemelschen B. te dienen in de maechdelicke zuiverheyt; welk sij daerin geen hinder maer als een behulp is gheweest, ende doordien zij wist dat haer dochters begeerten streckten om te *Haerlem* te woonen, heeft haer daerin gevolcht, verlatende haer stadt ende vrienden. Ende door de aenleidinghe van de Godsvruchtige weduwe *Griete Gerrets Hulst* [2]), haer petemoey, sijn deese gecoomen bij den E. Mr Cornelis Arentz. van Amsterdam, dien sij met haer kinderen voor haeren B. V. verkoosen hebben haer stellende geheel onder zijn wijse beleidinghe. Dien 't geordineert heeft dat dese geestelicke

1) I, bl. 51 v°. De weduwe † 17 Febr. 1618; de dochter † 23 Mei 1614.
2) Verg. boven bl. 93, 100 en 137.

weduwe met haeren kinderen soude woonen *op 't Sparen* aldernaest *'t Maechdenhuis*, alwaer zij dicwils ende lange tijden aeneen *de kerck* met de Goddelicke diensten *in haeren huis* hadden, ende haren B. V. met zijn maechden gherijfden, ende de twe soonen veel bediensticheyt ende behulp bewesen aen den E. B. V. ende sijn vergadering der maechden."

Eenen priester, een Amsterdam beggijntje en een Haarlemsch klopje vinden we in het gezin van Hendrik Maartenszoon Smit. „Annetgen [1]) Heyndriks dochter. Desen is van gheboorten van Amsterdam van Godtvruchtighe, oprechte Catolike ouders, eerlicke borgers. Den vader ghenaemt *Heyndrik Mertense Smit*, de moeder *Gerretge Jacobs*, hadden in haer houwelik wel acht kinderen, soonen ende dochteren. Een soon is geworden een *waerdich Priester Gods* genaemt *Mr Merten.* [2]) Maer Godt heeft hem vroech wechgenomen van der aerden in sijn eerste viericheyt, opdat de boosheyt sijn verstant niet soude bevatten. Hadden ook eene dochter genaemt *Willemtgen Heyndriks* een *bagijntgen op den Hof* t'Amsterdam; een Godtvruchtige, wijsse, barmhertige maecht, dien veel onderstant ende hulp gedaen heeft aen arme desolate menschen met meesteren, veel geholpen van sware accedenten, dat met sulcken liefde, compassie ende medogentheyt als oft haer kinderen gheweest hadden, den armen uut liefden ende die rijcken om gelt; ende 't geene sij van de rijcken kreech, dien Godt beweechden dat dicmaels seer milt ende lyberaellijck loonden (al en wilden sij daer niet van eyschen), 't selfde gebruickten sij dan wederom tot dienst van den armen. *Hadde ook lange*

---

1) L. v. Annetgen Hd^r^., geb. 1556, † 1639. III, 9—12.

2) Misschien: *„D. Martinus A. Amsterdami"* in Bugge's Necrologium vermeld op het jaar 1628.

jaeren die *kerk in haer huis*, ende 't Hoochwaerdige H. Sacrament rustender altoos, alhoewel haer huys cleyn was ende niet wel gelegen, mits al de toeloop van de miserabele menschen; wist het al bij te vlijen. Sij hadde lange jaren een sieckelik lichaem, soodat se niet uut conde gaen ofte de locht verdraegen; verdroech 't met een soete patiencie. Ende was haer vermaek dat sij den tempel des Heeren hadde in haer huys, ende die desolate menschen mochte helpen al evenwel. Naedemael sij veel reyşen *Meesteris van den hof* geweest hadde, haer E. Pater *Mr Sijbrant* ende die H. vergaederinge seer getrouwe gheweest hadde met raet ende daet ende andere behulpsaemheyt, ende tot een goede ouderdoom gecomen was, ghebruict hebbende die H. Sacramenten is Godtvruchtelijk in den Heere gerust, ende op 't selfde hof in de kercke begraeven. *Annetgen Heyndriks* is ghebooren in 't jaer ons Heeren een duysent vijfhondert ses en vijftich den elfden dach van May, als men ghehuechenis hout van de weldaet dien Godt op dien dach gedaen hadde in de stadt van Amsterdam 153 ., mits den *oploop van Benisten.* [Zij] meynden dieselfden [stad] te overweldigen; ende door de hulpe Gods ende van de goede menschen bewaert was. Dese heeft in haer joncheyt een sware tijt beleeft mits veel overvallen van de ketters. Haer ouders daer veel van horende spreken, is ,in veel droefheyt opgevoet. Dese is sonderlinge van Godt getrocken tot de suiverlicke maechdelicke staet door 't hooren van de Goddelicke geestelicke sermonen van E. Mr *Claes Wiggerz.* ende sijn Godtminnende H. conversatie, simpelijck haer geheel onder sijn E. beleydinge stellende in de vergaderinge te Haerlem. Was mede van de eerste maechden, daer veel sijnde. Hadde wel voort daer geheel gebleeven metter woon, maer om de notelicheyt van haer ouwe moeder ende hulp van haer geestelicke suster most t'Amsterdam blijven

wonen; maer metter herten was sij in de vergaederinge, behiel die goede affectie tot het eynde haers levens; quam dicmaels over, bleef dan lange tijt aeneen.... 'T en is niet te weten watten iver sij dede ende grote begeerten sij vertoonden aen haer E. oversten, M. Joost Cattius, nae den doot van haeren suster (meynende sij was nu ontbonden ende hadt haeren huer uutgedient) om te Haerlem te comen metter woon; maer sijn E. vonde het geraetsaemste, sij t'Amsterdam bleef, mitsdien sij soo veel goets dede onder den armen, seggende: den armen en moghen u niet missen. Hiermede stelden sij haer dan wederom tevreden. Dese Annetgen Heyndriks, alhoewel sij soo kloek niet en was van verstant, deftich van maenieren als haer suster voornoemt, maer in de puere Godtsoeckentheyt, H. werckelicheyt, medogende barmherticheyt, met bewijs van dien in menichvuldige wercken, simpele onnoselheyt, vierige devotie: was dese die jongste immers noch soo veel als die outste suster. Zij waren malkandere een hulp jae een spoor in de duecht. Sij hadde lange jaren een oud bagijntgen bij haer wonen, ende oock lange tijt haer oude moeder, dien sij samen dienden ter tijt sij stirven. Sij dede het werk binnenshuys ende bootschappen buitenshuis; dede 't selfde met sulcken liefde ende devotie als of sij die H. Moeder Gods selfs gedient hadde. Ende dan noch alle die arme desolate menschen dien tot haeren huyse quame, ende sij ook aanbracht bij haer suster, als sij maer wist [dat] sij eenige hulpe van doen hadde van genesinge. Al vondt sij se maer bij de straet, sij sont se bij haer suster om te genesen; soodat sij ende haer suster een goedertieren strijt met malkanderen hadde; soodat de suster seyden: ick geloof niet of d'armen sullen noch uut het gasthuys van Romen tot ons coomen. Sij kregen se van alle natiën ende conditie van menschen tot haer. Ende sij seyde wederom tegens haer

suster: omdat gij mesteren cunt, soo krijch ick sooveel armen aen mijn snoer; dan blijf ick daeraen hangen. Maer alle beyden hadden sij herten vol barmherticheyt ende bewesen 't met die wercken. Jae, Annetge was soo medogende dat se niet en conde verdragen achternae, dat haer eenige miserie van haer naesten geseydt worden, als sij geen middel en hadde om dieselfde te helpen. Grote barmherticheyt heeft sij ook bewesen aen arme studenten, om dien te brengen tot die Priesterlike staet, als namentlik aen een dien ook een waerdige Priester Gods geworden is, soo door haer selven als anderen haer hulp daertoe versoeckende; 't selfde heeft sij ook ghedaen in de lichamelike wercken van barmherticheyt, de hulpe ende aelmisse van anderen hiertoe versoeckende, en heeft dicmaels hierom veel spijticheyt ende opval moeten lijden; maer [om] de liefde Gods en haers evennaesten heeft [zij] dit gaering verdragen. Socht ook d'armen na der sielen te helpen, doende haer beste om dien te brengen te kercken ende tot het gebruyck van de H. Sacramenten (welk lange jaeren qualijke te doen was, mitsdien t'Amsterdam grote vervolginge was van de Catholike ende men die armen dorst luttel toebetrouwen, mitsdien daer veel faute onder gevonden worde. Maer sij was soo goet van betrouwen, dat sij geen quaet conde sien of geloven van den armen.... Ghecomen sijnde tot den ouderdoom van drie en tachtich jaeren, is Godtvruchtelijk in den Here gerust 1639 den 22 December, t'Amsterdam in de bagijnekercke begraven."

Van het *S. Andries-hofje*, dat in zoo nauw verband staet met het Bagijnhof, treffen wij eenen regent aan. „Trijntge Pietersdochter. [1]) Dese was een eerlicke borgers dochter van Amsterdam. De vader ghenaemt *Pieter Heindrikz. Weytman;* een simpel oprecht man, seer devoot

1) L. v. Tr. Pd., † 1685. II, 237 vo—44.

tot den Goddelicken dienst, stichtich in den Tempel des Heeren, gaende precys alle sondaeghen vroech te kercken ende bleef daer in van de leste; was die *vierde regent over S. Andries-hof;* hadt grote liefden tot den armen, maer mitsdien hij door sijn coopmanschap ende neringhe veel belet hadt en conde dat soo niet uutwercken als sijn liefden wel trock. De moeder ghenaemt *Lijsbet Willems* was mede goedt Catholijk, kloek ende naerstich om haer huys in eeren te houden; dan was noch vrij wat met de werelt behanghen, ende hing boven maeten aen haer kinderen. Sij hadden samen in haer houwelick twee dochters ende eene soon. Dese Trijntge, sijnde die outste, hebben die ouders aen Godt opgeoffert als sij noch jonck was; desgelijks haer soonken, welcke in sijn joncheit seer devoot was, gaende alle sondaeghen met sijn vader te kercken, dienende die Mis; hilden sij op de studium. Nu de twede dochter ofte 't middelste kint van ouderdoom kreech ook grote begeerten om Godt te dienen (mitsdien sij dicwils te Haerlem quam bij haer suster in 't gebruik van de H. middelen). Die vader was wel te vreden dat alle sijn kinderen souden Godt dienen, ende sijn geslachte nae de werelt te niet gaen ende bij Godt groot sijn; maer de moeder conde dat soo niet verstaen; sochte in haer naecomelingen te leeven, viel dese dochter seer hart, hiel haer van Haerlem uut het gebruik van dese H. middelen, gaf haer veel wil nae de werelt; jae genoechsaem met cracht dwong haer tot het houwelik tegens haer sin, immers [1]) met een treffelick jongman dien Godtvruchtich ende stichtbaer van leven waer. Dese in de houwelicke staet sijnde, droech haer seer ootmoedich ende devoot, onderhiel dagelicx haer lesen ende oeffening of sij bijnae een maecht gheweest hadt, niet alleen door

1) Immers = altijd = ten minste.

den dach maer ook als sij wist datter eenige merckelicke statie van devotie in den hoek waer, verenichden haer daermede alsof sij daer present gheweest hadt. Sij hadde grote droefheyt in die doot van haer suster omdat sij [zelve] van de maechden croon berooft was, welk haer suster soude ontfangen, ende [zij zelve] nu soo geen gelegentheyt [meer] soude hebben om bij die maechden te comen als te vooren. Niettemin, Godtvruchtich sijnde, setten haer tevreden in de wille Gods ende met liefden tot haer man ende kinderen, terwijlen sij nu in dese staet was, om Godt ende die menschen te dienen."

„Laet ons nu coomen tot ons Trijntge Pieters", zoo vervolgt de schrijfster; doch al is het verhaal van de wijze, waarop zij eerst na menigen onspoed te Haarlem gekomen is, zeer lezenswaardig: we „souden't den leeser te lang maecken." Toch zal het hem, vertrouw ik, niet verdrieten, nog even aan een kloekelijk verdragen en stichtelijk beschreven ziekbed te verwijlen. „Alle duechden seidt den H. Bernardus sijn weduwe zonder die patiencie; alsoo niet in dese, want sij een grote patiencie heeft beoeffent, acht jaere lanck in 't verdragen onuutsprekelicke pijn van 't flerecyn, jae soo dat de leden des lichaems uuteen gingen, die senuën geen cracht hadden om die leden te houden in haer behoorlicke plaets. Lange tijt was sij, dat se haer zelven niet conde kleden ofte ontcleden, niet een boek opendoen, niet een glas drincken in haer handen houden, haer selven niet helpen maer van een ander geholpen worden; jae was geduerich als een martelers door die overgrote pijn; maer was hierover seer dancbaer; jae die minste dienstbaerheit en geschieden haer niet of se coonden't terstont met een vriendelicke dancbaerheit, soodat se seer zoet ende genoechelik was mede om te gaen; want haer conversatie en hadde geen bitterheit. Jae in haer siekten hadde een uutgerekte pa-

tiencie met sulcken vromicheit ende vrolicheit [1]), dat haer Oversten daerin verwondert was ende ook dengenen dien haer quamen besoecken. Ende dit kreech sij sonderlingh hierdoor mitsdien sij haer smorgens seer diep ende innich oeffende in 't lijen van de Sone Gods. Ende als haer pijn seer groot was, keerden haer dan soo diep in 't lijen Christi als of se met Christus aen 't Cruis genagelt was, niet achtende haer lijen."

Reeds in onder „Haarlem" ter spraak gekomen klopje *Machtelt Bickers.* [2]) Zij was echter „van gheboorten uut den vermaerden coopstadt Amsterdam van Catholycke, machtighe, rijcke ouders (woonende *in 't huis van de werelt*, in de *Wermerstraet.* [3]) Haeren vader ghenaemt Mr. *Pieter Bickers* ende haeren moeder *Maria Cornelis.* Dese sijn t'samen in haeren houwelicken staet van Godt ghebenedijt met drie soonen ende eene dochter; ende dese sijn t'samen ghestorven (buitenlants om de trubbele tijt) terwijlen haer kinderen noch zeer jonck waeren. Ende dese dochter met haer broeders sijn opgebracht bij haer moeders suster, welcke, alhoewel dese bestorven kinderen zeer rijck waeren, die niet in brootdronckentheyt of overvloedicheit heeft opghevoet, maer in suinicheit ende ghe-schicktheyt ende in de Catholycke religie. Als dese petemoey soude sterven, sprack teghen haer nicht seggende: kindt ick heb u wiecken al wat ghekort (willende daer mede te kennen gheeven, dat zij wat veel van haer tijtelicke goedt uut een goede intencie hadt wech ghemaeckt, 't geen dese, als rechte erfgenaem wesende, anders soude ghehadt hebben nae de dood van haer petemoey saliger);

---

1) Is dit, wat dunkt den lezer, niet alleraardigst gezegd? „Vromicheyt" natuurlijk te verstaan in de oudere beteekenis van moed en dapperheid.

2) Boven blz. 69—70.

3) L. v. M. B. † 2 Dec. 1624, I, 155 volg.

ende is't saecke ghij wel wilt, soo sult ghij genoch hebben. Ende dit is 't geene ick u achterlaet tot een testament, dat ghij sult zijn weinich van behoef voor u zelven. Hierdoor sult ghij veel hebben tot dienst van u evennaesten, ende noch altoos ruim uut coomen. Welcke vermaeninghe dit jonghe dochterken seer diep in haer hertgen heeft ingheprint ende achtervolcht, soo ghij hiernaemaels wil 't Godt zult hooren."

Vóórdat we echter de schrijfster laten verhalen, behoort hier plaats gegeven te worden aan eene toelichting van hare geslachtkundige opgaven. Ik vond die namelijk op verrassende wijze aangevuld in het *Algemeen Nederlandsch Familieblad.* [1]) Daarin wordt naar een oorspronkelijk handschrift, in het midden der 16ᵉ eeuw begonnen, eene genealogie gegeven van het geslacht *Blanckeroort*, uit hetwelk Machtelt Bicker van moeders zijde afstamde.

Wij lezen als volgt: „*Mechtelt van Blanckeroort* troude met *Cornelis*..... [2]) soone van Mʳ *Dirck Pauwelsz* Schepen t' Amsterdam en van *Duyfje Duyst* en wan kinderen.... namelijk *a*) *Dirck Cornelisz.*, sterff jongh, *b*) *Geertruyt Cornelisdochter*, troude den 30 November 1577 met *Gijsbert van Nesse* J. U. L borgemeester te Haerlem, soone van *Frans van Nesse* en van Maria van Adrichum Gijsbertsdr. Was een halff uyr jonger als *Frans van Nesse* syn broeder. Sij wonnen geen kinderen. Sij sterff den 22 September 1585. Hij sterff den 24 December 1611.

c) *Maria Cornelisdr* troude *Peter Bicker* J. U. L. soone van *Gerrit Bicker*. Sij Sterff 't Utrecht 1572 ende wan:

---

1) Orgaan van de Vereeniging „Het Ned. Familie-archief." Samensteller J. H. Scheffer, Bibliothecaris-Archivaris v. Rotterdam, 1883-84. N. 92—95.

2) De verdere geslachtsnaam moet gewis in het handschrift ongenoemd gebleven zijn. Mr. *Dirck Pauwelsz.* komt, zonder naderen naam, bij Ter Gouw III, bl. 387—88 als Schepen voor op de jaren 1501, 1506, 1508 en 1510, in welk laatste jaar hij overleed.

AMSTERDAM.

aa) *Peter Bicker* J. U. L. is gebooren 1560. Sterf ongetrout.

bb) *Cornelis Bicker* J. U. L. sterff ongetrout.

cc) *Mechtelt Bickers,* geestelijcke dochter te Haerlem, is gebooren 1566. Sterff den 2 December 1624. [1])

dd) *Willem Bicker,* troude *Elisabeth van Alkemade* dochter van *Willem van Alkemade* J. U. L. ende van *Anna van Leeuwen*. Hij sterff 1598; sij sterff 1599. Wan een soon *Willem Bicker,* is gebooren 1598. Hij sterff jongh den 7 July 1605."

De geslachtslijst laat zich dus als volgt samenstellen:

Mr. DIRCK PAUWELSZ.,
Schepen v. Amsterdam,
† 1510.
×
Duyfje Duyst.
|
CORNELIS DIRCKSZ.
×
Machtelt van Blanckeroort.

FRANS V. NESSE
×
Maria v. Adrichum Gijsbertsdr.

GERRIT BICKER.

PETER BICKER Gerritsz.	×	*Maria Cornelisdr.* † 1572.	*Dirck Cornelisz.* jong gestorven.	*Geertruyt Cornelisdr.* getrouwd 30 Nov. 1577, † 22 Sept. 1585.	×	GIJSBERT V. NESSE, Burgem. v. Haarlem, † 24 Dec. 1611.

PETER BICKER, geb. 1560, sterft ongetr.	CORNELIS BICKER, sterft ongetr.	MACHTELT BICKER, klopje in den H., geb. 1566, † 2 Dec. 1624.	WILLEM BICKER, † 1598. × *Elisabeth van Alkemade,* Willemsd[r], † 1599.

WILLEM BICKER,
geb. 1598,
† 7 Juli 1605.

De lezer zal bevinden dat deze opgaven volkomen strooken met hetgeen Trijntgen Jans ons verhalen zal.

---

1) „Ghecoomen sijnde tot den ouderdoom van omtrent neegen en vijftich jaeren" I, bl. 162.

De samensteller van het *Algem. Nederl. Familieblad* merkt het volgende aan: „De hier medegedeelde genealogie.... geeft aan het einde ook nog eene onbekende tak van het bekende geslacht Bicker, waarvan in 1874 in de Annuaire généalogique des Pays-Bas, van de heeren A. A. Vorsterman van Oyen en G D. Franquinet, eene genealogie in het Fransch gegeven werd."

Deze tak dan, onbekend gebleven (wijl Roomsch?), moge dus hier wat nader bekend worden gemaakt.

Het portret van Machtelt sta voorop. „Dese bruidt Christi was schoon van aenschijn, vriendelick ende aentreckende van ghesicht; mindelick en meewaerdich in haer spreecken; fray en matelick groot van statuer; iverich en naerstich in haer uutwerckinghe; kloeck en suptyl van verstant; vroom, corajues en doordringende van ghemoet; [1]) seer mangnificent ende heerlick in haer uutwerckinghe; overvloedich van Godt begaeft met tijtelick goet, soodat se hadt alle bequaemheyt die een dochter nae de werelt zoude mooghen hebben, ende noch te meerder omdat se was een bestorven dochter (ende haer muetge, [2]) welcken nae haer ouders doot haer gheweest hadt als haeren moeder, is mede ghestorven) waerdoor dese, geen nae maechschap hebbende, is veroorsaeckt om met haer broeders huis te houden (dien seer werelts waeren principael de outste broeder). Waerdoor dese gheweest heeft in veel peryckelen;.... niettemin soo veel sij conde schouden bruiloften, speelgenooten en werelts gheselschap.... Out zijnde omtrent twintich jaeren heeft aenghetrocken 't geestelicke habijt, dat t' seffens tot eender tijt; weesende den eenen sondach als een rijcke dochter

---

1) „Sij hadde oock een mandelick hert in een vrouwen lichaem" wordt gezegd bl. 160.

2) Volgens bovenstaande genealogie dus: *Geertruyt Cornelisdr* X met *Gijsbert van Nesse*, die burgemeester van Haarlem was.

ghecleet nae de werelt: was den anderen sondach als een arme maecht ghecleet soo simpel ende slecht. Ende haer oversten door 't gebodt des ghehoorsaemheyts beval dese dat se datelicke met het geestelicke habijt soude gaen door de stadt, haer selven vertoonende bij allen haer vrienden; 't geen haer geen clein verstervinghe was; maer sij was niettemin ghehoorsaem. Haeren outsten broeder, siende zijn suster in dit slechte verworpen habijt (overmits hij een wilt wereltsch jonckman was) stelden hem aen alsof hij ontsinnich gheweest hadt; liep het huis uut, zoodat se in ettelicke tijt niet en wist waer haeren broeder ghebleeven was. Ende hadt hij den Biechtvader cunnen krijgen, zoude hem wel in den officiers handen ghebracht hebben; 't welck dese jonghe Bruidt Christi geen cleene hertseer was; niettemin zij bleef Godt getrou, biddende Godt dagelicks voor de salicheyt van haeren broe· Ettelicke jaeren woonden sij noch bij haer broeders ter tijt sij alle beide [1]) stirven. Ende daernae [stierf] haeren broeders kint; soodat se erfgenaem was van alle het groote goedt..... [2])

Rontsom haer huis timmerden zij verscheide woonplaetsen daer se de arme maechden van onse vergaederinghe in liet woonen. [3]) Ghemeendelycke tweemael 'sjaers nooden sij dieselfden alle gaeder ten eten: eens in de vastenavont in haer huis, de andere mael soomers buyten op haer hofstede..... Van 't eerste begintsel af dat se geresolveert was om Godt te dienen onder de beleydinghe van den E. M^r. Cornelis Arentz heeft haer huis en goedt ten besten gheweest tot de glorie Gods, tot dienst van haeren Biechtvader ende van de maechden haer geestelicke mede·

1) De derde broeder was inmiddels getrouwd. Zie de Genealogie.
2) Reeds in 1605. Zie boven de Genealogie.
3) Daer se geen huer verwoonden, III, 131 v°.

susters, soodat dese liefhebbende Bruidt Christi menigen tijt *dese vergaederinghe in haer huis ghehadt* heeft; waertoe sij goede ghelegentheyt hadt, mitsdien sij woonden in een groot huis ende hadt een ruime liefde, ende de maechden haer oock zeer cleyn ende ootmoedich behilpen..... Maer dit viel se moeyelick, dat se ditselfde zoo heymelick ende secreet most doen, overmits haer broeder *Pieter Bicker* bij haer woonden, dien 't geensins soude toegelaten hebben, hadde hij 't gheweeten. 'T en is niet weeten watten liefde dese hadt om de vergaederinghe (welcken alsdoen een clein begintselken hadde op Bakenes....) bij haer te houden, presenterende daertoe te gheeven haer huis [1]) ende erf, ende noch andere huisen ende erven daertoe te coopen; maer en mocht dit niet verkrijgen, want haer Biechtvader een ghetuych hadt, *dat hij de vergaederinghe most stichten op Baeckenes,* onder de beschermenisse van de *H. Moeder Gods neffens wiens tempel* zij staet."

De inkomsten van hare tijdelijke goederen besteedde zij „ter eeren Gods zoo in haer leeven als nae haer doot, stichtende verscheide buersen om arme studenten op te laeten leeren, maeckende veel freie, cierlijcke ornamenten [2]) tot den tempel des Heeren, stichtende noch eenighe andere H. fondatie."

„Menige jaeren las sij alle daeghe de Priesters ghetijde nae 't uutwijse van het Roomsche brevier. Hoe veel sij oock te doen hadt: als haer den dach begaf, soo nam zij daertoe te baet den nacht. Sij was zeer wel geleert in 't Latijn, soo dat se meestendeel het Latijn conde verstaen ende oock verduytschen. Hierdoor worden haer devocie verwekt in 't leesen van diezelfde."

---

1) Dit huis lag „ver van den Hoek" (I, 263 v°.) en „bij de ouwe gracht" (III, 69 v°.)

2) Hoe „magnificent" zij den Apostolischen Vicaris Sasbout Vosmeer onthaalde, is boven reeds medegedeeld bl. 70.

Zij is „ghestorven in het camerken daer haeren Biechtvader saligher M[r] Cornelis sulcken heerlijcken revelacie ghehadt hadde van S. Bernardus ons H. Patroon, in welcke camerken sij uut devocie altoos sliep."

Merkwaardig is nog in het leven van Machtelt Bicker, hoe deze „treffelicke dochter" eene zusterlijke genegenheid betoond heeft aan hare dienstmaagd *Ariaentgen Clemensdr.* Laat ons nog even hooren, wat de schrijfster ons daarover te verhalen heeft. Het vergunt ons, menigen blik te slaan in het maatschappelijk en huiselijk leven en bedrijf dier dagen.

„Dese dochter ¹) Areiaentge is ghecoomen metter woon bij de ouwers van Machtelt Bickers, om te wesen haer dienstmaecht, voldoende datselfde seer getrouelijck, noch arbeit of moeyten ontsiende, want daer een groot huis was met veel werck, door de groote staet dien men hiel ende de rijckdome diens te meerder, ende vorder door de opstandighe van de trubbele tijt, soodat haer volck buitens lants trocken ende haer allenich het huys bevalen, wesende diemaels verselschapt met een heel deel soldaten (soo men ghemeendelijck in de grote huysen leydt in den tijt des oorlochs). Hierin was sij zoo ghetrou sorch draeghende voor 't profijt van haer volck als of 't haer eyghen gheweest hadt, soo suinich en orberlick te schicken, de schulde in te maenen; en ontsach haer geen peryckel hoe groot het was. De E. dochter Machtelt Bickers wat ouwer wordende, trock oock met haer uut de eene plaets in dander om haer tijtelick goedt te manen ende te beschermen. Ende mitsdien sij waeren bloetvrienden ende Machtelt Bickers niet en hadt vader of moeder of susters, daer se enige troost aen hadt: soo waeren dese twe met malkander als gesusters."....

¹) L. v. Ar. Cl. † 18 Juli 1629, „out sijnde omtrent 84 jaeren." 258—65.

Dat Machtelt Bicker God diende in de maagdelijken staat, „dat en zoude sij niet wel hebbe cunnen uutvoeren, hadde zij geen hulp gehadt van haer dienstmaecht, doordien zij huis hiel met haer broeders, ende de outste broeder seer wilt van leven was, hebbende een haetdy [1]) op den dienaer Gods dien sijn suster onderstant dede in 't propoost van haer maechdelicke staet.... waerdoor haer vrou daer alle dinghen op mocht laeten staen ende met minder sorchvuldicheit van uuterlicke dinghen Godt dienen."

En er viel vrij wat te doen! „Wie soude al cunne verhaelen de grooten arbeyt, waecken, braecken ende naersticheyt van dese iverighe maecht. Zij hadde dicwils en vier of vijf maeltijden op en middach te bereyden, te weten: van haer Oversten, van de maechden dien tot haeren huyse te kercke quaemen, coockende haer eeten. Op de waerlicke broeders maeltijt most zij vooral op passen; bracht dicwils noch en taeffel met volk tuys; als den eene gegeeten hadde, quaemen daer weder andere; most tot en iegelicks dienst even bereydt zijn. Dan most sij noch altemet en maeltijt of twe bereyden voor de huisliede dien haer lant pachten. Niet minder moeyten hadt se met het timmeren van de huysen, also haer vrou goede gaeven hadt om 'tselfde te ordineren ende devocie toe hadt om bequame plaetse te ordineren en te timmeren, tot dienst van haer geestelicke medesusters." Maar erger nog als de huislieden niet kwamen betalen, want dan „hadt se geen cleyne arbeyt in 't reyse, vaeren en vletten om de schulden in te maenen, wesende zoo iverich daerin datse in en dach of twe altemet nau voetsel en nam."

Dat Arieaentgen „veel oorsaecke van patiencie" had

---

1) *Haetdy*, middeneeuwsch: *haetlie*. (*Oudemans*. Woordenb. in voce).

aan Mijnheer Bicker, den wilden wereldschen jonkman, wordt ons zeer aanschouwelijk verhaald: „want de ene broer zeer wilt was, soo hadtse oorsaeck bij dach ende bij nacht; maer bijsonder van de beesten. Hij hiel veel honden ende was daer soo mal mede, als oft zijn kinderen gheweest hadde. Als dese wel ghecooct ende gebraeden hadt, meinende dat de taeffel wel versien was van spijs, soo waeren daer de honde mede wech; en soo vorder van paerden ende andere beesten; zoodat se pleech te zeggen: 't geen ick van de beeste gheleden heb is niet wel om te vertellen."

Deze trouwe dienstmaagd werd door Machtelt erfgenaam gemaakt van „alle haer goedt." Doch „verre was van haer 't gemene spreekwoort *Als niet comt tot eit: is't alle mans verdriet.* Soo niet in dese. *Als niet quam tot eit: was 't tot en iegeliks profyt ende gheniet....* Nogtans „was dit en groote verstorvenheit in haer, dat se met het tijtelicke goedt, dat haer soo overvloedich besproocken was niet alleen voor haer selven niet en gebruickte, maar ook niet tot dienst van haer vriende om die daermede te verrijcken, seggende, 't en is van mijn vriende niet ghecoomen: 't en selder oock niet onder blijven; besprak die maer elck en cleine legaet nae haer doot, en bestelde het ander ter eeren Gods in sulcken voegen als sij wist dat haer vrou devocie toe ghehadt hadde"....

En nu mag ook, dunkt mij, den lezer het zoo bevallig geschreven slotwoord niet onthouden worden. „Dese twe waerdighe maechden *Machtelt Pieters Bickers* ende *Areiaentge Clemens* waeren ongelijck van tijtelicke middelen den een arm, d'ander rijk; den eene van en slechte afcomst, d'ander van en treffelicke; den eene de meyt, de ander de vrou, soo datter uutwendich geen comparacie en scheen met malkander te sijn, maer inwendich aen duecht ende in den geest waern malkander zoo gelijck als of se een

hart ende ziel gheweest hadden in Christo. Soo dat men hieraen mach mercken, dat bij Godt geen onderscheit en is van arm of rijck, edel of onedel en slaef of vrij, maer alle die Godt liefhebben cunnen coomen tot de hoochste volmaecktheit, in wat graet zij sijn, als zij haer selven wat gewelt willen aendoen ende met de gracie Gods wercken, soo wij in dese waerdige Goddelicke maechden mogen zien."

Het leven van *Jannetgen Dirks*[1]) bevat eenige bijzonderheden, ook nog uit den „trubbelen tijt" van 1572–78: Zij was „van gheboorte van Amsterdam van eerlicke borgers. Haer vader was ghenaemt *Dirck Janzen*, haer moeder *Geert Joachims*.... Die vader was wel een goedtaerdich, nederich man, getrou voor sijn famili, maer flaeu in de Catolike religie. Maer die moeder was seer iverich in't Catolike geloof, vierich in 't gebedt. Jae 't was een verwondering dat een gehoude vrou, met soo veel uuterlike occupatie becommert sijnde, haer soo onvermiddelt en vierich in 't gebedt tot Godt conde begeven. Een boecxken van 't lijden Christi, genaemt *Faciculus mirre* oft *Bondelken van mirre* droech sij gestadich bij haer, haelden daeruut een grote smaeck ende devotie om haeren Salichmaker nae te volghen.... Sij gink bijnae alle weken te biechte (bij de *Pater van S. Barbere* t'Amsterdam, een E. heylich dienaer Gods) ontfing het H. Sacrament des Outaers met grote devotie; dede het heimelik dat het haer man niet en wist. Als haer man siek was, verporde hem tot de H. Biechte, welcken hij dede met goet beken ende leetwesen. Den Biechtvader wech sijnde, vraechden dese Godtvruchtige vrou haer man, of hij niet blijt en was dat hij gebiecht hadt. Antwoorden, soude ick niet

1) † 28 Januari 1636 in haar 62e jaar. II, 259—95.

blijt sijn; mijn docht, doen ick die hant kreech op mijn hooft van die H. absolutie, was 't off er een salvinghe daelden over mijn heele lichaem. Dese Godtvruchtige moeder, en anderde [1]) Monica, en was niet tevreden dat sij haer mans siele ghewonnen hadt, maer dede oock haer beste in haer mans susters, dien mede seer slap Catolyk waeren; vorderden daer oock seer veel in.... Als [zij] gink te *Clarissen*, om haer devotie wat te houden, ofte met die Godtvruchtige maechden te spreken van Godlike saken, meteen en aelmis brengende (mitsdien sij van de aelmissen leefden) gelijk doen ter tijt devote Catolike vrouwen voor een Godtvruchtich gebruik hadden (want het *benaut* was *mits de guseri* dat men niet en mochten te kercken gaen): als dit jonge dochterken merkten dat haer moeder daer geweest hadt ende haer niet medegenomen, was niet te vertroosten, jae rusten niet, of most altijts medegaen. Daer sijnde werden soo getrocken door die stilte en enicheit van de plaets ende door die Goddelicheit welk uut het wesen van de maechden blonck, dat het was, of sij wech genomen was in devotie ende innige inkeer in Godt, niet wetende wat dit mocht sijn, want sij noch seer jonck was. Ende in haer leste ouderdoom waeren die Godlike wesens van die maechden ofte *Clarissen* soo levendich voor haer, alsof se dien tegenwoordich noch gesien hadt. Ende als sij daer om dacht oft van sprak, gevoelden dieselfde beweging ende inkeer dien sij in haer joncheit gehadt hadde. Aldus wies dit jonge plantsoentgen op in alle Godsvruchticheit." Eenige kennis gekregen hebbende aan de maagden in den Hoek kwam zij daar „gevende haer met een Godlicken iver tot den dienst Gods in de suverlike maechdelicke staet, out

1) En anderde = eene andere.

sijnde *omtrent veertien jaeren,* [1]) hebbende maer *twemael* van haer leven *ghebiecht* ende *noyt hoochtijt gehouden,* om die benaude tijt."

Dat in het begin der 17e eeuw, toen het Broekermeer en het Buikslotermeer in Waterland bedijkt werden [2]), de Amsterdamsche katholieken daarbij op bijzondere wijze betrokken zouden geweest zijn, meende ik te mogen opmaken uit hetgeen datzelfde Leven ons te lezen geeft. [3]) „Oock [had Jannetgen Dirks] een grote droefheit om die sonden... van de Catolike, merckende dat haer die soo hooch ende gloriues setten, haer zelven inbeeldende merckelicke tijtelicke voorspoet van rijkome te verkrijgen met de *bedijckinge van 't lant van Buksloot,* seggende: Och, waertoe sijn wij gecoomen, dat ons Catholike sellen werden Princen ende Princessen. 'T is tegenwordich al men Heer voor ende nae. Sijn wij niet ouwe burgers kinderen met malkandere; weet men niet van wat afcomste? Och, dese grootsicheit mishaecht Godt. Als daernae quam een grote tegenspoet door overvloet van water [4]), soodat het scheen al verlooren te sijn, daerbij dieselfden leeden groote tijtelicke schade: sij was met een menschelicke compassie beweecht, maer weder vertroost, hopende door die tijtlicke tegenspoet soude coomen ootmoet; badt Godt daer oock herteliken om voor haer naesten." — Maar, ziet, wat vreemd geval! De schrijfster zou, met Bu*k*sloot te schrijven, ons geheel van den weg hebben gebracht; en toch ben ik weder, over *Buiksloot* heen, gekomen waar we wezen moeten. Mij schoot namelijk te binnen, dat door den Heer Archivaris *Magnin,* wonende te *Buiksloot,* in

1) In het jaar 1588 of 1589.

2) Daartoe was in 1624 door de Staten van Holland octrooi verleend. *Aardrijksk. Woordenb. d. Ned.* door *A. J. van der Aa.* II, 761.

3) II, bl. 283 v°.

4) Zooals gebeurde in 1627. *v. d. Aa* t. a. p.

De Navorscher [1]) mededeelingen gedaan waren [2]) over eene zekere indijking, tot welke vooral zekere *Trojanus de Magistris*, een zwager van Pastoor Jacob Oly, het plan schijnt ontworpen te hebben (omstr. 1642). Toen ik echter *De Navorscher* weder opsloeg, bemerkte ik, dat daar spraak is niet van Buiksloot maar van „*Butsloot in Holsteyn*." En deze plaats schijnt inderdaad hier bedoeld. „Mr Trojanus, zoo schrijft de Heer Magnin, diens vrouw, hunne kinderen en hunne aanverwanten waren rijk en streng roomschgezind." En onder de deelnemers aan de ingedijkte gronden tref ik de geslachtsnamen aan van: *Alckemade*, *Barents* [3]), *Codde*, *van Deventer* [4]), *van der Mey* [5]) en *Mr Jacob Oly* zelven, alsook *Mr Jacob Vlieger*, eenen anderen Amsterdamschen pastoor, die in 1651 stierf. Ook verkrijgt de bovenstaande mededeeling van de schrijfster in hare pen eene eigenaardige kleur, als we bedenken, dat waarschijnlijk haar eigen Heerbroer en haar zwager van zoo nabij in die „grootsicheit" betrokken waren.

— Toen de moeder van de zoo straks genoemde maagd bij haar kwam inwonen, bragt zij uit Amsterdam eene Oldenzaalsche dienstmaagd mede, welke haren dienst in het „guese" Emden gelukkiglijk ontkomen was, op goed geluk af in Amsterdam een katholieken dienst was komen zoeken, en ten laatste klopje te Haarlem werd.

Al zijn deze feiten op zich zelf van geene beteekenis, toch levert het verhaal alweer enkele trekken, die te eigenaardig zijn om onvermeld te blijven.

---

1) Deel 33, bl. 151-53 en Deel 35, bl. 633-36.

2) Die mij namelijk te pas waren gekomen voor de veronderstelling dat de Schrijfster eene zuster zal geweest zijn van den Amsterdamschen pastoor Mr *Jacob Oly*. Zie *Bijdr.* Dl. XVII, bl. 236.

3) Verg. *Bijdr.* boven bl. 141.

4) Zie *Bijdr.* boven bl. 222.

5) Zie *Bijdr.* boven bl. 145 en 210.

„*Magdaleentgen Lucas* [1]) hadt een halve suster, dien woonde te *Eemden*. Dien verstaende dat haer suster [Magdal.] noch leefden, ontboot haer daer, presenterende seer veel tijtlicke hulp ende troost, want sij van goede middelen was. Dit jonge dochterken [wees geworden] werden hierdoor omgeloct, scheydende van haer volk daer sij soo wel bij was. Voer tegens den winter daer nae toe. Werden van de suster vriendelik ontfangen; maer de vrienschap veranderden haest [weldra] in vijantschap, mitsdien de suster hert Benist was ende dese seer iverich, Godsvruchtich Catholijk; 't welk sij ingesogen hadt van de Godsvruchtige Joffrou daer sij tien jaer bij gedient hadt. Dien haer ook besorcht hadt van haer H. Vormsel. Soo groot was den strijt dien sij daer leet, soo van de suster als van de predicante of beniste vermaenders, dien sij bij haer stierden om haer te verkeren, soodat sij het huys wel uutliep, niet cunnende haer met disputeren verweren; nam dikmaels de vlucht, die perikelen schouwende. Nam haer toevlucht tot haer nicht, hoewel sij gues was. Nochtans sij en viel dit jonge dochterken niet lastich. Most hier voor 't beste haer uutvlucht neemen, want sij niet een Catholijk mensch in de heele stadt van Emden wist te vinden, om wat hooft ende troost aen te hebben. Noyt van al den tijt dat sij daer waer, en conden se met smeecken, bidden ofte ghewelt haer soo verre krijgen dat sij eens de beniste vermaeninghe soude angehoort hebben; haer met grote listicheyt aengaende, seggende: wel, hoort de vermaninge toch eens; 't geen dat goedt is neemt dat op; en het quaet laet dat loopen. Gaf voor antwoort: daer en ben ick niet wijs ghenoch toe om dat te onderscheyden. Noch van alle den tijt dat sij daer was en heeft noyt op Vrijdach of Saterdach, noch

1) Leven v. M. L., † 8 Febr. 1649. III, 225.

in de H. Vasten vlees gegeeten, wat kracht ende ghewelt men haer aendeden. Waerin sij naemaels dicmaels verwondert was van de versterckende cracht, welk sij inwendich uut Godt ghenieten; maer schreef het toe 't H. Sacrament des Vormsel, 't geen sij te vooren ontfangen hadt.... Soo haest het wat someriger worden ende de schepen nae Hollant voeren, heeft haer begeven op de reys. Hadt sij bij de suster willen blijven: soude haer na den lichaem rijckelik versien hebben van alles, want sij welvarende in tijtelicke middelen waeren; maer sij wilden liever op Gods ghenaede gaen doolen ende met haeren sueren arbeyt haeren cost winnen, als sij maer 't H. Catholike geloof mocht beleeven. De suster was zeer droevich dat sij van haer scheyden; maer sij en trok het haer niet aen, hebbende haer salicheyt liever als alle tijtlik gemack ende proffijt. Sij quam met het schip *t'Amsterdam*, niet hebbende eenige vrient of bekende daer sij haer ingank mochte hebben, ofte haer soude voorthelpen. Sij gau sijnde, verstont van twe meyses dien mede in 't schip waeren, dat sij t'Amsterdam soude gaen dienen, voor 't eerst gingen tot een besteetster; haer volgende, quam daer mede vragende of sij haer geen huur wist te beschicken, maer het mosten Catolike sijn, want sij bij geen guesen oft ketters wilde dienen. Sij raekten noch van dien dach bij een wermes wijfgen [1]) buiten, dien niet alleen Catholijk maer ook Godsvruchtich was. Sij voldede haeren dienst getrouelik. Maer mitsdien daer volk bij in huys woonde daer de man seer onrustich was, slepende sijn vrou met het haer langs de vloer dicmaels: dit conde sij niet verdragen, want sij seer medogende was".... Om kort te gaan, zij verkreeg spoedig een anderen dienst bij rijke, treffelijke, katholieke lieden, maar

1) Warmoeziers-vrouw gewis.

kon wegens zwakheid „dese dienst niet langer volbrengen. Quam metterwoon bij de Godsvruchtige weduwe *Giert Joachims*. Ende diezelfden daernae resolveerden om te Haerlem bij haer dochter *Jannetge Dirks* te gaen wonen; vraechden of sij mede wilden. Was bereydt ende ook zeer verblijdt, verhopende of sij mede die gratie van Godt mocht verkrijgen van een geestelicke maecht ende bruit Christi te worden. Welk sij ook verkregen heeft, naedat sij te Haerlem quam metterwoon, een duisent seshondert drie.

Van een ander Amsterdamsch geslacht, dat met de Reformatie van het oude geloof afviel, treffen wij eene Roomsche tak aan in *Trijntgen van Neck*, de moeder von *Anna Claes van Arres*, [1]) *of Arras*.

Desen [Anna Claesd^r] is van gheboorten van Amstelredam, van haer vaders weghen van eerlike borgers, maer slap in de Catholike relygie ende niet in Godsvruchticheyt opghevoet maer in wercken ende winnen (sijnde *koeckebackers*, de principaelste in de stadt. [2]) Van de moeders wegen van treffelike Catholike borgers, uut *de familie van S. Andrieshuys* ghesproten (wiens geslacht bij Catholike tijden waren in de wet) Maer de moeders moeder *Annetge Dirks* trouden een *Borgemeesters soon*, genaemt *Joachim van Nek*. Al dat geslacht was rijk, machtich in de wet, de stadt van Amsterdam regerende; dan allegaeder ketters, soodat het een ongeluckich houwelick waer; ende dat te meerder duerdien hij sijn goedt ende sijn huysvrouwen goedt doorbracht. Trok met haer te Hamborch buytenslant; verkreech drie kinderen in haer

---

1) L. v. An. Cls. v. Arres, † 26 Nov. 1645, III, 161.

2) Dit staat hier zóó, zou men haast zeggen, alsof in die dagen eene drukke koekbakkersnering moeilijk vereenigbaar was met eene trouwe vervulling der katholieke plichten.

houelik, een soon ende twe dochters. Stirf ketters, latende een arme bedroefde weduwe. Sij trok met haer kinderkens nae Amsterdam, haer vaderlike stadt; ghink daer wonen op een camer als een arm vrouken; won haer cost voor haer ende de kinderkens met speldewercken, niet eens haer kendelik makende aen haer vrienden (doordien sij soo eerlik was van herten). Maer Godt, dien voor de sijnen sorchdraecht, voechden dat het uutquam aen de guese vrienden, welcken haer om haer duecht beminden; hielpen haer voort in comenschap van lijnwaet, daer sij haer mede generden ende rijckelick voortquam, voedende haer kinderen Godsvruchtich ende eerlick op."

„Sij was vrij wat verslapt ende strijtbaer in de Catholike religie; maer door 't behulp van een Godsvruchtich man *Gerret Jelisz.* ende andere goede menschen, raekten te rechten; worden seer vierich ende iverich in 't H. geloof, te meerder mitsdien haer suster werde een geestelicke maecht. Verweckten malkanderen tot Godt ende die duecht.... Sij riet alle menschen te blijven in de weduwelicke staet. Ende dien haer raet volchden quamen haer Godtvruchtelike bedancken, ende dien se niet gevolcht hadden, dikmaels droeffelik beclaghen Haer kinderen voeden ze op in de Catholike relygie, welcken dieselfden ook seer pittich vatten. Alhoewel sij soo rijcken gheslacht hadden, dien haer tot groten staet ende offitie hadden cunnen brengen, wilden sij maer een weijnich in haer gheloof simuleren: geenszins niet den soon of outste dochter, [1]) maer de joncste dochter raekten aen een ketter te trouwen; 't welk dese Godsvruchtighe moeder boven

1) De lezer zal moeten verstaan: Alhoewel de van Necks zooveel rijke familie hadden, die hen tot grooten staat en hooge betrekkingen hadden kunnen brengen, wanneer ze maar enz. zoo deden dit noch de zoon, noch de oudste dochter; de jongste echter enz.

maeten swaer viel, als ook de dochter daernae, mitsdien haer ontrouicheijt geschieden, want sij hadde ghemeent hem te winnen; maer bleef opstinaet in de ketterie, soodat sij van hertseer raekten in tering ende stirf, latende een soonken achter; waertoe dese Godtvruchtige bestemoeder grote moeyten dede om in 't H. Catholike gheloof op te voeden; maer en conste door de bitterheyt van de guese vader niet te weech brengen, moetende 't verlies van de ziel met droefheyt aensien"....

„Eene sonderlinghe saecke ghebuerden in dese Godtvruchtighe weduwe. Door den ouwerdoom raecten [zij] ettelicke jaeren, soo men geseydt soude hebben, in de kintse werelt. Besonder ontginck haer [de] memorie, maer haer kennis behiel sij in Goddelicke saecken, alsook haer devotie tot het ghebruik van de H. middelen. Sij biechten noch soo wel bijnae als te vooren; maer als den Biechtvader na de biechte een woort vraechden, wist dan nergent af om te antwoorden. Sij hadt soo groten devotie tot het Hoochwaerdige H. Sacrament, soo dat sijn E. haer dicmaels gaf de H. Communi, jae ook in de leste jaeren, mitsdien haer conscientie hem bekent was goedt te sijn, alsook haer grote liefde, devotie ende verborgen verstant. Sij was soo iver na den Goddelicken dienst. Als sij eymant sach in huys dien haer [die zich] ghereet maekten om uut te gaen: vraechden terstont: sult ghij te kercken gaen? moet ick wel mede gaen; nemende haer mede. Was soo devoot in de kerk, voegende haer met devote maeniere tot elk punt van 't H. Sacrifitie soowel als eymant anders dien 't volcomen gebruik van sijn memorie ende verstant hadt; was soo vierich in 't gebedt, dat men devotie kreech dien haer sach bidden; wist ook te vertroosten die bedroefde, strijtbare menschen, niet alleen in haer tijt doen sij 't volcomen gebruik van haer verstant hadt, maer ook in 't leste, ende dit al uut een

goede ghewoonte; 't geen een verwonderinge was aen haer te sien ende te hooren, dat de Goddelike kennis ende liefde also in haer gront weselike was, ende haer ook van buyten vertoonde. Maer soo veel de werelt ende uuterlicke saecken aengink en wiste zij niet af, noch en becommerden haer in 't minste daer niet mede." Zij stierf in 1635. Over hare familiebetrekking tot den Amsterdamschen pastoor Mr. *Jacob Oly* en tot onze schrijfster, zijne vermoedelijke zuster, is reeds boven gesproken Dl. XVII, bl. 236.

Hier volge nu de geslachtslijst, waarbij eenige aanteekeningen op de personen.

JOACHIM VAN NECK
×
Annetgen Dirks.

Trijntgen 1) × CLAES HEYNDRIKSZ. VAN ARRES.	zoon.	dochter. × met een onkath.

Kinderen van *Trijntgen* en CLAES HEYNDRIKSZ. VAN ARRES:

zoon oudste, gest. „in 't bloeyende van sijn juecht, bl. 164 v°.	zoon 2) zijde-lakenkooper, × met? bl. 164 v°.	*Oetgen* 4) × met eenen Doctor. bl. 166 v°.	*Annetgen* 2) klopje in den Hoek.	*Cornelia* 3) klopje in den Hoek, later Capucinerse. bl. 166.

1) „*Trijntge van Neck*, al woondense veel jaeren bij haer bestevader, dien ketters was, ende veel ommegank hadt bij de ketterse vrienden, [het] en behinderden haer niet. Begaf haer ten houwelik met een jongman Claes Heyndrikz. van Arres, wel Catolyck maer slap in de relygie. Door haer wijsheit ende Godsvruchticheyt dede veel goets in hem ende in zijn geslacht.... Hij stirf, gebruckt hebbende sijn kerckelicke gherechten Godvruchtelijk."

2) *Annetgen* werd door hare moeder „bestelt te wonen bij haer *broeder* also die *een huys met jonge kinderen* hadt,

om daer de Godsvruchticheit te hellepen inplanten, ghetrou ende gau in de huysnering van de *sye-laecken winckel;* ende was daer in ook seer proffitich; maer Godt hadt haer gheroepen tot een hogher coomenschap."

3) Toen Annetgen eenige jaren in den Hoek was, „quam haer jongste suster *Cornelia,* resolverende om mede Godt te dienen in dese H. vergaderinghe, onder den E. Oversten voornoemt. Begon mede met een puere meninghe, ende H. iver tot Godt, maer hadt een stribbelige natuer, soodat sij veel hadt te verwinnen; gaf haer mede als haer suster tot verstervinge haer selfs ende wercken der liefden tot Godt ende haer evennaesten, soodat sij saemen stichtig leefden in de vergaederinghe." Weldra echter werden zij „seer begerich om nae Brabant te trecken om daer wat meerder te soecken [1]); welcken haer E. oversten langhe jaeren wederhiel. Mits 't sterven van haer E. Oversten een tijt bij haer twede oversten geweest hebbende, stont *de jongste suster Cornelia* soo hert aen met bidden aen ons E. oversten, als ook *Magdaleentge Cousebant,* dat sijn E. haer consent gaf samen om nae Brabant te trecken. Sij zouden samen wederom comen; noch en hadden ook anders niet in haer zin. De Catholike plaetsen doorreysende quamen te *Gent.* Die affectie vermeerderden tot de Catholike plaetsen, ende tot de orde van de *Capucinen.* Daer kregen se een out E[erw.] man, welk sij aennamen voor haer Biechtvader. Setten haer daer terneder. Noch door schrijven van haer ouders, jae van haer E. Oversten en waren van haer propoost te brengen. Leyden daer samen een penitenciael Godsvruchtich devoot leven, sijnde 't mestendeel van den dach in de

---

1) Namelijk in een eigenlijk *klooster.* Het is zeer merkwaardig, het oordeel der schrijfster te lezen (bl. 166 vo) over deze begeerte. Doch de mededeeling daarvan is hier niet op hare plaats.

kercke, hoorende menichvuldige H. Sacrifitie der missen. Op Kersmis tusschen nacht ende dach hadden ghehoort twe en twintich missen. Maer mitsdien sij het samen soo crachtich opnaemen, en costen 't de lichamelicke crachten niet verdraeghen, maer quaemen t' saemen in tering." Magdaleentgen stierf aldaar. „Ende is door haer begeerten (met privelegie) te Gent in de Capucinenkerk begraven, met het cleet van de Capucinerse, in 't jaer ons Heren een duisent seshondert" [1].... „*Cornelia* seer verswackten in haer lichaemelicke crachten. Sijnde t'Amsterdam bij haer vriende, [zich] niet wel weder cunnende begeven in de plaets van haer eerste roep [2]), noch de moeder consenterende dat sij weder nae Gent soude trecken, haer daer [te Amst.] stichtich draegende, seer devoot tot het *H. Sacrifitie der misse*, hebbende *alle dagen 't selfde in haer huis.*" Zij stierf te Amsterdam op S. Alexius avont [16 Juli] 1645.... Ende is in 't geestelicke habijt van de Capucinerse begraven, met grote toeloop van volk, dien 't selfde, sommege uut devotie ende andere uut nieuschiericheit, quamen besien (want het in dese ketterse stadt onghewoon was met soodaenigen bekledinge in de kist te leggen). Is geleyt in de nieuwe kercke in 't graf bij haer voorouwers."

4) „Daer was veel voorspoet in 't huis van haer [A. v. Arres] moeder, mitsdien Godt sijn segening gaf, dat haer nering seer vermerderden ende daerdoor haer toevloeyden die tijtelicke benedictie. Ende haer suster trouden aen een goedt pertuer, *een verstandich geleert Doctor,* welcken haer seer ghelijk waer van conditie."

Laat mij ten laatste nog vermelden, dat *Annetgen* zelve, ofschoon in de vergadering van den Hoek aangenomen,

---

1) Er is niets verder bijgevoegd.
2) Den Hoek.

wegens ziekte van hare zusters [1]) weinig te Haarlem gewoond heeft, en ook nog in hare laatste ziekte door de moeder met zich naar Amsterdam genomen werd, alwaar zij stierf 26 Nov. 1645. Nogtans werd „hier in de vergaderinge gehouden d'uutvaert als van andere onse maechden; zelfs hield de Overste Boudewijn Cats „een geestelick sermoen op de uutvaert." [2])

Eindelijk nog enkele bijzonderheden, die het geslacht *Deyman* aangaan, hetwelk reeds in den katholieken tijd leden onder de regeering telde.

„*Giertgen Isbrants Deimen.* [3]) Dese is van gheboorte van *Amstelredam*, uut een treffelick gheslacht, goedt Catholijck. Haer vader was ghenaemt *Isbrant Dirckz. Deymen;* haer moeder *Giertge Merkes*, wesende en enich kint van haer beyden. De moeder is ghestorven terwijle haer dochterken noch jonck was. De vader in 't beginsel van zijn houwelicke staet was vrij wat wilt ende rou van leeven, maer is van binnen door de gratie Gods gheraect met rou en leetwesen ende goede begeerten om sijn leven te beteren. Is hierom ghecoomen te Haerlem bij sijn suster *Margareta Dirks*, dien en geestelicke maecht was onder dese H. vergaederinge, op die tijt wanneer den Godlicken weeuwenaer Dirck Dirckz. Boggen in den Heere gherust waer, staende noch booven der aerde. [4]) Heeft hem stichtich en Godtvruchtich ghedraegen, wonende in een van de huysen van den Hoek an de straet, dieselfde beschermende; was behulpelijck voor de maechden in 't geen sij sijn dienst en hulp begeerden. Werde van Godt beproeft met en sware langduerige sieckte, hebbende

1) Ook de oudste, de vrouw des Docters was gevallen in eene „sware melancolie dien seer periculoos waer om haer selven te beschadigen."

2) III, bl. 169—75.

3) L. v. G. I. D., † Maart 1629. I, bl. 256.

4) Omstreeks 1621. Zie hierachter.

daerin veel oorsaecke van patiencie (werden daerdoor seer los van 't geen dat aerts en verganckelick was. Ende dit was booven al een groote duecht in dese vader, dat hij maer hebbende en eenich kint, dieselfde niet alleen niet en beletten in de dienst van Godt, maer haer daerin voorthilp, ende hem verblijde, dat hij soo gheluckich waer, dat hij sijn eenighe vrucht mocht Godt opofferen. Ende op sijn doodbedde beval sijn Biechtvader (de Overste van de vergaederinghe) dat sijn E. toch wilde sijn dochter aennemen met een vaderlicke affectie, om daer sorch voor te draeghen nae ziel ende lichaem, want hij se haer gheheel overgaf. Ende devotelijcke ghebruickt hebbende de H. Sacramenten, is Godtvruchtelijcke in den Heere gerust, int jaer ons Heeren 1628, op S. Ursulen dach in October [21]. De dochter Giertgen Isbrants was out omtrent seventien jaeren, doen se met haer vader tot Haerlem in den Hoeck bij haer muetgen metterwoon quam." Daar Giertgen in 1629 stierf „out sijnde omtrent vijventwintich jaeren, acht jaeren ghewoont hebbende in de vergaederinghe": zoo kwam Deyman omstreeks 1621 te Haarlem wonen.

Toen Giertgen het geestelijke habijt had aangetrokken, „t'Amsterdam coomende bij haer vrienden, hadde daerom vrij wat opvals te lijen, want sij moy was van aenschijn, jonck van jaeren, rijck van tijtelick goedt, hebbende een rijcke muetge daer se alleen erfghenaem van was. Niettemin heeft om de liefde Gods verlaeten de werelt met alle haer cieraet ende haer hemelsche Bruydegoom gedient."

De rubriek „*Amsterdam*" worde hier besloten met een paar mededeelingen uit den Katholieken tijd.

De eerste geldt het *Maagdenhuis.* [1]) „Geertruydt Jansdochter van Amsterdam heeft in haer jончeyt [wees ge-

1) L. v. G J., † 1625, oud 70 jaar. I, bl. 195.

worden] ettelicke jaeren ghewoont in 't maechdenhuys; achternae tot haeren jaeren ghecoomen sijnde is daer ettelicke tijt *de vrou* gheweest van die kinderkens, leerende dien haeren ambacht." Dit was vóór haar twintigste jaar, want „omtrent twintich jaeren" oud, alzoo in 1575, kwam zij te Haarlem metterwoon.

De tweede raakt de *H. Stede.* Van *Trijntgen Dircx Wij* [1]) wordt gemeld. „Tot een teecken dat Godt angenaem was haer grote reverentie ende devotie die zij hadde tot het Alderh Sacrament, zoo is 't eens gebuert dat zij grote pijn hadde in haer been; ende duerden langen tijt; waerdoor sij soo lam worden dat se most gaen met en kriek, ende haer geraden worde dat zij soude varen nae Amstelredam, om met devotie te versoecken ter H. Stede *'t H. Sacrament van mirakele.* Heeft dat met erwaerdicheit gedaen, niet soo seer om van 't lijden ontslage te wesen als om van 't beletsel bevrijt te sijn dat se soo niet mocht te kercke gaen; ende is van God verhoort, comende sonder krik uut de kerck."

Ten laatste, eene *Katholieke Latijnsche School* nog na de Reformatie. *Joost Cats*, Overste van den Hoek, geboren 29 Nov. 1581, was, veertien jaar oud zijnde, onder de leiding gekomen van Albert Eggius [2]), den Vicaris [„dien doen ter tijt woonden 't Amsterdam" [3]), alwaar hij Biechtvader van 't maechdenhuys" [4]) was]. „Noch maer achtien jaer out sijnde [5]) stelden [Eggius] hem t'Amsterdam in een school als meester om andere te leeren. Hadde daertoe veel gaven van kloecheyt, geleertheyt, Godsvruchticheyt, liefde, goedertierenheyt; wist de studenten

1) L. v. Tr. D. W., I, 321 v°.

2) Een cort verhael van 't leeven ons E. Geestelicke vader M[r] Joost Cattius, II, 2 volg.

3) II, 266 v°. 4) III, 134. 5) Alzoo in 1599 of 1600.

te ondergaen [1]), soodat se hem vreesden als haer meester ende beminden als haeren vader. Quamen af voort veel freye mannen. Beclaechden hem [2]) zeer, dat voor hem gheweest hadt en meester, dien hert ende straf was van conditie, waerdoor veel treffelicke borgers kinderen, dien daeronder ter schole laeghen, een tegenheyt kregen in de studi, scheyden daer uut. [Hij] wenschten daer wat eerder gheweest te hebben; soude sulks wel verhoet hebben, ende die sommegen peravontuer noch wel geestelike mannen gheworden hebben."

Iets meer over deze Latijnsche School vinden we nog elders vermeld. [3]) Boven (bl. 248) is spraak geweest van zekeren *Gerrit Jelisz.*, een godvruchtig man, die Trijntgen van Neck, de moeder van Anna Claes van Arres, weder van hare verslapping terugbracht tot vurigheid en ijver in het geloof. Welnu bij dezen zelfden Gerrit Jelisz. moeten we aankloppen om die school te vinden. „De vader [van Weyntge Gerritsdr] [4]) was zeer iverich in de Catholicke relygie, hebbende goede gave om te disputeren, die twijffelende in 't geloof te onderwijssen ende te verlichten. Mitsdien in sijn tijt t'Amsterdam seer benaut was angaende die Catholijcke religie om die vervolginge der ketteren, soodat de Priesters Gods heel verborgen mosten wesen: heeft deselfde in de twijffelende ende eerst beginnende zeer behulpelijk geweest, wel vruchten in de herten ghedaen, want doen ter tijt veel twijffelende in 't geloof waeren, dien door sijn disputacie ende onderwijssinghe geleert ende versterct worden, jae ook veel

---

1) *Iemand ondergaen* = Met minnelijk beleid iemand tot iets trachten te bewegen. *Oudemans.* Woordenb. in voce.

2) Versta: Hij beklaagde zich.

3) Leven v. *Weyntge Gerritsdr.*, † 1640. III, 41.

4) De moeder heette *Joosge Pieters.* Zij hadden „in haer houwelik twe sonen ende twee dochteren."

dien in ketterie waeren tot het H. Catholijcke gheloof ghebracht; veel jaeren, jae tot het leste eynde sijns levens hem hierin gheoeffent; den meestendeel van sijn tijt hierin overgebracht uut liefden tot de salicheyt sijns naesten, dien [d. i. welke tijd] men soude geseyt hebben notelicken waer te besteden om te winnen tot onderhout van sijn familie. Sijn huysvrouwe was een kloeke vrouwe, doende huysneringe; hadt noch een *school van latiniste studenten* in haer huys; 't welck metten eersten quaet om doen was, want de ketters sulks niet en wilden toelaten; most heymelik ende met peryckel geschieden. Waeren hierin seer behulpelijk; daer zeer veel goets door quam. De meesters waren *Mr Heyndrik Bontius* ende *Mr Jan Hollesloot.* Ende de treffelicste borgers kinderen gingen daer bij ter schoolen; trocken in de Godsvruchticheyt ende gheleertheyt."

Gewis wordt van dezen zelfden Meester Hollesloot gesproken in de Akten van het Haarlemsche Kapittel, op 14 Oct. 1631 [1]), waaruit we vernemen, dat de Proost toen bezig was, met in Amsterdam eene nieuwe Latijnsche school op te richten om reden dat Mr Hollesloot wegens ouderdom en andere bezigheden met lesgeven moest ophouden.

(*Wordt vervolgd*). J. J. GRAAF.

1) *Bijdr.* Dl. VII, bl. 176.

HET CODICIL VAN MEESTER JACOB BUYCK,

DEN LAATSTEN EN UIT AMSTERDAM VERDREVEN PASTOOR DER OUDE OF S. NICOLAASKERK.

Op blz. 428, Deel VIII van de *Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom Haarlem*, komt een afschrift voor van het bovengenoemd Codicil. Het is een gedeeltelijk afschrift van een zeer slechte 19 eeuwsche kopij van het oorspronkelijke stuk, welke berust op de Universiteits-Bibliotheek van Amsterdam. Naar aanleiding van dat gehavende afschrift, schreef ik in mijn *Meester Jacob Buyck en diens boekerij*, voorkomende in het *Jaarboekje van Alberdingk Thijm*, A° 1891, blz. 57, noot 11 „jammer dat het codicil zeer verkort is weergegeven en daar„door vele schoone zinnen mist."

Waarom de Eerw. Schrijver, mijn hooggeachte Heer-Neef en vriend Pastoor L. Gompertz z. g., die verkortingen gemaakt heeft, is mij onbegrijpelijk. Begrijpelijk zijn echter de vele fouten, welke in het afschrift voorkomen. De 19 eeuwsche kopiist heeft waarschijnlijk het origineel niet kunnen ontcijferen, en kopieerde zooals hij vermeende te lezen. Pastoor Gompertz, het oorspronkelijk stuk niet kennende, schreef te goeder trouw den niet ernstigen overschrijver gedeeltelijk na.

Door een toeval ontdekte ik het oorspronkelijke stuk in den Haag bij den Heer *A. Vorsterman van Oyen*, en kocht het aan voor het Museum *Amstelkring*, dat zich ten doel stelt: te verzamelen, te bewaren en ten toon te stellen alles wat betrekking heeft op het katholiek verleden van Amsterdam. Het merkwaardige stuk is nu het

eigendom van genoemd Museum, en derhalve voor Katholieken en belangstellenden in veilige haven.

Wij vermeenen dit belangrijk stuk hier te moeten plaatsen. Het is een monument door *Meester Jacob Buyck* zich zelven opgericht. Het leert ons den edelen balling kennen, zooals hij gedurende geheel zijn leven dacht en handelde. Hij verschijnt hier voor ons als een verheven wederbeeld van het heilig priesterschap. Van de heiligheid en grootheid van zijn levensstaat geheel doordrongen, staat hij vast in het heilig aloude geloof, gesterkt door de H. Schriften, waarvan hij de studie nimmer naliet te beoefenen. Van daar die hooggestemde, maar tevens onwrikbare moed — een moed, die zich nooit een enkel oogenblik verloochende — toen Amsterdam, de heerlijkheid van zijn woord niet wederstaan kunnende, zich de ooren stopte en hem de stad ùitdreef. Gelijk een tweede Stephanus bad hij voor zijne vervolgers, en riep met luider stemme:

Dat Christus u een blik van vrede en vriendschap gaf!
. . . .
'k Beween uw droeven val, o mijn geboortestad.

Vol priesterlijken eenvoud, achtbaar en zachtmoedig: een geleerd hoofd, niet slechts met kennis der fraaie letteren en der welsprekendheid, maar ook met een kostbaren voorraad der zuiverste en heiligste denkbeelden. Ziet daar den man, op wien wij Amsterdammers, die, Gode zij dank, den kostbaren schat van het H. katholiek Geloof behouden hebben, met fierheid kunnen wijzen en dien wij bewonderen moeten om zijn wijsheid en zijn verheven voorbeeld van zelfs-opoffering.

Nemen wij thans het codicil ter hand, en het zal ons vervullen met diepen eerbied voor de priesterlijke en edele gevoelens, welke Mr Jacob in zijn laatsten wil ter nederschreef.

Bevreesd dat zijn dood oorzaak zoude zijn van twist en tweedracht onder zijne magen en vrienden, maakt hij op zijn sterfbed, vier dagen voor zijn dood, lijdende aan de vreeselijke pest, welke destijds te Emmerik woedde, zijn allerlaatsten wil. Gedachtig aan het woord: „De mensch zoekt veel, maar één is noodig", beveelt hij in de allereerste plaats zijnen erfgenamen hartelijk aan „*d'aldercostelijxte schat, het waerachtige oprechte ende* „*Catholijcke gelove.*" Hij dankt God „*die welcke Jacob* „*lieff gehadt heeft*" voor Zijne weldaden en beveelt den Heer en den Heiligen (waaronder *Sinte Niclaes*, patroon zijner vroegere parochiekerk te Amsterdam, en *Sinte Aldegunde*, patrones zijner tegenwoordige kerk) zijn ziel aan. Dan bidt hij dat zijn vrienden hem na zijn dood „*aent Outaer Godts*" mogen gedenken, waartoe hij de noodige fundatien doet. Als de stervende voor zijn ziel gezorgd heeft, maakt hij verschillende legaten en wel „*inden eersten aen* (zijn) *eersame lieve Vader*", dan aan zijne broeders en zusters. Hier spreekt het natuurlijk gevoel van eerbied en liefde voor zijne naaste verwanten, die hem soms genoeg bezorgdheid gegeven hebben om „*d'aldercostelijxte schat*" des geloofs. Zijn broeder *Hendrik*, wiens ongeoorloofde betrekking tot zijn nicht *Lijsbeth van Dulmen*, en wiens flauw karakter hem zeker innig hinderden, werd toch ook niet vergeten. Integendeel aan *Hendrik* gaf hij zijn „*Librye*", *wesende* (zijn) *Rijckdomme ende Sin-* „*licheden*" in bewaring „*tottertijt dat hij deselven tot het* „*gebruyck van Imandt van ons bloedt die catholijck is, ofte* „*tot een ander catholijck gebruyck bekert.* [1]) *Hendrik* verdiende geenszins deze post van vertrouwen. Hij schonk de boekerij aan zijn onwettigen zoon *Jacob*, die haar na-

---

1) Bekeren = aanwenden. Zie Middel- en Oud Nederl. Woordenboek van A. C. Oudemans Sr.

liet aan zijn moeder. Deze vrouw schonk wederrechtelijk de „*Librye*" aan de stad.

Onder de gelegateerden komt voor „*Hendrick Cuyck*, „*Bisschop tot Rormundt*", die zijn schoolmakker en vriend was. Hem legateerde hij geen geld, dat steeds rollend is, maar hij schonk hem zijn „*aerde kan mettet silvere* „*lidt*, *ende mijn dagelijcxe silver*" als blijvend aandenken. Tot slot geeft hij zijne „*andere moebelen*" aan zijne verwanten om „*vredelijcken*" gedeeld te worden. Hij zondert daar echter af „*een geschildert crucifix*" dat hij verzoekt boven zijn grafstede te plaatsen. Deze schilderij stelt voor Mr Jacob Buyck knielend voor Christus aan het kruis. Zij hangt thans in het Museum *Amstelkring* [1]) onder den schaduw der Oude Kerk, waar deze voortreffelijke priester geleden en gestreden heeft.

Feestdag van den H. Stephanus 1891.

BERNARD J. M. DE BONT.

---

1) Ter wille van de juistheid van de geschiedenis ben ik genoodzaakt eene andere lezing te geven van het in bezit geraken van deze schilderij, als voorkomt in Deel 99 van het Maandschrift *De Katholiek*, blz. 112. „Amstelodamensia". De ZeerEerw. Heer B. H. Klönne zegt aldaar: „Veel „gelukkiger mocht ik slagen, toen ik kort daarna op aanwijzing van den „Heer E. W. Moes, dien ik hier tevens voor zijne welwillendheid dank „zeg, naar Emmerik reisde, om daar het portret van den laatsten pastoor „der Oude Kerk aan te koopen, en het vervolgens aan den door mij ge- „stichten Amstelkring over te doen." Deze mededeeling is historisch onvolledig. Laat mij die mogen aanvullen met de toevoeging, dat, toen mijn vriend, de Heer E. W. Moes, aan *mij* de mededeeling van zijn vondst gedaan had, wij *beiden* [de ZE. H. Klönne en ik] overlegden hoe in deze te handelen; dat wij eerst *beiden* naar Emmerik togen, en onderweg bericht ontvingen dat de bezitter van de schilderij ons niet konde afwachten; dat wij *beiden* later, nadat R. D. Klönne in overleg met mij het portret te Emmerik gekocht had, Mr. Jacob's portret aan den Vriendenkring „Amstelkring" aanboden, op voorwaarde dat, ingeval de leden van genoemden Kring de schilderij niet wilde hebben, *wij* als *eigenaars* zouden loten, wien het belangrijk stuk ten deel zou vallen. De vriendenkring, door R. D. Klönne en mij in het leven geroepen, nam echter gretig aan, hetgeen wij *beiden* te koop aanboden. Ziedaar de ware toedracht der zaak, waaraan ik nog

Onderstaand codicil is een translaat van het oorspronkelijk latijnsche stuk, en is gemaakt door *J. Gijsberti*, notaris te Amsterdam, den 16 October 1599, waarschijnlijk ten behoeve van *Hendrik Buyck*. Op de voorzijde staat *voer die Librye*, zoodat dit *een off meer openbaer Instrument* ongetwijfeld dienst heeft moeten doen in de wederrechtelijke handeling der schenking van de boekerij aan de stad Amsterdam, die, ik haast mij zulks te verklaren, in deze onschuldig is.

TRANSLATIO.

In den name des Heeren en Heylige Drievoudicheyt: Amen. By desen tegenwoordigen openbaren Instrumente zy eenen Igelycken, die tselven sullen sien, lesen ofte hooren lesen, kennelyck en openbaer dat inden Jare nader geboorte desselffs onsen Heeren Jhesu Christi duijsent vyff hondert negen ende tnegentich der twaelfder Indictio, int achste Jaere des Pausdoms onses alderheylichsten Vaders in Christo, onsen Heeren, Heere Clementis door Gods voorsienicheyt die achste paus van dien name; des Saterdachs, wesende den vierden dach vanden maent September s'avonts tusschen acht en negen uyre of daer omtrent nade nieuwe styl, In presentie myns Openb. notary en der getuygen naergenoemt, als tot sulcx specialycker gebeden ende versocht persoonlyck gestelt zynde, D'eerwaerdige ende discrete Heere Mr Jacob Buyck, Canonick van sinte Maertens kercke binnen Embrick ende pastoor vande sinte Aldegundis kercke aldaer, onder het Bisdom

---

moet toevoegen dat de „Amstelkring" gesticht is, volgens akte Juni 1887, door de navolgende Heeren, alphabetisch gesteld: Bern. J. M. de Bont, Jos. Th. J. Cuypers, Mr. W. P. A. Hellegers, B. H. Klönne, Mr. Arn. C. M. Leesberg, C. J. J. Schmitz, Mr. A. M. A. Smits, J. T. M. Sterck en J. B. Westerwoudt.

van Utrecht. Beginnende sieck te werden ende overdenckende (soe hy seyde) zyns Levens eynde hem geheelycker onbekent te sijn ende datter niet zeeckerder is als de Doodt ende niet onseeckerder als d'uyre vandien. Mitsgaeders hierenboven considerende ende in sijn herte overwechende de vermanige vanden propheet, die daer seyt, beryt u huys want gy sult sterven, is hy gebleven by syn eerste testament by hem Anno xv^c vier ende tnegentich opte tweeden Septembris gemaect daer by voegende in plaetsen ende onder t'recht van codicillen, ofte Liste vuyt saecken des doodts, ofte soe sulcx alderbest bestaen mach, tgunt van woorde tot woorde hier nae volcht. Hoe wel het een Christen mensch, diewelcken door Christum die hemelsche ende eewige goeden belooft ende bereyt syn weynich betaemt veel becommert te syn metten wereltsche en verganckelyke goeden, die welcke mette sterfflycken mensche vervallen en vergaen, hoe wel oock mijne goederen cleyn ende weynich syn, seulcx dat ick myn schaeme soude int lange ende breet daervan te disponeren ende testament te maecken, nochtans omme die kostlycke gewoonte vandien enne omme te verhoeden onder mijn vrunden alle twist ende tweedracht, die welcke door myne onbedachtheyt ende curieyseyt nae myn doodt soude mogen verrysen, disponere ick soberlyck ende weynich van myne armoede: In den eersten naelatende en hertelycken bevelende mynen Erfgenamen d'aldercostelycxte schat het waerachtige oprechte ende Catholycke gelove, sonder het welcke niemant, gelyck die Apostel seyt, Godt mach behagen. In welck gelooff ick door Godts sonderlinge weldaet (die welcke Jacob lieff gehadt heeft) gebooren, gedoopt ende opgevoet ben. Welck gelooff ick oock tot noch toe met Godts gratie voortgeleert, voorgestaen en gepredict hebbe, ende waerinne ick nu, (den Heere sy Loff) gaerne sterve, beveele ick de selffden

Heere ende de heylige Maget Maria, Sint Jacob den Apostel, Sinte Barbara, Sinte Niclaes, Sinte Aldegunde, ende alle Heyligen ootmoedelycken myn lichaem, het welcke op dat ick spreecke mette Heylige monica de moeder van Sinte Augustinus, (de welcke oock in Ballingschap starff) begraeff daert uluyden dan gelieven sal, doch inde kercke die ick onwaerdich gedient hebbe ende weest daermede int minste niet becommert. *Begerende dit alleene*, dat ghy mynder, als ghy aent Outaer Godts zyt wilt gedencken, Versoecke daeromme ende bidde dat alle die Vicarissen ende priesters van dese kercke terstont nae dat myn Zyele vuyt myn lichaem verscheyden sal syn vyff daegen achtereenvolgende voor myne zyele het Sacrifitie der missen devotelyck doen, maeckende liberalycken een igelyck van heurluyden een Daelder. De kercke van Sinte Aldegunde maecke ick twee Engelsche Rosenobels eens, terstont te betalen, voorts legatere ick myn Aldereerwaerdichste Bisschop van Utrecht, zulcx als myn eerste testament medebrengt, de voors. kerke van Sinte Marten legatere ick alsulcke zestien Dalers als Heer Coenraet Hardenburch z. g. myn schuldich is, Heer Engelbert van Hoen schelde ick alle die schult quyt, die hy my schuldich is. Van gelycken schelde ick oock om Godts wille ende vuyter harten quyt alle de schulden, tsy gelt off vruchte, die ick dese stede ende int Dorp van Vrapselt vuytstaende hebbe, vuytgenomen de schult van vruchten deses Jaers van myne prove, die my t'capittel moet betalen, die welcke ick niet quyt schelde. Voorts legatere ick inden eersten myn Eersaeme lieve Vader Cornelis Buyck zeeckere goude penningen, die ick met myn Eygen handt by specio geschreven en onder die hant ende bewaeringe van Wessel Cornelisz. bestelt hebbe, hierenbove legatere ick mynen broeders ende susters offe derselver dochteren ende zoonen by staecken,

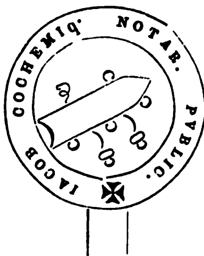
in selver plaetsen, elck hondert carolus guldens eens, oock legatere ick myn Moye Margriet ende D'eerbare Weduwe Gerritjen Jansdr. van Zanten elck vyftich gelycke guldens, legatere noch d'eerwaerdige Heere Hendrick Cuyck, Bisschop tot Rormundt myn aerde kan mettet silvere Lidt, ende myn dagelycxe silvere lepele. Item legatere Heer Jan Heutingen vyff en twintich Carolus guldens als voorens eens. Item legatere den Eerwaerdigen Pater Hasius, Rector van Jesuiten, twaelff Malderen Rogs hem bekent, om by enden onder de Jesuiten ende arme studente nae syn goet duncke vuyt te delen. Item legatere den Susteren van Sinte Cecilien int cleyne Convent tot Calcar twee engelsche rosenobels eens, item legatere den Eersamen myne lieve Heeren ende neven Wessel ende Claes Corneliszoon dese beelden te weten den voorsz. Claes twee beelden op doeck geschildert t'eene wesende een Crucifix en t'ander een Ecce Homo. Ende den voornoemde Wessel het groote beelt vande Heylighe Maget Maria hangende in myn camer tegen den muyr, mitsgaders een iegelyck van heur beyden vijff engelsche Roosenobel. Ende daerenboven aen elcx dochtere Marritgen en Aechtgen elck een gouden Engel, item legatere myn dienstmaecht Lutgert tien Dalers eens met myn huyck, item legatere Barent pietersz. myn coster van dese kercke thien Dalers eens, item legatere het weeshuys tot Embrick twintich Dalers ende het Gasthuys een Engelsche rosenobels eens, item legatere den Crucebroeders twee engelsche rosenobels eens, myn Librye mit alle myn boecken, wesende myn Ryckdomme ende sinlicheden, beveel ick geheelycken zonder datter eenich boeck aff verdwaelen sal mogen, myn broeder Hendrick, tottertyt dat hy de selven tot het gebruyck van Imandt van ons bloedt die Catholyck is, ofte tot een ander catholyck gebruyck bekert. Voorts alle myne

anderen goederen ende moebelen, Late ick omme onder myn Vader, broeders ende susters vredelycken gedeelt te werden, vuyt geseyt een geschildert Crucifix op myn slaepcamer hangende, welck ick begere dat op myn Graffstee beneffens het Graffschrift, dat ick selffs gemaect hebbe opgehangen sal werden, item legatere noch de schrijver van dit tegenwoordige testament Jacob Cochem een engelsche rosenobel eens, stellende voorts van dit ende myn voorgaende testament tot ontwyfelycke en waerachtige executeurs heer Jan Huybertsz., Vicaris van Sinte Aldegunde kercke alhier, heer Wessel Licentiaet, ende Claes Cornelisz., broeders en Willem Boirstetter, alias Boitswyler, Schepen tot Embrick, legaterende een yder vande selve executeuren een Engelsche Rosenobel eens, voor heurluyder neersticheyt, van alle twelck voorsz. staet, begeerde die voornoemde Heere Testateur hem van my openbaer Notaris gemaect te werden een off meer openbare Instrumenten inden bester forme ende de selve by syn voorgaende Testament gevoecht te werden. Aldus gedaen binnen Embrick int Landt van Cleeff ten huyse vande voorsz. Testateur, Inde Jaere Indictie, pausregeringe dach, maent, uyre, plaetse als boeven, Int bywesen van geleerde, eersaeme ende discrete mannen, heere Wessel, Licentiaet ende Claes Cornelisz., gebroeders, Arnolt van Lintelo, Dirck Papff ende Barent Pietersz., coster, getuygen van goeden gelove hiertoe sonderlingen versocht en gebeden. Ender stont noch geschreven: Ende also ick Jacobus Cochemius, Notarius publicus ende geswoore schryver van het Aertschdiakenschap tot Embrick, onder de maeckinge van dit Testament, Institutie van Erfgenamen, stellinge van Executeurs, ende alle tgunt voorsz. is, alst aldus geschiede, mede beneffens de bouvengenoemde getuygen zelff present ben geweest. Ende alle tselve gesien ende gehoort hebbe also geschiede ende

IN NOTAM genomen, hebbe ick dit tegenwoordigen openbaere Instrument daervan gemaect, geschreven, gepubliceert ende in dese publycke forme gebracht mitsgaders tselve, als daer toe versocht en gebeden synde, tot meerder vasticheyt en te oorconde van alles wes voorsz. staet met myn gewoone teecken, naem en bynaem geteekent. In Margine mitsgaders iegelyck van heur beyden een engelsche Roosenobel.

Accordeert in effective substantie mette principale Codicille weesende geschreven in latynsche tale en by den voorsz. Notaris, met dit uytstaen̄ teecken.... becrachtigt. By my ondergesz. binnen Aemstelredam openbaer geadmitteert Notaris desen XVI Octob. A° XV^c negen en negentich.

J. GIJSBERTI, Notar. publ.
1599.

Deus mihi Spes.

HANDSCHRIFT

VAN WIJLEN DEN ZEER EERW. HEER

J. F. SEM,

van 1820-1843 Pastoor der St. Jacobs-parochie te 's GRAVENHAGE.

Reeds sedert geruimen tijd dacht ik er over, het belangrijk en uitgebreid Handschrift, dat hier volgt, en welks origineel tot het Bisschoppelijk Archief van Haarlem behoort, door den druk meer algemeen bekend te maken. De HoogEerw. Heer Mgr Vregt, z. g., door wiens welwillendheid het in mijne handen gekomen was, en wiens raad ik had ingewonnen, oordeelde, dat er niets tegen was, dit plan ten uitvoer te brengen, maar gaf mij tevens te kennen, dat er geen mogelijkheid bestond, het in de *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem* geplaatst te krijgen, wijl dat Tijdschrift binnen korten tijd niet meer verschijnen zou. Deze omstandigheid heeft de uitvoering van mijn voornemen vertraagd, en na eene bijdrage onder het opschrift: *Naam- en opvolgingslijst der Eerw. Heeren Pastoors van de St. Jacobs-parochie te 's Gravenhage* in het *Haagsch Jaarboekje* 1892 geplaatst te hebben, – welke bijdrage grootendeels als een compendium van dit Handschrift beschouwd kan worden, – was ik reeds half besloten het daarbij te laten en de uitgave *in extenso* nu verder maar in de pen te houden. De gelukkige afwending echter van het gevaar, dat de *Bijdragen enz.* bedreigd had en het vereerend verzoek, mij onlangs door de Redactie van dit Tijdschrift gedaan, heeft mij doen besluiten het werk van Pastoor Sem, dat reeds, gelijk uit de *Voorrede* zal blijken, door

hemzelven voor den druk bestemd was, eindelijk tot zijne bestemming te brengen. Hier en daar zal er een kleine aanteekening van mij zelven als noot worden bijgevoegd. Om alle verwarring te voorkomen zullen de noten, die van den schrijver zijn, met een letter van het Alphabeth, de mijne met een cijfer worden aangewezen. Spelling, stijl, zinsbouw en spreekwijze blijven geheel onveranderd. Alleen in zeer enkele gevallen, waar blijkbaar een schrijffout is ingeslopen, heb ik gemeend eene verbetering te moeten aanbrengen.

P. ZWART.

OPVOLGING

DER PASTOORS VAN 'S GRAVENHAGE, VAN DE STICHTING DER PAROCHIE-KERK NA DEN EERSTEN AANLEG DEZER STAD AF, MAAR BIJZONDERLIJK NA DE ZOOGENAAMDE HERVORMING, TOT OP DEN HUIDIGEN DAG TOE.

Uit echte stukken bijéénverzameld en aan de Roomsch-Katholijke ingezetenen dezer stad opgedragen, door:
J. F. SEM, R. K. Priester.

VOORREDE.

Door aanschrijving van Kerkelijk gezag in de verpligting gedrongen om de namen en het tijdsbestek, zooveel mogelijk, op te sporen der Pastoors van 's Gravenhage, welke den ZeerEerw. Heer A. van der Sluys waren voorgegaan, kwam ik door dezen arbeid in de stellige verzekering 1° dat, ondanks alle stormen van Godsdienst en Staat, de opvolging der Pastoors dezer stad onafgebroken was bewaard gebleven, hetwelk gewis een zeldzaam verschijnsel is op den gezichtkring der Hollandsche Zending en dit vooral in den Haag, het brandpunt dier allerge-

weldigste vervolging, welke zoo lang heeft gewoed, en waardoor men niets minder beöogde, dan den R. K. Godsdienst in deze landen geheel en al te vernietigen. – Ten tweede: dat eene buitengewone schikking der goddelijke Voorzienigheid zigtbaar zich doet opmerken in de Pastorie van 's Gravenhage onafgebroken van zulke mannen te voorzien, die, schoon meer dan andere Pastoors aan allerhande vervolging blootgesteld, zich echter steeds met de onverwinbaarste standvastigheid en onkrenkbaarste getrouwheid gedragen hebben. – Ten derde: dat alle R. K. ingezetenen van 's Gravenhage, na God, aan deze Pastorie voornamelijk het behoud des geloofs te danken hebben. Had een enkele Pastoor van 's Gravenhage gezwicht of eenigzins gewankeld, zoo zouden er voor den godsdienst in deze landen de treurigste gevolgen uit ontstaan zijn.

Deze ontdekkingen stemden mijn hart tot zulk een gevoel van verwondering en dankbaarheid jegens God, dat ik het verlangen niet kon onderdrukken, van deze mijne gemoedsbewegingen door de drukpers aan mijne geloofsgenoten mede te deelen. Immers *eerlijk is het Gods werken te verkondigen en te roemen* (Tob. 12, v. 7).

Mozes, die uitverkoren leidsman van Gods volk, wist geen beter middel om hetzelve tot dankbaarheid, tot ijver voor, en tot getrouwheid aan den godsdienst op te wekken, dan hun steeds de weldaden door God hun bewezen te herinneren, en de bijzondere liefde en zorg, welke Hij voor hen gehad had, onder het oog te brengen. Dienzelfden weg sloegen na hem al de Profeten in, en meer bepaaldelijk tot ons oogmerk, de Profeet Isaias, die hen tot hunnen oorsprong wees, en hun toeriep: *Hoort mij, gijlieden, die de geregtigheid volgt en den Heere zoekt, let op de steenrots, waaruit gij gehouwen zijt.* (Is. 51, v. 1). Deze steenrots is Abraham, die bij eene rots, om zijne standvastigheid in het geloof, wordt vergeleken. Heeft

God nu, om voor Zich een talrijk geloovig volk uit Abraham te verwekken hem zulk eene bewonderenswaardige standvastigheid door Zijne genade ingestort, zoo heeft het Gode behaagd, geen mindere bovenmenschelijke standvastigheid aan de Pastoors van den Haag, het gezigtspunt, waarheen iedereen in dit land zijne oogen wendde, te verleenen, ten einde niet alleen het geloof bij die weinigen, welke getrouw aan den waren godsdienst waren gebleven, te behouden, maar ook om uit hen eene talrijke menigte van geloovigen te doen voortspruiten.

Dit alles, Roomsch-Katholijke ingezetenen van 's Gravenhage, zult gij door het lezen van hetgene hier voor u geschreven is, zelve ontdekken. *Dankt dan den God des Hemels en looft Hem in tegenwoordigheid van alles wat leven heeft, dat Hij zijne barmhartigheid aan ulieden bewezen heeft.* (Tob. 12, v. 6). Het zij zoo!

OPVOLGING

DER PASTOORS VAN 'S GRAVENHAGE, VAN DE STICHTING DER PAROCHIEKERK, NA DEN EERSTEN AANLEG DEZER STAD AF, MAAR BIJZONDER NA DE ZOOGENAAMDE HERVORMING, TOT OP DEN HUIDIGEN DAG TOE.

Hoort mij gijlieden, die de geregtigheid volgt, en den Heere zoekt, let op de steenrots waaruit gij gehouwen zijt. — Isaias 51, v. 1.

De Abt van Middelburg, van de Orde van den H. Norbertus, anders genaamd van de Premonstreiten of Norbertijnen, had het regt, om den Pastoor en de Kapellanen van 's Gravenhage uit de leden van zijne Orde te benoemen en aan te stellen *a*), zoodat van de stichting der St. Jacobs- of Parochiekerk van 's Gravenhage af,

---

a) Hist. Episc. p. 2. Not. Middelburg.

tot aan de zoogenaamde Hervorming toe, alle Pastoors en Kapellanen dier kerk, welke elkander zijn opgevolgd, tot de orde der Premonstreiten behoorden.

De naamlijst der Pastoren dezer Parochiekerk tot aan de Hervorming, zooals dezelve hier volgt is overgenomen, uit de beschrijving van 's Gravenhage, door Mr Jacob de Riemer, 1ste deel, 6de hoofdst.

Jaartal.

1311. – Broeder Hughen, Parochiepape in die Hage. [1])

1403. – Heer Jan Vos, cureit van der Haghe. *a*)

1420. – Heer Jan Jacobsz., Priester Canonik tot onzer Vrouwen-clooster in Middelburch en cureit nu in der Hage.

1431. – Heer Willem Braems, cureit in der Parochien van der Hage.

1440–1443. – Heer Cornelis Allaertszoon, Kanonik in onzer Vrouwen-clooster in Middelburch en Parochypaap in den Hage, werdende in een latijnschen brief genoemd: Curator Ecclesiae Parochialis in Haga-Comitis. [2])

1450–1469. – Heer Pieter de Rijke of Pieter Rijk, priester Canonik des voorsz. convents en cureit van de Parochykerk in des Gravenhage.

---

1) Vermits de parochie van 's Gravenhage onder de Grafelijke regeering van Floris V is opgericht, zou deze de eerste pastoor van den Haag kunnen zijn. In dit geval echter moeten wij hem in 1311 reeds eene bediening van verscheidene jaren toerekenen.

a) Tusschen Broeder Hughen, in het jaar 1311 en den Heer Jan Vos in 1403 bestaat eene gaping van 92 jaren. Het spreekt van zelf dat er meer Pastoren in dit tijdvak geweest zijn, doch wier namen onbekend zijn gebleven of door de Riemer over het hoofd gezien.

2) Men zou geneigd zijn deze jaren 1440—1443 zoo op te vatten, alsof daarmede den juisten duur der pastoreele bediening van pastoor Allaertszoon is aangegeven. Evenwel zou men zich hierin kunnen vergissen. Bij den volgenden naam toch geeft de Riemer denzelfden vorm van tijdsbepaling: 1450—1469, hoewel het zeker is dat pastoor de Rijke eerst in 1475 „*midts zijnre outheit, crancheit ende onuermogentheit*" zijne bediening heeft neergelegd. Zie *Bijdr.* v. d. Gesch. v. h. B. v. H., II, pag. 236.

Jaartal.

1476. – Was Heer Willem capellaan in den Hage.

1482. – Heer Paulus Gerritsz. van Heusden, cureit van de Parochiekerke van den Hage. [1])

1487. – Was Heer Johan Moeijekint eeuwig Vicaris van deze kerke.

1508. – Heer Nicolaas Baldewynsz., priester, Kanunnik van het klooster van de Lieve Vrouw in Middelburch, en pastoor van de St. Jacobs-kerk in den Hage. [2])

1524. – Mr Johan van Duivenvoorde, pastoor van de Parochiekerk van den Hage.

1542. – Broeder Huybrecht Bijl, pastoor, en 1545 tegelijk Memorie-meester van de kerke van den Hage. [3])

1556. – Heer Jan Harmensz., pastoor van de Parochiekerk in den Hage.

1570. – Mr Vincent Hugo.

1577. – Heer Vincent Muloc, pastoor van St. Jacob en oudste kanunnik van Middelburch. [4])

Tot hiertoe Mr Jacob de Riemer, in zijne beschrijving van 's Gravenhage. [5]) Bij hem vindt men ook aangetee-

1) De onmiddelijke opvolger van pastoor de Rijke en dus reeds in 1475 tot pastoor benoemd. Vgl. noot 2, vorige bladz.

2) Deze was nog in bediening ten jare 1514.

3) Deze komt ook nog voor in 1548.

4) Voor deze twee laatste namen schijnt men éénen persoon te moeten nemen, t. w. Vincentius Hugonis Muloch of Muloc.

5) Wij zijn in staat deze lijst nog aanmerkelijk aan te vullen en misschien wel compleet te maken :

1326. Colin. Zie *Bijdr.* enz. I, pag. 71—73.

1343 of 1344. Henricus Essen of Rense. Zie *Bijdr.* t. a. p.

1347. Raes. Zie *Bijdr.* t. a. p.

1362. Henricus Hannaert. Zie *Bijdr.* II, pag. 416.

1373 of 1374. Doedyns. Zie *Bijdr.* I, p. 71—73.

1400. Stevens. Zie *Bijdr.* t. a. p.

1497. Jan Huygensz. Zie *Bijdr.* II, pag. 416.

1529. Mr. Willemsz. Zie Oudh. en Gest. van Delft en Delfland enz.

kend de uitstekende voorregten, welke de pastoors van 's Gravenhage bezaten. Gemelde Heer de Riemer schijnt eenigzins verbitterd te zijn op het groote, het aanzienlijke, het genoegelijke, hetwelk de pastoors van den Haag genoten. Daar echter de Pastoors van den Haag vóór de Hervorming, toen de geestelijken om hunne menigte, gemakkelijker hunnen post konnen nederleggen, er vrij korteren tijd verbleven, gelijk uit het derzelver tijdrekening blijkt, dan na de Hervorming, toen zij, uithoofde van gebrek aan priesters, verpligt waren te blijven, zoo moet men daaruit besluiten, dat vele pastoors toch voor al dat fraaije en genoegelijke, niet teruggehouden zijn, om hunnen post, wanneer zij konnen, liever neder te leggen, dan denzelven te behouden. Wat toch hiervan de oorzaak geweest zij, willen wij liefst niet onderzoeken, maar dit aan diegenen overlaten welke met kennis van zaken kunnen nadenken en oordeelen.

De Heer Vincent Muloc was de laatste pastoor vóór de Hervorming, en werd allerwaarschijnlijkst in den jare 1578, toen 's Prinsen volk den Haag voor den tweeden keer innam, zonder er wederom uit te trekken, uit de groote of Jacobskerk, even als de Prior en de Predikheeren destijds uit de kloosterkerk, gejaagd. Hij stierf in het jaar 1585 omtrent de helft van de maand Mei. *a*)

Van 1585 tot 1605 is allerwaarschijnlijkst de Heer Sarboldus Vosmeer de opvolger geweest van den Heer Vincent Muloc in de pastoreele bediening van den Haag.

De Heer Hugo van Heussen, schrijver van Batavia Sacra, den dood van den Heer Vincent Muloc gemeld hebbende, laat onverwijld daarop volgen: *Verders wordt als pastoor van den Haag vermeld Engelbert Kenniphove.* Wie zoude, dit oppervlakkig lezende, niet in den waan

---

a) Zie Batav. Sacra. Decan. Delflandiae.

komen, dat Kenniphove den Heer Vincent Muloc onmiddelijk ware opgevolgd? Edoch de zaak beter inziende vindt men eene gaping van twintig jaren tusschen den dood van den Heer Vincent Muloc in den jare 1585, en de komst van den Heer Kenniphove, als pastoor van den Haag in den jare 1605. – Zijn dan, gedurende den tijd van twintig jaren, de Katholieken van 's Gravenhage, die zich in het geloof standvastig hadden gehouden, geheel verlaten gebleven, en is er niet een priester geweest, die de herderlijke bediening, als pastoor over dezelven, gedurende dit tijdvak in stilte heeft waargenomen? Ziedaar eene vraag, welke niet moeielijk is om op te lossen, indien men, alvorens de oorkonden, die aanwezig zijn, te raadplegen, opmerkt: dat men in die duistere tijden, waarin alle godsdienstoefening den Katholieken ten strengste verboden was, geene middagklaarheid moet zoeken, maar zich bevredigen met eenige lichtstralen, die ons het spoor aanduiden, om eenen geestelijke te vinden, die aan het hoofd der 's Gravenhaagsche Katholieken staat, zich alhier in stilte ophoudt en ter sluik zijne bediening waarneemt. Vinden wij zulk eenen man, dan treffen wij gewis in hem den onmiddelijken opvolger aan van den Heer Muloc, als pastoor van den Haag. Nu, deze man is de Heer Sasboldus Vosmeer. Het overlijden van den Heer pastoor Muloc in het jaar 1585 gemeld hebbende, maakt hij, die daarna van 1603 tot 1605 toe, wanneer hij de pastoreele bediening niet langer op zich kon nemen, hemel en aarde schier beroerde, om Kenniphove als pastoor van den Haag te verkrijgen, geen het minste gewag, om aan den overledenen Muloc eenen opvolger te geven. Dit was toch uitsluitenderwijze zijne taak, zoo hij zich zelven in den Haag niet vestigen wilde om de pastoreele bediening uit te oefenen. Hij was immers in den jare 1580 reeds aangesteld door den Pauselijken Nuntius als Vicarius

Generalis van het Bisdom van Utrecht, waaronder den Haag hoorde, en in den jare 1583, schier twee jaren vóór den dood van den Heer pastoor Muloc, als Vicarius Apostolicus van de Vereenigde Nederlanden, door Paus Gregorius XIII. Evenwel, in stede van eenen anderen tot opvolger van pastoor Muloc aan te stellen, ziet men dat hij zich sedert dien tijd niet meer verschuilt in zijn ouderlijk huis, te Delft, waarvan hij geboortig was, maar in den Haag, in het huis van den Heer de la Torre, Heer van Valkenisse, welk huis stond aan de noordzijde van het Westeinde, niet verre van de Vleersteeg, van eene groote uitgestrektheid, doch thans vernietigd, en in verscheidene woonhuizen verdeeld. De HoogEerwaardige Heer Jacobus de la Torre, Aartsbisschop van Ephese, en Vicarius Apostolicus der Vereenigde Nederlanden, deelt zelf ons dit berigt mede, en voegt er in zijn Roomsch verhaal over den staat der Hollandsche Zending bij, dat Sasboldus Vosmeer, toen hij in den jare 1602 *a*) door Prins Maurits gezocht en vervolgd werd, zich in den Haag, binnen het huis zijner ouders verschuilde, en beroemt zich, dat hij zijne opvoeding in godsdienst en deugd aan het onderwijs van gezegden Vosmeer is verschuldigd, en ook door hem in zijne kindsheid, in zijn ouderlijk huis, in den jare 1611 gevormd is geworden. In het jaar 1591, den 14en Augustus, werd Vosmeer door Koning Philip den tweeden als Graaf van Holland, benoemd tot Deken van het reeds verstrooide Kapittel van de Hofkerk te 's Gravenhage, in plaats van den overledenen Martinus Duncanus. Door Prins Maurits in 1602 voor altijd uit Holland, Zeeland en Vriesland gebannen, en van al zijne goederen beroofd, nam hij de wijk naar Rome, waar hij, op verzoek van den Aartshertog Albertus, die des-

---

a) Dit vonnis is gedagteekend, den 30sten Mei 1602. Zie Bat. Sacr.

tijds in Brabant het bewind voerde, door Paus Clemens VIII, den 9[en] September, tot Aartsbisschop van Philippe benoemd, en den 22[en] derzelfde maand als zoodanig gewijd werd. Uit Rome, met de Aartsbisschoppelijke waardigheid bekleed, teruggekeerd, zich als gebannen in Holland niet kunnende ophouden, hield hij meestendeels zijn verblijf te Keulen. Vandaar wendde hij alle mogelijke moeite aan, om Engelbertus Kenniphove, die op verre na geene genegenheid toonde, om pastoor van den Haag te zijn, te overreden, dien post te aanvaarden, waarin hij dan ook slaagde. Door onbeschrijfelijke werkzaamheden en vervolgingen in het geestelijk bestuur der Vereenigde Nederlanden afgemat, overleed hij te Keulen, den 3[den] Mei 1614 in groote achting van heiligheid, welke zelfs, zoo men schrijft, door wonderwerken na zijnen dood is bevestigd geworden. *a*) Het is zeer vermoedelijk, dat Sasboldus Vosmeer, de pastorie van den Haag bedienende, door andere geestelijken geholpen is geworden, doch hunne namen zijn ons onbekend, en staan, gelijk wij hopen, in het boek des levens. — Als pastoor van den Haag volgt nu:

Engelbert Kenniphove, een Hagenaar, Licentiaat in de Godgeleerdheid te Leuven, en daarna Hoogleeraar in de Godgeleerdheid in de Abdij van Everbeur. Terwijl hij aldaar de Godgeleerdheid leeraarde, werd hij reeds in het jaar 1603 door den Hoog-Eerwaardigen Aartsbisschop Sasboldus Vosmeer, aanhoudend uitgenoodigd om de pastorele bediening van den Haag aan te nemen. Kenniphove, die in geenen deele hiertoe kon besluiten, zich voorstellende dienstiger te wezen daar, waar hij zich bevond, voor het algemeene welzijn, dan in den Haag,

---

a) Bat. Sac., Hoynck van Papendrecht, Hist. Eccl. Ultr., Mozzi, Storia delle Revolutioni della Chiesa d'Utrecht.

zocht de zaak op de lange baan te schuiven; doch uit gehoorzaamheid gedwongen, kwam hij in zijne geboortestad terug, werd als pastoor van den Haag, en tevens als Aartspriester van dit gansche distrikt aangesteld, in den jare 1605.

In de oorkonden van verschillenden aard, die voorhanden zijn, wordt hij even als zijne voorzaten vóór de Hervorming, pastoor van den Haag, pastoor van de Hagenaars, genoemd. Hij zelf schrijft zich in zijn doopboek: Pastor Hagensium, welken titel en welke regten al zijne opvolgers na hem hebben overgeërfd; zoodat door de zoogenaamde Hervorming, hoezeer de pastoor van den Haag uit zijne kerk is verjaagd, nogtans de opvolging der pastoors niet is afgebroken geworden.

Volgens het eigenhandig doopboek van Kenniphove, is het eerste kind door hem gedoopt den 14 Julij 1605 en het eerste huwelijk ingezegend den 7 Julij 1605; en het laatste kind den 25 October 1643, en het laatste huwelijk den 2^{en} November 1643. Derhalve is hij hier over de 38 jaren als pastoor in bediening geweest. Uit zijn doopboek ziet men, dat niet alleen de kinderen uit 's Gravenhage maar ook van Monster, Poeldijk, 's Gravesande, Wassenaar en elders, jaren lang door hem zijn gedoopt geworden. Hoe stipt echter de pastorele regten in dien tijd van harde vervolging in acht werden genomen, blijkt uit hetzelfde doopboek. Immers, wanneer kinderen door eenen anderen priester, namelijk van diegenen, welke Batavia Sacra *compastores* (medepastoors) noemt, gedoopt, of huwelijken ingezegend zijn, worden dezelve op het doopboek van Kenniphove overgeboekt, met bijvoeging, dat het door dien Heer uit naam van den pastoor geschied is; (nomine meo).

Hoe waarschijnlijk het is, dat de Heer Sasboldus Vosmeer de geloovigen in stilte bijéénvergaderde in het huis

van den Heer de la Torre, Heer van Valkenisse in 't Westeinde, schuins over de thans zoogenaamde kerk van Spanje; zoo onbekend is het ook, waar de Heer Kenniphove in de eerste pastorele bedieningsjaren den godsdienst uitoefende. Het is wel waar dat niemand anders dan Kenniphove de kerk en het huis in de Oude Molstraat gesticht kan hebben; maar dit is geenszins geweest in de eerste jaren zijner bediening, maar wel daarna, toen de hitte der vervolging eenigzins begon te verkoelen. Niet alleen was Kenniphove in groot aanzien bij den Aartsbisschop Sasboldus Vosmeer, maar ook bij deszelfs opvolger Philippus Rovenius, die hem met nog andere waardigheid vereerde. Hij heeft ook nog eenige werkjes in de Hollandsche taal geschreven, welke bij Valerius Andreas, in Bibl. Belg. vermeld staan.

Deze Kenniphove moet als een aartsvader van de Katholieken van 's Gravenhage en van de omliggende plaatsen beschouwd worden. Wie zoude niet gelooven, dat zulk een man, om zijne geleerdheid en om zijne onvermoeide werkzaamheid en verdiensten, eene algemeene achting en onbegrensde liefde bij de Haagsche Katholieken, voor wie hij zich meer dan 38 jaren in de heetste vervolging had opgeofferd, verworven hebbe?

Willen wij echter den Zeer Eerwaarden Heer Abraham van Brienen, tijdgenoot van Kenniphove, door Batavia Sacra aangehaald, geloof geven, dat [1]) hij bij velen noch gezien, noch bemind was, omdat hij derzelver hoogmoed te keer ging, waarom hij dan ook reeds bejaard de pastorele bediening nederlegde, den Haag, zijne geboorteplaats verliet en zich ter woon naar Diest in Braband begaf, alwaar hij ook overleden is. Gewigtige les voor

1) Deze zin wordt wel begrepen, maar is niet correct. Wij zouden dien op de volgende wijze willen suppleeren: *dan moeten wij aannemen, dat etc.*

alle priesters, om steeds in alles eene zuivere meening te hebben, van eeniglijk de eer van God, de zaligheid der zielen en eene eeuwige belooning bij God te zoeken, en geenszins eenige menschelijke liefde en dankbaarheid voor alle hunne werkzaamheden, opofferingen en verdrukkingen te verwachten op deze wereld.

De onmiddelijke opvolger van Engelbert Kenniphove was Franciscus Eelkens, een Amsterdammer, van rijke ouders. Hij begon zijne hooge studiën te Keulen, maar volvoerde die verder te Leuven, en was in eene bijzondere hoogachting bij de voornaamste Godgeleerden dier Universiteit, in dien tijd. Toen hij zijne studiën voleindigd had, werd hij lid van het Oratorie te Parijs, door den Kardinaal Berul opgerigt. Indien de loftuitingen, hem door Batavia Sacra zoo ruimschoots toegezwaaid, om zekere redenen niet verdacht zijn, dan moet hij in het inwendige leven en in de deugd groote vorderingen gemaakt hebben. Na drie of vier jaren te Parijs in het Oratorie te hebben doorgebragt, werd hij omtrent het jaar 1626 door den Hoogwaardigen Aartsbisschop Philippus Rovenius, Vicarius Apostolicus der Vereenigde Nederlanden opgeroepen, om op de Hollandsche Zending te arbeiden. Voor het vertrek van Kenniphove hield hij zich op in de omstreken van Langeraar en Korteraar, en werd daarop tot pastoor van den Haag aangesteld, omtrent het einde van het jaar 1643. Volgens het doopboek echter van Kenniphove, door Eelkens vervolgd, is het eerste doopsel door hem toegediend den 6 September 1644 en het eerste huwelijk ingezegend den 21 Februarij 1645; — het laatste doopsel van Eelkens den 1 April 1655 en het laatste huwelijk den 26 September 1655. — Daar er blijkens het doopboek maanden verliepen, alvorens een kind ten doop kwam, zoo kan men hieruit afleiden, hoe schaars in getal de Katholieken destijds nog waren.

De Heer Franciscus Eelkens heeft in 1647 een pastoorshuis gekocht voor de somma van 4000 guldens, en 100 guldens daarenboven voor de onkosten, gelijk blijkt uit de geschriften in de pastoorskerk berustende. Het geld heeft hij gedeeltelijk uit giften gekregen, gedeeltelijk als eene fondatie aangenomen. Overigens heeft hij nog 1000 guldens van zijn geld ter leen er bij gelegd, met last op de Pastorie, onder toestemming der geestelijke Overheid, om dezelve aan hem, of ingeval van sterven, aan zijne erfgenamen terug te geven; welke 1000 guldens hem, bij deszelfs vertrek, door den Eerwaarden Heer Andreas Caesarius [1]) volgens handteekening van Eelkens zijn terugbezorgd, met last op de Pastorie van de intresten daarvan aan gemelden Heer Caesarius te betalen, zoolang de duizend guldens niet werden afgelost, hetwelk spoedig plaats had, naardien die duizend guldens, volgens handteekening van Caesarius, den 9n Februarij 1657 door den Heer J. Hooft, opvolger van Eelkens, aan den Heer Caesarius wederom voluit zijn ter hand gesteld. [2])

---

1) De toenmalige compastor of hulppastoor.

2) Wij hebben voor ons liggen een zeer oud stukje papier ter grootte van een blad uit een gewoon schrijf-cahier en achtereenvolgens, blijkbaar eigenhandig, door Eelkens, Hooft en Caesarius beschreven.

Eerst schrijft Eelkens:

Domus pastoralis Hagae-Comitis in platea dicta Juffrijne stratie empta fuit Anno Domini 1647 quatuor millibus quadringentis florenis et centum florenis dedimus pro honorario et expensis.

pecuniam accepi partim dono partim fundatione.

1° a domina de la torre dono habui quadringentos florenos.

2. a domina Velle-bon ducentos florenos.

3. a domicella de Bam ducentos florenos.

4. a domino Osseuaert ducentos florenos.

5. a domino Sasbout centum florenos.

6. a domino Sanderlingh, qui delphis obiit per testamentum trecentos florenos cum obligatione unius sacri quotannis in die obitus.

7. a domino Legato Regis Franciae Servien Plenipotentiali dono accepi

Dit pastoorshuis door Eelkens gekocht heeft geenszins gestaan waar nu het pastoorshuis in de Oude Molstraat is, maar elders; want de Heer J. Hooft, onmiddelijke opvolger van Eelkens, in zijne aanteekeningen der besteede gelden aan de herstellingen van kerk en huis in de Oude Molstraat, noemt het huis van Eelkens *het kleine huis*, *het kleine timmerwerk*, ter onderscheiding van het groote, dat destijds in de Oude Molstraat werd verrigt. [1]) Bovendien heeft de Heer Titzing, opvolger van

---

in paschate post auditam ejus confessionem centum patagones quos in solutionem domus dedi.

deinde dominus Aduocatus de Jong post obitum uxoris d. doctoris de Reeck, quae vocabatur Joanna de Persijn, fecit fundationem pro pastoratu de consensu et approbatione superiorum mille octingentorum florenorum semel cum obligatione duorum sacrorum in septimano nempe die lunae et die veneris et quod post sacrum recitaretur psalmus miserere et de profundis cum collecta: et singulis annis tertio Januarii, qui est anniversarii d. Joannis de Persijn, qui talem fundationem fieri voluit distribuetur pauperibus panis pro decem florenis.

Vltro ex meis propriis pecuniis addidi mille florenos quos superiores promiserunt mihi ex pastoratu reddere aut heredibus casu quo moriar.

Dan volgt, door dezelfde hand geschreven:

Haec summa mille florenorum est mihi reddita a Reverendo Domino Caesario quarto octobris Anno 1655.

Franciscus Eelkens.

Nu volgt, met een geheel andere hand geschreven:

Debentur e domo pastorali Dno Caesario reditus praefatorum mille florenorum capitalis donec mille floreni restituantur.

J. Hooft. 1656.

Ten slotte schrijft Caesarius eigenhandig:

Hi mille floreni mihi restituti sunt 9 febr. anno 1657.

Andreas Caesarius.

Het schijnt wel, dat pastoor Sem dit papiertje niet in handen heeft gehad. Anders toch zou hij gezien hebben dat het kleine huis niet voor *f* 4000 maar voor *f* 4400 is aangekocht. Daarbij zou hij niet zoo volkomen onwetend zijn geweest, waar dit huis gestaan heeft, vermits wij hier ten minste eenige aanwijzing hebben: Juffryne stratje. (Juffrouw Idastraat).

1) Dit druk getimmer, waarvoor natuurlijkerwijze veel gelden zijn noodig geweest, heeft een lateren opvolger van pastoor Hooft nog al eenige moeilijkheden veroorzaakt. Het is ons niet goed mogelijk uit de overge-

den Heer Hooft, die toch in de Oude Molstraat woonde, het huis van den Heer Eelkens wederom verkocht.

Onbekend is het ons waar het pastoorshuis, door den

---

bleven stukken, die niet meer compleet zijn, het juiste van de zaak te vatten, maar hoofdzakelijk komt het hierop neer: Pastoor v. d. Lee vond vele jaren na zijne benoeming, in 1743, eene Memorie, waarop vele fundaties met daaraan verbonden lasten van H. Missen, Jaargetijden enz. stonden opgeteekend, zonder dat daarvoor eenige gelden aanwezig waren. Bij eenige fundaties stond aangeteekend dat het kapitaal gebruikt was voor de timmerage, nu eens van het kleine, dan van het groote huis; bij de overige was niets van dien aard toegevoegd. Ook bleek hier en daar uit kantteekeningen, dat de lasten van sommige door beschikking van den Vicarius Apostolicus aanmerkelijk verminderd waren. Pastoor v. d. Lee niet wetende wat hiermede aan te vangen schreef er over aan den Aartspriester en stelde dezen de volgende vragen:

1°. Ofte de Pastors opvolgers de welcke niets en vinden van de gegeve penninge verpligt zijn die diensten en jaargetijden te voldoen? Het scijnt van neen, aangesien de Regel segt: deficiente aut cessante Beneficio cessat Officium.

2°. Ofte Hij verpligt is de jaargetijde te voldoen, welkers capitaal besteet is tot de timmeragie? hoe ver? en hoe lang? aangesien het scijnt dat Syn Hoogw. pro tempore Vicarius Aplicus met sommige gedispenseert, ende gedetermineert heeft.

Bij deze vragen zond pastoor v. d. Lee tevens van de gevonden Memorie eene copie, welke nog aanwezig is en van de hand des Aartspriesters verscheidene kantteekeningen draagt, die eene vermindering van lasten behelzen. Den brief, dien pastoor v. d. Lee als antwoord ontving, laten wij als curiositeit hier in zijn geheel volgen:

Amplissime Domine,

Het is voor my niet soet op de door UA^{do} voorgestelde vragen te antwoorden; egter om de ongerustheden weg te nemen en alles op eene vaste voet te brengen seggen in den naam des heere

1: daar de bischop Vicarius Aplicus over deze landen in gedispenseert heeft kan UA^{do} zig gerust aan de dispensatie houden.

2: daar de fondsen tenemaal weg zijn heeft de gemeene regel plaats deficiente aut cessante beneficio cessat officium; dat d'intentie van de makers niet voldaan word is voor rekening van de voorsaten; een pastor niet vermogende het gelt te trekken en zijn nasaat met de misse te lezen te beladen.

3: Daar het gelt besteet is tot de timmeragie van kerk en huys blijft de fonds ten minste voor een gedeelte: want schoon, gelijk UA^{do} wel bemerkt, de gemeente haar nut gemak en dienst van de kerk heeft is de kerk

Heer Eelkens gekocht, gestaan heeft [1]), en welke de reden van dezen koop geweest zijn. Of, de Heer Kenniphove, voorzaat van Eelkens heeft in 38 jaren tijds voor geen vast Pastoorshuis gezorgd, hetwelk onwaarschijnlijk is, te meer, daar het ons integendeel voorkomt, dat de Heer Hooft, onmiddelijke opvolger van Eelkens, in het door dien gekochte huis niet gewoond heeft, maar wel in de Oude Molstraat; – of, het huis van Kenniphove moet den Heer Eelkens niet aangestaan hebben, hetgeen waarschijnlijker is.

De Heer Eelkens, na ongeveer elf jaren in den Haag als pastoor te hebben gestaan en door Zijne Hoogwaar-

---

en huys desgelijks voor de pastor; de gemeente zoude zo groot en aanzienelijk niet wezen, indien de kerk klyn en slegt was; dus profiteerter UA^{de} ook bij

maar dewijl kerk en huijs mettertijd vervallen, reparatien nodig heeft, schattingen moeten betaalt worden, en UA^{de} de bij de voorsaten onbetaalde schattingen voldaan heeft en dus alles op een effen bodem gebragt heeft dient dit alles in consideratie genomen.

Waarom verandering maken gelijk in het blad genoteert staat.

Het is mij lief dat de overledene mevrou Diert UE. kerk en ook de neefjens de Weert bedagt heeft proficiat; gunne ook uyterharte de erfenis aan de E^{de} Heer Diert; weest zo goed van uyt mijne naam Zijn E^{dle} te feliciteren.

Hier nevens een doodbriefje en wisseltje voor H^{r} Hoefkens. hoe gaat het met Heer Kruijf in de Oude tonge? is de pastor al herstelt? adieu mijne oogen doen mij zeer.

totus tuus
J. VAN DEN STEEN.

Haarlem, den
18 Novr 1743.

Pastoor v. d. Lee, of misschien zijn latere opvolger, pastoor Cleij, schijnt na deze beslissing toch nog niet gerust te zijn geweest en de faculteit van Leuven geraadpleegd te hebben. Wij vinden ten minste een handschrift waarin wij de hand van pastoor Cleij herkennen en dat ons om vorm en inhoud voorkomt, de copie van eene beslissing der genoemde faculteit te zijn. Datum en onderteekening ontbreken, maar het handelt geheel en al over deze zelfde zaak. Daarin wordt o. a. de Aartspriester onbevoegd verklaard eene dergelijke beslissing te geven en gezegd, dat de Pastoor zich tot den Nuntius Aplicus te Brussel moet wenden.

1) Vgl. nogtans noot 2, pag. 281.

digheid den Aartsbisschop van Mechelen, Jacobus Boone in 1654 te zijn uitgenoodigd om overste van het Oratorie te Leuven te wezen, heeft met toestemming der geestelijke Overheid, niet in het jaar 1657, (volgens Batavia Sacra), maar in 1655, zijn pastoorsambt nedergelegd en is naar het Oratorie van Leuven vertrokken, waarvan hij ook weldra tot overste werd aangesteld. Hij overleed te Brussel, in 1665.

Eelkens werd onmiddelijk opgevolgd door den Eerw. Heer Joannes Hooft, een Utrechtenaar. Zijn eerste doopsel, na het vertrek van den Eerwaarden Heer Eelkens, (post discessum Rdi Dni Eelkens) gelijk hij zelf aanteekent, is geweest den 27 September 1655, en zijn eerste huwelijk den 24 October 1655. – Blijkens aanteekeningen, in de Pastoorskerk nog aanwezig, heeft hij, vermoedelijk in de eerste jaren zijner herderlijke bediening, de kerk en het huis in de Oude Molstraat met eenige duizende onkosten merkelijk herbouwd en verbeterd, alsook het kleine huis, zooals hij het noemt, door Eelkens als Pastoorshuis aangekocht. De kerk in de Oude Molstraat derhalve is door den Heer Hooft op dien voet gebragt, waarop zij nu is, ten minste wat het gebouw betreft, en het belendende Pastoorshuis zooals het was, bevorens het door den Eerwaarden Heer van der Sluis afgebroken en opnieuw is opgebouwd. – Ofschoon de Heer Hooft eenige duizende onkosten aan de herstelling van kerk en huis in de Oude Molstraat heeft besteed, kan hij echter, mijns bedunkens, niet aangemerkt worden als degene, die dezelve van den grond af heeft opgebouwd, maar alleen als diegene, welke het kerkgebouw en het huis, door den Heer Kenniphove het eerste opgerigt, daarna merkelijk hersteld heeft en verbeterd. Trouwens, de onkosten, welke hij heeft gemaakt, waren op verre na niet toereikend om kerk en huis van den grond af

op te bouwen; en was het Pastoorshuis door den Heer Hooft nieuw uit den grond opgebouwd, dan zoude hetzelve niet zoodanig ouderwetsch en bouwvallig zijn geweest, dat de Heer van der Sluis zich in de onvermijdelijke verpligting gedrongen zag van hetzelve geheel af te breken en opnieuw op te bouwen. Tot de herbouwing, welke pastoor Hooft tot stand bragt, gaf hij uit zijn eigen patrimonie de som van 2000 guldens, met last, om gedurende twintig jaren eene maandelijksche zielmis voor hem op té dragen en ééne jaarlijksche; alsmede eene jaarlijksche voor zijne moeder, zaliger gedachtenis, Mejufvrouw Macht. Bijnkoop, overleden den 9 Augustus 1669, en dit alles volgens akte van Zijn Hw. den Heer Joannes Neerkassel, Bisschop van Castoriën, Apostolische Stedehouder der Vereenigde Nederlanden. [1])

De Heer Hooft is ook lid geweest van het Collegie van het Vicariaat of van den raad des Apostolischen Stedehouders. Hij stierf den 28 Mei 1700 en werd opgevolgd door:

De Heer Alardus Titzingh, een Amsterdammer die te Rome had gestudeerd, en sedert lang in de pastorie den

---

1) Behalve deze fundatie van pastoor Hooft, die tijdens pastoor v. d. Lee verloopen was, behelst de Memorie, door dezen gevonden, ook nog de volgende kapitalen, die eveneens voor den bouw besteed zijn geworden:

Philips de la Torre 2 missen ter weeck voor 1800„—„— totte kleyn huys geemployeert.

Mevrou Jacoba van Overschie 6 missen jaerlycq voor 600„—„— tot de timmeragie gegaen.

Jonch[r] Johan de la Torre H[r] van Valkenisse een Mis ter weeck, is overleden den 17 Mey 1674, voor 2000 gulden totte timmeragie van groote huys.

Ad[t] Drick de Cocq overleden den 8 Septemb. 1677 een jaergety op den sterfdag en een sielmis voor joff Cornelia Cocq elck 100 gulden; het tweede is verreeckent den 10 Jun. 1668 en het eerste is gegaan totte timmeragie.

Jacomina de Cocq 2000„—„— gegaen aen groote timmeragie moet geschiede een eeuwigduerende jaergety voor haer man Vincentius de Cocq

Heer Hooft tot hulp geweest was. Deze, na het overlijden zijns voorgangers, teekent in het doopboek aan: *Hactenus eorum nomina, quos Baptismate in suo Pastoratu ablutos; Amplissimus necnon admodum Reverendus Dominus Joannes Hooft, Ultrajectinus, ad* 45 *annos, quibus pastorali cura Hagae Comitum functus est, annotavit vel annotari fecit. Obiit autem virtute praeditus, aetatis suae an°* 72, *pastoratus* 45, *Sacerdotii prope* 48, *die Maji* 28ᵃ, *ad horam* 7 *et dimidiam a mane, subito ex pectorali hydropisi extinctus. Requiescat in pace.* Dat is: Tot hiertoe de namen dergenen, welke gedurende zijn pastoorschap gedoopt, de Wijdberoemde en Zeer Eerwaarde Heer Joannes Hooft, Utrechtenaar, die hier 45 jaren de herdelijke zorg van den Haag heeft waargenomen, heeft aangeteekend of laten aanteekenen. Deze deugdelijke man is plotseling aan het water in de borst gestorven, den 28 Mei, 's morgens ten half acht ure, in het 72ᵉ jaar zijns ouderdoms, het 45ᵉ zijner herderlijke bediening en bijna het 48ᵉ zijns Priesterschaps. Dat hij in vrede ruste. — Ofschoon de Heer Titzingh sedert lang in de Pastorie was vóór het overlijden van den Heer Hooft, moet hij even-

---

overleden den 7 Octob., noch een voor soon Willem de Cocq gestorven den 16 October ende een voor de voorn. Jacomina de Cocq overleden 29 Decembʳ en waerop de vrinden jaerlycq sullen moeten versogt werden volgens codicille van dato den 9 Novemb. 1683.

De Hʳ Adrian van d. Wal tot Delft overleden den 23 Maart 1688, *f* 500,—,— moet jaerlycq een jaergety gedaen werden op syn sterffdach en een jaergety voor Hʳ Casper van Kintschot overleden den 29 Decemb. is gegaen totte groote timmeragie.

Treyntje Maertense, de welcke vrou 100 gulden gegaen totte timmeragie overleden den 21 April 1695 een jaergety.

Jannetje Verschuer willende haer naem stil gehouden hebben, heeft een remerquable som over de 5000 gulden aen pastorye gemaeckt met mondelinge belastinge voor haer ziel te bidden ter discretie van Pastooren met welck gelt de voorn. Pastorye is buyten schulden gestelt ende timmeragie vrij gemaeckt.

wel voor den 8ⁿ Junij niet tot pastoor zijn aangesteld. Immers onmiddelijk na de hierboven aangehaalde Latijnsche woorden laat hij volgen: *Alardus Titzingh ipsius locum pro pastorali cura suffectus, die* 8ª *Junii* 1700. Dat is: Alardus Titzingh heeft hem in deszelfs herdelijke zorg vervangen den 8ⁿ Junij 1700. — Na het laatste huwelijk door Hooft ingezegend, den 9ⁿ Mei 1700, teekent Titzingh aan: *Hactenus quos una junxit Ampl' et plurimum Rev. D. Joannes Hooft, hic pastor, qui obiit in Domino* 28ª *Maji* 1700. — Dat is: Tot dusverre degenen, welke door den Wijdberoemden en Zeer Eerw. Heer Joannes Hooft, pastoor alhier, en die den 28ⁿ Mei 1700 overleden is, in den echt vereenigd zijn. — Verder: *Alardus Titzingh ipsi suffectus junxit mense Decembri die* 5ª 1700. — Dat is: Alardus Titzingh, deszelfs opvolger, heeft den 5ⁿ December getrouwd, van 't jaar 1700.

Het huis door den Heer Eelkens aangekocht voor 4000 [1]) guldens, is door dezen pastoor wederom verkocht, zonder dat men weet, waar zulks gestaan heeft. De Eerw. Heer Titzingh is, volgens Batavia Sacra, den 15ⁿ Julij 1713 onverhoeds gestorven, en zonder verwijl door den Heer Joannes van Bijlevelt, een Utrechtenaar, die tijdens deszelfs leven reeds in de pastorie was, opgevolgd, welke na het laatste doopsel van den Heer Titzingh, den 3ⁿ Junij toegediend, in het doopboek aanteekent: *Tempore Joannis van Bijlevelt annotati et baptisati in pastoratu Hagae–Comitano die* 17 *Junii* 1713. Dat is: Ten tijde van Joannes van Bijlevelt zijn gedoopt en aangeteekend in de pastorie van 's Gravenhage, den 17ⁿ Juni 1713. Bijgevolg niet den 15ⁿ Junij, zooals Batavia Sacra meldt, maar tusschen den 3ⁿ en 17ⁿ Junij moet de Heer Titzingh plotseling overleden zijn. De Heer van Bijlevelt

1) Vgl. noot 2, pag. 281.

was pastoor geweest te Poeldijk, alwaar hij eene kerk had gebouwd, welke (indien men aan de overlevering, die er nog van bestaat geloof moet hechten) volgens oordeel der Protestanten van dien tijd een weinig de maat overschreed, en daarom tot den grond toe moest worden afgebroken, zoodat de ploeg er over heen kon gaan, en de kerk wel elders, maar niet meer op dezelfde plaats mogt worden opgebouwd. [1]) Dit was de oorzaak, dat de Heer van Bijlevelt den Poeldijk moest ruimen en onder den Heer Titzingh in den Haag kwam, wiens opvolger hij was.

De Heer van Bijlevelt is een der voortreffelijkste en vermaardste mannen der R. C. geestelijken geweest, welke dit land heeft opgeleverd. Om zijne geleerdheid, zijne deugd, zijne onwrikbare gehechtheid aan het geloof in de drukkendste omstandigheden der Hollandsche Zending, om de waardigheid, waartoe hij door den H. Stoel is verheven, om den grenzeloozen haat en de onverzoenbare vervolging, die hem de Jansenisten dezer landen hebben aangedaan, wordt zijn naam niet alleen door Nederlandsche, maar zelfs door Fransche en Italiaansche kerkelijke geschiedschrijvers met uitbundigen lof vermeld. Alle katholieken van 's Gravenhage mogen vrij roemen en God danken, zulk eenen man tot Pastoor in die tijden gehad

1) De overlevering blijkt echter een weinig te zijn afgedwaald. Het afbreken is inderdaad door de Hoogmogende Staten bevolen, maar niet, naar het schijnt, omdat de maat in het bouwen een weinig overschreden was („één voet boven het voorschrift", zooals de overlevering in 1836 luidde. Zie *Roomsch Kath. Jaarboek voor* 1836 bl. 137) maar omdat tot het bouwen geen verlof van hunne Hoog Mogenden gevraagd was. Zie *R. K. Jaarboek v. h. Kon. der Ned.* 1844. Aldaar wordt Wiltens kerk. Placaatboek II, 437 aangehaald, en de letterlijke tekst der Resolutie gegeven, ofschoon het crimen zelf daar niet vermeld wordt. In het R. K. Jaarboek voor 1836 wordt echter medegedeeld: „dit vonnis wordt aan die Pastory nog in het oorspronkelijke bewaard." (J. J. G.)

te hebben. Wie hem meer van nabij wil leeren kennen, leze de Historie der Utrechtsche Kerk, door Hoynck van Papendrecht, het 19de lid van het Apostolische Stedehouderschap van Joannes van Bijlevelt. [1]) In Notariele akten, in deze Pastoorskerk berustende, wordt hij reeds den 13 October 1716 niet alleen Pastoor, maar ook Aartspriester genoemd, en hij zelf onderteekent zich als Aartspriester en Pastoor van 's Gravenhage. In het jaar 1716, den 17 October, werd hij door Zijne Hoogw. den Heere Hieronymus Archiuti, Pauselijken Nuntius te Keulen en Aartsbisschop van Tarsen, als geestelijke regter met volkomene en volle magt aangesteld, om tegen Theodorus van der Croon en Willem Wannaart die zich zonder geoorloofde wijding en wettige zending in twee roomsche kerken in Gouda hadden ingedrongen, volgens kerkelijke regten te handelen. Deze gewigtige taak, na vooraf voorzigtigheidshalve vrijheid van handelen van de gecommitteerde Raden van Holland verkregen te hebben, volvoert hij in Gouda, den 13 Januarij 1717; maar werd van die twee Heeren op de onwaardigste en halstarrigste wijze afgewezen. — Toen Zijne Hoogw. Adam Daemen, Aartsbisschop van Adrianopel en Vicarius Apostolicus dezer landen zijne waardigheid van Apostolischen Stedehouder nedergelegd had, vond Z. H. Paus Clemens XI goed, den Heer J. van Bijlevelt, Pastoor van 's Gravenhage, om deszelfs deugd en trouw, en omdat hij bij de Staten wel gezien was, bij Brevet van 2 October 1717, in plaats van den Hoogw. Heer Adam Daemen, als Vicarius Apostolicus over al de Vereenigde Nederlanden aan te stellen. Doch de Jansenisten waren allerwoedendst verbitterd op den Heer van Bijlevelt om zijne getrouwheid aan de Kerk; en om zich

---

1) Zie nu vooral ook: Het Apost. Vicariaat van J. v. Bijlevelt door Mgr. J. F. Vregt, in de eerste afleveringen van deze Bijdragen.

geheel onafhankelijk van alle kerkelijk gezag te maken, wonden zij door twee helsche smeekschriften de Staten dezer landen zoodanig tegen Rome en van Bijlevelt op, dat hij den 3 Mei 1718, bij vonnis der Provinciale Hoven van Holland, uit de Provinciën Holland, Zeeland en West-Vriesland gebannen, en daarenboven in eene boete van 2000 guldens, benevens de kosten van Justitie beslagen werd. Hierop vertrok hij naar Utrecht; maar zeven maanden daarna ging hij te Arnhem zijn verblijf houden, in Gelderland, en stierf eindelijk als balling voor Christus en Deszelfs Geloof en Kerk te Brussel, den 20sten Januarij 1727, als de negende en laatste Apostolische Vicarius dezer landen. De Bisschoppelijke wijding, waartoe hij bestemd was, heeft hij niet ontvangen, omdat dezelve, daar hij toch in Holland zijn verblijf niet kon houden, vruchteloos zoude geweest zijn.

De Heer van Bijlevelt, nog Pastoor in den Haag zijnde had twee Kapellanen, die hem beide, de een na den anderen onmiddelijk zijn opgevolgd, namelijk de Heeren Gijsbertus van Schooten en Joannes van der Lee.

Gijsbertus van Schooten, een Rotterdammer, werd, gelijk ons Hoynck van Papendrecht verhaalt, door den Apostolischen Internuntius, Vincentius Santini, tot de eerste standplaats van 's Gravenhage, door de ballingschap van den Apostolischen Stedehouder J. van Bijlevelt opengevallen, verheven. *a*) Al te gehecht aan het katholiek geloof, al te getrouw en gehoorzaam aan de Kerk van Jesus Christus was deze Gijsbert van Schooten, om de eer en verdienste niet te hebben van in den haat te komen bij de oproerige en wederspannige priesters van dien tijd, Was het helsche plan, om den Apostolischen Stedehouder van Bijlevelt, door de Staten van Holland te doen ver-

---

a) Hoynck van Papendrecht, Hist. Eccl. Ultr. 19 Art.

bannen, den opperhoofden van het Jansenismus gelukt, zoo zagen zij zich toch door de aanstelling van van Schooten bitter te leur gesteld in hun ontwerp om zich van de Pastorie van den Haag meester te maken en aldus met den Heer Willem Frederik van Daelenoort, blind werktuig van Quesnel en stichter van de Jansenistekerk en gemeente in de Juffrouw Ida-straat, eenen lijn te trekken, ten einde alle, of ten minste een groot gedeelte der katholieken van 's Hage van de eenheid der Kerk af te scheuren. Dan, [1]) van Schooten lag hun in den weg. Deze moest door hunne vervolging zich naar hunnen zin schikken of den Haag ruimen. Ofschoon hij regtstreeks van den Pausselijken Internuntius zijne zending verkregen had, verstoutte zich nogtans een zekere Joannes Christianus van Erckel, Pastoor te Delft, sedert den 17 Januarij 1711 bij name door den Paus in den ban geslagen, en door het gewaande Kapittel van Utrecht als zoogenaamde Aartspriester van Delfland aangesteld, aan hem eenen brief vol gal, en met ijdele bedreigingen en gezwets vervuld, te schrijven, waarin hij hem voor den tijd van twee weken verlof geeft om den H. Dienst waar te nemen, hem verders ernstig vermanende, van binnen dien tijd de voortduring zijner magt van het Utrechtsche Kapittel en van deszelfs Stedehouder Hugo van Heussen (schrijvan Batavia Sacra) te doen goedkeuren, indien hij niet ten doel van hunnen haat en misnoegen wilde staan. Van Schooten was al te verstandig, om met zulk gezwets van eenen valschen en oproerigen Aartspriester den spot niet te drijven, en vermits hij zich tegen deze hoovaardige en oproerige aanslagen wapende, is hij in deze, door den Internuntius hem toegedeelde standplaats gerust tot zijnen dood toe gebleven, en heeft zijne gemeente in het geloof

---

1) Lees liever: Dus, van Schooten enz.

en in de eenheid der Kerk behouden. — Het laatste doopsel, door hem zelven bediend en geboekt, is geweest den 8 Junij 1719, en het laatste huwelijk den 28 Mei 1719, en sedert dien heeft de Heer van der Lee reeds het doop- en trouwboek begonnen te houden, waarschijnlijk omdat Gijsbertus van Schooten, door verzwakking en ziekelijkheid daartoe niet meer in staat was, vermits hij in de maand Februarij 1720 reeds vroeg door den dood den geloovigen ontrukt werd. Na deszelfs overlijden teekent de Heer van der Lee in het doopboek, na den 26 Febr. 1720 aan: *Defuncto piissimae memoriae Adm. Rd⁰ ac pererudito Dm⁰ Gijsberto van Schooten, Pastore meritissimo eidem Joannes van der Lee succedit, ac a* 15ª *Martii* 1720 *Pastor fuit.* Dat is: de WelEerw. en Zeer Geleerde Gijsbert van Schooten, allerzaligste gedachtenis, overleden zijnde, is Joannes van der Lee hem opgevolgd en van den 15 Maart 1720 Pastoor geweest.

(*Wordt vervolgd*).

BESCHEIDEN
UIT HET LAATST DER 15de EN BEGIN DER 16de EEUW.

De „Recueils van brieven”, bewaard in de „Archieven des Rijks in de provincie Utrecht”, waaruit we vroeger herhaaldelijk reeds iets meedeelden (*Bijdragen* VI, bl. 55–62, VII, bl. 333—5 en XVII, bl. 37—41), bevatten nog menig ander stuk, onuitgegeven zoo ver we weten, doch geschikt om de geschiedenis van het bisdom Haarlem op verschillende punten toe te lichten. De volgende mochten we afschrijven en geven die in tijdsorde hier weer.

1. Klachten van het Domkapittel te Utrecht tegen Peter Mileth, proost van West-Friesland. Naar een klad, blijkbaar afkomstig van Evert Zoudenbalch, geschreven tusschen 11 Juli en 8 Sept. 1466. (Vergel. *Bijdragen* XVII, 37 vv).

Ad Myleth.

Venerabilis Domine Confrater ac Amice Dilecte.

Contenta litterarum tam commissionis super regimine et exercitio jurisdictionis prepositure nostre West-Frisie vobis gratiose dudum concesse, quam et promissionum occasione dicte commissionis nobis vice versa factarum credimus vos non ignorare: videlicet quod egregia vestra dilectio jurisdictionem dicte nostre prepositure juxta earumdem continenciam et tenorem regeret seu per alium ydoneum regi faceret laudabiliter et honeste.

Nihilominus tamen sepe vicibus pro parte subditorum dicte nostre prepositure tam ecclesiasticorum quam secularium diversas recepimus et adhuc indies recipimus

querelas de multis gravaminibus et injuriis, in vilipendium et contemptum ecclesie nostre eisdem subditis et nobis per quemdam Fredericum Johannis decanum per vos, ut dicitur, ibidem constitutum illatis, que tamen de mente vestre dilectionis descendere non speramus. Intelleximus enim dictum vestrum decanum in synodo ultime in dicta prepositura celebrata per vestras atque suas patentes litteras certas inhibitiones exorbitantes in se continentes publicasse, in quibus inter cetera primo cavetur, quod nemo presbyterorum aut clericorum admittat litteras aut mandata qualiacumque prelatorum et presertim dominorum Decani et Capituli ecclesie nostre....., sub penis et censuris ecclesiasticis et pecuniariis; — item 2° cum alias de anno Domini M°CCCC°LXV ad instantiam honorabilis viri domini Petri Gerbrandi presbyteri curati parochialis ecclesie de Oestwoude partium jurisdictionis nostre per terram West-Frisiae, appellantis, certas litteras citatorias et inhibitorias contra predictum vestrum decanum et Petrum filium Petri suum in oppido de Medemblic commissarium, appellatos, in forma solita emiserimus, per quemdam dominum Th(eoder)icum filium Bartholomey presbyterum de Hoyentwoude debite executioni demandandas, ipse vester decanus, nescitur quo spiritu ductus, eumdem dominum Th(eoder)icum propter hujusmodi executionem captivare et incarcerare incarceratumque detinere ac ab ipso per diversarum comminationum asperitates gyrographum manu ipsius propria descriptum, in quo promittere compulsus fuit quod amodo.... non veniret in prepposituram West-Frisie executurus quecumque capituli nostri aut commissariorum nostrorum mandata seu aliorum prelatorum precepta, ad importunam instanciam cujusdam Nicolay de Montesalionis clerici noxia vi extorquere non formidavit. Item 3° idem vester decanus in vilipendium jurisdictionis nostrae quasdam personas videlicet Gerardum filium Eve-

rardi presbyterum ac Froucken filiam Everardi, ejus sororem legitimam aliosque suos in lite consortes.... ad nos et capitulum nostrum in quadam sententia diffinitiva super fide matrimonii, contra dictam Frouken ex una et pro quodam Carolo filio Johannis ex altera partibus absque nostro consilio lata, appellantes et quos per nostrum commissarium dictis partibus deputatum ad cauthelam, ut juris est, absolvi fecimus, ac dicta absolutione non obstante eosdem adhuc excommunicatos in ambone publice denunciari fecit et adhuc facit de presenti singulaque loca, in quibus dicti appellantes, sicut premittitur absoluti[1]), degunt vel morantur, ecclesiastico interdicto supponendo. Item 4° idem vester decanus cadaver cujusdam Cornelii Everardi, fratris dicte Frouken appellantis ecclesiastice sepulture cedi inhibet, nullam causam contra eundem Cornelium habens..... Insuper idem vester decanus hys malis adhuc non contentus in despectum ecclesie nostre, ut intelleximus, per abusum secularis potestatis in dicto op(p)ido de Medemblick publice preconisari et sub certis penis mandari fecit, quod quicumque Missam aliquam celebrari impediret, certam penam pecuniariam per auxilium brachii secularis extorquendam incurreret, per hoc putans dictos appellantes, sicut premittitur per nos absolutos, contra Deum et justiciam exactionare, quemadmodum paucis effluxis diebus a quodam Martino Jacobi o(p)pidano in Medemblick decem florenos currentes exactionare.... fecit in omnipotentis Dei offensam nostreque jurisdictionis vilipendium et contemptum dictorumque conquerentium dampnum non modicum et gravamen.

Nos vero ex officio nobis commisso premissa aure surda preterire non valentes vobis.... (Hier breekt het H. S. af.)

Recueil. D. 6. A. keerzijde van bl. 16.

---

1) In 't H. S. stond: absolutos.

2. De Jonker tot Egmond had geklaagd, dat in spijt van vroeger gesloten overeenkomst Lambert Dircxz. pastoor te Warmenhuizen een zijner parochianen voor den officiaal van Utrecht zou hebben gedaagd. De Raden van Holland hadden hierover geschreven aan het Utrechtsche Domkapittel. Dit zendt hun zijn antwoord op dien brief. 25 Febr. 1472. (Naar een kladde.)

Edele, Vermoghende ende Eersame Heren.

Allsoe Uwe edelheiden nu onss gescreven hebben tot vervolch dess geboirtigen jonghen heeren tot Egmont, hem beclagende dat een geheten heer Lambert Dircxz. pastoir tot Wermenhuyzen, teghens overdrachte der landen Hollant, Zeelant ende Vrieslant tuschen godlicker gedachten hertoch Philips van Bourg. als grave van Hollant aen die eene ende saligher gedachten bisscop Roloff van Utrecht aen die ander zijden geschiet, zeker perochyanen ende inwoenres tot Wermenhusen gedaicht soude hebben voir den officiael t' Utrecht, mit meer ander woirden in den selven uwen brieven begrepen, — hebben wij guetlick ontfangen ende verstaen.

Wairop wij dieselve Uwe Edelheiden vruntlick begheren the weten, allsoe onss offte onsen capittel die voirs. saicke in ghenen punten aentreffende en is ende wij dair gheen seggen in en hebben; soe hebben wij dairvan ondersueck gedaen ende bevonden in der wairheit, dat die voirg. saicke voir den Officiael onser kercken niet en hanget ende hij van onser kercken wegen daerin niet gedaen en heeft ende dat die saecke voirs. uut beveell Onss. Gened. Heren van Utrecht voir Sijnre Genad. commissarium hangende is in den rechten; ettselve dairin geschiet ende gedain is, dat is alleen van den voirs. commisarium ende niet bij onsen weten offte wille geschiet; als wij hoepen dat Onse Gened. Here van Utrecht off zijne rade in den name van hem dat in 't lange ther

antwoirde nu geschreven heeft denselven Uwen Edelen Vroemheden, dair wij hoepen zij mogelick mede the vreden wesen sellen; die God almachtich altijt bewaren will vrolick ende gesont.

Gescreven t' Utrecht onder zegell 's Domdekens, dat wij hierinne samentlick gebruicken teser tijt, opten XXV dach van Februarii a° LXXII.

(get.) Deken ende Capittel then Dom.

Recueil. D. 6. A. bl. 47.

3. Eenmaal 's jaars plachten de „questierders" van den Dom te Utrecht met de relieken van Sint Hubert naar Leiden te komen, in de kerk van St. Pieter hunne aflaten te prediken en aalmoezen voor den dombouw te zamelen. Hierin waren zij somwijlen verhinderd. Het Utrechtsche Domkapittel verzoekt „Mr. Aelbert van Baern" commandeur te Leiden, dat dit niet meer geschiede. 15 Decemb. 1473.

Eersame, lieve ende zeer geminde Heere.

Wij hebben verstaen van sommige onser kercken questieres ende dienres dat hem somwilen, als sij eens dess jairs nae alder gewointen tot Leyden in Uwer kercken aldair mitten heylichdomme ende reliquien the comen plegen, omme den prochianen alldair sulike offlaten ende gracien, als onser kercken then Doem t' Utrecht van den Heyligen Stoell van Roemen gegont ende verleent sijn, the verkondigen, sekere letsell ende hynder gedaen werdt, als dat sij in ambone off opten predicstoell niet gaen en mogen, niet tegenstaende sekere mandamenten, die Onse Genedige Heere van Utrecht als gheestelick heer ende onse geduchtige prince, onse Genedige heere die Hertoge van Bourg., als weerlick heer overal in den crysdomme van Utrecht mit haeren bezegelden brieven in allen haeren landen, steden ende dorpen dairvan hebben doen gebieden ende laten weten.

't Welck onss seer verduncket ende moyelick all soe en behoert, aingesien wij off onse kercke sulcx tegens Uwe Lieffden niet verschuldt en hebben. Wairomme wij an Uwe Lieffden seer vruntelicken begerende sijn, dat sij den brenger dess brieffs, die onse dienre is van der questie van Sinte Hubert, van ons wegen in uwer kercken voirs. eerlick ontfangen ende sine boetschap aldair in ambone off opten predickstoell wilt laten verkondigen na uutwisinge Onser Heeren mandamenten ende brieven voirg. ende der ouder gewointen voirscreven, diewelcke dese voirseide onse dienre U tegenwoirdelick tonen ende openbaeren sall. — Wairinne gij onss ende onser kercken voers. seer dancklick doen sult, dat wij wederomme altijt geern verschulden willen an Uwe Eersame Lieffden.... Gescreven t' Utrecht onder seghell 's Domdekens, dat wij samentlick gebruecken tesstijt, opten xv dach in Decemb. anno LXXIII.

(get.) Deken ende Capittel der kercken then Doem t' Utrecht.

Recueil. D. 6. A. bl 59.

4. De stad Hoorn verzoekt aan Evert van Zoudenbalch, proost van Maastricht en van Westfriesland, dat heer Frederik Jansz. tegenwoordig deken van Westfr. moge worden afgezet en Thomas Garbrantsz. van Hoorn pastoor van der Meye, vroeger ook reeds deken, in diens plaats worde aangesteld. 4 Novemb. 1481.

Eerbare ende Lieve besondere Geminde Vrient.

Wij ghebieden ons zeer tot U. Ende Uwe Eerbairheit believe te weten, hoe ende dat wij zeer vriententlick (sic) an Uwe Eerbairheit begherende sijn mit groter eernste om vele ende diversche redenen ende saken ons dairtoe porrende sijn, die te veel te scriven wairen, die wij in tijden ende wijlen, U bet bij monde verclaren sullen, —

dat ghij Thomas Garbrantsz van Hoern, pastoer van der Meye, die tot anderen tijden deken tot Hoern is gheweest ende droech hem eerlicken ende wel, alsoe dat men hem met redene niet beclaghen en mochten, geven ende toelaten wilt die administracie der proostie van West-Vrieslant sess jairen lanc gheduerende d'een achter den ander volghende, sonderlinge om rust ende vrede bynnen die landen van West-Frieslant, principalick bynnen der voirs. stede van Hoern te ghesch(i)en; want here Frederic Jansz., die hem Deken seit, ghestudeert ende ghesolliciteert heeft alle commocien, beroirten ende opstallen ende partyen onder onse ghemeente van Hoirne voirs., ende oick noch huden ten daghe solliciteert ende hantiert meer dan meer, slutende, makende ende houdende diversche conspiracien so wel mit gheestelicken als mit wairlicken persoonen van sijnen adherenten, om niet alleen sekere priesteren in harnasch doen waken bij nachten ende ontijden, ropende ende critende „Vancxze, vancxze ende smijt doot," mair veele andere arme menschen, die nu hem voirvluchtich ghemaect hebben enden uuten lande sijn ghevloghen ende noch veel meer andere periculoser zaken wel enormia wesende, als men veele persoonen bynnen der voirs. stede van Hoirne vinden sullen die dit mitter wairheit betughen sullen of 't van noode waire.

Hieromme, Gheminde Here, begheren wij eernstelick aen Uwen Eerwairdicheiten, den voirs. Heren Frederic van den voirs. dekenijen verset ende priveert te wezen bij U, Mijn Heer, ende den voirn. haer Thomas den voirs. administracy wilt laten ghebruyken ende bedienen, om alsulcke duechden ende belofnisse als den voirn. here Thomas U doen sal ende dit om zekere redenen ende zaken willen boven verclaert.

Eerbare, gheminde heere, dit doende ghij sult wel doen ende wes wij wederome doen moghen ter begheerten

van U, dairinne en wilt ons niet sparen..... Gescreven opten vierden dach in Novembri a° LXXXI.

(get.) Die Stede van Hoern.

Recueil. D. 6. A. bl. 68.

5. Jacob van Egmond schout en kastelein te Hoorn doet kond, dat de 7 Schepenen en 3 Burgermeesters dier stad eenparig getuigen, noch wete noch deel te hebben aan den bezegelden stadsbrief, waarin Jan Damisz. priester en deken van Westfr. bij het Domkapittel te Utrecht was beklad. 8 Maart 1487.

Eersamige, wijse ende seer gheminde vrunden.

Uwer eerbaerheit believet te weten, hoe dattet waer is, als dat ic gheweest ben tot Hoern op dat stedehuys mit die seven scepenen ende mit drie burgermeysteren, daer wij te rechte te doen hadden. Ende als wij alsoe vergadert waren, soe is op dat stedehuys bij ons ghecomen heer Jan Damisz. priester ende deken van Westvrieslandt zeggende: wat hij ye ter contrarie van der stede ghedaen hadde, daerom dat die burgermeysteren hem vermaect hadden tegens die heren van den Capittele? Ende die drie burgermeysteren ende die seven scepenen seyden, dat sij daer niet van en wisten.

Daerop dat die deken seyde, als datter een stedebrief an den capittule ghecomen was mitter stede zegel besegelt, daermede dat hij vermaect ende belast was. Ende sij seyden al uut eenre mont, dat sij daer niet van en wisten noch in gheconsentiert en hadden.

Ende want ic Jacop van Egmondt scout ende castelein tot Hoern, hyerbij an ende over gheweest hebbe, daer dese woerden aldus gheschiet sijn, ende men altijt sculdich is ghetuychnisse des warachticheyts te geven, als men des versocht wordt, soe heb ic des ten oerkonde

mijn zegel hier beneden op 't spacium des briefs ghedruct opten achten dach in Marcio in 't jaer ons Heren duysent vierhondert seven ende tachtich.

Naar het oorspronkelijk papier, met het opgedrukte zegel in rood was, doch grootendeels weggebrokkeld. Recueil. D. 6. C. bl. 5.

6. Dezelfde schrijft aan het Utrechtsche Domkapittel, dat de beschuldiging tegen voornoemden Jan Damisz. ingebracht valsch is, verzoekende, dat gemelde deken van zijne betrekking niet worde ontzet. 9 Maart 1487.

Eersamige, Voersienighe besondere lieve Heren.

Uwer eersam(h)eit believet te weten, hoe dat ic in der waerheit verstaen hebbe, alsdat heer Jan Damisz. deken van West-Vrieslandt belast wordt mit sonderlinge saken, die men in der waerheit alsoe niet bevyden en sal. Want ic twie jaren alhier in der stede regiert ende ghewoent hebbe, dat ic nie van yemande ghehoert nochte vernomen en hebbe, dat hij hem anders ghehadt heeft dan een guet deken sculdich is hem te hebben, noch van pastoren, noch van vicarien, noch van gheestelycke, noch van waerlijcke personen, wie dat die wesen mogen; ende aldus belast wordt uut ha(e)dt ende uut nijt van enige, dat Uwer Eersaemheit al soe wel bevolen sullen; want daer gheen saken gheschiet en sijn, hij en was altijt die stede daervan te wille, als hij des van die burgermeysteren vermaent worde.

Hierom biddende ende begherende, als dat ghij, mijn lieve heren, juwen dienre aldus niet en wilt versetten; wanttet moghelijcken alsoe niet en soude behoiren.

In dit doende ghij sult mij seer danckelijcken vynden ende oeck wel doen mij wederom niet sparende in ghelijcken ende in meerderen saecken; wes ic ymmermeer ter liefte van den heren van den Capittele sal mogen

ghedoen met meer. Dan God spaer mijn heren lange salich ende ghesont. Ghescreven tot Hoern den negenden dach in Maert a° LXXXVII.

(get.) Jacop van Egmont scoudt ende kastelein tot Hoern, tot Uwer liefden altijt bereit.

Recueil. D. 6. A. bl. 88.

7. De stad Enkhuizen bericht aan het Domkapittel te Utrecht, dat een van daar uitgezonden kapitein bij Terschelling 6 boeven heeft gevat, waaronder een priester, geheeten Cornelis Pietersz. van der Goude, met consent des dekens van Hoorn nog bij hen in hechtenis. Zij vragen, wat met dezen heer Cornelis aan te vangen? Voorts verzoeken zij, dat heer Jan (Damisz.), die sinds lang hun deken is, in deze betrekking moge blijven. 22 Sept. 1491.

Eerwairdige, wijse ende gemynde Vrienden ende guede Heren.

Wij gebieden ons tot Uwer Eerbairheit mit alles guedes, als wij van herten meest konnen ende mogen.

Die welke believe te weten, dat wij cortelix onlanx geleden hebben uutgemaeckt ende uutgesent een capiteyn wesende onse burger mit sommige van onse burgers om die vyanden van onsen Alergen. Heren den Roemschen Coninck ende sijn edele zoon Hartoch Philips, onze natuerlike prince, te crencken.

Zoe is 't geboirt dat zij becrachtiget ende gecregen hebbende omtrent *der Scellynck* ses boewen van heer Jan van Naelwijcks ende Wittenhorts gesellen, wairvan drie sijn gerecht. Ende onder (dese) ses boeven was mede een priester geheiten heer Cornelys Pietersz. van der Goud ende heft mede ten oorloge gevaren ende was mede met heer Jan van Naelwijck in Texel etc.; wellic heer Cornelis voirs. wij bij consente van den deken van Hoern gehouden hebben in gevangenisse ende noch houden.

Wij begeren dairomme hertelike te weten van Uwer Eerbairheit, wat U believet te gescien van dese heer Cornelys voirs.; ende wat U(we) Wijsheit dairinne believet, dat wilt ons laten weten, opdat wij dairna doen mogen, ymmer alzo dat hij loen mach ontfangen na sijn werken.

Voirt eerbare gemynde Heren, zo bidden wij.... dat gij ter liefte van ons wilt informeren den eerbaren Priester heer Jan, die lange tijt onzen deken is geweest ende noch is, dat hij deken wil blive(n), ende wilt hem dairto behulpelic ende vorderlike wesen. Dit doende gij selt ons seer danckelike dairinne doen; ende wes wij U Eerbairheit weder te lieve doen mogen, dair sult gij ons altijt bereyt to vynden......

Gescreven upten twie ende twintichsten dach in Septembri a° een-en-tnegentich.

(get.) Die stede van Enchuysen.

Recueil. D. 6. A. bl. 116.

8. Hertog Philips de Schoone had aan de kerkmeesters der kapel van O. L. Vrouw te Halle eene „queste" toegestaan in zijne gewesten van Holland en Zeeland. Het Utrechtsche Domkapittel had dit echter belet. De hertog schrijft nu nogmaals aan dit kapittel, met ernstig verzoek dat men het thans gedooge, opdat hij niet de „questen" behoeve te beletten, die van Utrecht uit in zijne landen worden gehouden. 28 Juni 1495.

Philips, Ertzhertoge van Oistrijc, Hertoge van Bourgoingnen, van Brabant etc.

Besondere goede vrienden.

Wij hebben overlanc den kerckemeesteren van der capelle van onser Liever Vrouwen in onser stad van Halle een queste geconsenteert, om te mogen trecken overal in

de kercken van onsen landen van Hollant ende Zeelant ende aldair den goeden luyden te vermanen ende kundigen de schone ende groote mirakelen die Onse Lieve Vrouwe van Halle dagelycx doet, ende 't volc te verwecken tot devocie tot Onser Liever Vrouwe.

Ende aengesien dat de voors. kercken in onsen voors. landen van Hollant ende Zeelant zijn van den bisdomme van Utrecht, zo hadden wij gescreven ende gebeden den Eerwerdigen Vader in Gode onsen lieven neve den bisscop van Utrecht ende oic Uluyden, deselve queste te aggreëren in de voors. kercken ende daerop te verleenen Uwe brieven van placet: dwelk onse voors. Neve van Utrecht gheerne consentreerde; maer overmids dat ghij hierinne egheenssins consenteren en wilden, zo en heeft deselve queste van Onser Liever Vrouwen egheenen voortganck gehadt. Waeromme, ende dat wij zeer geneycht zijn met devocien tot Onser Liever Vrouwe voirs. ende gheerne huer capelle te Halle ende den heylegen godsdienst aldair hulpen vermeerderen, wij scriven wederom aen UE. ende begheren ende versueken U ernstelijc, dat ghij de voors. queste wilt consenteren te mogen gaen in onzen landen ende gehoirsamhede, gemerct dat wij wel gedoogen aldair te commen vier ofte vive questen uuyter sticht van Utrecht, ende hierop ter eeren ende reverencie van Onser Liever Vrouwen ende bede van ons, hierop verleenen Uwe behoirlicke brieven, U hierinne bewijsende als wij ons des tot U betrouwen, ende dat wij egheen redene en hebben te verbieden de queste gaende in onzer landen uuyter Sticht van Utrecht; ons hierop overscrivende Uwe uterlicke antworde om ons daerna te weten ende mogen rechten.....

Gescreven in onser stat van Loevenen den 28 dach van Junio anno XCV. (get.) Philips.

Recueil. D. 6. A. bl. 175.

9. Breve van paus Alexander VI begeerende, dat de 5 Kapittelen van Utrecht rustig bezit mogen verleenen en hunnen steun schenken aan den legaat Raimond (Peraudi), kardinaal van St. Vitalis en bisschop van Gurck, dien hij met de opengevallen abdij van O. L. Vrouwe te Middelburg in commendam had begiftigd. 2 April 1500.

Alexander Papa VI.

Dilecti filii, salutem et apostolicam benedictionem.

Alias ad instantiam charissimi in Christo filii nostri Maximiliani Romanorum regis illustrissimi ac ad preces dilecti filii nobilis viri Philippi archiducis Burgundie reservationem duorum monasteriorum ac quorumdam aliorum beneficiorum, quam primum illa vacare contingerent, dilecto filio nostro Raymundo titulo Sancti Vitalis presbitero Cardinali Gurcensi nostro et ap^{lice} Sedis legato, ap^{lica} auctoritate, de venerabilium fratrum nostrorum Sancte Romane ecclesie Cardinalium consilio, in aliis nostris sub plumbo expeditis litteris concessimus, prout in illis latius continetur. Cumque postmodum monasterium Middelburgense ordinis Premonstratensis, Trajectensis diocesis, certo modo vacaverit, nos attendentes tam instantiam et preces prefatorum regis et archiducis quam etiam virtutes prestantissimaque obsequia ejusdem Cardinalis, nobis et huic Sedi hactenus per eum prestita et que in dies adhuc prestare non desinit, per alias nostras litteras sub plumbo desuper expeditas dictum monasterium, sicut premittitur vacans, prefato Cardinali commendavimus, prout in illis plenius continetur.

Cum autem intelligamus dictum Cardinalem, ob nonnullos excessivos favores cuidam intruso in dicto monasterio indebite et contra hujusmodi provisionem nostram prestitos, nondum fuisse admissum, non potuimus non indignari.

Quare devotionem vestram hortamur, vobis nihilominus

in virtute Sancte obedientie mandantes, quatenus procuratori seu nunciis ipsius Cardinalis, visis litteris nostris super reservatione hujusmodi, pacificam ac quietam possesionem tradere ac ipsum oratorem omni vestro favore et auxilio benigne prosequi studeatis juxta illarum seriem et tenorem; quod nobis erit vehementer gratum vobisque et isti monasterio valde utile et expediens.

Datum Rome apud S^um^ Petrum sub annulo piscatoris die II^a^ Aprilis MCCCCC, pontificatus nostri anno VIII.

(get.) N. HADRIANUS.

(Opschrift): Dilectis filiis Decanis et Capitulo quinque ecclesiarum Trajectensium. — Naar het oorspronk. perkement, Recueil. D. 6. A. bl. 283.

10. Hertog Philips de Schoone beklaagt zich bij de 5 Kapittelen te Utrecht, dat Herman Lochorst, deken van Oudmunster en generaal-vicaris van den Bisschop zich verzet tegen de bevestiging van den onlangs gekozen Middelburgschen abt en de partij houdt van bovengenoemden Bisschop van Gurck. 2 Mei 1500. — Met antwoord der 5 Kapittelen van 15 Mei 1500.

Philippus archidux Austrie, dux Burgundie, Brabancie, comes Flandrie, Tyrolis, Arthesii, Burgundie, Hollandie, Zeelandie etc.

Viri venerabiles sincere dilecti.

Intelligimus Hermanum Lochorst, decanum ecclesie Sancti Salvatoris et vicarium consanguinei nostri episcopi Trajectensis nostris totis viribus reniti desideriis super confirmacione carissimi nostri consiliarii abbatis Middelburgensis nuper electi, atque conari ut monasterium hoc Cardinalis Gurcensis obtineat sibi commendatum et id quidem nugis et commentis, tanquam nostrum ad hec exhibuerimus consensum, qui commendas omnes velut exi-

ciales et ecclesiarum desolatorias ac perniciosas pestes detestamur et execramur; super quo vestras caritates libenter reddimus presentibus certiores, hortantes ut si fortassis hic homo, jurium minus sciolus quam officio seu muneri, cui se inmiscet, conveniat, aliquam ex vestris caritatibus in suam partem trahere satagat, et quantum in se fuerit abbati memorato molestias prorogare, illum cum suis sualibus refellere et modis omnibus cohibere, atque etiam, ut que perperam ab eo in hac parte gesta sunt, presumpta vel practicata, publice revocet inducere placeat; alioquin illum et suos complices, hostes et malevolos, congruis mediis compescere non negligemus; – adjuvante Domino, qui easdem caritates conservet incolumes et in sui timore ferventes.

Scriptum in oppido nostro Bruxellensi, die ij[a] mensis Maji anno quingentesimo.

(get.) PHS.

(lager stond :) HANETON.

Het antwoord, op het stuk zelf neergeschreven, luidt:

Post humillimam nostri recommendationem. — Recepimus, illustrissime ac potentissime princeps, hoc die litteras Vestre celsitudinis, quibus nobis significare placuit dominum Hermannum de Lochorst, decanum Sancti Salvatoris ac domini nostri Reverendissimi Trajectensis in spiritualibus vicarium, totis viribus desideriis Vestre Celsitudinis reniti super confirmatione abbatis Middelburgensis nuper electi obtinenda atque hoc conari, ut monasterium illud Reverendissimus Cardinalis Gorcensis commendatum obtineat eo colore quasi Vestra Celsitudo in hoc consensum dederit, que commendas omnes uti ecclesiis dispendiosas detestatur; hortatur ob id nos Vestra Celsitudo ut, si quem forte ex nobis in suam partem allicere

vel electo abbati molestiam inferre conaretur, ipsum refellere atque modis omnibus cohibere vellemus, ipsumque inducere ut, que per ipsum perperam gesta forent, publice revocaret.

Ut igitur Illustrissime Princeps, Vestre Celsitudinis placito morem gereremus, ipsas Vestre Celsitudinis litteras in capitulo nostro generali ipso presente publice legi fecimus, ipsumque hortati sumus ne electi abbatis confirmacioni impedimentum praestaret neque aliquam molestiam abbati electo inferre vellet. Qui illico nobis responsum hoc dedit, se nunquam animo concepisse ut quicquam impedimenti electioni abbatis prestaret vel molestiam aliquam electo inferret, sed omnem favorem, ubi opportunitas sibi data fuit, electioni abbatis impendisse, adeo ut et quasdam litteras, quas electo abbati in electione sua prosequenda nocere putabat, in hac civitate Trajectensi arrestari jusserit; mirarique se dicebat quisnam tam falsa de eo Vestre Celsitudini suggessisset; quodsi quispiam sibi hoc impingere auderet, paratum se obtulit coram Vestra Celsitudine in persona comparere ac tam falso de ipso delata aptissimis argumentis confutare, uti eciam Vestre Celsitudini ante paucos dies se litteris suis significasse asserit.

Hoc Vestre Celsitudini cum omni reverencia rescribere expedire putavimus, ut tam de his que per nos in exequenda Vestre Celsitudinis exhortacione (sunt peracta), quam eciam de decani Sancti Salvatoris responsione eandem Vestram Celsitudinem certiorem redderemus; — cui nos quam humillime commendatos facimus ac pro ejusdem fausto successu Omnipotentem Deum orare curabimus.

Ex Trajecto sub signeto domini Decani Trajectensis, quo in hiis simul utimur, quinta decima mensis Maji anno XV[c].

Recueil. D. 6. A. bl. 289.

11. Hertog Philips beteekent aan de 5 Kapittelen zijn verlangen, dat de tegenstanders van den gekozen abt van Middelburg, die het met den Kardinaal-bisschop van Gurck houden, tot reden worden gebracht. 27 Febr. 1501.

Philippus archidux Austrie, dux Burgundi, Brabantie etc., comes Flandrie, Hollandie, Zeelandie etc.

Venerabiles sincere dilecti.

Cum nuper intelligeremus nonnullos intra et circa vos esse, qui partes gerant Cardinalis Gurcensis adversus monasterium nostrum Middelburgensem et illum abbatem nostrum consiliarium, scripsimus vobis, ut eosdem ab inceptis compesceretis, quemadmodum vos nostrarum arbitramur esse memores litterarum; quas tamen non sentimus sortitas effectum, cum non desint, qui monasterium et abbatem prefatos et ignominia' et falsis censuris insimilent et notare videantur ac clanculo seminent executiones et jus quesitum notorie, prout consultato desuper exploratum habemus, perturbare conentur.

Rursus igitur vos et vestrum quemlibet admonemus et requirimus, ut, nullas a nobis litteras expectantes ulteriores, tale super predictis studeatis et id cum effectu remedium adhibere, ne temeritates adversariorum nostrorum remediis necessariis urgeamur cohibere et executores ad id deputare non invitos sic ut tote circum regioni cedat in exemplum, vosque discatis amodo vestros benefactores injuria non compensare. Dominus Deus boni consilii spiritum vobis concedat.

Scriptum in oppido nostro Gandensi die penultima mensis Februarii anno xv^c. (Hofstijl).

(get.) Phs.

(Lager stond): Haneton.

Recueil. D. 6. A. bl. 277.

12. M[r] Otto (Roelofsz., pastoor te Veenhuizen en) deken van Westfr., had heer Pieter, pastoor te Westwoud, een schamel oud priester en poorterszoon van Enkhuizen bemoeilijkt door arrest te leggen op de renten zijner kerk. Dit zou ten onrechte zijn geschied. De stad Enkhuizen schrijft daarom aan het Domkapittel te Utrecht, dat zij M[r] Otto nader mogen inlichten. 13 Febr. 1501.

Vermogende, eerbare, wijse Heren; wij gebieden ons tot Uwer eerbairheiden mit alles guedes, als wij van herten meest konnen ende mogen.

Ende heer Pieter priester ende pastoer van Westewoud, die welcke een guedt scamel priester ende onse poorters zoon is, heeft ons clagentlicke te kennen gegeven, hoe dat meister Otto, nu ter tijt deken van Westvrieslant, hem syn renten van syn kerke boven recht ende reden zoude hebbe(n) gearrestiert, 't welcke hem gecomen is tot sijn grote achtede, scade ende verdriet, ende noch meer comen zoude, indien bij U, myn heren, dairinne niet voirsien en werde.

Begheren wij dairomme seer oetmoedelike ende vruntlike dat U Eerbairheiden believen will den voirs. meister Otte te onderwijsen mitten besten, dat hij den voirs. heer Pieter, die oudt scamel priester is, mit vrede ende ongemoyt late, ymmer alzo dat hij sijn rentges, dair hij off leven moet mach ontfangen ende upbueren, als dat behoert. Het schijnt off, hijgne man sijn kerke, overmits dat hij seer tribuliert wert, (hij) wel zoude willen resignieren ende offstaen.

Eerbare, gemynde heren, dit doende gij selt groet loen ontfangen by God almachtich, die uwer liefden bewaren will salich ende gesont.

Gescr. mitter haest upten XIII[en] dach in Februario anno XV[c] ende een.

(get.) Burgermeisters ende Rade der stede van Enchuysen. D. 6. D. bl. 212.

13. M[r] Eelant, pastoor te Medenblik, had in naam zijner moeder met heer Willem van Nyenkerck, abt van St. Pauwel te Utrecht accoord getoffen over de nalatenschap van zijn oom Jan Henricxz., als leekebroeder in gemelde abdij overleden. De abt had dit accoord niet gehouden en den geestelijken rechter in de zaak betrokken. Op klachten van m[r] Eelant schrijven nu de Raden van Holland aan het Utrechtsche Domkapittel, dat volgens de overeenkomst onder wijlen Hertog Philips gemaakt, alleen de wereldlijke rechter in deze zaak had te oordeelen. 3 April 1503.

Eersame, voirsienige ende wyse goede Vrunde.

Meester Eelant priester, pastoor tot Medenblick, heeft ons clagende te kennen gegeven, hoe dat waer is dat in der tijt geweest zijn Henrick Pietersz. ende Ave zijn huysvrouwe, de welcke bij malcanderen in echtelicken state vercregen hadden drie kinderen als Lucia Henricxdochter, op deser tijt huysvrouwe van Rippaert Jansz., Vroukyn Henricx dochter professyde zuster van der darden oerden van Sinte Franciscus ende Jan Henricxz., leecke, professide broeder des Goodshuyse van Sinte Pouwels t'Utrecht; welcke Henrick Pietersz. ende Ave zijn huysvrouwe zekeren jaeren deser werlt overleden zynde hebben achtergelaten de voors. haer drie kinderen mitsgaders eenige perceelen van goeden, die dezelve drie kinderen onderlinge met malcanderen participeerden ende deelden. Ende wardt de voors. Jan Henricxz. met zijn paert ende deel van dezelven goeden gedaen ende geprofessyt in den voors. convente ende Goodshuyse van Sinte Pouwels. Is oick hiernaer de voors. Vroukyn Henricxdochter deser werlt overleden latende haer erfgenamen Lucia Henricxdochter ende broeder Jan voors., de welcke onderlinge gedeelt hebben die erffenisse hemluyden angecommen van der voors. Vroukyn.

Nu is 't zoe dat de voors. broeder Jan Henricxz. oick

deser werlt overleden is, van wien niemandt erfgenaem en is of wesen en mach dan Lucia Henricxdochter moeder van den suppliant allene; ende omme alle twist ende geschille ter neder te leggen ende te schuwen processen, die daer uuyt hadden mogen rijzen, soe is de voors. suppliant uyt de name van zijnen vader ende moeder toegegaen ende heeft tegens heren Willem van Nijenkerck abt van sunte Pouwels t'Utrecht jegenwoirdich gecocht gehadt die actie van der voors. erffenisse, hoe wel hem nochtans die niet en competeerde naevolgende den concordaten hier voirtijts gemaict tusschen wijlen hertoge Philips ende biscop Roeloff; de welcke bij sijnen brieven den suppliant getransporteert ende overgegeven heeft zijn voors. geheele actie, dien hij hebben mochte totter voers. erffenisse. Ende hoewel de voors. abt van Sinte Pouwels wel schuldich ware de voers. zijne zegele ende brieve te achtervolgen ende te volcommen nae huere vorme ende inhouden, dies nochtans nietjegenstaende heeft ter contrarien van dien (onderstaen) zijn voors. recht dat hij pretendeert te hebben, dies hij nochtans niet en heeft, te vercoepen eenen Jan Arys wonende tot Medenblick, de welcke uuyt crachte van dien angesproken heeft een zeker perceel van lande gecommen van den voors. Vroukijn Henricxdochter met den rechte van den lande daer 't lant gelegen is, te weten metten rechte van Medenblick, daer hij suppliant als procurateur van zijnen voors. vader ende moeder keer-weder op gedaen heeft. Ende hoe wel dat alle lant leyt tot lants recht ende dat ter cause van den landen bovengeroert niemandt en behoirt kennisse of judicature te hebben dan den waerlicken rechter daer 't voers. landt onder gelegen is; nietmin 't heeft belieft den voors. abt van Sinte Pouwels doer sollicitacie van den voers. Jan Arys, als te presumeren is, zoe veel te doen an U Eersaemhede, dat bij lettre van inhibicie, bij dezelve

Uwe Eers. geëxpedieert, den suppliant mitgaders 't gerechte van Medenblick hebben doen inhiberen eenige vorder kennisse of judicature in vervolgen, manen offte wijsen meer te nemen..., opter peyne des bans ende tweehondert Wilhelmus-schilden. 't Welck wel onredelick ende ondeuchdelick is tegens de voors. concordaten gemaict tusschen den voors. vorsten, gemerct dat die expresselick inhouden ende verclaeren dat geen geestelicke persoonen offte Goodshuysen, geseten buyten die jurisdictie van mijns Genad. Heren landen, eenige goederen te erve zullen mogen nemen gelegen binnen dezelve Zijne Genaden landen... (enz. enz.).

Gescreven in den Hage upten derden dach in Aprille a° xv^{c} ende twee secundum cursum curie Hollandie.

(Onderschreven:) Die Raide ons Genad. Heren eertshertoge van Oistenryck, hertoge van Bourgoengnen etc., gecommitteert ten zaicken Zynre Genaden landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

(get.) Sevender.

Recueil D. 6. B. bl. 196.

14. De stad Amsterdam bericht aan het Domkapittel te Utrecht hoezeer het ontevredenheid wekte, dat zij, die met de Relieken der Domkerk ter „queste" kwamen, vaak slechts leeken waren. Daarom was in de kerken dezer stad verordend, dat „questoren", geen priester zijnde, hunne boodschap voortaan niet meer van den preekstoel zouden mogen doen. 3 April 1503.

Eerwaerdighe, eerbare, wyze ende voirsienighe gheminde Heren.

Wij ghebieden ons tot Uwe Eerbaerheyt, soe wij vruntlixt moghen. Ende deselver belieft te weten, hoe onder den ghemeen volcke deser stede grote murmuratie is ende zekeren tijden gheweest heeft uuyt saecke dat tot veel tijden dieghenen, de in beveel hebben die Reliquien ende

Heylichdomme van uwer kercken, om daermede te questeren, waerlijcke luyden zijn dickwil van uuytwendighen hambochte, ende dat bij denselven murmuratie gheschepen ware te commen bespottinghe van der Heyligher Kercken, ten ware dat daerinne voirsien worde; soe dat daeromme in der kercken deser stede gheördineert is, dat die questores alhier commende ende niet wesende in priesterlicken state niet toegelaten sullen worden hoire boetschepe te doen upter stoel van der kercken, mar sullen hem moghen vynden op die voete ofte scabell van sekeren outaren, als van ouden tijden gewoenlic is in den kercken deser stede te geschien; 't welck niet wesen sal tot schade off in achterdeel van uwer kercken. Daer off wij gaerne Uwe Eerbaerheyt adverteren tot dien eynde, off enich quaet rappoirt daeroff ghedaen worde, die voers. saecke in 't beste te willen verstaen, — als wij des ende alles guets tot u betruwen; dat kenne die Almachtighe God onser Here, die Uwe Eersaemheden bewaren wil salich ende gesont.

Gescreven den darden dach Aprilis anno Domini duysent vijffhondert ende drie.

(Onderschreven:) Die stede van Aemstelredamme.

Recueil. D. 6. A. bl. 345.

15. Jacob Ruysch, deken der hofkapel in den Haag en 's graven raad, geeft aan het Utrechtsche Domkapitel te kennen, dat zijn dienaar Lambert Vyerling, kanunnik te Geervliet en pastoor eener geringe kerk in Westfriesland, door den deken dier streek buitengewoon wordt belast. Zoo het mogelijk is, verzoekt hij, dat hierin worde voorzien. 11 Juli (1503).

I. H. S.

Venerabiles ac honorandi Domini et preceptores acceptissimi, post saltutem affectuosissimam recommendo me Vestris Reverentiis.

Servitor meus dominus Lambertus Vyerling, canonicus

in Geervlyet, habet unam modicam curatam ecclesiam in Westfrisia sub ditione vestra; plus solito molestatur per modernum vestre jurisdictionis officialem; si possibile foret, desiderarem eundem dominum Lambertum onerari in honesto debito, si quid debeat, secundum quantitatem dicte sue ecclesie, et eximi eundem a presenti vestro officiali causam habeo. Dictus ille officialis non recognoscit beneficium per me sibi impensum ad utilitatem jurisdictionis vestre, cum nuper fuerit hic in consilio vocatus; cetera sua propria subticeo. Cum igitur commoda licite exacta ex dicta cura ad utilitatem vestram essent modica et incivilitas talis officialis posset inter amicissimos mala esse occasio, precor ut vestre Reverentie agant in isto modico, ut habeam in vestris agendis multa majora agere, ad que affectio et effectus mei hactenus tetenderunt et adhuc affectus tendent; noscat qui omnia scit, et dignetur vestras reverentias ad multa prospera semper conservare.

Scriptum in Hagha XI[a] Julii (1503) per me

JACOBUM RUYSCH, decan. capituli curie Haghensis etc. servitorem voluntarium reverentiarum vestrarum. Recueil. D. 6. A. bl. 349.

16. Heer Dirck, pastoor van Opperdoes buiten Medenblik wilde ten nadeel van de priesters dier stad deel verwerven in de memorien enz. aldaar, waarom hij gemelde priesters voor den geestelijken rechter had betrokken. De stadhouder-generaal met de raden verzoekt derhalve aan den Deken van Westfriesland, dat deze aan de procedure van heer Dirk een einde make. 14 Juli 1503.

Eersame, wyse, bysundere goede Vrunt.

Die Burghermeesteren der stede van Medemblyck over ende in den name en voor 't interest derselver stede hebben ons te kennen gegeven, hoedat zekere poorteren ende inwonende van Medemblyck puyrlicken omme Goids willen

gegeven hebben gehadt zekere percelen van goeden tot behouf van den priesters wonende ende residerende tot Medemblyck voirs. Ende hoewel die voirs. goeden alzoe gegeven in almisse niet en behoiren gebruyct te worden dan bij dengeenen die de Missen, vigilien ende memorien continuelick bedienen ende naerstelick waernemen, ende dat diegene die huer woenstede ende residencie houden buyten Medemblyck niet en behoiren in eniger wijs te genyeten, gauderen ende participeren van den voirs. aelmisse-goeden; — desz nochtans nietjegenstaende zoe vervoerdert hem een genoemt heer Dirck cureyt van der Does gelegen buyten Medemblyck, dewelck in zijn selfs kerck dienst genouch heeft, te comen uuyt zyn prochiekercke tot binnen der voirs. stede van Medemblyck, willende aldair mede memorie hebben gelijck den priesteren die dagelycx binnen Medemblyck resideren ende in der kercke aldair dienst hebben; ende dat meer ende arger is, zoe heeft die voirs. heer Dirck den voirs. priesteren doen betrecken voor Uwer Eersaemheden, in meyninge denselven priesteren te doen bedwingen, dat men hem oick mede zoude participeren van den voirs. memorien ende aelmisse-goeden. 't Welck ymmers alzoe niet en behoort ende is contrarie die wille ende begeerte van dengeenen die de aelmisse-goeden gegeven hebben ende zoude oick commen toe grote prejudicie van den arme gemene priesteren van Medemblyck.

Waeromme wij aen Uwer Eersaemheden scrijven ende versoucken van wegen Ons Genadigen Heren Ertshertogen van Oistenrijck ende requireren van den onsen, off ende te nyete te willen doen die proceduren bij den voirs. heer Dirck voor Uwe Eersaemheden geintenteert ende den voirs. arme priesteren te laten gebruycken huere memorien zonder enige vreemde cureyten te admitteren off toe te laten, gemerct dat die priesteren van Medemblyck dat

quaet genouch hebben, hun selven te onderhouden upte accidencien die aldair vallen; hier inne doende als wij Uwer Eersaemheden des wel toe betrouwen, updat ons niet van node en zij voor 't interest van den supplianten vorder provisie te decerneren.

Eersame, wijse, bysundere goede vrunt, Onse Here God zij met U.

Gescreven in den Hage den XIIII dach in Julio a° XV^c ende drie.

(Onderschreven:) Die Grave van Egmont, heere tot Bair, stadhouder-generael, ende anders die Raide mijns Genad. Heren eertshertogen van Oistenrijck, hertogen van Bourg., gecommitteert ten saicken van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

(get.) D'ASSENDELFT. Recueil. D. 6. C. bl 30.

17. De eerw. Paters Observanten van Alkmaar hadden bij het Utrechtsche Domkapittel geklaagd, dat zij, van onheuglijke tijden hunne termijnen hebbende binnen Enkhuizen, nu met toedoen dier stad door de eerw. Paters Augustijnen aldaar in hun recht werden verkort. De stad Enkhuizen antwoordt hierop aan het Domkapittel, dat de Paters van Alkmaar gunst hadden genoten, doch geen recht konden doen gelden. Br. Jan van Mechelen, een der Paters Augustijnen, brenger dezes briefs zou dit nader aantoonen. 18 Maart 1506.

Eerwaerdige, voersienige, harde lieve ende discrete heren; wij gebieden ons met goeder harten t'uwaert.

Ende hebben ontfangen uwen brief, inhoudende, dat de Observanten van Alcmair uwer eerwaerdicheyt te kennen gegeven hebben, hoe dat zij over lange jaeren ende boven memorie van menschen huere stacien ende termijnen alhier binnen onzer stede gehadt hebben, – ende nu bij onsluyden ende bij onsen toedoen geëmpescheert ende

behindert worden bij den Augustijnen residerende binnen onser stede.

Van welck te kennen geven bij den Observanten, zeer beminde heren, zouden wij wel de contrarie doen blycken, offdat het van noode waer; want binnen onser stede burghers genouch zijn, die 't wel gedencken mach dat daer ander priesters de passie gepreect hebben dan de voorn. Observanten; ende ooc als zijluyden commen de passie preken, zoe bidden zij daer orlof om an de kerckmeesters, die hem dat gonden uuyt gracien; maer dat zij zouden willen pretenderen t'onsent eenich recht te hebben van termijnen of anderssins, en zullen zij niet doen blijcken; want 't geen dat zij gehadt hebben is geweest uuyt speciaelder gracien ende anders niet. Ende voort daer zij zeggen dat hem empeschement of behindertheyt geschiet bij onsluiden, es mogelijc, beminde heeren, dat wijluyden meer geaffecteert zijn tot ons zelfs broederen ende convente, dan tot vreemde, gemerct dat het goede devote mannen zijn, zonder yemende nochtanne te lachteren, ende daer onze stede van goddelycken diensten dagelijcx zeer of gedient wert, ende die ooc van grooten noode hebben hulpe ende bijstant van goeden mensschen, want zij niet en hebben, dan men hemluyden om Godswillen geeft.

Waeromme, eerwaerdige heeren, wij U zeer vruntlijc bidden, den voorn. Observanten niet te willen favoriseren up huerluyder te kennengeven, 't welck men in der waerheyt zo niet bevinden en zal. Biddende voort, dat het uwer, myn heeren, eersaemheyt believen wille credencie ende gelove te gevene (aen) broeder Jan van Mechelen, pater van den voorn. Augustijnen, brenger van desen, van al 't geene, des hij U bij monde angaende deser materien verclaeren zal; waerinne, beminde Heeren, ghij ons groote vruntscap zult doen; ende wij willen 't weder-

omme an uwer eerbaerheyt versculden. Dat kenne God, die U, zeer beminde heeren, bewaeren wille.

Gescreven t'Enchuysen upten XVIII^{en} dach van Maerte a^{o} XV^{c} zesse, onder der stede signet.

(get.) De aluwe goede stede van Enchuysen.

Recueil. D. 6. B. bl. 222.

Voor trouw afschrift getuigt:

J. H. HOFMAN.

HET TROUWEN OP HET GRAF

VAN

MARTINUS VAN HEEMSKERCK.

Het is van algemeene bekendheid, dat onze beroemde Hollandsche schilder van Heemskerck bij testamentaire beschikking eene zekere som gelds bestemd heeft voor arme bruiden, die op zijn graf zouden trouwen. Over deze zonderlinge beschikking kan men bij vele schrijvers allerlei nadere bijzonderheden vinden; maar hoezeer overeenstemmende omtrent de hoofdzaak, wijken zij bij het vermelden dier bijzonderheden dermate van elkander af, dat men ten laatste niet weet waaraan men zich te houden heeft. Zoo verhaalt bijv. Karel van Mander: „onder anderen vestigde hij eenig lands, uit welks jaarlijksche inkomsten hij wilde dat een huwelijksgave zoude worden gegeven telken jare aan een paar, 't welk op zijn graf trouwen zoude, gelijk ook altoos geschiedt." De historieschrijver Jacobus Kok weet er nog bij te vertellen „dat de jonggetrouwden, nevens alle de gasten, op den bruiloftsdag, moesten koomen danzen op zijn grafzerk, die van blaauwen arduinsteen was gemaakt."

Zoeteboom in zijn *Zaanlandsche Arcadia* verhaalt ons, dat de schilder niet in Haarlem, maar in zijn geboorteplaats, het dorp Heemskerk, begraven ligt en brengt zoodoende den lezer op een geheel verkeerd spoor. Klaas Bruin volgt dat kwade voorbeeld in zijn *Noord-hollandsche Arcadia*. In het *Tafereel der stad Haarlem* doet de Koning zich voor alsof hij, na ernstig onderzoek, er al het fijne van weet; maar de man onthaalt ons op bijzon-

derheden, die kant noch wal raken. Ook met de gegevens, die in den 7en, 8en en 10en jaargang van den *Navorscher* voorkomen, worden wij niet veel wijzer. Brouerius van Nidek komt in zijne *Nederlandsche en Kleefsche Oudheden* de waarheid het meest nabij; maar ook hij bleek niet in staat den volledigen inhoud van het testament mede te deelen.

Om aan allen twijfel een einde te maken en tevens de dwaasheden te wederleggen, door verschillende schrijvers de wereld ingezonden, meen ik niet beter te kunnen doen dan den geheelen tekst van het testament, zooals die in een notarieele copie van het jaar 1591 voorkomt, den lezer aan te bieden. Onlangs ontdekte ik dit belangrijk stuk in het archief der pastorie van Heemskerk, waar de schilder geboren werd. Het testament is opgemaakt door den notaris Tomas Laurentius Prins, die zich priester van het Utrechtsch diocees noemt. Onder dankbetuiging voor de welwillendheid, waarmede de kunstlievende pastoor van Heemskerk, de ZeerEerw. Heer van Leipsig, het archiefstuk te mijner beschikking stelde, geef ik het hier letterlijk weder.

In den name des Heeren amen; by desen jegenwoordigen instrumente publijck sij een jegelyken cont ende openbaar, dat in den jare ons selfs Heere geboorte duijsent vyfhondert acht en vijftich in de eerste indictie op den 16 dagh in april ontrent sesse nae middagh, 's pausdoms onser alreheylighsten Vader in Gode en onsen Heere, heere pauli des vierde van die name, int derde jaar syner coronatie, regnerende d'alderdoorlughstigsten en grootmogensten Heere, Heere Caroli rooms Keyser de vijfde van die name, altijt vermeerdere syns Rijckx onsen genadigen en ernsthaghtigen Heere, int 29 jaare syner coronatie in presentie van myn Notaris publijk ende ge-

tuijgen by namen ondergeschreven, syn persoonlyk in heure propere persoone gecompareert ende geconstitueert geweest, de eersaame en voorsightige Meester Marthijn Jacobssoon van Heemskerck, principaalijk voor hem selfs, en Marijtgen Gherits doghter met hem M^r^ marthijn jacobsz. voornoemd heure wettigen ende getrouden man en vooght, inwoonende poorteren der stad Haarlem, beijde ende elckx hem vroom, sterck, ende gesont naer lighaam in gaande en staande lijve, cloeck mede ende maghtigh van verstant memorie ende sprake soo 't uijterlijke bleeck ende men anders niet sien en merken en konde ende hebben sij comperanten voornoemd soo sij seijden contemplerende op God den Heere en sijn gebooden bijsonder opt gebod der broederlyke minne ende liefde aangemerkt ende uijter Hařten gevat dat sommige jonge maaghden menige reijsen en dickmaale wel geschapen ende gesien soude wesen ter goeder staate ende tot welvaaren te koomen, voorts heure huijse ende huysraat te besorgen, ende of God de Heere haar salighden, haare kinderkens tot Godts eere op te brengen ende ter goeder staate waart bij alsoo dat sommige maaghden enige assistentie, voortsettinge ende behulpigheeden van imant verkregen, waar bij sij luijden tot eere soude huwelijken aan goede ende deugtsaame jonge gesellen, die heure ambaghte wel cundig syn, die mede geen dronkaarden sijnde wel geschapen ende gesien sijn ten goede staate te koomen,

Soo ist dat sy comparanten voors. desen goedertieren saaken, ende andere tot Godts eere voor oogen nemende gesamentlyken soo sij seijden, ende elx voor hen bijsonder tot behulpelicheijt van dien niet haastelijken nogh onbedaghtelijken, niet mede deur imants sinistre persuatie ofte quaade raat daartoe geinduceert, maar soo sij seijden ende elx van hen seijden, buyten haaren eijgen

moet en vrije wille lange mede voorgaande tijden daarop gedelibereert, beraaden ende bedaght synde, onwederroepelyken tot enen euwigen donatie ofte gifte gegeven hebben ende mits desen tot een gestadige, eeuwige ende onwederroepelyke gifte donatione inter vivos geven, te weten by een donatie die na stijle van reghten komen te geschieden onder de levendigen, niet tot eenige propriete ofte eijgendomme, ofte ten behoeve van enige godtshuijsen (Soo den C. M. sulcx niet en belieft niet te geschieden buijten sijn octroij) maar tot behoef daar na volgende dispostien en ordonnantien toe sekere t welvaaren van jonge huwelykbaare maaghden, eersten een stucke lants groot wesende omtrent sestalf morgen, genaemt de volle meer gelegen in de banne van teteroode, ofte soo men seijt 't overveen, daar lendens af sijn aan de oostsijde des Heeren wegh, aan de westzyde 's Heeren wildernisse, aan de Zuytsyde heer Jacob van duijvenvoorde, Ridder Heere van Odam etc., en aan de Noortsijde dirck huijbertsz, ende staat op 't voorn. landt eerst vijf penn. hollants welcke de Rentmeester ontfanght van de wildernisse, ende ten anderen een oortgen hollants welcke de Rentmeester ontfant van Kennemerlandt ende werden beijde betaalt 's jaarlijkx te bamisse in October, ende nogh een stuck lants gelegen in de ban van Haarlemer Liede, genaamt 't Varkens Lant, groot wesende ontrent vier maden, daar lenden af sijn aan de oostsyde dirck Klaasz, aan de Zuijtsijde Cornelis Klaasz, wed^e nanningh Willemsz, ende duijf Kaas roemers wed^e, aan de westsijde 't karnemelckx rack, ende aan de noortsijde 't Convent van Sijle binnen der stad van Haarlem, eene donatie der voors. landen geschieden soo voorn, wilden sij donateurs voorschreven beyden en elckx voor hen bysonder, dat sij donateurs haar leven langh gedurende by dese voors. donatie niet geobligeert nogh ge-

houden sullen wesen enige gelden ofte rentens der voors. Landen uyt keeren tot behoeven soo voorn., maar wilde, en mits desen willen, datten voors. donatie sijn perfectie volcomen ende geheel effecte sorteeren sal naar dooden ende overlijden des langhts levende heuren beijden voon., welverstaande dat de langhst levende heuren beyden, syn leven langh gedurende hebben en behouden sal de usifruck ende bruijckwaare der gelde ende rentens der landen voors., maar in gevalle hy Mr Marthyn Jacobsz. vooren sterft ende aflijvigh werde, dat maritge gereets voorn. haar leven leven langh gedurende hebben en behouden sal de usifruck der beyde voors. perceelen van landen, maar in afkortinge des somme van gelde haar in haar beijder testamentaire dispositie gegroot ende toegevonden, Soo dan sy donateurs voorn. expresselyck wilden ende by desen willen dat heure donatie voors. naart overlyden van hen beijden, alleen na volgende den jaaren ten eeuwigen dage toe gedurende syne volkoomen effeckt sorteeren sal, als tussen de Lucas marckt ende onse Lieve Vrouwe Lightmisse daar naast aankomende,

Seer enstelijken sij donateurs versoghten, ende mits desen versoeken, de Meesteren ende regenten der Landen ende goederen den Heyligen Geest Huijse binnen Haarlem toekomende die in den jaare des overlijdens des langhst levende heuren beijden donateurs voorn. de administratie hebben sullen der Landen ende Goederen des Heijlige Geesthuyse voors, ende die voorts metter tyden bij den burgermeesteren 's jaarlyckx geordonneert ende gestatueert sullen werden, als ten uijteijnde toe des werelts, dat den selven meesteren in der tyt wesende, mede den twee perceelen van de landen voors. sullen willen accepteren ende aanvaarden, ende den selven te verhueren soo den lande des huijse voors., sonder den selven te belasten, verkoopen, of vervreemde in eniger

maniere, omme den gelde en de renten 's jaarlijx daar van koomende 's jaarlyckx te ontfangen, jaarlyckx mede den selven sullen willen in de voors. tyt uijtkeeren ende geven tot behoeff van jonge maaghden, gebooren binnen der stede voors. ofte in den banne van Heemskerke, daart hunluijden (bij heure conscientie) goet duncken sal welle aan besteet te wesen, den selve twee maaghden half en half, daarmede donaterende tot heure huwelyken, ende eghtelyken Staate, omme bij middelen van dien ten beter huwelyke te mogen koomen ende gehijlickt sijnde heuren bruijdegom of manne den behoefden heuren ambaghte bij dien sullen mogen opstellen, des sy donateurs voors. willen dat als 't bevonden wert, ende den Heyligen Geest Meesteren voors. notoir en Cundich is dat enige jonge maaghden die van de bloede of maaghstalle syn imant heuren donateurs, ten selven jaare ende tijden sullen willen hylicken, ende de voors. assistentie ende behulpigheijt aan de Heyligen Geest Meesteren versoghte te genieten, datte selven die van heuren bloede ende maaghstalle syn, andere die hen vreemt syn, geprefereert sullen wessen, ende den voortgangh hebben ende voorts opdat alle 't gunt dat voors. staat diligentelyk perfecktelyken ende getrouwelyken volbraght ende ten eeuwigen dage toe durende te bat onderhouden sal werden, hebben sij donateurs voorn. den Heyligen Geest huyse Meesteren geassigneert ende boven heuren Godts loon toegeleijt de xx^{sten} penningh daar jaarlyxe incomende rentens der voors. jaarlyxe hueren, om den selven alle jaaren gesamentlyken onder malkanderen als verdiende sallaris te participieren, daar by statuerende dit in gevalle de heyligengeest huyse Meesteren negligent waren (dat God den Heere verhoeden wilde) ende voors. assistentie en behulpigheijt geen maaghden en deeden te weten tussen Lucas marckt en ons lieve vrouwe Lightmisse daarnaast

volgende, dat alsdan de kerckmeesteren der parochie kerck der stede voors. voor dien jaare des negligentie mits desen by hen donateurs geauthoriseert sullen wesen, den voors. renten der voors. landen van de heyligegeesthuyse te ontfangen, ende assistentie in behulpigheyt voors. twee maaghden soo vooren te doen, van den voors. lant huere, sonder contradictie of wygeringe van de heyligengeesthuyse Meesteren, en daar toe den xx[sten] penning der voors. rentens te gauderen, willende voorts sy donateurs dat soo wanneer een maaght voor de Heyligen Kerck trout die bij handen van den heyligen geest priester of voorn. kerckmeesteren dese assistentie ende behulpigheijt genoten heeft dat sij (als in goeder memorie ende geheugenisse van hen donateurs trouwen op de sepulture ende grave van hen donateurs in de parochie kerck begraven.

Alle het gunt daar dat vooren geschreven staat sij donateurs lauderende ende by den voors. donatie perseverende, willende mede dat de voors. donatie inter vivos genaamt ten eeuwigen dage toe gedurende sulckx 's jaarlijx geobserveert, niet tegenstaande alle soo wes men ten contrarie van dien soude mogen of connen doen, seer ernstelyken aan myn notaris publyk ondergeschreven versocht een instrument pulyck ofte meer hem hier op geconfereert te werden, als tot behoef van hen donateurs ende heuren erfgenamen, voorts tot behoef van de heyligen Geest Huyse Meesteren, ende des voors. parochie kerck Meesteren, in de beste forme ende manieren.

Aldus gedaan ende geschiet binnen den voors. Stede van Haarlem ten huijse ende woonstede van myn notaris publyk, staande in de berkenrode stege in den jaare, indictie, maant, dagh, 's pausdoms ende keyserdoms als vooren daar bij aan ende over geweest den seer getrouwen ende geloofwaardige mannen, meester frans Henderikxe priester ende vicaris perpetuum des voors. parochie

kerck, ende meester Gherit H. Licentiaatus Juris utrisisqū: inwoonende burgermeester des stede voorn. als met aghtige getuyge daar over geroepen, ende specialyken gebeden die tot meerder verificatie 't selve alleen bij heuren eijgen handen gesubsigneert hebben, onder stont geschreven.

Nog een tweede testament, 14 jaar later gemaakt dan het eerste, bevindt zich mede in het parochiaal archief van Heemskerk. Het behelst eene nadere bevestiging en aanvulling van het eerste testament en luidt in zijn geheel als volgt.

In de name des Heeren Amen. Ick Maarten van Heemskerck Jacobs Soon schilder, poorter der stad Haarlem doen te weten aan een igelyck ende verklare mits desen, hoe ick aanmerkende des menschen leven kortheijt op der aarde ende dat sterven ons allen sekerlijk en wij niet en hebben uer nogh stont, en sulx voor mijn genomen hebbe te disponeeren van mijne tijdelijke goeden, die ick deur Goots gratie ter werelt sij besittende uijt mijne reghte wetentheijt om alle vrede ende eendraght onder mijn vrinden en erfgenamen van te vooren daer op lange beraden, geordonneert en gemaeckt hebbe, ordonneere en make mijn testament en uijterste wille soo hier na volght.

Eerst en vooral commandere ick ende bevele myn ziele der genade Goots ende begere dat myne nageschreven executeurs myne doode lighaame bevelen sullen der kerkelyke sepulture van Sinte Baaf binnen de voorn. stede van Haarlem, in de niewe kapel aan de noordsijde, van welcke sepulture sijluijden den kerckmeesteren 't regte betaalen sullen boven alle behoorlijken, eerlijke ende gewoonlijke exequien, kerckelijke onkosten ende

distributien die gedaan sullen werden by ordonnantien en goetdunken van de selve myne executeurs, die op myn voors. sepulture een schoone Sarck leggen en een eerlyk proper en konstigh epitaphium doen stellen en maken sullen aan de aghterste muer van de voors. kapel, gewroght in steen van de barmhertigheyt Godts, welcke epitaphium met de sarck ick estimeere ten prijse van hondert caroli guldens, meer of min na goetdunken en discretie van myne executeurs.

Voorts alsoo ick en mijn Huysvrouw Marijtje Gerrits dochter voor de notaris Tomas Laurensz. Prins notaris publyk sekere legaat gemaakt hebben omme sekere twee schamele maaghden jaarlijkx uijt te hillicken en ter eeren te helpen daar ick en myn huysvrou elckx toe besproken hebben een stucke lants breeder blijkende bij 't instrument daar af sijnde, soo verklaare ick bij desen mijne uijterste wille te wesen in gevalle het selve niet anders vermaackt en wort, dat ick by myn land nogh voege een losrente brief van twaalf karoli guldens 's jaars te lossen met twee hondert karoli guldens, sprekende op nanningh Jacobsz. tot Schalckwijk, sulkx dat de rente van dien mitsgaders de vrughten van 't lant voors. geinploijeert sullen werden als in 't selve instrument verhaalt is, ende in gevalle de voors. rente gelost werden, willen dat de selve weer uijtgestelt sullen werden ten profyte als vooren bij de heyligegeestmeesteren die ick daar toe gestelt hebbe, als in 't testament verhaalt is.

Item make en bespreke de kerck van Heemskerck een stucke lants gelegen aghter 't Huijs Heemskerck genaamt Gootshuys bosch geldende althans jaarlijkx ses Karoli gulden, wel verstaande dat de selve kerck ten eeuwigen dage onderhouden sal een sepulture van mijn salige vader staande op 't kerckhof aan de Suijtsijde, mits dat mijne vrienden 't selve lant altijt voor een ander in huer

sullen gebruijken om een redelijke jaarhuer, in soo verre sylnijde dat begeeren.

Item legatere make en bespreke Jan Raat aalbertsz. Secretaris deser stad Haarlem mijne pille, eene jaarlijxe losrente van ses Karoli guldens 's jaars mitsgaders de hooftsomme en de brief van dien, versekert op de huijsinge van Sr Aelbert Klaasz. Raat sijn vader, omme sijn goede geliefte daar mede te mogen doen, en dat om sonderlinge oorsake en redenen mijn daar toe porrende en moverende.

Item ick make en bespreke Jacob Willemz. mijne broeders soon een stuck lants groot ses morgen gelegen in de banne van Schalckwijk, geldende jaarlyx vijf en tzeventig Karoli guldens, nog een losrente brief van sestig Karoli guldens 's jaars sprekende op de name van frans Jansz., versekert op de majesteyts domeijne van Kennemerlandt, die jaarlyx betaalt worden bij de rentmeester van Kennemerlant en Westvrieslant, welcke brief mij bij de voors. Jacob Willemz. opgedragen en getransporteert is onder sijn hantteijkening. Legatere hem nogh alle alsulke penningen als de voorn. Jacob mijn schuldig magh wesen.

Item ick make en bespreke Jacob Dircksz. van der Heck mijn susters soon twee stuckxkens lants gelegen in de banne van Heemstede, groot samen vijf made ofte daar omtrent geldende jaarlyckx ses en vijftigh guldens tien stuyvers en wert gebruyckt by Wouter Heijnderickxe alias Wouter van Dam.

Item ick make en bespreke aan Guertje Dircks mijn susters doghter, genaamt de Koeckkoeck, groot vier morgen, gelegen in de banne van Heemstede, geldende 's jaarlyx aght en sestig Karoli guldens ende 't wort gebruykt bij Jeroen Cornelisz. en Cornelis Klaasz. buijten de Houtpoort.

Item ick make en bespreke Klaas Dirckxe mijne susters soone een stuck lants gelegen buyten de Koenius [?] poort in de vryheyt van Haarlem groot ses morgen geldende jaarlijx hondert aght en twintig Karoli guldens, gekoomen van Alijt frans D^r^. en wert gebruijckt bij Engel Gerretsz.

Item ick make en bespreke Hillegont Gerrets mijne susters doghter twee ackeren gelegen aan de Hoogdorper Weg streckende tot de Broecksloot, nogh twee ackeren streckende van de Schoubeeck tot de Kuykers Wegh, nog een stuck lant gelegen tussen de Groote Houtwegh en Buere Wegh.

Item ick make en bespreke Caatge Geerrets myne susters dochter een kroft Geestlant groot veertien aggele loijens [?] met nogh twee ackeren die daar besijden aan leggen, welcke twee ackeren gelden aghtien guldens 's jaars die Bout selfs gebruyckt, nog een kampje lant genaamt Kief en gebruyckt by Sijme Gijse.

Item ick make en bespreke Anna Gerrets myn susters dochter tot Limme een stuck lants geldende twintigh Karoli guldens 's jaars, ende wert gebruyckt bij Willem Klaasz. alias Orlewijns, nog een stuck lant geldende vijftien Karoli guldens 's jaars, en wert gebruyckt bij Cornelis Gerretsz. alewaar, ende nog een kroghte lants geldende jaarlijx veertien Karoli guldens, gecomen van Cornelis Dirckxe wert gebruijckt bij Bouwe Dircksz.

Voort hebbe ick Martijn van Heemskerck Jacobsz. geinstitueert en gemaakt, instituere en make mit dese mijne erfgenamen Jacob Willems soon van Willem Jacobsz. mijne broeder, voor een derde deel,

de kinderen van Neeltge Jacobs d^r^ mede voor een derde deel

en de kinderen van Gerritgen Jacobs d^r^ beijde mijne susters mede voor een derde deel,

in alle de goederen die ik onbesproken ter werelt laate en metter doot ruijme sal, en dat boven 't geene elx hier boven gemaakt is.

Onder condicie dat in gevalle mijne huijsvrouwe mij komt overleven de voors. mijn erfgenamen jaarlyx mijne voors. huijsvrouwe uytreijken sullen hondert Karoli guldens 's jaars, navolgende het testament tussen mij ende haar gemaakt, tot haaren leven langh gedurende te weten Jacob Willemsz een derdendeel, de kinderen van Neeltje Jacobs Doghter een derden deel, ende de kinderen van Gerretje Jacobs een derden deel, sonder te wesen van dies in gebreken, welverstaande dat in gevalle enige van mijne voors. erfgenamen starven en aflijvig werden sonder eghte geboorte aghter te laaten, soo verklaare ick altijt mijn uijterste wil te wesen, dat de successie goeden die van mijn gecomen sullen wesen, altijts sal blijven aan mijn naaste bloet in der tijt wesende sonder daar of in eniger maniere te vervreemde.

Item soo ick hier na nog meer make, ordonnere, bespreke of disponere onder mijn selfs hant geschreven en bij mijn onderteykent, of dat ick een ander hebbe laate schrijven, en by myn onderteijkent is, 't selve wil ick geaght en gehouden te worden, en van sulke waarde te wesen als oft in dese jegenwoordige mede geschreven ende voor notaris en getuijgen verleden waare.

Ende waart imant van mijne voors. erfgenamen hem jegens dese mijne dispositie testamentaire en uyterste wille opposeerden, en daar mede niet te vrede wilde wesen, soo hebbe ick in sulken gevalle den selven opposant of opposante voor nu als voor dan gepriveert ende onterft van syn of heure portie of portien van erffenisse hier voorn. hem besproken, appliceerende ende toevoegende de selve portie of portien mits desen den anderen goetwilligen, hem mitte vooors. mijne dispositien en uyterst wille te vrede houdende.

Ende om alt gunt voors. is ende dat ick meer make ofte ordonnere sal, wel ende getrouwelijken te executeeren ende effeck te doen hebben, soo hebbe ick gebeden ende bidde ootmoedelijk mits desen M[r] Jan van Suijren en Henderick van Wamelen burgermeesteren, die welcke ick mijne goede in hande stelle tot die volkoome executie incluijs, gevende en toevoegende henluyden tot een geschenk of danckbaarheyt te samen twee schoone tafereelen d' een grooter dan d' andere, te weten een van ons Heeren aan 't Kruijs, ende een van 't Oordeel, ofte in dien syluijden dies niet en begeren, soo sullen sij in de stede van de selve taforeelen hebben elx tien borgonsche daalers, ende waart dat sijluijden van mijne voors. erfsgenamen gemoijt werden omme te hebben raat hulp en assistentie omme te procedeeren tot boelscheijdinge van mijne sterfhuijse ofte anders, dat wil ick dat de selve myne erfsgenamen daar buijten loonen ende heur eerlyk daar of contentere sullen, soo 't na redenen behoort.

In kennisse ende ten oirconde dat al 't geen voors. staat sulcx mijn uijterste wille is ende dispositie testementair, soo hebbe ick Martyn van Heemskerck Jacobs soon voorn. myn name en myne gewoenlijke hantschrift selve hier onder gestelt den laasten dagg van Maeije xv[c] twee en tzeventigh.

Onderteykent
MARTIJN VAN HEEMSKERCK.

Op huyden heeft Meester Martyn van Heemskerck Jacobs soon voorn. verklaart ter presentie van myn Jan Raat Aalberts soon notaris publijk by den Hove van Hollant geadmitteert ende voor de getuijgen ondergeschreven, dat alle 't inhoude ende geschrifte in dese papiere hier vooren geschreven en by hem onderteijkent, syn testament en uyterste wille is, de welcke alsulx of

als codicil of anders de uijterste wille van een mensche best subsisteren mag, hij begerende was ende wilde na synen doot staat te houden ende volkoomen effeckt te sorteren, versoeckende daer af acte, gedaan tot Haarlem ten sijnen huijse den 18 October xv[c] twee en tzeventigh, in presentie van de eersame Stoffe Klaasz. Soverman ende Adriaan Hillebrantsz Pruijsen als tuijge geloofs waardigh hiertoe met myn notaris versoght.

J. Raat Notaris
Stoffe Klaasz. Soverman
Adriaan Hillebrantsz

Uit beide testamenten blijkt dus, dat Martijn van Heemskerk niet in zijne geboorteplaats, maar in de St. Bavo te Haarlem, zijn laatste rustplaats wenschte te hebben; dat na zijn dood jaarlijks aan twee bruiden, in Haarlem of Heemskerk geboren, de huwelijksgift moest worden uitgereikt en dat de trouwplechtigheid behoorde te geschieden in genoemde Sint Baaf en wel in de kapel, waarin zijn stoffelijk overschot zou rusten.

Men behoeft zijn gezond verstand juist geen geweld aan te doen, om tot het besluit te geraken, dat de huwelijksgift uitsluitend bestemd is voor katholieke jongedochters en dat de testateur, die jaren lang kerckmeester der Sint Baaf was, zoo hij had kunnen vermoeden dat een dusgenaamde christelijke sekte zich later in de katholieke kathedraal met geweld zou nestelen, de nadere plaatsbepaling wel uit zijne uiterste wilsbeschikking zou geschrapt hebben. Doch hoe het zij, de invoering van het Calvinisme deed den verkondigers van louter Geest en Waarheid het uiterst gemakkelijk en goedkoop middel aan de hand, om kapitaal en renten tot zich te nemen en er, als waren zij wettige eigenaars, over te beschikken.

Het schijnt dat gedurende vele jaren de bruidschat werkelijk is uitgekeerd, volgens J. Wolff, *Beschrijving van de Groote of St. Bavo's kerk*, tot 1750 toe.

Hoe de trouwplechtigheid werd voltrokken verhaalt de Koning [1]) met akelige aandoenlijkheid en stichtelijkheid: „Wat de echtverbintenis zelve aangaat, deze geschiedt op de navolgende wijze. Op den dag tot het huwelijk bepaald, wordt het graf van Heemskerk door den koster der Groote Kerk, met een kleed of met matten overdekt, vervolgens plaatst hij eene tafel, met een groen kleed daarover op hetzelve; rondom deze tafel worden stoelen gezet, waarop de jonge lieden die trouwen en zij die de trouwplechtigheden verrichten zullen zich plaatsen; hierna komt de binnenvader van het Burgerweeshuis [2]) en plaatst zich met zijn eenen voet op het graf, ten bewijze dat hij getuige van dezen echt is, welke daarna op gebruikelijke wijze voltrokken wordt. Die vader ontvangt voor het bijwonen dezer plechtigheid en het staan als getuige eene som van 3 gulden; ook kunnen de jongelieden op den dag van hun huwelijk het middagmaal in het Burgerweeshuis houden. Bijzondere begrippen in den godsdient komen, tot het verkrijgen dezer huwelijksgave in geene aanmerking" [!]

Aan het einde van deze bijdrage veroorloof ik mij de vraag te herhalen, die reeds in den tienden jaargang van den *Navorscher* door Mr. L. P. Vernée werd gesteld: „Wat is er van het fonds geworden?"

B. H. KLÖNNE.

---

1) Tafereel van Haarlem IV, 138.
2) Voorheen van 't H. Geesthuis.

STATUUT VAN HET BEGIJNHOF TE HAARLEM

over het doen van memorien in de kapel van het hof. (1632, Mei 20).

Medegedeeld door Mr. J. C. Overvoorde.

Het hierbij afgedrukte statuut van het Haarlemsche Begijnhof vond ik gevoegd achter de statuten van dit hof van het jaar 1631. [1]) Het is geschreven met eene hand uit de 1ste helft van de 17e eeuw.

De mededeeling scheen mij niet ongewenscht wegens het weinige, dat nog over deze memoriediensten bekend is. Wel wordt in de middeleeuwsche oorkonden ontelbare malen de stichting van dergelijke diensten vermeld, doch slechts zelden vindt men hierbij duidelijk omschreven, wat eigenlijk eene dergelijke stichting bedoelde, en, waar men eene enkele maal eene uitvoeriger omschrijving aantreft, is het steeds nog onzeker, in hoeverre deze met den gewonen regel overeenstemt, of eerder als eene afwijking daarvan is aan te merken. Er ontbreekt eene maatstaf om te beoordeelen, in hoeverre eene stichting als bijzonder rijk of als zeer eenvoudig is aan te merken.

Het hierbij afgedrukte statuut vult deze leemte aan, het biedt ons een tarief voor de verschillende memoriediensten en omschrijft met groote nauwkeurigheid de verschillende soorten van memorien. Hierdoor kunnen wij ons derhalve vrijwel een duidelijk beeld vormen van eene memoriestichting in de middeleeuwen, althans in het Haarlemsche Begijnhof. [2])

1) Archief van de kathedraal van Haarlem. N°. 9.

2) Het statuut behandelt slechts de „jaergetyden", niet de „maentstonden" en de „seven daghen".

Wel dagteekent het statuut eerst van 1632, doch het is duidelijk, dat men hierbij in hoofdzaak de bepalingen van ouder datum heeft weergegeven, gelijk ten overvloede blijkt uit de aanteekening van pastoor Ban, dat hij „dese ordonnantie uyt de oude schrijften ende gewoonte des hoffs vergadert, vernieut ende bevestight" heeft. Het statuut is dus tevens van zeker belang voor de kennis van het ritueel van de middeleeuwsche kerk.

Het belangrijkste is echter de bijvoeging van het tarief, waarvoor de verschillende memoriediensten te verkrijgen waren.

Hoewel de berekening in Carolus guldens aantoont, dat het niet ouder kan zijn dan het midden der 16e eeuw, geeft dit ons toch eenen voldoenden maatstaf, om te berekenen, welken belangrijken bron van inkomsten de tallooze memorien, in de lijvige necrologien vermeld, voor de kapittelen en kloosters moeten opgeleverd hebben. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk, dat voornamelijk door deze inkomsten de geestelijke gestichten zich tot den vaak spreekwoordelijken rijkdom hebben weten op te werken.

STATUUT VAN HET BEGIJNHOF TE HAARLEM OVER HET DOEN VAN MEMORIEN IN DE KAPEL VAN HET HOF. (1632, MEI 20.)

1. Niemant en sal op desen hove memorye hebben, dan die sulxs doen vry ende onbedwongen, met voorweeten ende toestaen van den pastoor ende meestarssen des hoffs, die haer sullen schicken ende dragen hierso (hierin?) nae dese wetten.

2. Alle, die op desen hove willen eenige memorye hebben, sullen moeten sulck een somme gelt tellen, dat men de lasten mackelijck kan uytvoeren sonder des hoffs schade ende met eenighe genot, om de moytens

wille ende sorge daertoe te doen ende om by verloop van tyden de schade, die souden mogen veroorsackt worden, te kunnen ontwijcken ende herstellen.

3. Den hoff met de regenten sal haer verbinden, om bysonder alle de memorye, die hier gesticht worden, trouwelyck ende naerstigh uyt te reycken.

4. Ende opdat een yder gerijft mach worden van memorye, soo worden die hiernaer int besonder elck gestelt met de lasten, die daeraen vast sijn, dewelcke de regenten van desen hove om geenige redenen sullen mogen overtreden, waerinne haer concientien belast worden.

Eerste memorie. — De eerste ende volkomenste memorye op desen hoff heeft dese lasten. Sy wort jaerlijx op de kerck verkundight; den autaer heeft waslicht ende keerssen; die in dienst sijn van de kercke, als pastoor, cappellanen oft andere piesters, die hiertoe geverght worden, misgaeders de meestersen, costerse ende leesters, om de memorie en(de) gebeden te doen, hebben yder daervoor een vereerijnge. Ider beggyne heeft een stuyversbroot, om voor de sielen (te bidden) jaerlijx op den tijt van haer memoryetijt. (De sielen hebben... missen op den memoryetijt) [1]), van welcke op de drye eerste jaergetyden der memorye een wart gesongen; sy hebben alsdan graffganghe volgens het gebruyck des hoffs, te weeten den pastoor met sijn cappellenen gaen vooruyt ten grave ende de meestersse volghen haer, ende staende opt graff van den overledenen, indien het licham op den hoff begraven is, off anders voor den hooghen autaer aen de trappen ende lesen aldaer de psalmen Miserere ende Profondus met collecte ofte gebet voor de zielen. Die

1) De zin vereischt deze inlasschiug: het getal der missen is denkelijk 5.

zielen sijn deelachtich van de psalmen ende alle gebeeden, die men alle Vrydages, Sonnendaechs ende heylige dagen het geheele jaer door ende in de vasten alle daeghs leest; ende alle vierendeel jaers, te weeten in Januarius, April, Julius ende October, geduerende alle jaeren, wort de vesper der dooden met een nocturn gesongen, ende daeghs daernae een singende zielemisse.

Alle diegeene, die sulck een memorye begeert, sal daervoor moeten tellen vier hondert guldens ende niet min, welcke penningen bij de regenten sullen ontfangen ende tot behoeve van den hoff besteet worden, om zulcke laste jaerlijckx te onderhouden. —

Tweede memorie. — De tweede memori heeft de navolgende lasten. Alle jaere wort de memorie verkundight in de kerck; de kerck heeft waslicht; die in de kerckendienst sijn, hebben haer belooninghe, yder beggyne heeft een wijttebroot om voor de zielen te bidden.

De zielen hebben vijff missen op den memoryetijt, van welcker een misse op de eerste jaerge memoryedagh gesongen worde; ende hebben jaerlyxe graffgange; men heeft daervoor alle werckendaeghen, als men niet en predickt, den psalm Miserere ende De profondis; zy sijn deelachtich van alle de salmen ende gebeden, die de beggynen in de kercke lesen alle Vrydagen, Sonnedaghen ende h(eylighe) dagen door het geheele jaer op alle daghen van de vasten.

Alle, die dese memorye begeeren, sullen daervoor betalen de somma van drye hondert Carolus guldens tot veertigh grooten het stuck, ende niet minder, welcke de regenten sullen beschicken als boven.

Derde memorie. — De derde memorye heeft dese lasten. Zy wordt alle jaere in de kerck verkundight; den autaer heeft keersen ofte waslicht; die in de kerckendienst

sijn hebben haer belooninghe. Die sielen hebben vier missen op hunne memorye, de psalme Miserere ende Provondis; zy sijn deelachtig van alle de gebeden, die men op Sondaghen ende Vrydagen door het geheele jaer doet.

Alle dese memorye begeeren, sullen daervoor moeten stellen een reys tweehondert guldens ende niet min in handen van de overste des hooffs, om te bestellen nae behooren.

Vierde memorie. — De vierde memorye wordt verkundight in de kercke op den memoriedagh; den auter heeft waslicht; die in de kerckendienst sijn worden beloont. De zielen hebben vier missen op de memorytijt met den grafgangh; men leest daervoor dagelyxe psalmen Miserere en(de) de Provondis, ende sy sijn deelachtich van de psalmen, die men leest op alle de Vrydaghen doort heele jaer.

Alle, (die) dese memorye begeren, sullen daer eens moeten betaelen de somma van hondert en vijftigh Carolus guldens ende niet min tot behoeff van den hove als vooren.

Vijfde memorie. — Vijfde memorye werde verkundicht in de kercke op de memoryedagh; den auter heeft waslicht; men beloont die kerckedienaers. De ziele heeft drie missen, op de memoryetijt ende men leest dagelijx mede de psalm Miserere en(de) De profoundis; zy sijn deelachtich van de psalmen ende gebeden, die men leest in alle de eerste weecken van de twalf maenden des jaers.

Alle, die dese memorye begeren, sullen daervoor eens moeten betalen hondert Carolus-guldens tot des hooffs behoeff als vooren.

Seste memorie. — Seste memorye wert verkundight in de kercke op de memoryetijt. De sielen hebben twee missen, ende sijn deelachtich de gebeden en de psalmen

van die vier eerste weecken der vier maenden Januarius, April, Julius en(de) October en(de) haer memorye weeck.

Alle, die dese memorye begeeren, moeten daervoor eens betaelen de somma van vijftich guldens alsboven.

Sevende memorie. — Sevende memorye wart verkundight in de (kercke) op den memoryetijt. De ziel heeft een misse ende eens het gebedt der psalmen van de weecke, als haer memorye gehouden werdt.

Alle, die dese memorye begeeren, moeten daervoor eens betaelen vijff ende twijntigh Carolus-guldens alsboven.

5. Alle, dese lasten, die gemeyn sijn voor seekere sielen, sullen volbrocht worden voor deselfde gemeyne sielen van een memorye, sulckx als die gesticht is; ende de bysondere lasten sullen bysonder voor de bysondere sielen gedaen worden, volgens haer fundatie.
6. Men zal de gemeyne beggyne van desen hove dese ordonna(n)tie alle jaers eens voorlesen, ende dese eyghen meyninge van den hoff een yder verkundighen, om met gemeynen yver voor alle de zielen int gemeyn ende bysonder te bidden, volgens oude wetten ende haere fundatie oft stichtinge, die sij sullen gedaen hebben.
7. Men zal deze wetten in alle persoonen ende voor alle zielen, scharpelijck onderhouden sonder eenige inbreck. Maer soo eenighe beggyne van desen hove door goede tucht, deucht ofte andersins den hoff getrouwelijck heeft gedient ende met arbeyt bygestaen, die sal men een beetere memorye vergunnen, al waert dat door cleyn vermoghen van haer middelen de pennige, die sy naerlaet, de lasten niet en mochten opbrengen.
8. In alle kleyne dinghen, de memorye aengaende, sullen den pastoor ende meestarssen alles stellen volgens dese regulen nae haer goetduncken.

9. Ende off by verloop van tyden dese memorye door gebreck van tydelijcke middelen niet en konde int bysonder gehouden worden, soo zullen de meestersen den pastoor daerover aenspreken, die met raetslagh ende believen van den Eerwaerdighste heer den bisschop van Haerlem alles sal schicken, volgens de regelen ende wetten van het heylich concilie van Trente, namelijcken tot sulcken getal van persoonen in een memorye ende sulcke lasten daervoor toegeeygent, als zijn hoochwaerdigheyt sal willen ende beveelen.
Ende voorder om dese tot behoorlijcke einde te brengen, sal men in alles volgen de regulen van dese hove, hierop gemaeckt ende verleden.

Ende want wy Jan Albert Ban, pastoor ende persoon van de meestarssen ende de raetsvrouwe van desen hove hierop ernstlijck versocht ende gebeden sijn, soo hebben wy dese ordonnantie ende wetten der memorye, soo uyt onse eygen beweegen als op haer gemeyne versoeck, uyt de oude schrijften ende gewoonte des hoffs vergadert, vernyeut ende met onse maght uyt krachte van onse oude hantvesten ende previlegie, mitsgaders het believen van zynen Doorlughtiste hooghwaerdigheyd, bevestight. Gedaen bijnnen Haerlem op onsen hove onder onsen hanteycken ende zegel, met des gemeyne hofts segel hier aengehangen op den twintichsten Maye int jaer ons Heeren duysent ses hondert twee ende dertich.

Naar een afschrift uit de eerste helft der 17[de] eeuw, achter de Statuten van het Begijnhof van 1631. Archief van de Kathedrale kerk te Haarlem. N. 9.

DORDRECHT, Februari 1892.

HANDSCHRIFT

VAN WIJLEN DEN ZEER EERW. HEER

J. F. SEM,

van 1820-1843 Pastoor der St. Jacobs-parochie te 's GRAVENHAGE.

Vervolg van bladz. 293.

Joannes Bernardus van der Lee, eerst kapellaan onder van Bijlevelt, daarna onder van Schooten, is hem onmiddelijk opgevolgd. Deze is ook tot Aartspriester van Holland aangsteld; doch volgens overlevering moet dit kort voor zijnen dood geweest zijn [1]). Nogtans moet hij reeds van den beginne af Landdeken zijn gewest, wijl de Pastoors bij hem de H. Oliën kwamen halen. In een Memorie boek teekent hij aan, dat hij bij zijne komst in de Parochie als Pastoor, geene vaste inkomsten aan dezelve heeft gevonden, maar dat hij in den jare 1728 uit zekere

1) Ten minste, in 1743, drie jaren voor zijn dood, was hij het nog niet. Dit blijkt hieruit, dat hij zelf zich toen tot den Aartspriester v. d. Steen wendde om eene beslissing te verkrijgen aangaande de moeilijkheid, waarin hij zich door de gevonden Memorie gesteld zag. (Vgl. noot (2) pag. 11). Voeg hierbij, dat dit op het einde van 1743 gebeurde en Pastoor v. d. Lee in Juli 1746 gestorven is; dan is het tijdperk nog merkelijk korter dan drie jaren. Evenwel wordt hij door v. d. Steen gelijk wij in diens schrijven gezien hebben reeds met den titel van Amplissimus Dominus en Amplitudo bestempeld, waarschijnlijk wel, omdat hij eenige jaren te voren reeds Aartspriester van Schieland was. Zoo althans noemt hem Mgr. Vregt in eene aanteekening die wij gevonden hebben in het Bisschoppelijk Archief en die betrekking heeft op het jaar 1739. Wat hier van zij, in zijn schrijven aan v. d. Steen schijnt v. d. Lee dezen geheel en al als zijn superior te beschouwen. Op het einde van zijnen brief schrijft hij: Ick versoeke Amplissime Domine hierop UEHs resolutie ende determinatie waar aan ik mijn geheel onderwerpen en sal volbrengen 't welcke (dog door mijn onschult) soude hebben agter gelaaten, om dat ik die memorie niet gevonde had.

godvruchtige legaten, die hem zijn ter hand gesteld, voor de som van 3000 guldens een huis heeft gekocht in de Molenstraat, hetwelk aan de Pastorie behoort, doch waarvan de Pastoor de vruchten trekt, waarvoor hij verpligt is jaarlijks de intentie van gemelde legaten te volbrengen.

Wij kunnen hier niet nalaten, 't ons door de stukken, die wij voor ons hebben liggen, opgewekte mededoogen aan den dag te leggen, en zulk eenen eerbiedwaardigen man, als de Heer van der Lee was, van harte te beklagen over het verdriet, hetwelk hij heeft moeten onderstaan, van tijdens zijn leven de schoonste en luisterrijkste tijdvakken der RoomschKatholijken van 's Gravenhage te zien eindigen en vervangen worden door allertreurigste [1]) van eenen bij onderscheidene katholijken verbasterden en partijzuchtigen geest, gelijk wij in het vervolg van tijd tot tijd zullen ontdekken. Ten einde hiermede volledig bekend te worden moeten wij de zaken eenigzins breedvoerig uiteenzetten.

Wij hebben tot heden toe gezien, dat door de onverzettelijkste standvastigheid in de hardste tijden van vervolging en door de onkrenkbaarste getrouwheid aan de echte grondbeginselen van den katholijken Godsdienst, welke de Pastoors van 's Gravenhage altijd betoond hebben, het katholijke geloof in deze hoofdstad is behouden gebleven, zoodat alle katholijke ingezetenen van 's Hage eene eeuwige dankbaarheid, naast God, hiervoor aan de Pastoors en aan de Pastorie van 's Hage verschuldigd zijn. Dan, niet alleen door de Pastoors van 's Hage werd het geloof behouden, maar ook het getal der geloovigen alhier dermate vermeerderd, dat éëne kerk alleen niet

---

1) Door allertreurigste tijdvakken, tijdvakken namelijk van ens.

meer voldoende was, en dus andere kerken moesten gesticht worden, om den Pastoor tot hulp te zijn.

Voor het jaar 1621 werd er reeds eene wereldsheeren statie opgerigt in de Juffrouw-Ida-straat, wier Pastoors door Batavia Sacra medehelpers (compastores) van den Pastoor van 's Gravenhage genoemd worden. Deze Heeren waren niet zoozeer bestemd voor de geloovigen van 's Hage, als wel om de omliggende dorpen ten plattenlande, als Scheveningen, Eikenduinen, enz. ten dienst staan. Deze kerk en gemeente is door den afval van den Heer Willem Frederik Daelenoort, van Roomsch-katholijk Jansenist geworden. Deze Jansenistische kerk, zoo als zij nu is, werd door gemelden Heer Daelenoort op nieuw gebouwd, in den jare 1722 *a*). — Immers in het doopboek

a) Het kunstje, hetwelk alle sektenstichters en eerste voorstanders van dezelven bezigen, om bij minkundigen aanhang te verwerven, is reeds zoo oud en verroest, dat zelfs een H. Augustinus in zijnen tijd daarvan sprak als van eene oude en bekende gewoonte. Dit bestaat hierin, dat de een den anderen de overdrevenste en walgelijkste loftuitingen toezwaait en hemelhoog opvijzelt. Welk een onbeduidend wezen men ook inderdaad zij, tot welken oppervlakkigen en engen kring de kunde, welke men bezit, zich beperkt, dit is om het even; indien men slechts met de partij tegen den godsdienst medewerkt, dan wordt men terstond als een groot en zonderling man uitgekreten en als zoodanig laat men zich ook bij de onwetende menigte voordragen. Doch, wanneer men zulke gewaande groote mannen op de keper of van nabij beschouwt, welke armzalige schepsels vaak zijn zij dan niet? — Zoo was het ook gelegen met den Heer Daelenoort. Als men de uitbundige loftuitingen leest, waarmede het Latijnsche Batavia Sacra tijdens deszelfs leven hem bewierookt, dan zoude men bijna gelooven, dat er geen geleerdere, geen heiligere man, geen bekwamere mensch om zaken te behandelen, immer op aarde verschenen ware, dan hij, een man, die zich zelven, even als de Apostel, én voor de geloovigen, én voor de Kerk heeft ten beste gegeven. Om nu deze loftuitingen eens op den toets der waarheid te stellen, behoeft men niets meer te doen, dan het eerste der twee doopboeken van de Jansenistenkerk, welke op het 's Gravenhaagsche Stadhuis berusten, in te zien. Verwarder en kluchtiger doopboek, dan dat van den Heer Daelenoort, is nog nimmer vertoond. Indien ik het niet zelf meermalen gelezen had en herlezen, en deze mijne aanteekeningen met het doopboek voor mij liggende schriftelijk opgesteld, zoude ik het op bloote

der gezegde kerk, bij het doopsel van zekere Maria, dochter van Matthias Verboom, den 19ⁿ December 1722,

---

getuigenis niet kunnen gelooven. Of de man is niet in staat geweest, om ordelijk een doopboek te houden, hetwelk bijna onmogelijk is te gelooven, óf hij heeft zich gedurende zijn vijftigjarig Pastoorschap aan de slordigste en onvergevelijkste onachtzaamheid voor God schuldig gemaakt, en dat vooral in die tijden, toen de doopcedulen der kerk bij den burgelijken staat wettig en onmisbaar waren. Gemeld doopboek begint den 2ᵉ Februarij 1682. Bijgevolg in hetzelfde jaar en in dezelfde maand, waarin de WelEerw. Heer Joannes Schellinger, Pastoor in de kerk in de Jufvr. Ida-straat, den 20ⁿ is overleden. Deszelfs opvolger, de WelEerw. Heer Walterus Moulart is ook nauwkeurig geweest tot aan zijnen dood toe, die voorgevallen is den 16 November 1686. De Heer Daelenoort, die hem dadelijk opvolgde heeft volgehouden tot het jaar 1689. Dan, de man, die, volgens Batavia Sacra, als een andere Apostel Paulus, zijn leven ten beste van zijne schapen gaf, schijnt hier pen noch inkt meer voor dezelve te hebben over gehad, om bij het doopen derselver namen behoorlijk op het doopboek te zetten, hetwelk toch eene zeer geringe moeite is. Van 1689 tot 1738, wanneer hij gestorven is, heeft de man geen doopboek meer gehouden, dan hier en daar slechts eenigen, na jaren tijdsverloop, daarin aangeteekend. Joannes van Baesrode, opvolger van Daelenoort, zooals hij zelf den 14ⁿ Mei 1739 boekstaaft, heeft deze gapingen en witte bladeren, zooveel mogelijk willen invullen uit Cartebellen en andere losse aanteekeningen. Van 1689 derhalve springt men eensklaps tot den 1ⁿ Januarij 1731, en zoo gaat men voort tot den 7ⁿ September 1738. Hier schrijft hij het volgende: *An. Domini* 1738 *Obris* 12, *hora XI noctis, obiit Adm. Rever. ac Ampliss. Dominus Guglielmus Fredericus van Daelenoort, aetat.* 80, *sacerdotii* 57, *Pastoratus* 50. *R. I. P. Amen. — Nota denique in directoriis, ex quibus haec baptizatorum collectio extracta est, multa esse defectuosa et incompleta etc., uti circa plurima certo mihi constat.* Getᵈ *Joës van Baesrode, Maji* 14, *An.* 1739. — Dat is: In den jare O. H. 1738, den 12ⁿ October, 's nachts ten 11 uren, overleed de Zeer Eerw. en wijdberoemde Heer Wilh. Fred. van Daelenoort, het 80ᵉ van zijnen ouderdom, 57ᵉ van zijn Priesterschap, 50ᵉ van zijn Pastoorschap. Hij ruste in vrede. Amen. Merk eindelijk aan, dat in de verzameling van gedoopten, uit de Cartebellen getrokken, veel gebrekkig en onvolkomen is enz., zooals ik omtrent de meeste zaken zeker weet. —

Na deze aanteekening van J. van Baesrode ontmoet men na 1738 het jaar 1690, waarin slechts één kind den 12 Mei als gedoopt is opgeschreven. Hierna heeft men eene menigte van witte bladeren, waarna men eindelijk dit volgende aantreft: *Nota bene: Circa baptizatos an.* 1691, 1692 *et* 1693 *etc., vide libellum in corio nigro, vulgo chagryn compactum et claustratum. Item hic post baptizat. An.* 1696. Hetwelk, voor zoo ver het geschikt ver-

vindt men aangeteekend: *N.B. Saepius audivi, hanc Mariam primam fuisse omnium baptizatorum in novo oratorio. Joës*

---

taald kan worden, beteekent: Wegens de gedoopten in de jaren 1691, 1692 en 1693 enz. zie dan het boekje, dat in eenen chagrijnen band gebonden is, enz.

Dan begint van Baesrode met de doopsels op te schrijven van den 8 September 1694 tot December 1696. Onmiddelijk laat hij er op volgen: *N.B. Baptizati An.* 1691, *Unde extracti vide hic ante baptizat. An.* 1694, 1701. *N.B. Plura haberi in directorio an.* 1701, *praesertim circa finem, quae quod legi vix possunt, extracta non sunt, ideoque servata anni illius et sequent. annorum directoria.* Dat is: Er staan er meer in de Cartabel van 't jaar 1701, vooral op het einde, welke, omdat zij nauwelijks konnen gelezen worden, niet overgeschreven zijn en daarom zijn de Cartebellen van dat jaar en volgende jaren bewaard.

Zoo ziet men, dat men niet alleen van jaar tot jaar, maar van de eene eeuw steeds in de andere springt, en om dezen bajert zoo veel mogelijk na te gaan, moet men gestadig het doopboek het onderste boven en het achterste vóór keeren, waaruit blijkt, dat van Baesrode zelf niet regt in acht nam, waar hij begonnen was en waar hij eindigde, en alleenlijk schreef, waar hem het boek openviel, zoodat het volstrekt onmogelijk is, in dit verwarde doolhof eene uitkomst te vinden.

Na het verwarde van dit doopboek eenigzins te hebben afgeschetst, zal ik nu een staaltje geven van de kluchtige wijze, waarop hetzelve gehouden is. Ziehier dan een letterlijk uittreksel van hetzelve:

1691. — 14 Nov. Lysbet van Meurs, een kind vrijdags voor Kersmis.
1702. — 21 Febr. Baptizatus puer, quem detulit longa Elisabetha.
3 Julii. 't Kind van Lucas den den Denneweg gedoopt.
6 Julii. 't Kind van Joës Helpet.
30 Septbris 't Kind van Lysbet en nog een kind, wiens naam Lysbet.
6 Octbris Cornelia over de Schevelingsche brugge.
28 Decbris Cornelia. par. 't is dien melkboer, die uit de Poeldijk is gekomen.
1703. — Januarii 17. 't Kind van Wouter.
21. Een Schevelings kind gedoopt.
22. Nog een Scheveling kind gedoopt.
Febr. 25. Een kind aan de malle-molen.
1706. — Nov. 4. Een kind van een soldaat v. van de blauwe guarde. De vrouw heeft gewoond bij Cornelia van Wenen.
1721. — 25 Jan. Nog een kind van een bleikster.
26 Aprilis. Baptizatus aliquis.

Terwijl nu van Daelenoort van zijn een en dertigste jaar af, tot aan zijn tachtigste jaar toe, zich zulk een geringe zorg en moeite voor de zaak van

van Baesrode. Dat is: Meermalen heb ik gehoord, dat deze Maria de eerste van allen in de nieuwe kerk gedoopt is.

Tot het jaar 1708, wanneer de Jesuiten door het opstooken der Jansenisten uit deze landen werden gebannen, bestond er eene Jesuitenstatie tusschen de Nobelstraat en de Jufvr. Idastraat, in welke beide straten zij haren in- en uitgang had. Deze statie, waarvan men het begin niet weet, [1]) werd wel is waar in het jaar 1708 gesloten, maar de Jesuiten, die dezelve bedienden, in plaats van het land te ruimen, bleven in den Haag en begaven zich onder de bescherming van den Franschen Ambassadeur. Zij braken in het jaar 1763 of 1764 hunne kerk af, en bouwden van de afbraak de tegenwoordige kerk in de Casuariestraat. Hier verbleven zij tot het jaar 1768, wanneer zij door het Fransche Gouvernement verjaagd, door de Eerwaarde Paters Minderbroeders zijn opgevolgd. Men zegt, dat voor het jaar 1768 er reeds eene kapel bij het Hôtel van Frankrijk is geweest, maar deze moet niet veel beteekend hebben.

Daar het oudste doopboek van de kerk in de Assendelftstraat den 7n Maart 1685 begint, zoo zou men kunnen veronderstellen, dat die kerk ook omtrent dien tijd,

---

pligt, godsdienst en voor het welzijn zijner gemeente niet heeft willen geven, om behoorlijk het doopboek te houden, waardoor al diegenen, welke een doopcedul hebben noodig gehad, in de uiterste verlegenheid zich bevonden hebben, zoo wordt hij te gelijker tijd door Batavia Sacra als zulk een bijzonder groot man, wiens wederga moeijelijk te vinden is, uitgebazuind. Waarin heeft dan toch al die gewaande grootheid bestaan? — Hierin alleen, dat hij in dien tijd onder de eerste oproerlingen tegen den godsdienst het harnas heeft aangegespt, en diegenen van zijne gemeente, welke hem zijn blijven aanhangen, van de Kerk van Jesus Christus afgescheurd en tot hun eeuwig ongeluk gebragt heeft

1) Pater Bongaerts zegt in zijn hoogst belangrijk werk: *De St. Teresia-kerk*, bladz. 3, dat het zeker is, dat deze statie is gesticht door Pater Theodorus Tack, die van 1608 tot 1624 in den Haag werkzaam is geweest. Het jaar der stichting weet ook deze schrijver niet met juistheid aan te geven.

onder eenen zekeren Frère Hyppolite de St. Luc, missionaris, gesticht is geworden door de Fransche Paters Carmelieten, hoofdzakelijk voor de katholijken hunner natie; zoodat er alleenlijk in de Fransche taal gepredikt en katechismus mogt gehouden worden. Dan, volgens berigten, waarop men staat maken kan, zoude deze statie reeds in den jare 1647 door den Eerw. Pater Caesar de Saint Bonaventure zijn opgerigt. Toen de geestelijke ordens in Frankrijk, ten tijde der omwenteling, waren vernietigd, zijn de Fransche Carmelieten door eenen wereldschen Priester opgevolgd, onder voorwaarde, dat, wanneer de Carmelieten in Frankrijk mogten hersteld worden, deze kerk wederom aan hare vorige eigenaars moest terug keeren. Behalve de hier opgenoemde kerken, hadden de Ambassadeurs der katholijke mogendheden sedert den Munsterschen vrede, in het jaar 1648 gesloten, waardoor de kroon van Spanje afstand deed van deze landen, en dezelve als een vrij en onafhankelijk gemeenebest erkende, verschillende kapellen opgerigt. Reeds ziet men in evengemeld oud handschrift, dat in het jaar 1749 een Pater Jezuit, Thomas Crom genaamd, zich als kapellaan bij den spaanschen Ambassadeur in den Haag bevond en ook door Paters zijner orde werd opgevolgd. De Priesters, onder den naam van kapellanen aan deze kapellen verknocht, mogten voor den toevloed der geloovigen prediken en de H. Mis opdragen, maar geene H. Sacramenten aan dezelve toedienen, en vooral niet het doopsel, noch het huwelijk, en volstrekt geene Pastorele regten uitoefenen. Om zeer wijze en noodzakelijke redenen had de H. Stoel van Rome dit niet alleen aan de kapellen, maar in 't algemeen aan alle Ambassadeurs in de gansche katholijke wereld ten strengste verboden. Ziehier eene letterlijke vertaling der twee voornaamste besluiten nopens deze zaak genomen:

Besluit der Heilige Vergadering ter voortplanting des geloofs, gehouden den 20 Augustus 1655, waarbij tegenwoordig zijn geweest de uitmuntendste Heeren Kardinalen, bijzonderlijk gelast met de zendingen van Holland en van de vereenigde Provinciën. *a*)

„De Heilige Vergadering, door billijke redenen daar„toe bewogen, heeft besloten, dat het voortaan, onder „welk voorwendsel ook, niet geoorloofd zijn zal aan de „kapellanen of Priesters der Ambassadeurs, van welke „Vorsten zij ook mogen wezen, de H. Sacramenten te be„dienen, of de Biecht af te nemen, behalve van genoemde „Ambassadeurs, van hunne bloedverwanten en van hunne „dienstboden, die in derzelver huis wonen, onder ver„pligting van op plaats en tijd eene opgaaf van gemelde „bedieningen te overhandigen aan den plaatselijken Pastoor, „op straf van opschorting van Officie en Beneficie (kerke„lijk Ambt en kerkelijke inkomsten) enz. En dat, wanneer „bovengemelde Ambassadeurs vertrekken, of ophouden, „dan ook voorschrevene geestelijke magt geheel ophoudt: „dat, indien zij zich verstouten mogten dezelve uit te „oefenen, zij op heeter daad in den ban aan Zijne Hei„ligheid voorbehouden, vervallen, enz.

Het tweede besluit luidt als volgt.

In de algemeene vergadering ter voortplanting des geloofs, gehouden den 4n September 1690, is besloten geworden hetgene volgt:

---

a) Het is zeer zonderling en opmerkenswaardig, dat in hetzelfde jaar 1655 en de Stoel van Rome en de Staten van Holland bijna een en hetzelfde besluit namen, te weten, dat de geestelijke bedieningen der Kapellanen van de Ambassadeurs zich bepalen moesten tot de Ambassadeurs en tot die van hunne familie en gevolg. Zie het 11de Memorialeboek van Pots, fol. 249. — Hoezeer de beginselen en de oogmerken, waaruit zulke besluiten ontstonden, oneindig verschilden, was nogtans de zaak dezelfde en de geestelijke en wereldsche magt hielpen elkander, mogelijk zonder het te willen en te weten.

„Dat de kapellanen der Ambassadeurs geene H. Sacra-
„menten, van welken aard of soort deze ook zijn, mogen „bedienen, tenzij aan de bloedverwanten en dienstboden, „die ten huize van genoemde Ambassadeurs wonen: en „dat uit dien hoofde bevestigd worden de besluiten, daar-„omtrent genomen zoo in het jaar 1655, als in volgende „jaren, en dat die besluiten, in echten vorm door den „uitmuntendsten Alteri onderteekend, gezonden zullen „worden aan den Vicarius Apostolicus, opdat hij dezelve „vertoone of late vertoonen aan de kapellanen der Am-„bassadeurs, en zoo zij niet gehoorzamen, de Heilige Ver-„gadering van alles verwittige, alvorens hij tegen dezel-„ven de straffen, in de besluiten voorschreven, uitspreke. [1])

1) Beide besluiten liggen in oorspronkelijken vorm voor ons. De hand van Pastoor van der Lee heeft ons van den Latijnschen text copieën achtergelaten. Wij meenen onzen lezers geen ondienst te doen met die hierbij te voegen. Zij luiden als volgt:

1. Decretum S. Congregationis de propaganda fide habitae die 27 Augusti 1655 in qua interfuerunt Emiuentiss. DD. Cardinales super negotiis missionum Hollandiae et provinciarum foederatarum specialiter deputati, etc.

Sacra congregatio justis de causis mota decrevit imposterum non licere, quovis praetextu capellanis seu sacerdotibus oratorum quorumvis principum sacramentalia administrare seu confessiones exaudire, praeterquam dictorum oratorum, ac eorum consanguineorum et familiarium domi degentium, cum obligatione suis locis et tempore tradendi notulam praedictarum administrationum parocho loci, sub poena suspensionis ab officio et beneficio etc. Et quod discedentibus dictis oratoribus vel cessantibus, etiam hujusmodi facultas praedictorum omnino cesset: quam si exercere praesumpserint, ipso facto in excommunicationem suae sanctitati reservatam incidant; nullis suffragantibus privilegiis, exemptionibus, concessionibus, facultatibus consuetudinibus etc.

2. In Congregatione generali de propaganda fide habita sub die 4 Septembris 1690 decretum fuit ut sequitur:

Capellanos oratorum non posse ministrare sacramenta cujuscumque generis et speciei sint, nisi consanguineis et familiaribus domi eorumdem oratorum degentibus: ideoque confirmanda decreta emanata tam de anno 1655, quam sequentibus annis, illaque decreta in authentica forma ab Ementissimo Alterio subscripta mittenda Vicario Apostolico, ut illa ostendat vel ostendere faciat capellanis oratorum, et nisi pareant, antequam contra eosdem promulget poenas in Decretis praescriptas, de omnibus sacram congregationem certioret.

Geen verbod kan duidelijker en strenger door den H. Stoel van Rome gegeven worden, en men kan zich niet genoeg bevreemden, hoe het mogelijk geweest zij, dat, terwijl de gansche Katholieke wereld aan al zulke besluiten gehoorzaamt en dezelve eerbiedigt, nogtans de kapellanen der Ambassadeurs te 's Gravenhage, die geenszins als zendelingen of herders aan de Katholieke ingezetenen alhier door de Kerk gezonden werden, na verloop van tijd zich zoo openlijk tegen dezelve hebben durven verzetten, zooveel oproer te weeg brengen, zulke verregaande verdeeldheid en partijzucht onder de geloovigen aanhitsen, zooveel kwaads en zonden veroorzaken en den Pastoor zooveel verdriet en vervolging berokkenen.

Hoevele kerken er ook allengskens van tijd tot tijd in den Haag tot behulp van den Pastoor gekomen waren, zoolang echter de Kapellanen der verschillende kapellen aan de besluiten van Rome gehoorzaamden en zich rustig binnen de voorschrevene palen hielden, heerschte onder zoo menigvuldige Katholieken een allerbeste geest van eensgezindheid en liefde onder elkander en van gezeggelijkheid en eerbied aan den Pastoor als dengenen, die door de Kerk aan het hoofd der geestelijken en geloovigen in deze stad geplaatst was, en men kan in zoovele jaren geen het minste spoor van eenig geschil tusschen den Pastoor en eene of andere der verschillende kerken ontdekken. Allen werkten eensgezind tot behoud en voortplanting van godsdienst en geloof mede, en alle Katholieken schaarden zich met liefde, eerbied en gehoorzaamheid, als kinderen van een en hetzelfde huisgezin, om den Pastoor als hunnen algemeenen vader, door de Kerk over hen aangesteld. Beklagenswaardige van der Lee! die in zijne dagen het zielscheurend verdriet moest ondergaan, dat in zulk eenen overschoonen en vruchtbaren akker van echt christelijke deugden de vijand onder eenen

schoonschijnenden glans met alle kracht het onkruid kwam zaaijen van twist, tweedragt, verdeeldheid, partijzucht en van eenen geest van hoogmoedigen opstand tegen het gezag der Kerk en derzelver schikkingen, en van eenen geest van haat, overheersching en vervolgzucht tegen den Pastoor, die niets anders zocht, dan het eeuwig behoud der zielen, wier zorg hem voornamelijk was toevertrouwd; een geest van hoogmoedigen opstand, zeg ik, tegen het gezag der Kerk en tegen den Pastoor, welken geest wij van tijd tot tijd, bij elke opkomende gelegenheid, zoo dikwerf zich geestelijke of leek als partijhoofd aanhang maken wil, zullen zien ontvlammen. Hadden de voorzaten van den Heer van der Lee door hunne onverwinnelijke standvastigheid eerst over de vervolging der Protestanten, daarna over die der Jansenisten gezegevierd, zoo traden nu sommige Katholieken als vervolgers op tegen den Pastoor van den Haag, aan wien zij alles verschuldigd waren; zoodat wij niet zelden de Protestanten, door een natuurlijk gevoel van billijkheid en menschelijkheid van vervolgers in verdedigers veranderd, de partij des Pastoors tegen vervolgzuchtige Katholieken zullen zien kiezen. Dit treurige en voor zijn vaderlijk hart zoo smartvolle lot moest een van der Lee, de eerste van al zijne opvolgers ondergaan. [1])

Tegen zulke strenge besluiten van Rome, als wij gezien hebben, begonnen de Kapellanen van de Spanje's kapel het eerste het hoofd op te steken, en, ten einde in hun ontwerp te slagen, de Ambassadeurs, die van zulke geestelijke zaken onkundig waren, maar veel vermogen hadden, in den arm te nemen, en zich eene partij

1) *De eerste van al zijne opvolgers* is hier eene wel wat vreemde uitdrukking, maar het staat er zoo. Trouwens, de lezer zal hebben opgemerkt en ook later nog wel opmerken, dat het Handschrift hier en daar wel eens meer eene uitdrukking bevat, die voor verbetering vatbaar zou wezen.

en eenen aanhang onder de geloovigen, die geheel en al in zulke dingen onwetend zijn, te maken. Reeds in den jare 1717 verzocht een zekere Graaf Lanti, Spaànsche afgezant in den Haag, aan den Nuntius te Brussel, of zijn kapellaan Pater Dominicus de Espinosa alle Sacramenten mogt bedienen en de pastoreele regten uitoefenen aan alle Katholijken, die in de Spaansche kapel hunne kerk hielden. Deze Nuntius, gelijk al de volgende steeds gedaan hebben, antwoordde, dat dit, als eene door Rome ten strengste. verbodene zaak, buiten zijne macht was. De Ambassadeur ontevreden, schreef hierover aan Philippus, koning van Spanje, welke den Kardinaal Acquaviva, als met Hoogstdeszelfs zaken te Rome belast, gelastte dit bij Clemens XI door te dringen. De Heilige Vader, meermalen de Kardinalen van de Heilige Vergadering ter voortplanting des geloofs, alsook den Kardinaal Acquaviva, die deze zaak wel ter harte nam, gehoord hebbende, vond noodzakelijk, verre van iets toe te geven of meerdere magt aan de Kapellanen der Spaansche kapel te verleenen, al de vorige besluiten hieromtrent genomen, te hernieuwen en te bevestigen. De Kardinaal Acquaviva niet alleen, maar ook de Koning van Spanje zelf, in plaats van zich door deze weigering beleedigd te achten, hadden de wijsheid van de gewigtige redenen daarvan in te zien en daarin te berusten. Deze wijsheid had men echter hier in den Haag niet. Eenige jaren daarna drong alhier een zekere Oliver, spaansche Ambassadeur er weder sterk op aan bij den Nuntius te Brussel. Deze, wijl hij daartoe de magt niet had, wendde te Rome alles aan, opdat de wensch van den Spaanschen afgezant mogt vervuld worden. Edoch Paus en Kardinalen wezen de zaak van de hand, bij besluit van den 17 Junij 1724, en bevestigden opnieuw de vorige besluiten. De besluiten van Rome nu kennende, wie kan zich dan van ijzing ont-

houden, wanneer hij ziet, dat een zekere kapellaan Major van de Spaansche kapel (wiens naam wij hier uit christelijke liefde verzwijgen) [1]), niet alleen zonder wettige zending, maar regtstreeks tegen gemelde besluiten van Rome, aan 3000 menschen jaarlijks van het jaar 1733 tot 1739 alle H. Sacramenten toediende, en volkomen als Pastoor de pastoreele regten uitoefende. Alle Sacramenten, die hij uitdeelde, waren eerstens ongeoorloofd toegediend, nietig daarenboven alle absolutiën, nietig alle huwelijken. De burgemeesters van de stad, de Hoogmogende Heeren Staten verklaarden ook, dat zij de doopcedulen door zulke geestelijken, die hier als vreemdelingen niet erkend werden, afgegeven, niet konnen erkennen. [2])

---

1) Wij achten ons daartoe geenszins verplicht: de naam van dien kapelaan Major was Engelbertus Engels.

2) Pater Bongaerts, in zijn werk: *De St. Teresia-kerk* (bladz. 85 en 86), bestrijdt de opgave, door hem „in zeker handschrift gevonden”, als ook door het Handb. R. C. Eeredienst 1860, bladz. 213 overgenomen, en volgens welke opgave reeds in 1732, door Pater Espinosa, voorganger van Pater Engels, de *pastoralia* aan 3000 communicanten toegediend zouden zijn geworden, Ook wij meenen, dat deze opgave geheel bezijden de waarheid moet wezen, en gronden ons vooral op een getuigenis door Pastoor van der Lee eigenhandig geschreven: Daarin spreekt hij over Pater Espinosa en zegt het volgende:

„Dico A° 1717 dum apud Ampliss: D: Bijleveltium habitabam, me comitem fuisse R[di] D. Francois sacellani dicti Ampliss:, cuidam poenitenti R. P[tris] Espinosa, deficiente dicto patri debita facultate, Sacrum Viaticum atque extremam Unctionem administrantis; et A° 1720, R. D. Gijsberto van Schoten defuncto, mihi in hac statione succedenti congratulaturus R. P. Espinosa statim advenit, atque dum de sincero suo animo me certiorem reddebat, *paucos* se poenitentes habere dicebat, et eatenus vix necessariam sibi esse facultatem ulteriorem; verum si opus esset, debitam licentiam pro administrandis pastoralibus sese a me postulaturum. Ego integerrimi istius viri amicitiam quaerens, libentissime dictae postulationi annuebam, et itaque obtenta quandoque a me facultate nomina Baptizatorum aut mittebat, aut ipse R. pater Registro nostro quotidiano inscripturus veniebat, uti varie in dicto Registro ipsius caracteres videre licet, eoque clare constat, R. p.

De Pastoor van der Lee liet intusschen uit medelijden en tot zielsbehoud van 3000 communicanten, die deerlijk misleid werden, niet na, gedurende al dien tijd al deze verfoeielijke gedragingen den Nuntiussen bekend te maken. Dan deze Nuntiussen, gestadig aan verwisseling onderworpen, en altijd te ver afgelegen, om de zaak met eigene oogen te aanschouwen, en die als regters door aanhoudende briefwisseling beide partijen moesten hooren, werden door allerlei leugens, kunstgrepen en door de voorspraak der Ambassadeurs bedrogen; zoodat eer men tot beslissing kon komen, de zaak op de lange baan geschoven werd. De Pater kapellaan Major, door de bescherming der Ambassadeurs tot eenen niets meer ontzienden hoogmoed gestegen, wist in dezen tusschentijd van het gewone middel van alle partijhoofden in den godsdienst meesterlijk gebruik te maken, om zich in zijnen opstand tegen het gezag der Kerk staande te houden en zijnen verblinden en misleiden aanhang vaster aan zich

---

Dom, Espinosa contra decreta eorumve confirmationem minime S. pastoralia administrasse, nec praesumendum de viro conscientioso."

Pastoor van der Lee schreef dit, tijdens zijn strijd met Pater Engels; het blijkt dus dat zijne verhouding tegenover Pater Espinosa altijd op denzelfden vriendschappelijken voet is gebleven.

Pater Bongaerts zegt verder (bladz. 91): „Van 1733—1740 beide jaren ingesloten, werden er in de Spaansche kapel door pater Engels en zijn socius Groenen toegediend 44 doopsels, d. i. 5 per jaar en 21 huwelijken, d. i. nog geen 3 per jaar, doorslaand bewijs, wij herhalen het, dat in de spaansche kapel niet aan 3000 communicanten de pastorele Sacramenten werden toegediend."

Nogtans, indien Pater Engels maar zoo weinig gedaan heeft, begrijpen wij niet, dat er, gelijk ons toch uit de voor ons liggende stukken duidelijk blijkt, zulk een hevige storm tegen hem los is gebroken. Het komt ons daarom voor, dat het getal doopsels en huwelijken wel wat grooter moet zijn geweest. Zulk een getal toch had hij kunnen bereiken, ook al ware hij geheel binnen de palen zijner bevoegdheid gebleven, vooral als wij acht slaan op ampliatie hem door den Nuntius Gonzaga geschonken. Zie volgende noot.

te snoeren en te vergrooten. De Pastoor van den Haag was de eenigste, die kon, en, als opperherder der Haagsche kudde, dezen wolf in schapenvacht het masker moest ligten. De waardige herder verzuimde ook geenszins zijnen pligt te voldoen, en de geloovigen met den waren staat van zaken bekend te maken. Dan, de ingedrongen huurling deed door zijne dwaze aanhangers met allerlei lasteringen en smaadheden den waren Herder zoo zwart afschilderen en in zulken haat en afkeer bij menigvuldige Katholieken brengen, dat al deszelfs pogingen, eeniglijk tot zielsbehoud der geloovigen aangewend, niet alleen bij zeer velen den gewenschten invloed misten, maar hen zelfs nog meer tegen hem verbitterden. Trotsch ging de oproerstichter over zijne vorderingen en had allen eerbied en ontzag voor den Pastoor verloren. Deze evenwel wist der zaak den kop in te nijpen. Hij stelde in een Latijnsch vertoog, hetwelk oorspronkelijk voor ons ligt, het gansche geval der universiteit van Leuven voor [1]), welke

---

1) Uit dit vertoog blijkt, dat de Kapelaan Major der Spaansche Kapel van den Nuntius Gonzaga een kleine uitbreiding van jurisdictie gekregen had, of, liever misschien, een vrij ruime interpretatie van de clausuul, waarmede de besluiten van Rome zijne jurisdictie tot de omgeving van den Gezant beperkt hadden. De Kapelaan Major nu legde deze interpretatie wederom uit op zijne eigene manier, en wel zoo, dat hij zich bevoegd achtte om allen, die bij hem kwamen, de pastoralia toe te dienen. Pastoor v. d. Lee toont het onhoudbare van deze uitlegging aan, eerstens uit de woorden van den Nuntius, dan uit de decreten van Rome en eindelijk uit de gevolgen eener zoodanige uitlegging. De kerkelijke Overheid zal moeite krijgen met andere kapelaans der Gezanten, die hetzelfde zullen vragen; ook de geloovigen zullen in groote moeilijkheid komen, wijl de doop- en trouwbewijzen door de vreemde Kapelaans afgegeven, geen gezag hebben bij de burgerlijke Overheid. Om de belangrijkheid van den inhoud laten wij het bedoelde vertoog hier in zijn geheel volgen:

Casus Positio.

Oratorum capellanis apud ordines praepotentes degentium non conceditur facultas sacramenta et praecipue pastoralia administrandi, nisi dictis oratoribus eorumque consanguineis et familiaribus et hoc secundum decreta con-

na een rijp en langdurig onderzoek, schriftelijk uitspraak deed den 28 Mei 1739, door vier Hoogleeraren in de Godgeleerdheid en door eenen in het Kerkelijk Regt onderteekend. Deze uitspraak is hoofdzakelijk van den volgenden inhoud: dat de Kapellanen van de kapellen geene andere magt hadden om de H. Sacramenten te bedienen, dan volgens de besluiten van Rome aan de Ambassadeurs, aan derzelver bloedverwanten en aan degenen, die in derzelver dienst zijn; dat alle biechten, welke de andere geloovigen bij de Kapellanen hadden afgelegd,

---

gregationis de propaganda fide A° 1655 et 1690 habita et hic sub littera A annexa.

Oratores suae Catholicae Majestatis iteratis vicibus dictae facultatis ampliationem suo Capellano petierunt, at nec Smum Dominum Clementum XI nec Eminentiss. Dnos. de Congregatione movere potuerunt ut a memoratis decretis recederent: e contra A° 1724 eadem confirmarunt.

Interim A° 1733, 30 Novemb.: Capellanus primarius capellae Regiae Cathcae facultatis suae quamdam ab Excellmo Dno. Gonzaga, nunc Eminentissmo, ampliationem obtinuit sequentis tenoris:

Ad tollendam omnem aequivocationem per has praesentes volumus declarare et quatenus opus est facultates easdem tibi ampliare erga eos omnes qui addicti sunt et actualiter inserviunt dictae capellae S. C. Majestatis Hagaecomitis sitae, etiamsi non sint rigorose intra numerum familiarium ministrorum S. praedtae C. M. ad quem finem etc. quam ampliationem praedictus Capellanus ad quoscumque cives Hagaecomitanos qui dictae capellae addicti sunt etiamsi eidem non inserviant extendit; et hoc fundamento eisdem quaecumque pastoralia administrat et quamvis admonitus desuper administrare pergit, quod fundamentum falsum et temerarium videtur.

1mo Quia Ampliatio facultatis est propositio copulativa; Verba sunt: *erga eos omnes qui addicti sunt et actualiter inserviunt dictae capellae;* consequenter ad eos se extendit qui addicti sunt et simul actualiter inserviunt etiamsi non sint rigorose intra numerum familiarium, quales sunt sacrista, janitores, cantores et similes et ita intellexit Excellmus Dnus Marchio de S. Gillis nunc S. C. M. Legatus, dum desuper Excelltiae suae fui ipse locutus, ac pariter Illmus D. Godart tunc ad Missionis Regimen deputatus; et Modernus Excellmus Dnus. Tempi, ut sensum suum aperiret rogatus, copiam decretorum supra nominatorum misit, et ut eisdem acquiesceret praedictus capellanus voluit.

2° Verba Ampliationis: *etiamsi non sint rigorose intra numerum familiarium* praesupponunt officium seu servitium dictae capellae exhibitum

bij gebrek aan kerkelijk regtsgebied, nietig waren; dat de huwelijken, die niet geschied zijn volgens de Kerkvergadering van Trente, voor eenen wettigen Pastoor of door hem gevolmagtigden Priester, onwettig en voorts alle andere Sacramenten door deze Kapellanen ongeoorloofd toegediend waren. Na deze uitspraak heeft de Nuntius te Brussel naar Rome geschreven en men heeft van de zaak niets meer vernomen, en ook waar deze Pater Major, na zooveel kwaads en zulke ongehoorde ergernis te hebben gesticht, na zooveel onheils aan ontelbare zielen

---

etiamsi domi legati rigorose non habitant. Consequenter falso niti videtur fundamento.

Nec minus temerarium est; quia in rebus ad salutem animae pertinentibus certis incerta proponit et impingere videtur in propositionem primam ex 65 ab Innocentio X damnatis.

Praeterea praesumendum certe non est Excellmum Dominum Gonzaga ad omnes eos hanc ampliationem voluisse extendere, quia eamdem facultatem cum pastore loci haberet dictus capellanus et exercere posset, et ita decreta laudabilissima, quae ob causas gravissimas data sunt et iteratis vicibus ipso etiam Eminentissimo Domino Cardinali Aquaviva 1724 praesente confirmata, plane enervantur et ruunt.

Insuper plurima incommoda rei catholicae ac catholicis nostris oriri videbimus, quae nunc utcumque evitantur; nimirum omnes catholicorum principum oratores talem ampliationem suo capellano petent et facile obtinebunt, quia quod uni conceditur alteri negari non poterit, qua obtenta quicumque capellanus particularem sibi Baptizatorum et Matrimonio-junctorum Registrum formabit, qui Registri, discedentibus Legatis, quod frequenter contingit, vel etiam ipsis capellanis loco mutantibus, facile perduntur, quo fit, ut catholici Legitimis Testimoniis Baptismalibus et Matrimonialibus non sine magno damno saepius priventur; uti casus innumeros habemus et querelas indies a populo audimus; et pro omnibus erit hic notabilis casus: Nomina duorum filiorum Excellmi D. Baronis de Sinserling Legati Hispanici in proprio oratorio a capellano domestico baptizatorum nulli Registro Baptismali annotata sunt, et eatenus hoc authentico testimonio privantur; et tales plures referre possem.

At posito, nomina Baptizatorum et Matrimonio-junctorum speciali Registro a capellano inscribi et pro tempore legationis tute conservari, testimonia tamen a dictis capellanis data et signata in jure coram Magistratu vel Tribunalibus civilibus nostris nihil obtinent nec reputantur; Ita ex ore

aan zijne eigene ziel en aan den godsdienst te hebben gebaard; na zich zelven en al zijne aanhangelingen met zulke onuitwischbare schande te hebben overladen, eindelijk aangeland zij, is onbekend gebleven. [1]) Edoch, hoezeer de zaak op zich zelve afgeloopen was, is echter de goede geest, die te voren heerschte, niet bij allen teruggekeerd.

---

primarii Reipublicae nostrae Ministri et aliis ejusdem Membris ipse audivi. Nec in ipsa Brabantia ea vim habere, ipse expertus sum.

Ob quas et alias rationes plerumque catholici, quibus Decreta S. Congregnis in Flandricum translata optime nota sunt, communiter sentiunt Oratorum Capellanos talem facultatem non habere, et si obtineant non convenire; hinc non nisi cum indignatione praedtum capellanum pastoralia administrare vident. Imo ipsi oratores quandoque infantes suos, et suorum a me baptizari voluerunt, ut nomina tuto nostro Registro inscriberentur, et authentica testimonia baptismalia a me petierunt.

Quaeritur itaque primo, utrum in casu posito dictus Capellanus licite et valide sacramenta et praecipue pastoralia administraverit?

Secundo, utrum Matrimonia ab eodem juncta per ordinarium tamquam invalida sint declaranda et consequenter de novo jungenda?

Tertio, utrum conveniat aut necessarium non sit, ob rationes supra allegatas de novo stricte inhibere omnibus quibuscumque capellanis ne deinceps ulli aliqua pastoralia administrent praeter domesticis et familiaribus Legatorum, secundum decretorum rigorem et de actis pastori loci notulas exhibeant?

Ita cum debita veneratione proponit Eximiis Dominis ac Magistris nostris de Sacra facultate universitatis Lovaniensis et quaerit.

Joannes van der Lee,
Hagae 20 Feb. 1739. Pastor Hagaecomitanus.

Behalve dit eigenhandig manuscript van Pastoor v. d. Lee vinden wij over dezelfde zaak ook het antwoord der Leuvensche faculteit in dato 28 Mei 1739, waarvan de hoofdzakelijke inhoud in den tekst door Pastoor Sem wordt aangegeven, en eindelijk nog een concept of minute van eene wederlegging der argumenten, waarmede Pater Engels getracht had de decisiè van Leuven te ontzenuwen. Dit geschrift was voor den Nuntius bestemd, bij wien Pater Engels, naar het schijnt, gepoogd heeft zich te verdedigen. Het is van de hand van Pastoor v. d. Lee, die daarin de onverantwoordelijke handelwijze van Pater Engels uitvoerig uiteenzet en brandmerkt. Uit dezen brief hebben wij ook het getuigenis aangaande Pater Espinosa getrokken. Vgl. noot (2) pag. 355.

1) Volgens Pater Bongaerts in zijn reeds genoemd werk, is Pater Engels den 11 Nov. 1740 overleden.

Mogten zoovele Katholieken, die anderszins nog al nauwgezet zijn op de uitwendige uitoefeningen van hunnen godsdienst, zeer stipt van op Zon- en Feestdagen de H. Mis bij te wonen, vasten- en onthoudingsdagen na te komen, en het euvel zouden opnemen, als onkatholieken beschouwd te worden, maar, van den anderen kant, steeds vergen dat de Kerk en derzelver wettige herders zich naar hunne inzigten, belangen en hartstogten schikken en plooijen, en indien dit niet geschiedt, zich aan verregaand gemor en kwaadsprekendheid, aan verdeeldheid en aan eenen wezenlijken opstand tegen het gezag der Kerk, hetwelk zij overheerschen willen, schuldig maken, mogten zij [1]) zich eindelijk overtuigen, dat zij niet het minste denkbeeld hebben, waarin eigenlijk Katholiek zijn bestaat. Zij toonen openlijk door hun gedrag, niets te weten, of, tot hun nog grooter ongeluk niet te willen weten, dat Katholiek te zijn eigenlijk niet bestaat in de H. Mis te hooren en vastendagen te onderhouden; dit ook doen vele ketters en scheurmakers, en soms zelfs stipter dan de Katholieken. Maar Katholiek zijn bestaat in eenen kinderlijken eerbied en gehoorzaamheid aan de Kerk, niet alleen in het belijden van dezelfde geloofstukken, maar in zich te onderwerpen aan de schikkingen, maatregelen, aanstellingen van wettige herders en aan alle uitoefeningen van het gezag der Kerk, hetwelk zij van Jesus Christus, om ons te besturen, verkregen heeft. — Wie zich derhalve tegen zijnen door de Kerk wettig aangestelden herder verzet, zoolang deze van de beginselen des geloofs, noch van de gehoorzaamheid, aan zijne wettige overheid verschuldigd, afwijkt, is geen Katholieke meer, maar

---

1) Deze twee woorden: *mogten zij*, staan niet in het handschrift, maar zijn door ons er tusschen gevoegd, opdat na die lange reeks van tusschenzinnen, de hoofdzin niet vergeten zou worden.

wordt van datzelfde oogenblik af, dat hij zich verzet, of ketter of scheurmaker, of begint daartoe over te hellen. Indien iemand hetzij geestelijke of leek van deze echte beginselen afwijkt, de eensgezindheid breekt, en zich door eene of andere hartstogt als partijhoofd aanhang tracht te maken, moet hij van iederen Katholieke geschuwd worden. [1])

Na eenigzins breedvoerig, bij gelegenheid der noodlottige omstandigheden, die onder den ZEerw. en wijdberoemden Heer van der Lee plaats hadden, te hebben uitgewijd, zullen wij nu, daar ons niets merkwaardigs meer voorkomt, de zinsnede van dit verhaal sluiten met het overlijden van den allerwaardigsten van der Lee. De WelEerw. Heer Petrus Walravens teekent in het doopboek na den 15n Julij 1746 het volgende aan: *Decima septima hujus, hora tertia matutina defunctus est Amplissimus Dominus J. Bernardus van der Lee, Hollandiae Archipresbyter et Pastor vigilantissimus, et successit ei Petrus Walravens.* Dat is: Den 17n dezer 's morgens ten drie ure is overleden de wijdberoemde Heer Joannes Bernardus van der Lee, Aartspriester van Holland en allerwaakzaamste Pastoor, en Petrus Walravens is hem opgevolgd.

Deze Heer Petrus Walravens, opvolger van den Heer van der Lee, is den 2n December 1746 op het stadhuis, waar hij ontboden was, plotselings overleden. De overlevering zegt, dat een arme, ontevrede dat de Pastoor hem niet bedeelen wilde, of omdat hij hem niet kende, of omdat deze zijne godsdienstpligten niet waarnam, den Pastoor op het stadhuis voor de Burgemeesters deed ont-

---

1) Wie zich over deze wel wat lange moraal mocht verwonderen, be denke, dat Pastoor Sem niet alleen schreef met een geschiedkundig doel, maar ook tot *stichting* der Katholieken van 's Gravenhage.

bieden, en dat de Pastoor hierover dermate ontsteld en ontroerd was, dat ZijnEerw. niet spreken kon, en aldaar voor de Heeren Burgemeesteren terstond dood bleef, waarover de Burgemeesters en ingezetenen bijzonder leed gevoelden, omdat Pastoor Walravens algemeen geacht en bemind was.

De Eerwaarde Heer Adrianus van der Valk, pastoor in de St. Jorissteeg te Leiden, kwam nog in diezelfde maand December in den Haag als pastoor en opvolger van den Eerw. Heer Petrus Walravens. Immers, den 24n December 1746 vindt men in het trouwboek reeds een paar door hem getrouwd en met zijn eigene hand opgeteekend. Zijn Eerwaarde werd daarna Aartspriester van Holland benoemd en is ook in die waardigheid overleden.

Moest het den Heer van der Lee bedroeven, zoo langen tijd met eenen kapellaan Major, die den geest van vele Katholieken in 's Gravenhage verbasterde, te moeten worstelen; zoo smeedde in het begin der Pastorele bediening van den Heer van der Valk, een vreemde geestelijke, die in den Haag als gelukzoeker van elders was aangeland, het noodlottige ontwerp, om de Jansenisten met den H. Stoel van Rome en met de Katholieken der Hollandsche Zending, alleen in schijn te vereenigen, zonder hen het Formulier van Alexander VII, noch de Bul Unigenitus te doen aannemen. Ware hij in dit heillooze plan geslaagd, dan zouden de Jansenisten hebben gezegevierd en de Katholieke godsdienst zijn uitgeroeid geworden. Deze vreemde geestelijke was de beruchte Pater Norbert, eerst zendeling van de Orde der Capucijnen, daarna afgevallene van zijne orde, daarop door een Brevet van Benedictus XIV tot den staat van wereldsch Priester gebragt, om hem van zijne misstappen terug te brengen, en eindelijk te Parijs in 1770 op eene ellendige wijze gestorven. De Bisschop van St. Thomè, in eenen

zijner brieven aan den Kardinaal Fleury, noemt hem eenen zendeling, die dezen naam onwaardig is. De Pater Thomas van Poitiers, Generaal-overste der Capucijnen van Madras en Pondichery, in zijne brieven aan Mr Dumas, Gouverneur van Pondichery, welke brieven in hunne oorspronkelijkheid aan den Kardinaal Crescenzi, destijds Nuntius Apostolicus te Parijs, zijn medegedeeld, en waarvan men in eenen herderlijken brief van den Bisschop van Sisteron in het jaar 1745 een uittreksel vindt, noemt hem eenen weerspanneling, een loshoofd, die tot schande van zijne medebroeders strekt; eenen halsstarrige, die noch kerkelijke noch burgerlijke overheid erkent, eenen valschen bedrieger die noch goeden trouw noch eerlijkheid bezit; eenen gevaarlijken persoon, een' man, die tot alles in staat is, enz. *a*). De geschiedkundige gedenkschriften, welke deze Pater Norbert had uitgegeven, waren reeds door Benedictus XIV, bij besluit van den 1[n] April 1745 verboden, en derzelver bedriegerijen daarna door den Bisschop van Marseille in deszelfs herderlijke brieven verder ontmaskerd.

Zulk een man nu als deze Pater Norbert, door zijn slecht gedrag in eenen berooiden staat gebragt, nam, om denzelven te verbeteren, de wijk naar Holland. Om gunst en geld, waarom het hem alleen te doen was, te bejagen, gaf hij zich uit voor een groot man, die allen invloed had bij den Paus, door wien hij gelast was, de vereeniging der Jansenisten van Holland met den H. Stoel te bewerken. Van dit alles was geen woord waar. Hij zoude, zoo gaf hij voor, die vereeniging wel bewerken, zonder eene stellige aanneming van den Bul Unigenitus. Dit wist hij den Prins van Oranje, den Staten-Generaal

---

a) Zie: Mozzi, Storia della rivoluzioni della Chiesa d'Utrecht, Tom. 3, p. 146, n° 1.

en den Jansenisten zoo smakelijk op te disschen, dat hij daardoor derzelver gunst en vertrouwen won. De opperhoofden der Jansenisten trokken zich zijner zoodanig aan, dat zij, om te beginnen, hem een jaarlijksch traktement van zeshonderd guldens toelegden. Hierop begon hij aan het werk, stelde eene Memorie op, die naar Rome werd gezonden, waarin hij, even als in andere schriften, aan den Kardinaal Corsini, alsook aan den Kardinaal Valenti en aan den Nuntius te Brussel den Heer Adrianus van der Valk, pastoor van den Haag en den Heer van den Steen als de twee geschikste mannen van den Roomsch-Katholieken kant voordroeg, om deze vereeniging te bewerkstelligen. Dan, Rome liet zich geenszins door zulke huichelarij en fraaie woorden verschalken. De Kardinaal Valenti schreef op last van Zijne Heiligheid den 21n December 1748 eenen wijdloopigen brief aan eenen zekeren Pater Rodriguez, Karmeliet en kapelaan van den Ambassadeur van Portugal in den Haag, met oogmerk, dat hij denzelven aan onderscheidene geleerde en vrome geestelijken van de Hollandsche Zending zoude mededeelen, ten einde de Paus door hunne raadgevingen en adviesen volkomen kon bekend worden met de tegenwoordige oogmerken der Jansenisten van Holland. Deze Pater Rodriguez deelde dezen brief mede aan den Aartspriester van der Valk, welke de schriftelijke adviesen van twaalf der geleerdste en vroomste, zoo geordende als wereldsche geestelijke Heeren inzamelde, welke allen daarop nederkwamen, van in geene onderhandeling met de Jansenisten te treden, dat hun verzoek om zonder het stellig aannemen van den Bul Unigenitus, onder voorwendsel, dat deze aanneming door de Staten-Generaal verboden was, eene openlijke bedriegerij was, dat de Staten-Generaal dit nimmer hadden verboden, dat alle Katholieke geestelijken en leeken der Hollandsche Zending deze Bul

erkend en aangenomen hadden, zonder eenige onaangenaamheden van den kant der Staten-Generaal daarover te ondervinden, dat het den Jansenisten alleenlijk te doen was, om door bedrog en eene valsche en gewaande hereeniging het bestuur over de Hollandsche Zending in handen te krijgen, dat overigens, indien zich de eene of andere Jansenist opregt en van harte met de Kerk wilde verzoenen, en gelijk alle Katholieken, de Pausselijke Bullen erkennen en zich daaraan onderwerpen, dat men alsdan niet kan nalaten hem aan te nemen, dat men zich onverbiddelijk aan dezen maatregel houden en in geenen deele in eenige schikking of onderhandeling met de Jansenisten treden moest.

De schriftelijke adviezen zond de Aartspriester van der Valk naar Rome, en vergezelde dezelve met eenen langen Latijnschen brief, door hem, en door gemelden Pater Rodriguez onderteekend. Deze brief, welken wij met alle bovengenoemde adviezen voor ons hebben liggen, getrokken uit het verhaal, gedaan aan Benedictus XIV en aan de Kardinalen met Hoogstdenzelven over deze zaak vergaderd, den 1n Mei 1749, is een uitmuntend stuk en een onwedersprekelijk bewijs van het gezonde oordeel en verstand, van de geleerdheid en echt Katholieke vroomheid van den ZeerEerwaarden en Wijdberoemden Heere Aartspriester van der Valk. Pater Norbert, die zich van den Heer van der Valk tot zijne heillooze oogmerken had getracht te bedienen, kreeg van den Nuntius te Brussel de stellige orders, van zich in de zaak der Jansenisten niet meer in te laten en zich van de Hollandsche Zending te verwijderen.

De ZeerEerwaarde en Wijdberoemde Heer Adrianus van der Valk, pastoor van 's Gravenhage en Aartspriester van Holland, stierf in de helft van de maand Julij 1755 aan het water in de borst. Ten minste, op het dood-

register van 's Hage staat zijn overlijden den 17 Julij 1755 aangeteekend.

Bartholomeus Cley, die tijdens het leven van den Heer van der Valk reeds in de pastorie was, zoo het ons voorkomt, volgde hem onverwijld op als pastoor van den Haag en werd Land-deken van Delfland.

Deze Heer had, even als alle zijne voorgangers, het bestuur der armen in handen. Omtrent het jaar 1763 wierpen zich eenige Katholieken op, om een van den pastoor onafhankelijk armbestuur voor de Katholieke armen en weezen van den Haag op te rigten. Of nu dit ontwerp enkel uit zuivere liefde tot de armen voortkwam, dan of er niet eerder een geest van opstand en afkeer tegen zulk eenen voortreffelijken Pastoor mede gemengd ware, willen wij hier niet beoordeelen. Zeker is het ten minste, dat niemand meer dan de Pastoor naar zulk een nuttig gesticht, hetwelk hem daarenboven van een zeer drukkenden last en van zware kosten, indien hij te kort kwam, ontsloeg, moest verlangen. Zeker is het ook, dat de Pastoor verre van redenen tot opstand, afkeer of misnoegen aan die ontwerpers te geven, zelfs zoodanig met hen medewerkte, dat hij door den toenmaligen Aartspriester in toom moest gehouden worden. Tot bewijs hiervan deelen wij den brief van den Aartspriester aan hem geschreven mede, in de eigene spelling van dien tijd:

„Zeer Eerwaerde Heer en Hoogg. E. Vriend,

„UEW[s] my altoos aengenaeme heb ik gisteren avond „ontfangen maar ik had wel gewenscht niet te hooren, „dat de Kerkmeesters *a*) van 's Hage het bestier der armen „op zig soeken te nemen, dewijl ik vreese, dat zy in

---

a) Dit is slechts een naam, welke de Aartspriester misschien bij vergissing in plaats van Arm-meesters gebruikt, want Kerkmeesters zijn er nooit in den Haag geweest.

„deese tijdsomstandigheid daerna staen niet uit een sui-„vere liefde en zugt voor 't welzyn der armen, maar uit „eenige bedekte afgekeertheid van UEw. Evenwel omdat „die Heeren in de saek met UEw^{s} kennisse te werk gaen „en U Ew^{s} toestemminge en goedkeuringe vraegen, zo „blijf ik hope, dat zij ook naer het bestier der armen „dingen om de H^{r} P^{r} van 's Hage een swaere last van „zijne schouders af te nemen, dog eer UEw. dit aan hen „overgeeft, dient UEw. verzekert te zijn, dat hy als P^{r} „van 's Hage eerlyk en behoorlyk onderhoud zal blijven „behouden, immers noijt kan 't de armen van 's Hage „welgaen *a*), als de P^{r} gebrek soude hebben. UEw. best „kennende de staet zyner gemeente, weet ook best, wat „hy ten voordeelen van den armen kan afstaen of niet. „UEw. kan vrylyk aen zijn Heeren kerkmeesters zijne „gewilligheid te kennen geven, om het bestier hen over-„tegeven, maer die mannen sullen ook wel zo reedelijk „zyn van UEw. weinige weken te vergunnen om deese „saek van zoo groot gewigt nog rijper te overwegen; in „de tusschentyt hope ik UEw. te besoeken, om met el-„kandere de saek ter deeg te overleggen. Ik twijfel niet, „of UEw. zal zijne Kerkmeesters op het vriendelykste „onder 't oog brengen de swaere last, die zy op zig soe-„ken te nemen, en ook dat ik UEw. eenig uitstel aan-„rade, alleenlyk om niet los, maer voorzigtig te werk „te gaen en de saek met zo veel te grootere liefde en „vrientschap te eindigen. Blyve met alle opregte gene-„genheid en hoogachtinge

UEw. Ootmoedigste Dienaer,

AIJMERICUS VAN DE CAPELLE.

Vogelenzang, 18 Octobris 1763.

---

a) Door deze woorden: *nooit kan 't de armen van 's Hage welgaen*, worden niet de arme menschen, die bedeeld worden, maar alleen het armbestuur verstaan.

Niet alleen uit het getuigen dergenen, die nog leven, en den Heer Cley zeer wel gekend hebben, maar ook uit alle schriften, welke nog van hem aanwezig zijn, worden wij ten volle overtuigd dat de Heer Cley een man was van een zeer naauwgezet geweten, van groote geleerdheid, van bijzondere schranderheid, doorzigt en van de grootste bekwaamheid om eene zaak goed te behandelen en dezelve vast op hare grondslagen te vestigen, eindelijk een allerwaardigste geestelijke, dat [1]) het als een bijzonder geluk voor eene gemeente met regt mag gerekend worden, denzelven als Herder te bezitten. Daar nu de Heer Cley, blijkens den boven aangehaalden brief, zoo ijverig met de Armvaders medewerkte, daar de Aartspriester met zoo vele wijsheid en bescheidenheid in de zaak te werk ging, zoo eischte het welzijn van de armen en de pligt der Armvaders zulke twee waardige mannen, die zoo veel invloed op de geloovigen hadden, om dezelven tot milddadigheid en tot medewerking aan te moedigen, tot vrienden te houden. Doch de ontwerpers van het Wees- en Armhuis, ondanks alle achting en eerbied, welke zij als Katholieken en als menschen van eene beschaafde opvoeding aan dusdanigen Aartspriester en Pastoor verschuldigd waren, maakten het den Heer Cley zoo lastig en benauwd, dat deze allerwaardigste man voor de vervolging moest zwichten. Hij bedankte voor de Pastorie van den Haag, en werd door den Aartspriester als Pastoor naar Haarlem gezonden. Dusdanige handelwijs van den kant der zoogenaamde armvaders kwam voorzeker noch uit den geest van godsdienst noch uit liefde voor de armen voort. Dan, de vervolging veranderde plotselings in eenen luistervollen zegepraal voor den Heer Cley over alle zijne vijanden, en tot schande voor het opgeworpene zooge-

1) Liever: *zoo dat enz.*

naamde armbestuur. Toen de Pastoor naar Haarlem vertrok, stond de gemeente tegen deszelfs vervolgers op, hem overhalende om in den Haag te blijven; en de zaak werd geschikt. [1])

Wie zonder kennis van zaken, oppervlakkig den boven aangehaalden brief van den Aartspriester leest, zoude in

---

1) Het „Haagsch Jaarboekje 1890" geeft als reden van Pastoor Cley's voorgenomen vertrek uit den Haag alleen de omstandigheid, dat de armenverzorging hem veel te zwaar werd, wijl de middelen volstrekt niet in overeenstemming waren met het groot aantal armen, dat bedeeld moest worden. Eerst toen de Pastoor op het punt stond den Haag te verlaten en zijne benoeming voor Haarlem reeds ontvangen had, eerst toen, en niet eerder zou de oprichting van een afzonderlijk R. C. Armbestuur ter spraak zijn gekomen. Als dit waar is, kan natuurlijkerwijze de reden van zijn voorgenomen vertrek niet gezocht worden in eene oneenigheid met dit opkomend Armbestuur. Volgens genoemd Jaarboekje stelde het College van Kerkmeesters der Oude Molstraat (Vgl. noot *a* bladz. 367), bestaande uit twaalf leden, toen pogingen in het werk, maar slaagde niet zoo spoedig, uithoofde der eigenaardige moeilijkheden, die vooral in dien tijd aan de oprichting van zulk een R. C. Armbestuur in den weg stonden. Personen van invloed moesten in den arm worden genomen, en men wendde zich tot Jhr. Diert van Melissant. Deze deed met nog twee anderen, Mr. J. J. de Roy en Mr. C. P. Hoyinck van Papendrecht zijn best; de Geestelijkheid van den Haag werkte mede, en zoo kwam de zaak tot stand. De eerste Regenten of Armbestuurders waren niet de genoemde Kerkmeesters, maar twaalf Heeren, gekozen uit de gemeenten der verschillende kerken of kapellen. Offermans echter, een van deze Regenten en een groot ijveraar, was ook Kerkmeester van de Oude Molstraat. Aldus volgens het Jaarboekje. Nergens vinden wij hier een spoor van oneenigheid tusschen Pastoor Cley en wie ook. — Toch schijnt er in den brief des Aartspriesters Van de Capelle (zie boven, bladz. 368 en 369) wel iets van dien aard door te schemeren. Waarom vreest deze „dat zij in deese tijdsomstandigheid daerna staen..... uit eenige bedekte afgekeertheid" van den Pastoor, als het waar is, dat zij juist om den Pastoor te behouden en hem het verblijf in den Haag mogelijk te maken, dit werk hebben aangevangen? Wij voor ons gelooven wel, dat Pastoor Sem hier sterk overdrijft; maar of alles zoo vreedzaam en zoo geleidelijk in zijn werk is gegaan, als uit het Haagsch Jaarboekje moet worden opgemaakt, daaraan meenen wij op genoemden grond eenigszins te mogen twijfelen. Daarbij, Pastoor Sem noemt de koe hier zoo schrikkelijk bont; het zou wel wonder wezen, als zij niet ergens een klein vlekje had.

verdenking kunnen komen, dat de Pastoor bij het bestuur over de armen eenig voordeel had gehad, hetwelk hij nu bij het overgeven van het armbestuur moest missen. Verre van daar. Het geschil was, dat de Heeren Armmeesters niet te vrede met alles uit handen van den Pastoor te ontvangen, wat den Armen toebehoorde, hem daarenboven door allerhande vervolgingen wilden noodzaken en dwingen, hun voor de armen een voornaam gedeelte van zijne pastorele inkomsten af te staan, waardoor het den Heer Cley en elken anderen Pastoor onmogelijk werd gemaakt, het in de met zoovele lasten bezwaarde Pastorie van den Haag uit te houden. Dit bedoelt de Aartspriester in zijnen brief. Een armbestuur, hoe kwalijk gezind het ook ware op den rijksten particulier, zoude toch nimmer het hart durven hebben om hem, onder voorwendsel van liefde tot de armen, op allerlei wijs te dwingen en te vervolgen, ten einde hun voor de armen een aanmerkelijk gedeelte van zijne jaarlijksche inkomsten af te staan. Indien men iets dergelijks tegen eenen armregent ondernam, hoe hemelhoog zoude men tegen zulk eene allerkwaadwilligste onregtvaardigheid en afzetterij zijne stem verheffen! Dusdanige schreeuwende onregtvaardigheid en afzetterij nu, welke geen armbestuur tegen eenen particulier zoude durven ondernemen, en geen armregent tegen zichzelven zoude toelaten, hebben toch de oprigters der armbesturen op vele plaatsen onzer Hollandsche Zending tegen hunne Pastoors en tegen de eerbiedwaardigste geestelijken zonder eenigen schroom ondernomen.

Die opgeworpene armvaders, welke op zulk eene onwaardige wijze tegen den ZeerEerw. Heer Cley den baas speelden, gedroegen zich geheel anders omtrent de Ambassadeurs-kapellen. Zij verzochten zeer nederig den Heeren Ambassadeurs, dat het hun mogt worden toegestaan, van in hunne respective kapellen onder de godsdienst-

oefening te collecteeren. Dit verzoek werd hun toegestaan onder voorwaarde, dat de gecollecteerde penningen in eene kist met twee verschillend bewerkte sloten zouden bewaard worden; dat eene sleutel in handen van Regenten, maar dat de andere bij de geestelijken der kapellen moest berusten; en dat de gecollecteerde penningen door de Regenten niet dan in tegenwoordigheid van éénen der geestelijken mogten worden uitgehaald.

Hadden de Heeren Regenten voor den ZeerEerw. Heer Cley, die, als het hoofd der geestelijkheid in den Haag, ook de opperherder der Katholieken was, ten minste zoovele achting en eerbied gehad, als zij aan vreemde wereldsche menschen betoonden; hadden zij, in plaats van zoovele opschudding te maken, den Heer Cley ook verzocht om eene collecte alleen voor de armen onder de verscheidene godsdienstoefeningen in deszelfs kerk te doen, dan hadden zij de liefde voor de armen en voor den godsdienst oneindig beter uitgeoefend. De rust en eensgezindheid zouden niet zijn gestoord geweest, en iedereen in eene zoo weldadige stad, als 's Hage is, zoude zich beijverd hebben, om het armbestuur te ondersteunen. Edoch geen grooter ongeluk, dan met menschen, door hoogmoed en laatdunkendheid verblind, te doen te hebben. Zij hebben wijsheid noch verstand, en verbeelden zich nogtans dezelve meer dan alle andere te bezitten en te gebruiken. Doof voor alle beginselen van godsdienst en rede, willen zij steeds het onverdraagbaarste onregt met geweld en onzinnig geschreeuw doordrijven, waardoor zij de beste zaken bederven, niet dan kwaad stichten, en zich zelven ten onderbrengen.

Men ziet doorgaans, dat de oproermakers in eene gemeente, wanneer zij, in stede van in hunne gesmede ontwerpen te slagen, de menigte aan haren herder getrouw, tegen hen zien opstaan, en door dezelve met eene

algemeene en welverdiende verachting overladen worden, de zaak nederleggen en van hunne mislukte plannen afzien. Andere brave Katholieken en verstandige menschen treden alsdan op, die de door oproermakers bedorven zaak opvatten en in eene goede orde brengen. Aldus moet het destijds in den Haag ook gegaan zijn. Onder toezigt en met goedvinden der geestelijke Overheid werd de zaak tusschen den ZeerEerw. Heer Cley en wettige Heeren Regenten [1]), die allen brave menschen waren, geschikt, en de rust en vrede hersteld. Het verdrag, hetwelk destijds dit alleronaangenaamste geschil heeft geëindigd, is zeer schoon en eervol, en voor den ZeerEerwaarden Heer Cley, en voor de toenmalige Regenten, en voor de Roomsch-Katholieke gemeente van 's Gravenhage, vermits het voortkomt uit een hart, vervuld van wederkeerige liefde, achting en eerbied. Uit dien hoofde zullen wij het begin en een gedeelte van hetzelve hier mededeelen:

„Alzoo de Zeer Eerwaarde Heer Bartholomeus Cley, „Pastor van de Roomsch-Katholyke gemeente van de kerk „in de Oude Molstraat alhier in 's Hage, anno 1763, in „de maand Augustus was geresolveert zijne gemelde „gemeente te verlaaten, omdat Zijn Eerw. tot een „andere statie door zijne geestelijke Overheid was ge„schickt, en veele van zijne gemeente over die resolutie „gevoelig aangedaan, hebbe Zijn Eerw. verzogt de reden „van die genome resolutie te mogen weeten, voegende „daarbij, dat zoo Zijn Eerw[s] inkomsten niet genoeg waren „om te bestaan en dit misschien of iets anders aanleyding „hadde gegeven tot Zijn Eerw. voorsz. resolutie, zij zig „quame aanbieden, om alle middelen te beraamen, waar-

---

1) *Wettige Heeren Regenten* zal moeten beteekenen: Andere Heeren die later *wettige* Regenten werden, toen namelijk alles geschikt en het Armbestuur *wettig* opgericht was.

„mede men Zijn Eerw. zoude trachten genoegen te geven, „opdat zij het geluck mogten hebben Zijn Eerw. een braaff „Pastor en Zielzorger hier te mogen houden, bij welke „gelegentheid van dese zoo onverwagte aanbieding op den „22ⁿ Sept. van het voorn. jaar is gesprooken van het be- „stier der Armen, van hetzelve over te nemen en van „over te geven &c., maar op die tijdt en zoo schielijk „daartoe niet kunnende overgaan, heeft men daarna we- „derom van die zaak gesprooken en tijdt bepaalt om te „delibereeren; te weten tot het eerstvolgende Nieuwjaar „of beginsel van January 1764, op welke tijdt men „wederzijdts geresolveert heeft tot de aanvaarding van „het bestier der Armen, als tot deszelfs overgeving te „zullen treden, waarna men in overweeging heeft geno- „men, hoe men zulks zoude beginnen, en voor eerst was „het de raad van Zijn Eerw. (om dit werk meer luijster „en crediet bij te zetten) dat men de voornaamste Roomsch- „Catholijke Heeren in 's Hage moest verzoeken, H.E.D. „geliefden deel te nemen in dit werk. Deese raad goed- „gekeurt zijnde, is Zijn Eerw. van sommige van zijne „gemeente verzogt, om het gemelde verzoek bij de voor- „naamste Roomsch-Catholyke Heeren hier te doen; Zijn „Eerw. heeft dat op zigh genomen en gedaan. Het was „ook Zijn Eerw' raad, dat men uit alle Roomsch-Catho- „lyke gemeentens in 's Hage zoude verkiesen brave, tot „het bewuste werk bereytwillige bequame Mannen. Deese, „en daarna nog andere schikkinge, dienstig tot deese „onderneming gemaakt zijnde, heeft Zijn Eerw. met per- „missie van zijn geestelijke Overheid, en met vrije wille „om van het bestuur der Armen ontslagen te worden, „en voor altijdt (gelijk ook Zijn Eerw. successeuren) daar- „van ontslagen te blijven, aangeboden niet alleen te willen „overgeven alle effecten, welke wegens off ter zake van „den Armen onder Zijn Eerw. berustende zijn, maar zelfs

„ook te willen afzien, gelijk Zijn Eerw. verklaart af te „zien mits desen, niet alleen van de vier collectens, die „jaarlijks, en van het Bosje, dat weekelijks aan de huij- „zen voor den Armen gewoon geweest zijn te geschieden, „en omgesonden te worden, alsmede van de Bosjes, han- „gende bij het Portaal van de Kerk en in het huijs, „maar zelfs ook ten behoeven van den Armen af te staan „de collecte off back, die alle Son-, Heylig- en Predick- „dagen, mitsgaders in de Vaste in de voorsz. kerk ge- „woon is geweest te geschieden, mits dat men aan Zijn „Eerw. zoolang in de voorsz. kerke de Pastorele functie „zal bedienen en zijne sucesseuren in officio tot dedom- „magement van de missing van de voorsz. back jaarlijks „zoude opleggen en betaalen een somma van zeven hon- „dert guldens in twaalf maandelijkse termijnen van acht „en vijftig guldens, ses en twee derde stuyver, en mits „dat men Zijn Eerw. off zijne successeuren nooijt tegens „wil en dank met het bestier van den Armen kome te „belasten. Zoo is 't, dat wij onderschreevene, om den „voorn. Eerw. Heere en zijne successeuren in officio te „ontlasten, de bezorging in het bestier der Armen op ons „hebben genomen, belovende aan Zijn Eerw. zoo lange „in de voorsz. kercke de Pastorele functie zal bedienen, „en aan zijne successeuren in officio jaarlijks te zullen „opleggen en betaalen de somma van zeven hondert gul- „dens in twaalf maandelijkse termijnen van acht en vijftig „guldens, ses en twee derde stuyver elke maand, waar- „van de eerste termijn zal zijn verscheenen en omgeko- „men den eerste September deses jaars 1764, overgevende „mitsdesen, dat soo wij off onse successeuren armbezor- „gers van de Roomsch-Catholijke Armen van 's Hage „daarvan mogten blijven in gebreeken, het de voorn. „Eerw. Heer Cley en zijne successeuren in officio vrij zal „staan ten allen tijden den Back in de voorsz. kercke

„wederom aan zigh te nemen, om daaraan zijn verhaal „en dedommagement te soeken. Voor het overige erkennen wij Zijn Eerw. als een braaff, eerlijk en regtvaardig „uijtdeelder der aan Hem toevertrouwde aalmoesen, lauderen en approberen ten volle de manieren, die Zijn „Eerw. off door zig zelfs, off door anderen tot nog toe „in het bestier van den Armen heeft gebruijkt, en zullen „wij ten allen tijden respecteren alle dusdanige borgbrieven off actens van Indemniteijt als Zijn Eerw. ten behoeven van den Armen mogt hebben verleent, off gepasseert, Zijn Eerw. voor zijne onvermoeyde zorg bedankende mitsdeze." [1])

Uit dit stuk blijkt de welgezindheid van den Heer Cley en de goede geest der eerste wettige Regenten, en die van de gansche gemeente, waarvan deze allerachtingswaardige zielzorger bijzonder geacht, bemind en geëerbiedigd werd. Als het hoofd der Geestelijkheid en der Katholiciteit van 's Gravenhage is hij alleen degene, die met toestemming zijner hoogere geestelijke Overheid dit werk onder alle andere Katholijken van de verschillende kerken dezer stad behandeld en bestuurd heeft, gelijk het ook aan hem alleen, en aan niemand anders toekwam.

Hij, die met oordeel en kennis van zaken dit contract leest moet de voorbeeldelooze grootmoedigheid bewonderen van den Heer Cley, die, onaangezien de vervolging, welke men hem had aangedaan, desniettemin voor zichzelven, en voor al zijne opvolgers in de Pastorie van

---

1) Dit contract pleit weer voor den loop der zaak, gelijk die in het Haagsch Jaarboekje 1890 verhaald wordt. Nergens vinden wij eenige toespeling op vroegere oneenigheid, of iets wat daaraan doet denken. Ook zou men uit dit stuk opmaken, dat er van de oprichting van een R. C. Armbestuur geen sprake geweest is, voordat Pastoor Cley op het punt stond den Haag te verlaten.

's Gravenhage, de eerste weldoener wordt, en de steun van het Roomsch-Katholijke Armbestuur in deze Hofstad. Immers, bezwaarlijk zal men iemand in den Haag vinden, die jaarlijks van zijne eigene inkomsten zooveel aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur afstaat, als de Pastoor van 's Gravenhage. De collecte, welke op alle Zon-, Feest- en Predikdagen, enz. in de kerk rondging, was geenszins eene collecte, die voor het onderhoud der Armen en Weezen geschiedde, gelijk men nu en dan uit verwaande onkunde, of uit ondankbare kwaadwilligheid den geloovigen heeft zoeken diets te maken, om hen tegen hunnen herder en zielzorger op te ruijen, en dezen bij hen in een allerhatelijkst daglicht te plaatsen, maar geschiedde alleenlijk tot onderhoud van den Pastoor. [1]) En dit heeft in ons land, na de zoogenaamde Hervorming

---

1) Men moet intusschen niet vergeten dat de Pastoor daarvoor eene schadeloosstelling kreeg van *f* 700 per jaar. Het is wel mogelijk dat deze collecte veel meer opbracht, maar uit dit contract blijkt het niet. Pastoor Sem bedeelt wellicht met *oordeel en kennis van zaken* zijne eigene ondervinding, waardoor hij de opbrengst van die collecte kende. In dit geval willen wij hem gaarne gelooven, maar wagen toch de opmerking, dat zijn tijd niet de tijd was van Pastoor Cley en daarbij het doel der collecte verschilde. Het is zeer wel mogelijk, dat zij, voor de armen bestemd, meer opbracht dan vroeger, toen zij aan den Pastoor behoorde. Verder mag men ook wel in het oog houden, dat de Pastoor in deze zaak een voorbeeld van liefdadigheid aan zijne parochianen diende te geven, en het hem toch ook een offertje waard moet geweest zijn, van eenen zoo drukkenden en kostbaren last als de armenverzorging ontheven te worden. Kortom, als wij hier zoo hoog de loftrompet hooren steken, zouden wij gaarne in die bewondering deelen, als de reden daarvoor maar wat klaarder en duidelijker werd aangegeven. Pastoor Cley is groot genoeg om aan zulke in de lucht schermende loftuitingen geen behoefte te hebben. Toch moet men ook Pastoor Sem daarover niet zoo heel lastig vallen. Men vergete niet, dat het slechts een Handschrift is, wat wij hier weergeven. Iemand kan in een oogenblik van enthousiasme allicht iets neerschrijven, wat hij zelf later overdrèven vindt. Wien gebeurt dit niet, en wie weet, hoeveel er bij nalezing en correctie nog door den schrijver veranderd zou zijn geworden, als het Handschrift eenmaal ter drukpers ware gekomen?

overal plaats gehad. De Roomsch-Katholijke geestelijken, door de zoogenaamde Hervorming van al hunne inkomsten en middelen van bestaan beroofd zijnde, hebben de Katholijken, die aan het geloof zijn getrouw gebleven, in deze landen het voorbeeld der eerste christenen nagevolgd en hunne geestelijken door vrijwillige liefdegiften onderhouden, welke liefdegiften nu en dan bij verschillende gelegenheden werden aangeboden, maar nog daarenboven eenparig door alle geloovigen bijeenvergaderd, werden opgeofferd bij het bijwonen der H. Mis en bij andere openbare godsdienstoefeningen. Van deze bijeenvergadering der geloovigen heeft ook deze hunne vrijwillige opbrengst tot onderhoud der geestelijken den naam van *collecta* bekomen. Bij de eerste geloovigen, gedurende de drie eerste eeuwen van vervolging, geschiedden deze vrijwillige offers op onderscheidene wijzen, dan in natuur, en dan in geld. In ons vaderland (de Nederlanden) echter zijn dezelve bij de openbare godsdienstoefeningen altijd in geld opgebragt. In de behoefte der Armen werd ook voorzien, maar door eene verschillende inzameling van penningen, waarvan wij genoegzame blijken in het bovenaangehaalde contract vinden; of, indien er bij de openbare godsdienstoefening in de behoefte der Armen werd voorzien, dan hadden er twee collecten plaats, eene voor den Pastoor en eene andere voór de Armen.

De collecte derhalve, welke bij de openbare godsdienstoefeningen in de Pastoorskerk te 's Gravenhage geschiedde, was noch in haar geheel, noch in haar gedeelte tot onderhoud der armen, maar eeniglijk voor den Pastoor. Edoch de Heer Cley met vergunning zijner geestelijke Overheid staat deze hem alleen toebehoorende collecte af, en behoudt daarvan voor zich slechts zeven-honderd guldens, en ook voor zijne opvolgers. De Heer Cley derhalve geeft voor zich en ook voor zijne opvolgers jaar-

lijks zoo vele honderden guldens aan het armbestuur, als deze collecte boven de zeven honderd guldens opbrengt. Welke is nu die weldoener van het Roomsch-Katholijke Armbestuur in den Haag, die jaarlijks zoovele honderden guldens van zijne inkomsten aan hetzelve schenkt, als de Pastoor van 's Gravenhage? Het belang der armen zelfs eischt, dat deze zevenhonderd guldens met alle mogelijke naauwkeurigheid betaald worden, anderzins verliest het Armbestuur het regt op de collecte, die dan geheel wederom aan den Pastoor vervalt.

Naauwelijks was het geschil met het Armbestuur geeindigd, of de verschillende Ambassadeurs-kapellen van 's Gravenhage verklaarden opnieuw den oorlog aan den Pastoor dezer Hofstad, ten einde, ondanks de besluiten van den Heiligen Stoel, het regt te hebben, om te doopen, te trouwen en alle andere Pastorele bedieningen uit te oefenen. De eerste, welke hierover begon, was een zekere Heer Henon, kapellaan van de Napelsche kapel, in het najaar van 1764, en zekere Pater Gabriël Dunez [1]), nieuwe Kapellaan Major van de Spaansche kapel in den jare 1767. Edoch, daar de Gezanten dier mogendheden zich aanstonds lieten overtuigen van de onmogelijkheid, om aan de Kapellanen die regten te verleenen, zoo was dit geschil van den kant dier twee kapellen reeds spoedig beslist en tot rust gebracht. [2])

---

1) Deze Pater Dunez was een Karmeliet; de andere drie kapelaans, die na het vertrek der Jezuieten de Spaansche kapel bedienden, waren Minderbroeders.

2) Betreffende de kwestie met Pater J. H. Henon, vinden wij in het Bisschoppelijk Archief van Haarlem, nog de volgende stukken.

1. Een copie van eenen brief, waarin de Nuntius, Thomas Maria Ghilini, aan genoemden Pater Henon, kapelaan van den Napelschen Gezant, Graaf Catanti, alle faculteiten, ook de pastoreele, geeft voor alle Katholieken, „qui sponte ad sacellum praefatum publicum (de Napelsche kapel) accedent." Hand van Pastoor Cley, datum 1 Oct. 1764.

2. Een eigenhandigen brief van genoemden Nuntius aan Pastoor Cley,

Veel langduriger en heviger voerde den oorlog tegen Pastoor Cley een zekere Baron de Bretueil, Ambassadeur van de Fransche kapel. De aanleidende oorzaak hiervan was deze: De Jesuieten in den jare 1708 door de kuipe-

---

waarin hij schrijft, dat de Aartspriester van de Capelle hem gewezen heeft op de schade, welke de Pastoor lijdt, nu die faculteiten aan Pater Henon gegeven zijn. Hij wenscht thans, nader te worden ingelicht omtrent de faculteiten van de andere Kapelaans der Gezanten; want hij heeft aan Pater Henon niets anders en niets meer willen geven. Datum 3 Oct. 1765.

3. Minute van eenen brief, waarin Pastoor Cley den Nuntius zijnen dank betuigt, dat hij aan de klacht, door den Aartspriester namens hem ingebracht, gehoor heeft willen geven. Hij zet het nadeel, hem toegebracht, en het onrecht, hem aangedaan, nader uiteen, vooral wat het doopen en trouwen betreft. Hij zegt ook: „Illis facultatibus ab Exltia V. datis R. Dno Henon me debito cum respectu opponere tenebar, ne dicerer stationis meae jura neglexisse, vel ne aliis similibus sacellanis daretur occasio allegandi exemplum, vel dicendi: Quare illi sacellano conceditur, quod nobis negatur." Maar, zoo schrijft hij ten slotte, de zaak is nu uit: „nam antequam his fere exaratis finem imponerem, honorat me R. Dnus Henon sua visitatione et hac occasione praelexi ipsi gratissimas vestras ad me datas, et eas ipse legit, quarum tenore perspecto promisit mihi se non abuturum obtentis facultatibus, sed permansurum inter debitos terminos administrandi sacramenta sicut caeteri Sacellani Regii, adeoque causa finita est."

4. Een eigenhandigen brief van den Nuntius aan Pastoor Cley, waarin hij schrijft, dat het hem zeer veel genoegen doet, nu de zaak zoo gelukkig is afgeloopen. Datum 21 Oct. 1765.

Uit de bijgevoegde datums blijkt alzoo dat deze kwestie ruim een jaar gehangen heeft.

Aangaande het geschil met Pater Gabriel Dunez zijn in genoemd Archief nog de volgende stukken aanwezig:

1. Brief van den Nuntius Ghilini aan Pastoor Cley. Datum 16 Maart 1767. Hij meldt daarin, wat Pater Dunez gevraagd heeft: „Supplicatum nobis fuerit...... ut omnibus sacellanis ad dictum Regium Sacellum pertinentibus concedere velimus facultatem administrandi Sacramenta Baptismi et matrimonii, sive perpetuam, sive ad annum renovandam et restrictam ad eos, qui sunt ex communitate dicti Sacelli (van de Spaansche kapel); sive quod idem est, ut ipse ait, qui confessiones suas deponunt apud dictos sacellanos." Pater Gabriel Dunez grondt zijn verzoek hierop, dat de Kapelaans van de Fransche en van de Portugeesche kapel die faculteit ook hebben, de eersten „in perpetuum", de laatsten „ad annum tantum." De Nuntius zegt, dat hij den Spaanschen Gezant, die zich voor de Hollandsche Missie verdienstelijk heeft gemaakt, gaarne genoegen zou geven; maar vreest

rijen der Jansenisten uit Holland gebannen zijnde, hadden de Jesuieten van den Haag, gelijk wij boven reeds hebben verhaald, wel hunne statie, maar geenszins den Haag verlaten, doch hadden zich naar de Fransche kapel

---

den Pastoor daarmede al te zeer te benadeelen; vooral omdat er aan die Spaansche kapel, naar hij vernomen heeft, 2000 communicanten behooren, terwijl de Fransche er slechts 150, en de Portugeesche er 198 heeft. Kapelaan Dunez heeft, om zijn verzoek aan te dringen ook gezegd, dat de Spaansche Gezant verlof heeft gekregen om een R. C. Armhuis te stichten, waarin armen van al de verschillende Katholieke kerken en kapellen opgenomen zullen worden enz. De Nuntius vraagt hieromtrent den Pastoor om raad en inlichting.

2. Minute van het antwoord van Pastoor Cley, zonder datum. De Pastoor ligt ziek te bed aan een gevaarlijke breukbeklemming. Hij zou het zeer verkeerd vinden, als die faculteiten aan Pater Gabriel gegeven werden. De Nuntius is geheel en al op een dwaalspoor gebracht, zoowel wat de faculteiten der verschillende kapellen, als wat het getal van hare communicanten betreft. Pastoor Cley zet hem den waren stand van zaken nader en beter uiteen. Wat dat armhuis aangaat, de gezant moet de eer daarvan niet aan zich alleen toekennen; en daarbij, dat zal niet anders dan een weeshuis zijn, waar derhalve nooit getrouwd, en gelijk te hopen is, ook nooit gedoopt zal worden. Daarin kan dus volstrekt geen reden gezocht worden om aan Pater Gabriel Dunez die faculteiten te geven. — Wij laten dezen brief hier in zijn geheel volgen; stijl en inhoud zijn de moeite der lezing dubbel waard:

„Lecto doloris mei ob periculosa Herniae incommoda decumbens has responsorias ad Exltiam V. exarare incipio; interim veneror prudentiam vestram qua Exltia V. mihi notum facere dignata est quod R. P. Gabr. Dunez rogaverit facultatem administrandi Sacramenta Baptismi et matrimonij. Hac in re nihil desuper constituere decrevit Exltia V., nisi prius me audiisset, pro qua quoque prudentia me vobis devinctissimum assero et summas gratias habeo. Quid hoc in negotio animadverto est, quod sicut Angelus Gabriel annuntiaverit mundo initium universae pacis, sic Pater Gabriel ab initio sui Regiminis annuntiat nobis bellum, incipiatque perturbare habentes pacem. Postquam enim inter R. P. Engels et Amplmum Dnum van der Lee, Praedecessorem meum diu fuerit lis de habenda facultate administrandi omnia Sacr^{ta} pastoralia et ille Pater causa ceciderit, fuimus huc usque in altissima Pace; Roma enim decidente erat causa finita. Renovatum autem nunc Bellum Exltia V. facile effugiet per hisce inclusas litteras satis instructa; ex illis enim intelliget non esse in sua potestate dandi facultatem per P. Gabrielem petitam; videbit insuper Exltia V. quod P. Gabriel rem petat, quae a SSmo Patre piae memoriae Clem. XI, ab Emintmis S. Congr.

onder de bescherming des Ambassadeurs begeven, onder den naam van deszelfs kapellanen. Onder den naam van kapellanen, zeg ik, want zij waren inderdaad geene kapellanen, maar wel zendelingen voor de Roomsch-Katholieke

---

Patribus et ab Illustrissimis Praedecessoribus Vestris constanter et invicte negata est.

Ad caetera quae Exltia V. in suis litteris profert de Sacellanis in Oratorio Regis Galliarum et Regis Lusitaniae Facultatem administrandi pastoralia habentibus vel non habentibus et de numero communicantium hujus vel illius Oratorij, respondeo quod me summopere poeniteat Exltiam V. hac super re tam misere esse instructam, et quisquis ille instructor sit ad me non pertinet, sed dico quod ille Exltiam V. vere seducat et quam maxime ludibrio exponat. Aures igitur suas Exltia V. ad hanc meam instructionem inclinare dignetur: Sacellani in Oratorio Regis Lusitaniae nullam habent facultatem administrandi sacramenta Baptismi et matrimonii, nisi a me concessam; eo quod jam Exltia V. alleget, quod sacellani Regis Lusit. habeant facultatem baptizandi et in matrim. jungendi, hinc heri revocavi per Sacellanum meum omnem facultatem, quam illis concessi, ac monui, ut si quando esset baptisanda proles vel sponsi jungendi in matrim. non administrarent Sacramenta illa sine meo consensu, et omnino acquiescunt illi Sacellani meae revocationi, ac inde patet, quod allegatam facultatem non habeant, nisi a me, et quod pro illis nulla alia ratio militat, quam mea bonitas et benevola permissio, qua cessante cessat allegata facultas. Communicantes autem in Oratorio Regis Lusit. non sunt tantum 198, sed pervenerunt modo ad numerum 500, et ultra. Communicantes in *Sacello* Regis Galliarum non sunt tantum 150, sed constituunt numerum 2000; tantus etiam est numerus communic. in Sacello Hispanico. Notare dignetur Exltia V. quod R. P. van Wichen ejusque socius R. P. de Soomer non sint sacellani Regis Galliarum, neque sacellani Oratoris ejusdem Regis, sed sub protectione Regis Gall. hic degentes utuntur Oratorio ejusdem Regis, quam protectionem si Rex Christmus negaret, Patribus S. J. hic permanere non auderent, sed secundum Resolutionem Ordinum Praepotentum, promulgatam anno 1708, ex Hollandia discedere deberent; licet jam Ordines Praepotentes persecuti fuerint Jesuitas, non tamen Ecclesia persecuta est illos, sed reliquit illos in possessione suarum facultatum. Sunt igitur aeque missionarii quam ego, habentes omnem facultatem administrandi Smta, sicut et ego; ergo eorum allegata facultas nihil militat pro sacellanis regis Hispan. Ut demum P. Gabr. supplicationi suae vim adderet, allegavit quod Exllmo Dno Oratori Regis Hispan. data sit permissio erigendi Domum administrationis pauperum Catholicorum, quasi illi Exllma Dno soli tribuendus esset ille honor. Omnem debitum honorem exhibemus Exllmo illi viro, sed illum negamus. In quantum ad illam permissionem obtinendam

ingezetenen van 's Gravenhage, gelijk zij van hunne komst in 's Hage af altijd geweest en gebleven zijn. Hoezeer de Jesuieten reeds in 1762 door het Parlement van Frankrijk waren vernietigd, verbleven zij toch hier in den Haag onder de bescherming des Ambassadeurs, tot 1768, wanneer zij den Haag moesten ruimen, en de Paters Minderbroeders werden niet als zendelingen voor de Roomsch-Katholijke ingezetenen, maar als kapellanen des Ambassadeurs aldaar aangesteld. Het geschil was nu, dat de Fransche Ambassadeur volstrekt begeerde, dat zijne nieuwe kapellanen het regt zouden hebben van te doopen en te trouwen. Dit was regtstreeks tegen de besluiten van Rome; echter wilde de Ambassadeur zijn een-

---

cooperatus fuerit, veneramur Exltiam suam et gratias maximas referimus; sed an inde sequeretur, quod Patri Gabr. dari deberet facultas baptisandi et in matrim. jungendi? quid P. Gabr. sibi persuadeat de illa erigenda domo, non capio. Illa domus erit tantum orphanotrophium, in quo cohabitabunt separatim, in quantum fieri potest, orphani nostri utriusque sexus; in illa igitur domo non nubent neque nubentur, sed Tutores curabunt, ut orphani illi sicut angeli inter se caste vivant. Quare igitur erecto illo orphanotrophio danda esset facultas baptisandi Patri Gabr.? Si autem contingeret, quod Deus avertat, ex illis orphanis natam esse prolem, baptisabo ego illam vel alius sacerdos eandem facultatem habens. Ecce Exlme Dne, quam infirma sint omnia allegata a P. Gabr.; quomodo ille in illa infirmitate transcendat montes Bruxellenses montesque Romanos ipse viderit.

3. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. Hij betuigt zijn leedwezen over diens ziekte, dankt hem voor de gegeven inlichtingen, stelt hem gerust met de verzekering, dat hij Pater Gabriel de gevraagde faculteiten niet heeft willen geven, maar het hem alleen om inlichting te doen is geweest, en wenscht hem een spoedige beterschap. Datum 23 Maart 1767.

Uit een latere correspondentie tusschen den Nuntius Ghilini en Pastoor Cley, 3 Oct. 1768, blijkt, dat de Gezant van Spanje verder niet meer op deze zaak aangedrongen, maar berust heeft in de redenen, door den Nuntius aangevoerd. (Zie Bijlage n° 3). Alzoo was deze kwestie, dank zij den kranigen brief van den zieken Pastoor Cley, in ééne week beslist.

In het Handboekje voor de Zaken van R. K. Eeredienst 1860, pag. 240, staat dat Pater Emanuel de Camba, laatste Jezuiet, den 19 April 1767 de Spaansche kapel verlaten heeft. Uit de datums van deze kwestie moet men echter besluiten, dat dit reeds vroeger gebeurd is.

maal begonnen ontwerp met geweld doordringen. Geene weinige benaauwde oogenblikken moest de Pastoor van tijd tot tijd doorstaan; dan, de regering zoo van het land als van de stad kwam hem te hulp, verklaarde, geene doopcedullen te erkennen en te zullen erkennen, die door de kapellanen der Fransche kapel zouden worden afgegeven. De Ambassadeur moest dan eindelijk bezwijken en de Pastoor behield het veld. [1]) Zoo ziet men, dat bij elke gelegenheid, niet alleen de geestelijke Overheid dezer zending, maar ook de Stoel van Rome en zelfs de tijdelijke magt van stad en land den Pastoor van den Haag in deszelfs hoedanigheid erkenden en ten krachtigste handhaafden en verdedigden, zelfs tegen de vermogendste personen. *a*) Onder zoo vele andere blijken van bijzondere godsvrucht, waarmede de Heer Cley bezield was, mag men rekenen de invoering van het broederschap der eeuwigdurende aanbidding van het Allerheiligste Sacrament, hetwelk in deze gemeente zoo aanmerkelijk is toegenomen. Hetzelve is door Pastoor Cley met verlof van daartoe bevoegd gezag opgerigt in Augustus 1767, gelijk het daarvan aanwezige handschrift getuigt. Deze allerachtingswaardige man, na zijne gemeente meer dan 33 jaren door zijne woorden en voorbeeld te hebben gesticht, en na een lang en smartvol geduld in zijne lichaamskwalen, waarmede hij in de laatste zijner levensjaren werd bezocht, te hebben geoefend, is den 31 Julij 1788 overleden.

---

1) Over deze kwestie hebben wij voor ons liggen verschillende stukken uit het bisschoppelijk Archief, welke stukken in eene Bijlage door ons vermeld zullen worden.

a) Sedert eenige jaren zijn de voormalige Fransche en Spaansche kapellen geene Ambassadeurskapellen meer, en derzelver geestelijken geene kapellanen, maar zendelingen, gelijk alle anderen. Bijgevolg heeft de oorzaak van zulk een langdurig en onaangenaam geschil van dien tijd af opgehouden.

De Heer Adrianus van der Sluis werd deszelfs opvolger als Pastoor van den Haag en Landdeken van Delftland. Deze Heer van der Sluis was voorheen kapellaan geweest bij den Heer Cley en werd daarna als Pastoor te Moordrecht, bij Gouda geplaatst, alwaar hij eene fraaije kerk en pastoorshuis voor weinig geld heeft opgebouwd. Van Moordrecht werd hij als Pastoor verplaatst naar Vlaardingen; en in die ongelukkige omwentelingstijden van het jaar 1787, toen de Heer Cley door zijne hooge jaren en lichaamskwalen niet meer in staat was de zaken der Pastorie in goede orde te handhaven, werd door de geestelijke Overheid de Heer van der Sluis in den Haag bij den Heer Cley beroepen, of reeds als Pastoor, of ten minste met regt van opvolging. Schoon de Heer Cley eerst in 1788, gelijk gezegd is, overleden zij, vindt men nogtans op de naamlijst der Pastoors den Heer van der Sluis reeds als Pastoor in 1787 beroepen, en dat moet dit jaar kort na Paschen geschied zijn, zooals mij iemand, die met de zaak bekend scheen, getuigd heeft. [1])

1) De Eerw. Heer van der Sluis is bij Pastoor Cley gekomen met den titel van Coadjutor met recht van opvolging, zooals blijkt uit een contract, dat voor ons ligt en tot het Parochiaal Archief van de St. Jacobskerk te 's Gravenhage behoort. Dit stuk is authentiek, want de onderteekeningen zijn alle eigenhandig gedaan. Het is juist geen voorbeeld van orthographie, maar wij geven het toch, zooals wij het gevonden hebben :

Wij ondergeschreven verklaren onder approbatie van den Seer Eerwaarde Heer Aartspriester van Holland met den anderen gecontracteert te sijn als volgd

1°.

Dat ick tweede oudergeteekende op mij zal neemen mij in de Pastorij van 's Hage te begeven, en onder de Titul van Coadjutor met het recht van opvolging aan mij eerst ondergeschreve alle de Pastoralia te oeffenen, de directie te hebben over de Cappelanen in der tijt, mitgaders over de Kerk en Diensten, alles met overleg en communicatie van mijn eerst ondergeschreve.

2°.

Daar en tegen sal ick eerst ondergeschreve aan den twede ondergeschreve,

Mits het Pastoorshuis in de Oude Molstraat niet meer bewoonbaar was, heeft de Heer van der Sluis het tegenwoordige huis gebouwd. Dit moet geschied zijn in den jare 1791 of 1792. Immers den 13 April 1791 dagteekent de toestemming des Heeren Aartspriesters H. F. Hulscher, tot eene geldnegociatie, alleen ten laste van den Heer van der Sluis en deszelfs opvolgers, van 4000 guldens, waarvan de aflossing begint met 1 Mei 1792.

---

gelijk mede aan de Cappellanen in der tijt besorgen de nodige inwoninge, mitsgaders kost en drank, vuur en ligt, gelyck ick eerst ondergeschreve deselve tot nog toe aan mijne Cappellanen hebbe gegeven.

3o.

Al het geene ick twede ondergeschrevene voor het waarneemen der Pastoralia, hetzij voor Biegt, Doop, Trouw of andere penningen van de gemeente ontfange, neeme ick aan aan den eerst ondergeschreve ter hand te stellen, en sal ick eerst ondergeschreve daar uyt en uyt de verdere inkomsten der Pastory het huyshouden en alle verdere lasten der Pastory te voldoen.

4o.

Ick eerst ondergeschreve neeme aan voor alle diensten door den twede ondergeschreve in de Pastory te doen, aan denselve alle drie maanden te betalen een somme van sestig guldens.

5o.

Ick eerst ondergeschreve sal aan den twede ondergeschreve besorgen een vrije kamer, alwaar hij des winters vuur kan stooken, het geen de twede ondergeschreve selfs sal bekostigen, wanneer ick eerst ondergeschreve sulks mogte begeeren.

6o.

Het sal den twede ondergeschreve vrij staan, om zijn vrienden, die hem mogten komen te besoeken, in de Pastorij te ontfangen, sonder egter deselve ten eeten te vragen, en daartoe alsdan mogen gebruijken de agterste kamer op de thuijn uijtsiende.

Aldus met den andere gecontracteert onder approbatie van den Heer Aartspriester, welke deese met zijne ondertekening sal bekragtigen op heede den 14de Mey 1787.

Barthol. Cley.
Adrianus van der Sluis.
Antonius Christianus Meijlink.
Archipr. Holl. et Zelandiae.

Behalve den opbouw van een nieuw Pastoorshuis heeft ook de Heer van der Sluis in de kerk in de Oude Molstraat een nieuw altaar en nieuw orgel gemaakt, hetwelk thans in de Hofkerk geplaatst is.

Bij dispositie van den 21 December 1807, gedagteekend uit Utrecht, heeft Koning Lodewijk aan Pastoor van der Sluis en aan de Katholijken de kerk op het Binnenhof in eigendom geschonken, zoodat met het Kersfeest van dat jaar door den Heer van der Sluis, als Pastoor van dezelve, daarin voor het eerst de Dienst moet gedaan zijn. 'Ten minste dit was het verlangen van den Koning en van de twee Aalmoezeniers Lamblardie en Bertrand, die de afgift uit naam des Konings hebben onderteekend.

In de jaren 1812 en 1813 was door de Franschen het Militaire Gasthuis van Leiden naar den Haag op het Binnenhof verplaatst, en uit dien hoofde werd den Katholijken verboden den godsdienst daarin uit te oefenen. Doch door bewerking van eenen of anderen invloedhebbende hield men vol, hoezeer met geene geringe moeite, den godsdienst daarin uit te oefenen, totdat in datzelfde jaar de omwenteling kwam, die de Franschen uit het land dreef, waardoor de Katholijken onverhinderd in 't bezit hunner kerk bleven; waaraan de Heer van der Sluis niet alleen uit de bijdragen der gemeente, maar ook van zijn eigen geld zeer vele onkosten gedaan heeft.

In hoeverre de Heer van der Sluis gedurende de jaren zijner herderlijke bediening in goede verstandhouding met de Geestelijken der Ambassadeurs-kapellen geweest zij, is mij onbekend. Er zijn geene sporen aanwezig van ruchtbare geschillen over het doopen en trouwen. Dan, een verregaand geschil heeft er bestaan met het Arm- en Weesbestuur, dat het Pastoors aandeel uit de collecte weigerde te betalen, waardoor de Heer van der Sluis van

zijn regt heeft moeten gebruik maken, om deze collecte te houden, totdat de zaak wederom geschikt werd.

De Eerwaarde Heer van der Sluis, na 33 jaren in 's Gravenhage als Pastoor te hebben gestaan, is in den ouderdom van 77 jaren den 15 December 1820 overleden en den 21n daaraanvolgende in de Groote kerk begraven.

De Zeer Eerwaarde Heer Jacobus Cramer, de zeer moeielijke omstandigheden, welke bij het overlijden van den Heer van der Sluis voor deszelfs opvolger moesten geboren worden, voorziende, was tijdens deszelfs laatste jaren reeds bedacht om hem eenen opvolger te beschikken. Doch allen, die benoemd waren, bedankten voor de Pastorie van den Haag, en een andere zeer achtenswaardige geestelijke, die er toe bestemd was, stierf vóór den Heer van der Sluis, zoodat alle voorzorg van den kant des Aartspriesters vruchteloos uitviel. Intusschen sterft de Heer van der Sluis, en de Aartspriester met de zaak niet weinig verlegen, gaf zonder verwijl aan den Heer Joannes Franciscus Sem, pastoor van Gouda, last, om zich zoo spoedig mogelijk naar den Haag te begeven en aldaar bekend te maken, dat hij als Pastoor van 's Gravenhage den Heer van der Sluis opvolgde; hetwelk de Heer Sem den 21 December kwam verrigten, en bezit nam van de Pastorie in het jaar 1820. Daar desniettegenstaande nog geen opvolger voor den Heer Sem in Gouda benoemd was, moest deze wederom naar Gouda vertrekken, doch den 24 Januarij 1821 kwam hij in den Haag terug en verbleef daar als Pastoor.

Ziedaar, Roomsch-Katholijke ingezetenen van 's Gravenhage, uit dit verhaal de bijzondere zorg, welke de Voorzienigheid voor u heeft gehad, en de moeite en het verdriet, welke de Pastoors van 's Gravenhage zich gaarne getroost hebben, om u in het ware geloof te behouden.

Dankt dan God, en volgt de getrouwheid uwer Herders!

EINDE.

En hiermede, zeer geachte Lezers, hebben ook wij onze taak ten einde gebracht. Alleen om wille der volledigheid en ter voltooiing voegen wij hier nog bij, dat de ZeerEerw. Heer Sem den 23n Januari 1843 als Pastoor van de St. Jacobsparochie te 's Gravenhage overleden is en tot opvolgers heeft gehad:

Joannes Judocus Siegfried; overleden den 26 Aug. 1863.

Joannes Cornelius Knoors; overleden den 24 December 1864.

Joannes Jacobus Rioche; overleden den 21 September 1884. — Onder dezen Pastoor is de nieuwe kerk en pastorie in de Parkstraat gebouwd en dientengevolge de statie van de Oude Molstraat, na daar omstreeks 250 jaren gevestigd te zijn geweest, opgeheven, of liever gezegd, naar de Parkstraat overgebracht. Bij die gelegenheid is ook de Hofkerk, door Koning Lodewijk aan de Katholieken teruggegeven, tegen eene geldelijke vergoeding staatseigendom geworden.

Georgius Franciscus Drabbe, overleden den 10 Sept. 1889.

Joannes Theodorus Augustinus Heijligers, den tegenwoordigen Deken en Pastoor van 's Gravenhage, aan wien wij onzen oprechten dank betuigen voor de belangstellende bereidvaardigheid, waarmede hij zijn Parochiaal Archief voor ons onderzoek heeft opengesteld. Wij hebben daar veel nut van gehad.

NASCHRIFT.

Tusschen Paulus Gerritsz. van Heusden (1476) en Jan Huygensz. (1497) komt nog Jan Stevensz. In een oud fundatieboek van de St. Jacobsparochie te 's Gravenhage hebben wij onlangs het volgende gevonden:

Jan Butterman en zijn wijf gaven XI. ℔ holl. aan de memoriemeester, bij handen van heer W. Stael, priester en cappelaen in presentien van heer Jan Stevenszn., pastoir. — Het daarbij gevoegde jaartal is 1483.

Aangaande pastoor Jan Harmensz. (1556) lazen wij in hetzelfde fundatieboek:

Item men sal houden in dese maent Aug^s memorie met 3 kaarsen op hoichchoir over heer Jan Harmanszn. *v. Breda*, pastoer van den Haech was enz. hij starf den VI Augusti 1557.

Wat wij daar vonden van pastoor Byl, geeft eenige moeilijkheid. Er staat:

Men zal hier houden memorie over heer Hubrecht Jansz. Byl, past. v. d. Haghe was XXXVII jaer lang, met III kaersen enz. obiit anno 1554, 27 novembris.

Dat pastoor Byl 37 jaar lang pastoor van den Haag zou geweest zijn, komt niet uit met zijn voorganger, pastoor van Duivenvoorde, die in 1524 (volgens de Riemer) reeds in functie was. Hebben wij hier aan een schrijffout te denken, of heeft de Riemer zich vergist?

P. ZWART.

BIJLAGE. (Zie noot 1, pag. 384).

1. Minute van eenen brief door Pastoor Cley aan den Nuntius Ghilini geschreven. Pater van Wichem, S. J., heeft hem bij zijn vertrek de doop- en trouwregisters der Jezuieten toegezonden. De Fransche Gezant, Baron de Bretueil, eischt die terug, maar Pastoor Cley heeft ze niet willen afgeven, omdat hij meent, dat dit in strijd zou wezen met het decreet van Rome, in 1655 gegeven, en ook omdat dit tegen den wil der burgerlijke

Overheid is. Hij brengt in herinnering dat de Congr. de Prop. Fide in het jaar 1655 besloten heeft: Quod non liceat Capellanis Oratorum quorumvis Principum sacramentalia administrare seu confessiones exaudire praeterquam dictorum Oratorum ac eorum consanguineorum et familiarium domi degentium, *cum obligatione suis locis et tempore tradendi notulam praedictarum administratianum Parocho loci, sub poena suspensionis ab officio et beneficio.* Moet men hem dus die notulae geven, dan mag hij ze ook niet afgeven. Hij verzoekt den Nuntius hem bij den Gezant te willen verdedigen, want deze schijnt voornemens zich te Brussel te komen beklagen. De Nuntius is toch uit zijn vroegeren brief (zie voorg. noot) genoeg op de hoogte gesteld, welk verschil er bestaat tusschen de Jezuieten en de eigenlijke Kapelaans der Legatien. Datum ultimo Sept. 1768.

2. Minute of copie van eenen brief van Pastoor Cley aan den Franschen gezant, waarin hij zich op grond van bovengenoemde redenen verdedigt, en de overgáve der Registers zeer beleefd, maar ook zeer beslist blijft weigeren. Zonder datum, maar blijkens een lateren brief op 1 Oct. 1768 geschreven.

3. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. De Nuntius heeft nog geen aanklacht van den Gezant ontvangen, maar wel heeft deze hem om de pastoreele faculteiten voor zijnen nieuwen kapelaan Lesne gevraagd, wat de Nuntius echter geweigerd heeft, er bijvoegende, dat deze met den Pastoor over de zaak moest spreken. — Het slot van dezen brief verwondert ons wel een weinig: „Non expediebat ab initio hanc facultatem facere Patribus Societatis; sive enim sit D. V., sive ejus praedecessores sint, qui praefatam elargiti sunt facultatem, ignoratur a nobis; sed semper verum est quaedam ab initio cum fructu denegari, quae postquam concessa fuerunt, non nisi summa cum difficultate rediguntur ad tramites juris etc." — Had Pastoor Cley dan het vorige jaar die zaak niet duidelijk uiteengezet? — Datum 3 Oct. 1768. — Deze is de brief, waarvan wij reeds in noot 2, bladz. 383 (onderaan) melding hebben gemaakt. De Nuntius schrijft hier: „Quemadmodum D. Marchio de la Puente nostris rationibus acquievit, sic firma spe ducimur fore ut et D^s Baro de Bretueil illis acquiescat."

4. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. De Gezant blijft aandringen en heeft Graaf van Rhoon, een der voornaamste regeeringsmannen, over de zaak gesproken, die Pastoor Cley bij zich aan huis geroepen en uitleg gevraagd en verkregen heeft, hoe deze gansche zaak in elkander zit. Ook de Burgemeester van den Haag is reeds in de zaak betrokken. Pastoor Cley zou wel wenschen dat de Nuntius er over naar Rome schreef: „Enixe rogo Ill^mam Dtuem V. ut quo pede inceperit sic bene semper procedat et Eminent^mis Patribus S^ae Congr. de Propag. Fide indicare dignetur, quid novus Orator Regis Galliae hic moliatur, ut Eminent^mi Patres satis cito hac super re instructi S^ae Congreg. decretis inherere et jura stationis meae tueri dignentur," — Hij legt nog eens uit, dat de Jesuieten eigenlijk geen kapelaans der Gezanten, maar missionarissen waren, en als zoodanig noch van hem, noch van zijne voorgangers, maar *jure ordinario* de pastoreele faculteiten hadden. Datum 7 Oct. 1768.

5. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. De Nuntius zit met de zaak verlegen. De Gezant blijft zich beroepen op het jus possessionis, om kapelaans met pastoreele faculteiten te hebben, en het zal moeielijk zijn hem daarvan af te brengen. Er is misschien nog een uitweg; namelijk, als de statie der Jesuieten nu aan de Franciscanen gegeven werd; dat is op meer plaatsen gebeurd. Dan waren deze, even als vroeger de Jesuieten, missionarissen en vielen dus buiten de decreten van Rome. Dan was ook meteen aan de andere Kapelaans den pas afgesneden om hetzelfde te vragen. In dien zin heeft hij aan den Gezant geschreven. Wat denkt de Pastoor daarvan? Datum 13 Oct. 1768.

6. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Gezant de Bretueil, waarbij hij aan dezen de Registers der Jesuieten van het jaar 1708 af terugzendt. Hij vraagt verschooning en betuigt niet geweten te hebben, wat hem nu uit een brief van Pater van Wichem, dien de Gezant hem getoond heeft, duidelijk blijkt, dat genoemde Pater hem de Registers had overgegeven alleen met het doel, dat hij die aan den Gezant ter hand zou stellen. Datum 14 Oct. 1768.

7. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. Hij weet ook geen beter middel om uit de moeilijkheid te geraken, dan het voorstel van den Nuntius, om de statie aan de Franciscanen te geven, en is er geheel mede te vreden. De Registers van het jaar 1708 af heeft hij nu om gegronde redenen aan den Gezant teruggegeven; deze Registers hebben echter geen gezag bij de burgerlijke Overheid, omdat de Jesuieten van het jaar 1708 af, door haar enkel als kapelaans van den Franschen Gezant beschouwd werden. Vóór dat jaar waren zij door den Staat erkende missionarissen en bijgevolg zijn de vroegere Registers geldig; deze durft de Pastoor niet afgeven. „Quia magistratus noster (nostri) illos venerantur ideoque sunt apud me sub eorum protectione." Hij dankt den Nuntius voor al zijne moeite en belooft hem daarvoor aan het Altaar indachtig te zullen zijn. Datum 14 Oct. 1768.

8. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — De zaak is nog niet in orde. Baron de Bretueil heeft zijn beklag gedaan, dat de Pastoor hem de Registers slechts gedeeltelijk heeft teruggegeven. De Nuntius zegt dat, wanneer de statie der Jesuieten op de Franciscanen is overgegaan, ook de vroegere Registers daar behooren gedeponeerd te worden, en wijl hij nu vast besloten heeft die overgave ten uitvoer te brengen, is deze reeds zoo goed als geschied, en moet de Pastoor nu ook dadelijk die Registers teruggeven. Bij deze gelegenheid vraagt hij den Pastoor, of deze ook iets weet omtrent de wijze, waarop de geestelijke Overheid vroeger die statie aan de Jesuieten gegeven heeft; hij zou gaarne in denzelfden vorm willen handelen. Datum 24 Oct. 1768.

9. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. — Op raad van hooger hand heeft hij de latere Registers afgegeven, wijl de Gezant daarop een zeker recht kan pretendeeren. Maar evenveel recht als de Gezant heeft op de latere, kan ook de stedelijke Overheid zich toekennen

op de vroegere Registers en dus eischen, dat die blijven, waar zij zijn. „Spectat enim ad bonum regimen Reipublicae curam habere de illis registris." — De zaak is uiterst moeielijk, en de Pastoor zal in de grootste ongelegenheid geraken; daarom verzoekt hij den Nuntius op deze zaak niet aan te dringen en hem bij den Gezant vrij te pleiten. Hij zal intusschen zien, of het stedelijk bestuur niet te bewegen is zijne toestemming daartoe te geven, en zoodra dat in orde is, zal hij de Registers terugzenden. „Quid illa ad me? Utinam ad manus meas numquam venissent! Jam modo non haberem difficultates tam multas; et quis futurarum videt finem, si praedictus consensus non cito sequatur." Ook ziet hij nu groot bezwaar in het overbrengen der statie op de Franciscanen, wijl sommigen zeggen, dat die statie niet meer bestaat, eerstens wijl de Jesuieten van hier vertrokken zijn, en vervolgens omdat zij drie of vier jaren geleden hunne oude kerk afgebroken en op het terrein van den Franschen Koning een nieuwe hebben gesticht. Zoo die statie nu niet meer bestaat, hoe kan zij dan worden overgedaan? Een nieuwe statie op te richten in het geheim, zonder vergunning der burgerlijke Overheid is een zeer gevaarlijk stuk, en zal die vergunning wel zoo gemakkelijk gegeven worden? „Praecipuus nodus notandus est hic", — dus schrijft hij, — „quis nobis dedit facultatem hic instituendi vel transferendi stationem sine consensu Ordinum magnipotentum vel Illmi magistratus?" — Verder beklaagt hij zich, dat de Nuntius zijne woorden zoo weinig schijnt te tellen: „Experior Exltiam V. meas litteras vix ulla attentione venerari, sed scripta Dni Bar. De Bretueil tanta honorat attentione, ut timor et tremor comprehendant vos, faciantque vos inconstantes. Rdmus Dus totus adhaeret Dno Baroni, me autem derelinquit; quidquid scribo, vix unum verbum invenit apud vos locum, ut adhibeatur ad protegendum me contra Dnum Baronem; sed quam primum ille de me conqueratur, ejus quaerelae admittuntur tamquam justissimae." — Van de wijze, waarop vroeger de Jesuieten hunne faculteiten gekregen hebben, weet hij niets. Datum 28 Oct. 1768.

Het is inderdaad een litterarisch genot de brieven van Pastoor Cley te lezen en het kost ons eene opoffering ook dezen brief niet in zijn geheel over te nemen. Maar er komt nog zooveel, en ze zijn zoo lang. Ook de brieven van den Nuntius zijn ware modellen van stijl en zakelijkheid.

10. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — Hij wil den Pastoor niet dwingen om tegen den wil van den Magistraat de oude Registers af te geven. Hij wilde alleen maar zeggen, dat de Franciscanen, in geval de statie hun werd overgegeven, ook recht zouden hebben op die Registers. Hij stemt niet toe, dat de statie vervallen zou zijn, door het afbreken van de oude en het opbouwen van eene nieuwe kerk. Als echter het plan der overgave, wegens moeilijkheden met de regeering, niet kan doorgaan, zal hij den kapelaans van den Gezant ook geen faculteiten geven. De Pastoor kan zeker zijn dat de Nuntius zich gelijk blijft, en de rechten der Pastoors niet zal verkorten. Datum 31 Oct. 1768. Het is een vrij lange brief, waarin hij zich herhaalde malen op waardige wijze verdedigt tegen het verwijt van

onstandvastigheid, en den Pastoor ook wederom wijst op de moeilijkheid der zaak, wegens het jus possessionis, waarin de Gezant is of meent te zijn.

11. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius, waarin hij twee zaken betoogt: eerstens dat de statie der Jesuieten inderdaad niet meer bestaat en vervolgens dat de Gezant zich zonder grond op zijne possessie beroept. Wij kunnen niet nalaten er wederom iets van over te nemen. Over de eerste kwestie zegt hij: „Luce clarius patet, quod catholici Hagae Comitis destructione Oratorij Patrum Jesuitarum et ejusdem reaedificatione in fundo regio perdiderint tertium suum oratorium, quod habebant cum consensu magistratus, publicum. Numquid Rex Galliae vel jure venditionis vel jure donationis jam totum illud oratorium non possidet, quia materialia oratorij destructi sunt ei vendita vel donata? praeterquam, quod *reaedificatione istius Oratorii in fundo regio* Rex factus sit Dominus ejusdem oratorij, potest illo jure prohibere ne vel unus cives intret in regium oratorium. Si declararetur bellum inter foederatas nostras Provincias et Regem Christmum, ubi est oratorium olim nostrum? ad cujus usum? ad nullius. Discedente enim Legato Regis hostilis clauditur oratorium et patet quod sit perditum, quod nunc est Oratorium Gallicum, et antea erat nostrum; quo destructo oratorio, destructa est Patrum Jesuit. Statio." enz. Over de tweede kwestie zegt hij het volgende: „Quod oratorium Gallicum hic sit in possessione habendi sacerdotes missionarios, transeat: Sed an inde habet jus semper tales sacerdotes habendi? minime, et non plus quam alia oratoria regia. Nunquam authoritate apostolica oratoris Gallico dati sunt sacerdotes missionarios, sed omnino casu Patres Jesuitae, gaudentes protectione regis Galliae, in ejus oratorio celebrarunt. Ecce Illme Dne ad rem nostram elucidandam vivum exemplum in civitate Avenionensi, in qua per annos 70 successive habitaverunt septem Summi Pontifices, qui diuturna persecutione coacti fugerunt Roma in Galliam, ibique a Rege Christme benigne suscepti, in praedicta civitate ab eodem protecti sunt. Sic illa civitas erat in possessione quod Summus Pontifex intra ejus moenia moraretur. Sed quando Avenionenses sibi inde formarunt jus semper habendi in sua civitate Summum Ecclesiae caput, vel quis inde unquam illud jus illis concessit?" enz. Ten slotte meldt hij dat de Burgemeester hem nu positief verboden heeft de oude Registers af te geven. Datum 8 Nov. 1768.

12. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — Hij verzekert den Pastoor nogmaals van zijne goede bedoeling, en komt er weer op terug, dat het zoo moeilijk is, den Gezant zijn verzoek te weigeren, nadat reeds 60 jaar lang in zijne kapel de pastoreele functien zijn uitgeoefend. Daarom zou het zoo wenschelijk zijn, de statie der Jesuieten aan de Franciscanen over te doen; dan kon men de faculteiten gerust geven; want dan gaf men die niet aan de Fransche kapel, maar aan de statie. De Pastoor heeft dit aanvankelijk immers zelf goedgevonden. Overigens, al gaf men die aan de kapel, dan nog zou daardoor aan de andere Ambassadeurskapellen geen aanleiding gegeven worden om hetzelfde te vragen. Immers, men kon altijd antwoorden: Bij u zou die faculteit nu eerst beginnen, bij de Fransche

kapel wordt zij alleen maar voortgezet; de omstandigheden zijn alzoo niet gelijk. — De zaak is uiterst moeilijk; legt men den Gezant de decreten van Rome voor, dan beroept hij zich op de possessie; en heeft hij daarin ten minste niet eenigen schijn van recht? — Daarbij, de Katholieken hebben in den Haag altijd drie openbare bidplaatsen gehad; — die van de Jesuieten is wel is waar 60 jaar lang in zekeren zin verborgen geweest, maar nooit opgeheven, want altoos zijn de pastoreele functien daar uitgeoefend. Zou het voor het zielenheil der geloovigen niet hoogst wenschelijk zijn, dat deze derde statie bleef? Het getal der Katholicken neemt immer toe; „Et quis neget multiplicata messe rogandum esse Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam."

De Nuntius meldt verder, dat hij dien dag eenen brief van den Gezant heeft ontvangen; dat deze nu afziet van zijnen eisch, wat de oude Registers betreft, maar er op aandringt, dat de statie spoedig overgedragen zal worden. Hij heeft hem teruggeschreven, dat daartoe niet kan worden overgegaan, voor en aleer er zekerheid bestaat, dat de doop- en trouwbewijzen der Franciscanen bij de burgerlijke overheid gezag zullen hebben. Datum 14 Nov. 1768.

13. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. — Dat de facultas administrandi pastoralia in de Fransche kapel alleen maar zou worden voortgezet, is niet waar; zij zou daar van meet af beginnen, even zoo goed, als wanneer die faculteit aan andere kapellen gegeven werd. De Fransche kapel heeft die faculteit nooit gehad; de Jesuieten hadden die; maar als statie, niet als kapel. Ook kan men zich niet gronden op de overbrenging dier statie in handen der Franciscanen; want die statie bestaat niet meer; dus kan zij niet worden overgebracht. En in ieder geval zou zulk een overdracht niet kunnen geschieden zonder toestemming van de burgerlijke authoriteit. — Voor het zielenheil der geloovigen is het behoud der pastoreele functien in de Fransche kapel niet zoo noodig; want de Paters, die daar zijn, kunnen toch nog zeer veel goeds doen; b. v. door Biecht te hooren, te prediken, onderricht te geven enz. Pastoor Cley erkent, dat hij met dit alles niets anders zegt, dan wat hij te voren reeds gezegd heeft; maar dat komt, wijl hij niets beters weet te zeggen en bij zijn gevoelen blijft. Datum 18 Nov. 1768.

14. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — De Bretueil blijft er op aandringen, dat de pastoreele faculteiten aan zijne Paters gegeven zullen worden. Hij gelooft, dat het verbod der stedelijke Overheid, betreffende het overgeven der Registers, door den Pastoor bewerkt is, om zoodoende den Nuntius van het geven der faculteiten af te houden. Hij gelooft niet, dat de burgerlijke Overheid bezwaar zal maken tegen het overbrengen der statie, en dreigt, in geval van weigering „negotium hoc se fore prosecuturum omni cum gravitate et serietate." — De Nuntius heeft geantwoord, dat hij in ieder geval eerst zekerheid moet hebben betreffende de geldigheid der toekomstige Registers. — Hij vraagt Pastoor Cley om inlichting, tot welke burgerlijke Overheid deze zaak behoort, want Baron de Bretueil

heeft onderscheid gemaakt „inter magistratum et supremos moderatores." — Datum 21 Nov. 1768.

15. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. — De Pastoor schrijft dat de zaak der Registers zoowel bij de staatsregeering als bij de stedelijke overheid te huis behoort. — Feitelijk echter heeft hij het verbod, om de oude Registers niet af te geven, ontvangen van den Burgemeester, Baron van Wassenaar, Heer van Katwijk, een man, die bij de Hooge Regeering zooveel invloed heeft, dat er niets zonder hem gebeurt. Beide machten zijn in deze zaak betrokken; de eene zal niets doen buiten de andere.

Dat de doop- en trouwbewijzen der Kapellen voor de burgerlijke Overheid niet erkend worden, is eene van ouds bekende waarheid. Men leze daarover de geschriften, die Pastoor v. d. Lee heeft achtergelaten. Daarom dacht ik, — dus gaat hij voort —, dat het wellicht aangenaam aan de regeering en nuttig voor de Katholieken zou zijn, als zij bij mij, den erkenden Pastoor, bewaard werden. — De Burgemeester, aan wien ik kennis had gegeven van den eisch des Franschen Gezants, heeft mij aangeraden, de latere Registers (na 1708) af te geven, maar tevens geboden, de vroegere te behouden. Wel een bewijs, dat de eerstgenoemde verworpen, de andere erkend worden.

Wat de verdenking van den Gezant tegen Pastoor Cley betreft, de Gezant weet zeer goed, dat de Pastoor op aandringen van Pater Langstraate zelf aan de regeering vergunning is gaan vragen om de Registers af te mogen geven. — Datum 25 Nov. 1768.

16. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — Hij schrijft, dat hij de inlichtingen van den Pastoor zal mededeelen aan den Gezant, die nu zeker wel van zijne pretentie zal afzien. Immers als de Regeering uit eigen beweging de overgaaf der oude Registers verbiedt, dan blijkt daaruit duidelijk, dat zij de Registers der Franciscanen niet zal erkennen. En als zij dat niet doet, is ook de statie door haar verworpen. Zonder statie kunnen aan de Kapelaans der gezanten de faculteiten niet gegeven worden; dit verbieden de decreten. — Datum 1 Dec. 1768.

17. Minute van eenen brief van Past. Cley aan Pater Joes Langstraat. — Hij heeft spijt, dat hij aan dezen op zijn dringend en lastig aanhouden vergunning heeft gegeven om te doopen en te trouwen, want hij ziet nu in dat hij daardoor in vele moeilijkheden zal komen. Daarom herroept hij nu die vergunning; zij zal niet langer geldig zijn, dan tot 10 December inclusief. — Datum 1 Dec. 1768.

18. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — De Fransche Gezant heeft den 13^{den} dezer geschreven, dat hij een lang onderhoud gehad heeft met het hoofd der regeering, (de Nuntius denkt, dat het de Raadspensionaris geweest is) en de verzekering heeft gekregen dat de Staat er nooit aan gedacht heeft, zich te opponeeren tegen de geldigheid van datgene, wat in de Fransche kapel gedaan zal worden. Men zal oogluikend (ad instar eorum, qui videre nolunt, oculos claudentes) alles laten begaan; dat heeft

men met de Jesuieten ook altijd gedaan. Schriftelijk kan de regeering daarvan wel geen verzekering geven, maar op deze mondelinge belofte kan men niettemin staat maken. Dat de Registers van vroeger niet mochten afgegeven worden, vindt zijn reden hierin, dat die niet tot de Fransche kapel behooren; zij zijn gemaakt, voordat de Jesuieten daar een toevluchtsoord vonden. Ook de latere Registers zullen niettemin erkend worden; dit blijkt juist daaruit, zegt de Regeering, dat wij bevolen hebben, die onverwijld aan de Fransche kapel terug te geven.

De moeilijkheid is dus uit den weg geruimd en de Nuntius heeft besloten de faculteiten nu aan de Franciscanen te geven. De decreten vindt hij geen beletsel daartegen; want de Franciscanen komen nu onder dezelfde categorie als vroeger de Jesuieten en als alle andere missionarissen hier te lande. Datum 22 Dec. 1768.

19. Minute van eenen brief van Pastoor Cley aan den Nuntius. — Hij laat het gesprek van den Gezant met dien voornamen regeeringspersoon voor hetgeen het is; wat hemzelven over de geldigheid der Registers gezegd is en wat Pastoor v. d. Lee daarover geschreven heeft, weet de Nuntius genoeg. Het is niet waar, dat men hem bevolen heeft, de latere Registers zonder verwijl terug te geven; men heeft hem alleen maar gezegd, dat hij die *kon* terug geven, maar de andere *moest* behouden. Echter is dat eigenlijk het hoofdbezwaar niet; de hoofdzaak blijft, dat de statie der Jesuieten niet meer bestaat, dus niet kan overgedaan worden. „Placet Excellentiae V^ae^ Patres Recoll. vocare successores Patrum Jesuit.; sed in qua qualitate, Ill^me^ Dne, sunt tales successores? Non ut Regii Sacellani, quia Jesuitae non fuerunt tales sacellani; non sunt successores in statione Jesuitarum, quia illa non existit.” Daar de Jesuieten geen Kapelaans der Koninklijke kapel waren, is die kapel ook nooit in possessie geweest, Kapelaans met pastoreele faculteiten te hebben. Er blijft dus geen mogelijkheid open, om aan de Paters Franciscanen die faculteiten te geven, zonder met de decreten in botsing te komen. Deze drie punten 1° De statie der Jesuieten bestaat niet meer; 2° De Paters Jesuieten waren geen Kapelaans, en 3° de Fransche kapel is niet meer in possessie, dan andere kapellen, moeten op de eerste plaats overwogen worden; daar hangt het lot der Registers van af. Datum 30 Dec. 1768.

20. Brief van den Nuntius aan Pastoor Cley. — Hij heeft alles wel overwogen en zal het nog eens overwegen. Hij kan nog geen besluit nemen, voor hij alle omstandigheden nog eens goed heeft nagegaan. — Datum 5 Jan. 1769.

Hiermede eindigt deze correspondentie. De zaak blijft alzoo in deze laatsten brief nog onbeslist, maar is toch, gelijk uit den text van het Handschrift blijkt, later ten voordeele van Pastoor Cley beslist geworden.

VICARIJEN IN DE PAROCHIEKERK
TE ALKMAAR.

Altaar van den H. Geest.

In de *Oudheden en Gestichten van Kennemerland* lezen wij, dat CHRISTINA CLAESD. VAN TORENBURG den 20 September 1430 eene vicarij stichtte aan het hoofdaltaar in de parochiekerk, te begeven door de wettige kinderen en verdere nazaten van haren vader. 1)

ADRIAAN WESTPHALEN noemt in zijne aanteekeningen GERRIT FRERICX CRAB, priester te Enkhuizen, en CHRISTINA VAN TORENBURG, weduwe van JACOB FRERICX CRAB, als stichters eener vicarij op het H. Geest-altaar in genoemde kerk, en voegt er bij, dat hare dochter REINOU in 1522 patrones was. Tenzij beide altaren dezelfde waren, noemde WESTPHALEN het rechte, maar ten aanzien van de verwantschap der stichteres en van haar medegenoot was hij minder goed ingelicht. In den fundatiebrief, den 21 September 1430 ten haren huize bij de kerk, in tegenwoordigheid van JAN ANTONISZ., kapelaan der parochie, en de leeken STOUTMAN PIETERSZ. en

1) Hij was schout van Alkmaar in 1431, 32, 38—41, 43—48, ridder (*miles*) en werd in 1454 begraven in de kerk van het reguliersklooster te Heiloo. Van zijn vader HENDRIK, in 1410 bij de Rekenkamer van Holland genoemd, wordt het uiteinde in een omstreeks 1514 geschreven Chronicon, in het Stedelijk Museum voorhanden, dus op het jaar 1427 verhaald: „*Eodem anno Henricus de Toerneburch, miles et praetor alcmariensis, per informationem (ut quibusdam dicunt) Nicolai Toerneburch, filii sui, occiditur in vico Paiglop, a quibusdam nautis, per eundem injuste sub arresto detentis.*" Elders vonden wij, dat deze manslag zou geschied zijn door 10 oproerige burgers, op Goeden Vrijdag 1426. Had de kronijkschrijver dezen dag gekend, dan zou hij vermoedelijk ook dit jaar genoemd hebben.

BARTOUT JACOBSZ., door VOLPERT SCULT, priester van het utrechtsche bisdom en notaris, opgemaakt, wordt zij genoemd weduwe (*relicta*) van JACOB HUIGSZ. en heeft zij tot helpster hare zuster ELISABETH VAN TORENBURG. CHRISTINA, die geene bepaling wegens te verrichten diensten maakte, schonk tot de vicarij 13 morgen weiland aan den Berkmeerdijk in den ban van Hensbroek en $3^{5}/_{4}$ maten akkerland genaamd „*Vier want lants*" in den ban van Alkmaar; en hare zuster schonk tot bevordering der stichting eene jaarlijksche rente van 3 willemsschilden uit hare bezitting in den ban van Ursem, gemeenlijk genaamd „*Die zaet van Rustenborch.*" CHRISTINA behield de begeving aan priester of klerk gedurende haar leven aan zich, en bepaalde, dat die na haar overlijden zou staan aan haren oudsten zoon en diens wettige afstammelingen, den oudsten vóór den jongsten en man gaande vóór vrouw, zoo niet uit haar eigen stam dan uit dien haars vaders. Zij begiftigde met de vicarij heer WILLEM HAGHEN, plebaan der collegiale kerk te Breda, en verzocht den utrechtschen bisschop ZWEDER VAN KUILENBURG hare stichting en begeving te bevestigen, aan welk verzoek deze prelaat voldeed den 4 October (onderteekend: *G. de Melechem*).

CHRISTINA'S zoon, kleinzoon en achterkleinzoon BARTOUT, JACOB en ADRIAAN VAN TORENBURG [1]) waren achtervolgens collatoren, en na het overlijden van den laatste, bij minderjarigheid van ADRIAANS zoon JACOB vermoeden wij, collatrices ELISABETH BARTOUTSD. te Leiden en REYNA JANSD. te Enkhuizen; maar of deze REYNA = REINOU eene dochter der stichteres was moet betwijfeld worden, daar zij zich dan R. JACOBSD. ('t zij van JACOB FRERICX 't zij van JACOB HUIGSZ.) zou ge-

1) De geslachtsnaam was door de vrouwelijke linie behouden.

noemd hebben. Tijdens deze collatrices, in 1524, bestond geschil over de door den dood van den geestelijke Johannes Bartoldsz. van Hensbroek openstaande vicarij, tusschen heer Christophorus Nicolaasz. van Alkmaar, priester, en Andreas Sijmonsz. van Spierdijk, klerk van het utrechtsche bisdom, of wel diens vader Sijmon Jansz. Om hieraan een einde te maken, troffen zij den 10 Februari, ten huize van Pieter Claesz.. Osma, cureit der kerk van Obdam en Hensbroek, wonende aan de Langestraat te Alkmaar, ten overstaan van Jacob Gaweinsz.[1] van Alkmaar, geestelijke van het utrechtsch bisdom en door apostolisch gezag notaris, eene schikking, volgens welke de bezittingen verdeeld werden, de helft tot een kerkelijk beneficium door heer Christoffel levenslang te genieten, om na zijn overlijden weder te vervallen aan de vicarij, en de wederhelft aan deze blijvende, waarvan door de rechtmatige patronen als bezitter voor te dragen Andreas Sijmonsz. Bisschop Philips van Bourgondie verleende hierop den 18 zijne goedkeuring (onderteekend: *de Veyer*).

Elisabeth Bartoutsd. van Torenburg, bijgestaan door Jan Jansz. als haar voogd, en den zooeven genoemden Andries Sijmonsz. vinden wij nogmaals vermeld in eene opdracht van de door zijnen vrijwilligen afstand vacant geraakte vicarij op het altaar van den H. Lodewijk (er staat duidelijk *Ludovici*), d.d. 10 Januari 1533 door den officiaal, onderteekend *Jo. de goch notūs*, aan den jongeling Jacob Adriaansz. van Alkmaar, klerk van het bisdom Utrecht, waarvan, blijkens verklaring van den notaris Jan van Enkhuizen op de keerzijde, de

---

1) *Jacobus fi. Gawini*. De tamelijk ongewoon klinkende naam Gawein vonden wij ook in den middeneeuwschen roman *Ferguut*, als gedragen door een neef van Koning Arthur.

afkondigingen zonder tegenspraak zijn geschied. Waar de *Annotationes Vicariarum* (*Bijdragen* IX, 147) van deze opdracht gewagen, zegt eene kantteekening: „*Eadem videtur esse quae anno* LV *dicitur Aegidii.*" De kantteekenaar heeft zich evenzeer vergist als de schrijver van den officiaal; want wordt in de *Annotationes* op het jaar 1555 niet het altaar van S. EGIDIUS maar dat van S. ELOY (*S. Eligii*) vermeld – trouwens ten aanzien eener andere vicarij [1]) –, uit hetgeen volgt blijkt, dat het altaar der smeden hetzelfde was als dat van den H. Geest.

Nog in 1567 was deze JACOB ADRIAANSZ., mr. JACOB VAN TORENBURG genoemd, possessor – tegelijk collator – der „*zonder beding van te celebreeren missen*" op het „smidsaltaar" gestichte vicarij, en zou hij na zijn overlijden in laatstgenoemde betrekking opgevolgd worden door HILGONT JANSD. VAN TORENBURCH als oudste en naaste.

Met deze, bijgestaan door haren oudsten zoon CLAES JANSZ. V. T., en onder diens medewerking ook voor zich zelven, kwam hij, beducht voor het belang hunner nakomelingen en voor het, ten gevolge der periculeuse tijden, verduisterd worden en in vreemde handen komen der goederen, met advies der naaste goede vrienden en magen, den 26 Februari, ten overstaan van den notaris en stads-secretaris FRANS VAN TEYLINGEN en getuigen, overeen: de oude fundatie te niet te doen, de landerijen te verkoopen en uit de opbrengst te koopen of doen bouwen 2 woningen, voor 2 eerlijke verarmde personen in de eerste plaats van het geslacht, van elke waarvan

1) Toen werd daarvan bezitter JACOB FRANSZ. BASGEN, ten gevolge van den afstand van heer ADRIAAN BASGEN. 't Kan van deze vicarij geweest zijn waarvan, als afkomstig van het H. Geest-altaar, de commies DIRCK CRAB, voorloopig administrateur der geestelijke goederen in Holland, in zijne in 1651 aan de Staten overgeleverde memorie der beneficiën, vicarijen en prebenden, eene rente vermeldde van *f* 140 : 4 : — 's jaars.

de begeving zou staan aan de oudste en naaste wettige erven van ieder der contractanten, man vóór vrouw; de verdere penningen uittezetten op losrenten voor het onderhoud dier woningen en voorts tot ondersteuning van verarmde personen erin gehuisvest of andere van het geslacht. Nog werd besloten, dat de jaarlijksche opbrengsten van zekere perceelen en landen, in de fundatie begrepen, door den toenmaligen possessor JACOB VAN TORENBURCH in eeuwige erfpacht uitgegeven, na zijnen dood uitgereikt zouden worden aan den jeugdigen LAMBERT ARIANSZ., zoon zijner jongste zuster, om tot zijn 25ste jaar ter school gezonden en, daartoe bekwaam blijkende, tot priester opgeleid te worden. Van laatstgenoemd fonds zou patroon wezen de oudste en naaste der afstammelingen van JACOB BARTOUTSZ. VAN TORENBURCH, man vóór vrouw, ten behoeve van een knechtje minstens 7 jaren oud en hoogstens tot 25-jarigen leeftijd; bij afkoop van een erfpacht moest de opbrengst weder uitgezet worden in land of losrenten, zooals bij advies van 2 of 3 oudsten en naasten meest oorbaar zou zijn; en jaarlijks moest aan 2 of 3 rekening gedaan worden, op poene van verlies van het collatierecht. Bij de acte ter bepaling van dit alles werd tevens de goedkeuring van NICOLAAS VAN NIEUWLAND, bisschop van Haarlem, verzocht.

Dat deze, vooral wegens bezwaar tegen het in de eerste helft der overeenkomst bepaalde, niet werd verkregen, is te vermoeden en mogen wij ook opmaken uit een bisschoppelijk besluit van den 22 April 1569. Daarbij werd, op verzoek van mr. JACOB VAN TORENBURCH, HILDEGOND JANSD. V. T. en CLAES JANSZ., haar oudsten zoon en bestorven voogd, bevestigd eene geestelijke stichting, nader omschreven in eene aangehechte (niet meer voorhanden) acte; verklaard te zijn geestelijk goed het aan de fundatie behoorend vast goed, genaamd „*Dat Paerde-*

landt", groot omstreeks 5 morgen, in den ban van Hensbroek, bezwaard met den last van ééne mis ter week op het altaar van den H. Geest of der smeden; en toegelaten als possessor van dat beneficium de eerbare jongeling LAMBERTUS VAN TORENBURCH, geestelijke van het bisdom van Haarlem (onderteekend: *A. Buser*). Bij acte van 30 Maart bevorens, voor den notaris FRANS VAN TEYLINGEN verleden, had HILDEGOND, wonende buiten de Geestpoort, „geërfd" met haren zoon-voogd, als collatrice van het „simpel beneficie of dotatie op S. Loysaltaer", het, wegens den vrijwilligen afstand van mr. JACOB VAN TORENBURCH ADRIAENSZ. [1]), klerk des bisdoms van Utrecht, ten behoeve van genoemden LAMBERT, aan dezen verleend en de bevestiging van hare begeving aan den bisschop of diens officiaal verzocht. Den 2 Juni d. a. v. verklaarde de openbare notaris en beëedigde schrijver der bisschoppelijke kanselarij ADRIANUS BUYSER den begiftigde in het bezit der vicarij te hebben gesteld. De aanwijzing van één perceel land voor de wekelijksche mis, terwijl er 2 jaren vroeger van meerdere bezittingen spraak was, en een in 1628 genomen besluit geven grond tot de veronderstelling, dat bij de verloren gegane acte ook middelen zijn aangewezen voor de opleiding van een jongeling (tot priester?), zooals in 1567 was overeengekomen.

Mr. CLAES JANSZ., meer genoemd, stond den 8 April 1575 aan een' neef het recht af tot begeving der vicarij, welker altaardienst in de parochiekerk door de plaats gehad hebbende groote omkeering toen reeds eenige jaren vervallen was. Maar bij die omkeering waren de brieven in handen gebleven der roomschen en wel van een luikenaar, JAN MARTIN, alias *de Waal*, die op zijn aanhouden bij de geestelijke overheid vergunning bekwam, de

---

1) Hij overleed in 1583 als lid der vroedschap.

renten (voor zoover niet tot opleiding voor het priesterschap bestemd, meenen wij) aan de behoeftige vrienden van TORENBURG uit te deelen. Hij overleed in 1628. Den 29 September van dat jaar besloten de leden van het geslacht om alle inkomsten ten behoeve hunner verarmden aan te wenden, en zich het recht van prioriteit voor te behouden tegen kwaadwilligen, die, zonder het contract onderteekend te hebben, rechten aan fundatiebrieven zouden willen ontleenen. Na JAN DE WAAL waren achtervolgens beheerders LOUIS en HENDRIK DE WAAL. [1]) Den 7 April 1735 werd door 10 contractanten goedgevonden, den notaris ARENT KLAVER een inventaris en staat der goederen te doen opmaken, en het beheer toe te vertrouwen aan de familieleden BAREND VAN YPEREN, LOUIS DE WAAL en JAN KARSSEN, die telken jare, op den tweeden woensdag in December, ten overstaan van een notaris, rekening moesten doen aan JOACHIM BONTIUS DE WAAL [2]), DIRK KUYTMAN en WILLEM KARSSEN. Stierf een administrateur of werd hij trekkende van de revenuën, dan moest de oudste auditeur zijne plaats innemen en een nieuwe auditeur door de gezamenlijke administrateurs en auditeurs gekozen worden. Voorts werd het voorbehoud van 1628 weder gesteld. De inventaris hield in 7 obligatiën ten laste van het gemeeneland, ten gezamelijken bedrage van *f* 6000, waarbij van 1736 tot 1798, vermoedelijk uit de opbrengst van verkocht goed,

---

1) Bij een lid dezer familie werden in 1720 het zilver en de sieraden der jezuietenkerk in bewaring gegeven, nadat pater SERVAAS SWAANEN 's jaars te voren verbannen was.

2) Het Stedelijk Museum bezit eene door hem afgeschreven en tot 1760 voortgezette kronijk van Alkmaar, van belang voor zoover zij het door hem beleefde betreft, vooral ten aanzien van opbouw en versiering der kerken van de r. c. statiën; alsmede een „Memorieboek" met alcmariana, door hem in 1739 herschreven naar een in 1717 op 14-jarigen leeftijd gemaakt afschrift.

nog 8 dergelijke stukken van samen *f* 6600 werden aangekocht.

Wat voorzien was, dat namelijk de administrateurs behoeftig en dus trekkende zouden worden, bleef niet achter. W. TROMP moest in December 1790 beschikbaar hebben *f* 727 : 5 : 10, en beloofde daarvan af te doen in 1791 *f* 227 : 5 : 10 en in de 3 volgende jaren *f* 200, *f* 200 en *f* 100. Maar oud en arm, kon hij slechts *f* 100 bijbrengen. Den 19 Januari 1793 verbond hij zich, te beginnen den 18 Februari, aan GERRIT STOLTE en zijn schoonzoon DAVID COSTER ieder *f* 2 per maand uit te keeren. Intusschen had MAARTJE SIEGERSD. VAN TORENBURG, gehuwd met ARIE HOUTTUIN, den 5 October 1791 den administrateurs geïnsinuëerd, niemand iets uit te betalen, aleer uitgemaakt was wie rechtens het beheer mocht voeren; en den 6 Juli 1795 sommeerde zij de 4 administrateurs, aan haar, als rechtstreeksche afstammelinge in den negenden graad, het beheer over te geven. Maar de administrateurs besloten den 3 October, met de uitdeeling aan de blijkens het boek gerechtigden voort te gaan, totdat HOUTTUIN hen door beter bewijs van zijn recht overtuigd had. In 1793 was een administrateur trekkende geworden, in 1795 een overleden en het beheer alzoo gebleven aan STOLTE en COSTER, die zich toen 2 uit de trekkenden toevoegden. Maar met COSTER ging het alweêr als 't met TROMP gegaan was, hij betaalde niet uit en hield zich onder voorwendsels absent, waarom STOLTE en de auditeurs, ook wijl niemand zich opdeed om administrateur te worden, besloten er voorloopig een buiten het geslacht te benoemen.

In het vervolg van tijd is zoowel het toezicht als het beheer geheel in handen geraakt van personen die niet tot de familie behoorden. Thans (1892) zijn administrateuren de heeren N. GOES en S. DE LANGE P. Bz. en

auditeuren de heeren mr. N. H. de Lange en F. Witte, de eerste en laatste r. catholiek, de beide anderen protestant.

Het kapitaal, dat in den franschen tijd door de tierceering geleden heeft, is op het Grootboek der Staatsschuld ingeschreven ten name van „*Wijlen Gerrit Stolte*" en wordt niet meer vergroot, daar de renten, p. m. *f* 190 's jaars, geheel uitgekeerd worden aan de afstammelingen van Torenburg — niet één voert meer dien naam —, die wegens behoeftigen toestand daarvoor in aanmerking komen. De geslachtlijst wordt steeds bijgehouden, zooveel mogelijk, daar de niet-behoeftigen er geen prijs op stellen de noodige opgaven te verstrekken. 15 Personen zijn thans trekkende, in bedragen van *f* 13, *f* 11 a *f* 8 's jaars, naar gelang de verdeeling toen zij zich voor ondersteuning aanmeldden toeliet; daar hun aantal toeneemt, worden de toegekende bedragen steeds minder. Het kleine, na de betaling der toelagen blijvende overschot wordt om de 3 jaren gelijkelijk tusschen de trekkenden verdeeld.

Zoo leeft de stichting van Christina nog heden voort onder den naam van „*Fonds van Torenburg*."

Altaar van S. Jan Evangelist.

Aan dit altaar hebben verschillende vicarijen bestaan. In eene lijst der beneficiën van den abt van Egmond, handschrift uit het laatst der 14e eeuw, in het bezit geweest van den bekenden oudheidkundige Cornelis van Alkemade, wordt de capellanie van heer Everard genoemd, zijnde gesticht door zekeren Gundebund gezegd Sigertus en jaarlijks omstreeks 30 schellingen doende, waarvan na heer Everard achtervolgens bedienaars waren mr. Nicolaas Elsonis door gunst van den Apostolischen Stoel, heer Hugo van Schoorle door middel van uitspraak en heer Johannes Egidii door begeving van den abt.

Claes Matthijsz. stichtte den 23 September 1343 eene vicarij, bevestigd door bisschop Jan (IV) van Arkel den 9 Februari 1344, te begeven door den abt van Egmond, indien de patronen het niet binnen 6 weken na het openvallen zouden gedaan hebben. In 1508 moet zulks na het overlijden van Arent de Rijk het geval zijn geweest, toen de abt Hendrik van Wittenhorst haar op Pinksteren (11 Juni) schonk aan Bartholomeus Nagel en dezen daarop aan den aartsdiaken van Utrecht voorstelde. En wederom tijdens Meinard Man abt was (1509–1526), die de door vrijwilligen afstand van Willem Heda, proost van Arnhem, opengevallen vicarij verleende aan Antonie Huygens.

Vier jaren na Claes Matthijsz., den 1 September 1347, vestigde Willem Fopsz. „om de goddelijke officiën der missen te vermeerderen" nog eene capellanie, door een bekwaam priester na het overlijden van hem en zijnen zoon Jan te bedienen, bij acte na de hoogmis in de parochiekerk verleden voor Doef Evertsz., geestelijke van het utrechtsche bisdom en notaris, in tegenwoordigheid van Maerten van Bergen en Garbrant van Barsingerhorn, pastoren, IJsbrant Bartouts, deken der kapelanen, Bartoult Buym, Reyer Allairtsz. en Alling Hijnema-z., kapelanen, Thomas Sijmonsz., vice-cureit, en Willem Albousz., vice-kapelaan. Hij wees daarvoor aan 4 koeweiden of koegeerzen in een stuk weiland te Heiloo, in den ban van Oesdom, met de rest van dat land ongedeeld liggende, de gansche rest van een stuk weiland over de vaart in den ban van Alkmaar waarin zijn' genoemden zoon 6 koegangen toekwamen, en 4 akkers zaadland omstreeks de vaart gelegen. Zijn zoon moest, om des te beter te kunnen studeeren en te bekwamer te kunnen leven, hiervan levenslang de vruchten genieten. Indien de begiftigde zich mocht verwijderen

zonder een plaatsvervanger gesteld te hebben, dacht de fundateur het best, dat de inkomsten geheel besteed werden ten behoeve van de ornementen der capellanie. Gever of presentator moest zijn de oudste van zijn geslacht, man of bij gebreke daarvan vrouw, en bij ontstentenis van beiden de naaste en oudste afstammeling zijner ouders FOP en MARGRIET; met uitsluiting evenwel van zijne dochter ANNEKIJN en hare nakomelingen; en opdat zijne eerste vrouw GEERTRUID en hare erven de instelling niet beletten zouden, deed hij bij zijn of haar overlijden afstand van alle landerijen en andere goederen die door haar waren aangebracht. Eerst den 4 April 1373 bevestigde bisschop ARNOUD VAN HOORN deze vermaking, te gelijk voor 6 jaren de inkomsten schenkende aan den scholier WILLEM JANSZ. DUERS, opdat deze of een bekwaam priester daarna de capellanie kon bedienen.

Mogen wij aannemen, dat de uitdrukking „over de vaart" bedoelt in Overdie, dan betreft deze vicarij eene in het Stedelijk Museum aanwezige beschikking van DAVID VAN BOURGONDIE, bisschop van Utrecht, van den 2den Januari 1486, tot goedkeuring eener overeenkomst tusschen de priesters DIRCK ENGELBERTSZ. en DIRCK PIETERSZ., waarbij aan den eersten verzekerd wordt eene jaarlijksche uitkeering van 4 rijnsgulden uit de inkomsten van een stuk land in Overdie buiten Alkmaar, behoorende tot de vicarij van S. JAN EVANGELIST in de parochiekerk aldaar, mits afstand doende van zijne aanspraken op die prebende.

Ook deze vicarij en niet de vroegere zal wel gelden de schenking ervan den 12 November 1525 gedaan door PHILIBERTUS NATURELLI, proost en aartsdiaken van Utrecht, aan den priester JOHAN VAN ENKHUIZEN (JAN DE JONGE, bijgenaamd „de rijke provisor"), toen zij opengevallen was door het overlijden van WILLEM

HEDA [1]), die immers van de andere, misschien minder voordeelige, had afstand gedaan. De nieuwe bedienaar werd twee dagen later in het bezit gesteld, en betaalde deswege aan den koster FRERICK DIRICKSZ. een gouden gulden. De schenkingbrief en kwitantie zijn mede in het Museum voorhanden.

Met deze vicarij werd, tijdens JAN VAN ENKHUIZEN haar bediende, vereenigd eene, die ingesteld was op het altaar van het H. Kruis, waarvan wij nader zullen spreken. Sedert werden 3 missen 's weeks gevierd en geschiedde de begeving beurtelings door den abt van Egmond en door pastoor en kerkmeesters. Na afstand van ADRIAEN JANSZ. werd PIETER WOLBRANDSZ. er in 1547 bezitter van.

Voor het bezit van een der vicarijen op het altaar van S. JAN EVANGELIST werd na het overlijden van BARTOUT PIETERSZ. in 1555 voorgedragen FRANS VAN HEELT, die het in het volgende jaar onder voorbehoud verwierf.

In de lijst van D. CRAB 1651 worden als van stichtingen op dit altaar herkomstig aangegeven 2 morgen, 250 roeden land, 17½ roeden land en eene rente van *f* 9 : 18 : – 's jaars.

Altaar van O. L. Vrouw.

Mr. HUYCH WILLEMSZ., licentiaat in het romeinsch en bacelier in het kanoniek recht, kanunnik te Zierikzee, vicaris of kapelaan te Heiloo en koster der kerk te Alkmaar, stichtte den 28 September 1381, ten overstaan van FREDERIK genaamd VESSE, geestelijke van het utrechtsche bisdom en door keizerlijk gezag notaris, en in tegenwoordigheid van mr. PAULUS JANSZ., HENDRIK PIETERSZ.,

---

1) Zeven dagen bevorens te Antwerpen. Hij was de zeer gewaardeerde geschiedschrijver der utrechtsche bisschoppen.

rector der school van Alkmaar, FLORIS EVERARDSZ., priester, WILLEM VAN HAARLEM en WILLEM HENDRIKSZ., leeken, eene vicarij, na zijnen dood te bedienen door een bekwaam priester, gehouden tot minstens 3 missen 's weeks, bij elke waarvan hij in gebede moest herdacht worden, en ter begeving van den deken en 2 raden (een priester en een klerk of leek) van de broederschap van de gelukzalige Maagd MARIA der priesteren en klerken (het Papengild). Tot vicaris moest aangesteld worden de priester of klerk, het naast afstammende van 's stichters ouders WILLEM en BEATRIX; en deze de missen zelf bedienen of door een ander laten waarnemen. Werd hieromtrent verzuimd, dan moesten de collatoren een aan het verzuim geëvenredigd bedrag doen inhouden en strekken tot vermeerdering der bezittingen. Bediende de benoemde de vicarij niet zelf, dan zou hij, zoolang hij de scholen tot geestelijke opleiding bezocht, genieten wat de inkomsten boven het aan den waarnemenden priester verschuldigde opbrachten; maar kwam hij niet tot het priesterschap — dus doet de zeer duistere tekst ons veronderstellen — dan zou hij dit meerdere tot verbetering der inkomsten moeten afstaan. Tot bekostiging wees de stichter, zich levenslang het vruchtgebruik voorbehoudende, aan: een erf te Alkmaar bij de Vemdsensteeg; zijn woonhuis met erf te Alkmaar aan den weg naar de stadspoort; eene weide van 2 geerzen te Alkmaar in de buurt genaamd *ten voerden*, gemeen liggende met de weide der vicarij van NICOLAAS MATTHIJSZ. [1]); een dito van 2 geerzen te Alkmaar, genaamd *Wouter Mackensoens weyde*, gemeen liggende met de weide van HUGO NICOLAASZ. en erven; een dito van 3²/₈ geerzen, geheeten *Breede venne*, te Heiloo, en een dito van 5¹/₈ genaamd *Alverixcamp* aldaar.

---

1) Gefundeerd in 1343 op het altaar van S. Jan Evangelist.

In de vroeger bijgehouden geslachtlijst wordt, zonder jaartal, als possessor dezer vicarij genoemd heer ARENT SIJMONSZ. VAN DE VELDE, kleinzoon van LUCIA [1]), gehuwd met YF JACOBSZ. VAN DE VELDE, geslagen ridder, welke LUCIA eene kleindochter was van des stichters broeder CLAES; en vervolgens meldt die lijst als possessor een achterkleinzoon van LUCIA, MICHIEL HEINRICXZ. V. D. V. Tusschen deze beide bezitters moet nog een ander, niet van den bloede, het vicariaat vervuld hebben, n.l. CORNELIS SIJBRANDSZ. In de *Annotationes Vicariarum* lezen wij, dat in 1547 eene vicarij op het altaar der H. Maagd MARIA, vacant geworden door het overlijden van deze, werd verleend aan JAN ADRIAENSZ., en uit de stukken bleek ons, dat dit werkelijk de vicarij van HUYCH WILLEMSZ. betrof. De klerk JAN ADRIAENSZ. [2]) had n.l. de voordracht door deken en 2 oudste raden van het Papengild verworven, en hoewel de klerk MICHIEL HEINRICXZ. tegen deze voordracht was in verzet gekomen, had de officiaal LAMBERTUS THENDUYNEN haar voor bondig, van waarde en kanoniek verklaard, met veroordeeling van MICHIEL in de kosten, bij taxatie te bepalen. Maar de afgewezene appelleerde, en de door den bisschop aangewezen officiaal JOHAN VAN HOGELANDE, doctor in de beide rechten, kanunnik en thesaurier der kerk van de H. Maagd MARIA, verklaarde hem, als naaste van des testateurs bloede, gerechtigd, compenseerde de kosten der eerste instantie en behield zich de bepaling van die der tweede voor. Zij werden daarna

---

1) Hare zuster DIEUWER HUYGEND. was begijn te Amsterdam.

2) Of deze uit het geslacht was is onzeker. Wel vinden wij een JAN ADRIAENSZ. (die eene dochter naliet) als zoon van MICHIELS zuster GUERTE, maar of deze reeds klerk kon zijn te gelijk met zijnen oom moet betwijfeld worden.

vastgesteld op *f* 58 : 19 : 8. JAN ADRIAENSZ. kwam nu in verzet, maar vervolgde niet binnen den gestelden termijn, zoodat de uitspraak overging in kracht van gewijsde en geëxecuteerd moest worden. De expeditie van den daartoe strekkenden brief kostte nog 2 carolus gulden. Daarin werd de beteekening binnen 30 dagen gelast en de onderwerping eraan, op straffe van excommunicatie, tenzij op den eersten rechtdag na die 30 dagen voor het bisschoppelijk consistorium reden van weigering werd aangevoerd. Deze lastgeving, onderteekend *Adrianus Buser notaris*, was gedateerd 12 Februari 1550.

Den 14 September 1553 werd de jonge klerk door den notaris VERHEEST, in tegenwoordigheid van getuigen, in geestelijk gewaad tot het altaar gebracht en corporeel en habituëel gesteld in het bezit der vicarij, van het missaal en de sieraden, zulks bij aangrijping der beide hoornen van het altaar en met andere gebruikelijke solemniteiten, hem de eed van getrouwheid en gehoorzaamheid afgenomen, en verkondigd, dat alle pachters en anderen, die eenig inkomen tot de vicarij uitreikten, uitsluitend aan hem hadden te betalen.

Bij besluit der Staten van 6 September 1578 werd bepaald, dat de inkomsten van beneficiën en vicarijen ten behoeve van kerkelijke diensten ingesteld en door patroons of het openbaar gezag beheerd of alsnog verzwegen, voortaan tot onderhoud van predikanten en scholieren en anders ter eere Gods beheerd en versterkt zouden worden, en wel zoodanig, dat de patroons, onder goedkeuring der Staten, 2/3 der inkomsten ten behoeve van scholieren of *ad pios usus* mochten aanwenden, en 1/3 voor de predikanten zou strekken. [1]) Collatiën door de

1) Deze bepaling, tegen den zin der ridderschap doorgedreven, werd slecht nageleefd en den 12 December 1658 vernieuwd na heftigen tegen-

Staten of den Prins gedurende den oorlog, buiten consent van collateurs of patroons gedaan, werden vernietigd, en alle vroegere bezitters mochten levenslang het genot behouden, mits 1/3 der baten te stellen in handen van aan te wijzen ontvangers; aan dezen moesten binnen 6 maanden alle patronen, bezitters en bruikers (huurders) opgaaf doen, onder bedreiging van verlies van collatie en bezitrecht en straf voor de bruikers, alles ten bate van predikanten en scholieren.

MICHIEL, niet te vrede met de hem levenslang toegekende 2/3 der inkomsten, deed geene aangifte en gedroeg zich als eigenaar. Den 1 December 1585 verkocht hij voor schout en schepenen van Graft, aan 3 huisluiden aldaar, het tot de vicarij behoorende stuk land genaamd *Heerscamp*, groot ongeveer 8 maden, voor 3 rentebrieven van samen *f* 954; en denzelfden dag verbond hij zich voor schepenen van Alkmaar, de koopers te vrijen en te waren voor alle lasten boven die *f* 954, waarvoor hij zijn huis aan de Cacksloot (Breestraat) en al zijne andere goederen pand stelde. Aanvankelijk ontliep hij het gevolg van zijnen moedwil, maar 8 jaren later werd hij door mr. NICOLAAS ZEYST achterhaald en voor Gecommitteerde Raden gedaagd, wegens het, in strijd met de placcaten, niet aangeven der vicarijgoederen en het verkoopen en in erfpacht geven van eenige landerijen. Hij nam zijne toevlucht tot de stadsregeering, maar deze, die den 11 December 1573, op haar, met bewilliging der wereldlijke leden van het Papengild gedaan verzoek, van den

---

stand, welke zoodanig bleef voortduren, dat de uitkeering den 4 December 1663 geschorst en den 20 d. a. v. de teruggaaf van het betaalde bevolen werd. Echter bleven en werden ook in het vervolg betaald de tertiën van de vicarijen, die ter begeving stonden van de Staten of den Stadhouder (vroeger van de abten), en der zuidhollandsche, die gebracht waren onder het bestuur van het geestelijk kantoor te Delft.

Prins de inkomsten van dat gild ten nutte harer school verworven had, mits aan de 9 resteerende geestelijke leden, indien zij 't verzochten, hun innekomgeld te restituëeren, in twijfel, of de begeving van het beneficium als eene gerechtigheid van het opgeheven gild haar niet toekwam, verzocht den Staten, tot meerdere bevestiging der voorzegde gunst, haar alle goederen en gerechtigheden van het gild te gunnen, mits alle voordeelen te doen strekken ten nutte der school, en om, met vernietiging van het door ZEYST ingesteld proces, met MICHIEL VAN DE VELDE en wie er verder in betrokken mocht zijn te handelen als zij ten meesten nutte van stad en school zou vermeenen. Dit verzoek werd toegestaan den 17 December 1593.

Burgemeesteren brachten hierop teweeg, dat de koopers van het land te Graft afstand deden van hunnen koop, die veranderd werd in een huur van 12 jaren; en alzoo HEYNDRICK CORNZ. KEYSER niet wilde afzien van de buiten weten van hen als collateurs met VAN DE VELDE gemaakte erfpacht, werd tegen hem behoorlijk protest gedaan.

MICHIEL, wellicht meenende, dat het bevoordeelen zijner dochter MARITGEN te rekenen was tot de door de Staten beoogde vrome doeleinden, bood den 19 Augustus 1597 de stad aan, afstand te doen van alle actie tot de vicarij, mits hij en zijne dochter er levenslang de vruchten van zouden genieten. Hij overleed den 6 Juli 1600.

AECHT CLAESD., eene 80-jarige behoeftige vrouw, achterkleindochter van LUCIA, meende nu dat het patroonschap naar kanoniek recht op haar vervallen was, en haar man ALLERT JOOSTENSZ., linnenwever, bewerende, dat de Prins en de Staten niet bedoeld hadden het recht van den bloede te verminderen, veel min weg te geven, „vermits zij hadden het recht van confirmatie ordinair,

niet van collacie van simpele beneficiën of vicarijen", richtte in Januari 1601 tot burgemeesteren het verzoek om aan zijne vrouw, als oudste en naaste, acte van collatie en investituur der vicarij te verleenen. Maar JAN DIRXSZ., linnenwever, als stiefvader van het oudste zoontje van AECHTS overleden zoon JOOST, en ARENT IJSBRANTSZ., houtkooper, zoon van MICHIEL'S nog levende zuster DIEUWER, dienden voor hunne belangen ook rekesten in, en burgemeesteren namen daarop advies bij den advocaat mr. REINIER van Amsterdam. Deze meende, dat geen van allen recht had tot de vicarij en die niet begeven moest worden aan oudsten man of vrouw van het geslacht, maar aan den naasten jonggezel, bekwaam om te studeeren, en waren er 2 van dezelfde conditie, dan aan den oudsten; doch gemerkt den ouderdom en de armoede van AECHT, raadde hij aan met haar een accoord te sluiten tot redelijke alimentatie. Burgemeesteren antwoordden dus, dat zij de collatie zouden doen tot profijt van degenen die naar hunne opinie gerechtigd waren, n. l. voor een jongen scholier uit den bloede, maar niettemin bij provisie een pensioen te willen toeleggen aan de oude arme vrouw. Bij advies van de vroedschap werd daarop het halve inkomen haar levenslang toegelegd, en de wederhelft, tot de studie van PIETER ARENTSZ., aan ARENT IJSBRANTSZ., wiens moeder den fundateur even na was als AECHT, al beweerde deze 3 of 4 jaren ouder te zijn, wat zij echter niet kon bewijzen.

ALLERT JOOSTEN overleed in 1602 en DIEUWER in Maart 1605. AECHT zich thans waarachtig patronesse en collatrice achtende, wilde ook over de wederhelft der inkomsten beschikken en dreigde, stond men dit niet toe, op het goed vertrouwen en de vaste toezegging harer kinderen, de collatie wettelijk te passeeren. Zij deed dit werkelijk den 25 April voor den notaris VAN DER LIJN,

de kapellerij gevende aan haar bovengenoemden, toen ongeveer 15-jarigen kleinzoon DIRCK JOOSTENS (voor wien zijn vaderlijke oom COEN ABRAHAMSZ. de gift aanvaardde), verzocht Gecomm. Raden zulks te confirmeeren en den notaris om den begiftigde in het bezit te stellen. COEN ABRAHAMSZ. en nog een vaderlijke oom DIRCK CLAESZ. vroegen de bekrachtiging der Staten aan en deze werd den 15 Maart 1606 verleend, mits DIRCK JOOSTENS ter school gezonden en in de gereformeerde religie opgetrokken en het gerechte 1/3 voor de predikanten gestort werd bij den Lands-ontvanger, aan wien binnen 3 weken een staat der bezittingen moest overgeleverd worden.

Maar deze schending van het door de stad verworven recht is niet tot effect gekomen. Toen bovengenoemde PIETER ARENTSZ. in 1607 overleden was, verzochten ARIS HEYNDRIXZ., op Langedijk, de weduwe van mr. GERRIT TOIRCORST, ARENTSZ. IJSBRANTSZ. V. D. V. en AELBERT SIJMONSZ., van Amsterdam, om de vacante collatie; de vroedschap adviseerde den 29 April te letten op de bekwaamheid der zonen van den tweeden en derden, en bleek die gelijk, dan den laatsten de voorkeur te geven. Hetgeen volgt leert ons, dat het dus gegaan is.

TRIJNTJE HEYNDRICXD., vrouw van AELBERT SIJMONSZ. te Enkhuizen, deed den 8 Augustus 1623 door 2 personen voor den notaris HARINGCARSPEL getuigen, dat hare moeder eene zuster geweest was van DIEUWER; en den 28 October 1624 schreven burgemeesteren harer woonplaats aan die van Alkmaar, dat zij, inmiddels weduwe geworden, zeer arm was en het naast en best gerechtigd meende te zijn tot de vicarij. De vruchten daarvan waren door MARIA, MICHIELS dochter, gehuwd met WILLEM VAN LEEMPUT te 's Gravenhage, met goedvinden van burgemeesteren verleend tot de studie van haren neef CORNELIS ARENTSZ. (VAN DE VELDE), bijgenaamd

RAMMELAER [1]) te Alkmaar, maar deze in 1623 overleden zijnde, verzocht MARIA in 1624 burgemeesteren hare goede meening te approbeeren en haar toe te laten tot het ontvangen der inkomsten, bij dit verzoek overleggende een attest der haagsche predikanten van 5 November, dat zij van goeden naam en faam was en sinds vele jaren lidmaat der gereformeerde religie. Zij sprak vóór Kersmis een in den Haag vertoevenden burgemeester aan, en richtte den 7 Januari 1625 een rekest aan burgemeesteren in het belang harer ruim 80-jarige nicht MARIJTJE ADRIAENSD., dochter van haar vaders zuster GUERTE, nog een verhuurd vervallen huis te Alkmaar en eenig sober inkomen bezittende, maar zoo behoeftig dat zij haar al geruimen tijd, te lang naar haar mans zin, gehuisvest had, terwijl MARIJTJE's met een groot gezin bezwaarde en door de belegering van den graaf van Mansfeldt [2])

1) Volgens eene verklaring van dezen zich noemenden vicaris, bestonden de bezittingen in de volgende:

Een stuk land, aan den Geest, bewesten de meer van GUILLAUME MOSTERT, in den ban van Heiloo, groot omtrent 1100 roeden, verhuurd voor . . . . . .

Een dito, benoorden de ringsloot van de Boekelermeer en de vaart, in denzelfden ban, groot omtrent 2700 roeden, verhuurd voor *f* 114.

Een dito, bewesten den Geest, beoosten de ringsloot van de Bergermeer, in den ban van Alkmaar, groot omtrent 900 roeden, verhuurd voor *f* 52.

Een dito, beoosten de Egmonder ringsloot, in denzelfden ban, groot omtrent 388 roeden, verhuurd voor *f* 19.

Een dito te Graftdijk, in den ban van Graft, groot 6 a 7 meden, verhuurd voor *f* 68 : 15 : —

Eene rente van *f* 14 : 10 : — 's jaars op 3 huizen, voormaals één perceel, strekkende van de Mient tot de Houttilstraat, bezuiden het ledige erf van de waag.

Eene rente van 20 st. 's jaars, uitgekeerd wordende door regenten van het leprozenhuis.

2) MARIJTJE was te Norden gehuwd en woonachtig geweest; vermoedelijk werd die stad in het laatst van 1622 of in 1623 door den graaf op zijn krijgstocht in Oostfriesland belegerd.

verdorven zoon AELBERT AELBERTSZ. haar ook niet helpen kon. Werd nu een harer kleinzonen op de vicarij ter school gehouden, dan kon zij daarmede te Alkmaar gaan leven.

De oude vrouw meende zelf van wege haar zoon en kleinzoon tot de vicarij gerechtigd te zijn en diende in dien zin een verzoek in, maar te vergeefs al verkreeg zij er iets van. Want den 13 Februari stonden burgemeesteren bij provisie het inkomen toe voor de studie van PIETER, zoon van IJSBRANT ARENTSZ. VAN DE VELDE, mits aan MARIJTJE ADRIAENSZ. en TRIJN HEYNDRICXD. elk levenslang *f* 30 's jaars uitkeerende. Werd hij 20 jaren en ter studie onbekwaam bevonden, dan behielden de collatoren zich het recht voor, de vicarij een ander te confereeren of te beschikken zoo zij te rade zouden vinden. Aan ieder der 2 vrouwen werd nog *f* 50 verleend voor den tijd, verloopen sedert den dood van den possessor CORNELIS ARENTSZ. — MARIJTJE kwiteerde den 31 Mei voor *f* 60.

Van den begunstigden PIETER IJSBRANTSZ. VAN DE VELDE beleefden burgemeesteren geen genoegen. Of er van zijne studie iets terecht gekomen is weten wij niet, maar in 1646, toen hij schout te Heiloo was, gaf hij dagelijks voor, dat de vicarij hem toekwam en burgemeesteren niet gerechtigd waren zijne portie te verminderen, verbood hij een der huurders aan hen te betalen, ging hij met 2 anderen eene nieuwe huur aan en bracht hij de kwestie voor het gerecht van Alkmaar. Den 2 October gesommeerd, binnen 6 weken zijne actie te justificeeren, verzocht hij provisie; en toen hij niet naar wensch geslaagd was, beriep hij zich op het Hof van Holland, dat den 6 November last gaf burgemeesteren en gemachtigden van den gerechte te dagvaarden, om het gevelde vonnis te hooren te niet doen of te beteren. De

uitkomst van het geding, waarvan wij niets meer weten, is vermoedelijk ten ongunste van VAN DE VELDE geweest.

Van 1644 tot 1659 vinden wij rekeningen der administratie gevoerd door JAN LAURENSZ. CLOCK, van 1663 tot 1699 die door CORNELIS KESSEL. In 1644 werd aan 4 personen en de kinderen van een vijfden uitgekeerd *f* 205, in 1662 aan zes *f* 229, de 4 volgende jaren telkens *f* 114 : 10, in '67 *f* 186 : 10, in '68 *f* 199, in '69 en '70 telkens *f* 231, in '71 *f* 218, in '72–''77 telkens *f* 103, in '78–'84 telkens *f* 206, in '85 en '86 telkens *f* 93, in '87 slechts *f* 25. De opbrengst der landerijen verminderde steeds, en KESSEL verzocht burgemeesteren het land in den Kijfpolder, dat zuiver slechts *f* 9 's jaars opbracht en waarvoor *f* 400 geboden was, te mogen verkoopen. Na zijn overlijden, 24 Januari 1699, werd de tweede man zijner vrouw, FRANCO VAN DER STADT, den 12 Augustus van dat jaar administrateur, doch al spoedig moest KESSEL's executeur-testamentair GERRIT WINDER het werk hervatten. Den 17 Juli 1717 verzocht deze, gemachtigd door burgemeesteren, den Staten om, vermits de huren minder opbrachten dan de lasten, zonder kans van beterschap, en er, schoon in 18 jaren niets uitgekeerd was, nog meer dan *f* 400 aan achterstallige gewone en buitengewone verpondingen enz. betaald moest worden, te mogen verkoopen: een stuk land in den Weezenpolder, 1/5 in een stuk in den Kijfpolder, beiden te Alkmaar, 2 stukken te Heiloo en 4 perceelen te Graftdijk, een losrentebrief van *f* 500 op het gemeenelandskantoor te Alkmaar en renten van *f* 5 en *f* 6 's jaars op 2 huizen aan de Houttilstraat en de Mient; maar dit verzoek werd den 28 Juli 1718 afgewezen. Mr. CORNELIS VAN EYK (overl. 1765) werd den 11 December 1721 administrateur. Over de jaren 1736 en '37 beliep de ontvangst *f* 512 : 4 : 7, waar tegenover

als uitgaven stonden *f* 183 : 17 10 aan lasten, 2 uitkeeringen elk van *f* 18 aan TRIJNTJE RENS en *f* 24 : 8 voor kosten der rekening, zoodat het overschot per jaar *f* 134 bedroeg.

Nog in 1696 was de geslachtlijst in orde gebracht, maar de 18-jarige stilstand der uitkeeringen had de belanghebbenden zeker meer en meer van het fonds verwijderd en aan opvolgenden het aantoonen hunner afstamming bemoeilijkt; zoodat het geregeld bijhouden der lijst in onbruik geraakte. Ook de meeste bezittingen zijn vervreemd geworden en, was men steeds voortgegaan met het aanwijzen van een administrateur, in onze eeuw had deze niet meer te beheeren dan de beide stukken land te Heiloo en eene inschrijving op het Grootboek. Bij de behandeling der begrooting voor 1864 besloot de gemeenteraad, de bezittingen in direct beheer der gemeente te nemen, m. a. w. de inkomsten in de gemeentekas te doen vloeien (de gedrukte Raadsnotulen melden niets van het genomen besluit). Bij schrijven van 2 December 1863 diende de administrateur hiertegen zijne bedenkingen in, en den 17 Februari 1864 werd eene commissie van onderzoek benoemd; maar deze liet niets van zich hooren en de zaak bloedde dood, toen de gewezen administrateur in Mei 1865 zijn ontslag als gemeente-ontvanger genomen en de stad verlaten had.

In 1877, toen de huur der landerijen van *f* 181 in 1864 tot *f* 356 gestegen was, werd het gemeentebestuur aangezocht tot verkoop van het eene stuk, het *Geestweidje*, groot 1,30,20 bunder; en nadat het bod tot *f* 5000 was opgevoerd, stelden B. en W. den gemeenteraad voor het aan te nemen. Bij de openbare behandeling van dit voorstel, den 28 November, vroegen twee leden naar de herkomst van het goed, waarop de voorzitter, verwijzende naar den *Inventaris van het archief der ge-*

meente, bl. 219, nr. 23, mededeelde, dat de goederen der kapellerij, gesticht door HUYCH WILLEMSZ. in 1381, den 17 December 1593 door de Staten van Holland in eigendom waren afgestaan aan Alkmaar. Het voorstel werd daarop aangenomen en de verkoop vervolgens ook door Gedep. Staten goedgekeurd. Voorzitter, raadsleden en Staten waren hierbij te goeder trouw; ware aan de nauwkeurigheid van den samensteller van den inventaris, dr. P. SCHELTEMA, getwijfeld, dan zou men zich niet met zijn regest vergenoegd maar de onder nr. 23 bedoelde stukken nagelezen hebben. Toch had hij op bl. 92 het octrooi van 1593, waarvan nr. 23 twee afschriften bevat, goed omschreven, hetgeen zijn abuis te meer onverschoonlijk maakt. Men vergelijke wat wij hiervoor van het in 1593 gebeurde verhaald hebben. Wij vermoeden, dat ook het besluit van 1863 aan de onjuistheid van den heer SCHELTEMA is te wijten geweest, daar hij toen reeds met de regeling van het archief bezig was en gedeelten zijner beschrijving ingeleverd had.

Nog staan ten name der „Kapellerij-goederen van MICHIEL VAN DE VELDE" het stuk land *de Noord*, groot 2,30 bunder, van mindere hoedanigheid dan het verkochte, en eene inschrijving op het Grootboek van *f* 4200 2½ p. cts. N. S., jaarlijks rentende *f* 105.

De commies DIRCK CRAB toonde zich in 1651 aangaande de bezittingen dezer vicarij goed ingelicht, alleen de rente van 20 st. 's jaars komt in zijne opgaaf niet voor.

CRAB noemde in zijne lijst als van eene andere vicarij op het O. L. V. altaar afkomstig nog de volgende landerijen:

6 geerzen en 5 snees in den ban van Nieuwe Niedorp.
15 〃 〃 〃 〃 〃 〃
8 〃 gemeen in 15 geerzen in den ban van Winkel.

Het bleek ons niet tot welke vicarij deze bezittingen behoorden, evenmin welke in 1556 na het overlijden van heer CORFIJN aan FREDRIK JANSZ. COEN werd geschonken. Bij VAN HEUSSEN vinden wij genoemd die van heer ELLER, pastoor van Limmen, gesticht in 1358, waarvan de begeving stond aan den deken van het Papengild.

In de *Annot. Vicar.* wordt ook gewag gemaakt van de vicarij op het altaar der H. Maagd, genaamd „die noot Goodts", in 1560, na het overlijden van GERARDUS VAN VLIET opgedragen aan ANTHONIE VAN VLIET. Desgelijks vinden wij melding van het O. L. V. gilde ter nood Gods, maar wij kunnen niet uitmaken of dit een ander of hetzelfde als het Papengild was. Wellicht vertoonde het O. L. V. altaar ook eene voorstelling van den lijdenden Zaligmaker, en werd de naam daarnaar gewijzigd. In het octrooi van bisschop NICOLAAS VAN NIEUWLAND van 3 Maart 1569 wordt onder de 5 rijkste altaren dat van O. L. V. de nood Gods, maar geen van O. L. V. zonder meer genoemd.

Nog van verschillende godsdienstige stichtingen aan genoemd altaar dragen wij kennis, maar aangezien die niet het karakter van vicarijen dragen, wenschen wij hare omschrijving tot later te bewaren.

Altaar van het H. Kruis.

Over eene vicarij aan dit altaar en hare vereeniging met eene andere gevestigd op het altaar van S. JAN EVANGELIST, mochten wij uit eenige ons in handen gekomen papieren het volgende vernemen:

JAN HENDRIKSZ. alias HARMS, kapelaan der kerk van Alkmaar, verkreeg haar ongevraagd door overdracht van mr. JAN VAN ENKHUIZEN, kanunnik van S. Salvator te Utrecht, en verhuurde daarom, zoolang hij leefde, aan hem (mr. JAN) en zijne erven of opvolgers 8 akkers of

bunders (*jugera*) in den ban van Voorschoten, eertijds gemeen met de gasthuislanden van Alkmaar, tot de vicarij behoorende en vroeger van zijne voorgangers gehuurd door JACOB FLORISZ. VAN MONTFOORT; en zulks voor 10 carolusgulden 's jaars, hem elk jaar tegen den feestdag van MARIA-*purificatie* te betalen. Deze verhuring geschiedde den 5 Augustus 1528, ten huize van mr. JAN, in tegenwoordigheid van broeders JAN STEENWIJCK, gardiaan, en JUDOCUS VAN DELFT, observant van het minderbroedersklooster, als verzochte getuigen, bij geschrifte van CHRISTOPHORUS NICOLAASZ., mede kapelaan der kerk van Alkmaar.

Reeds den 7 December van hetzelfde jaar vond de vicaris, wegens de geringheid van zijn beneficie en opdat de daarvan vervreemde en verduisterde inkomsten mochten herkregen worden, zich gedrongen de mrs. JACOB VAN MEDENBLICK, ADRIAAN VAN LIJSKERKEN, JAN SPIERINCK, WILLEM NICOLAASZ. en JAN VALHUYS, gezamenlijk of afzonderlijk en met het recht van assumtie, te machtigen om in zijnen naam, bij den bisschop van Utrecht, van de vicarij afstand te doen ten behoeve van mr. JAN VAN ENKHUIZEN, bestendig vicaris der vicarij aan het altaar van S. JAN, ten einde daarmede vereenigd te worden; de daartoe strekkende toestemming te verwerven en in deze te doen wat hij zelf zou moeten verrichten. Tot zekerheid zijner lasthebbers verbond hij al zijne tegenwoordige en toekomende vaste en roerende goederen. Kerkmeesters gaven den 28 Februari 1529 hunne toestemming tot deze „incorporatie", en JAN HARMS verklaarde den 7 Maart, in tegenwoordigheid van getuigen, er genoegen mede te nemen, dat mr. JAN de acte van vereeniging der vicarijen bekrachtigde.

Aan het altaar van het H. Kruis, in een octrooi van den haarlemschen bisschop NICOLAAS van 3 Maart 1569

in de eerste plaats genoemd onder de 5 rijkste altaren der parochiekerk, heeft nog eene vicarij bestaan, welke in 1560 verleend werd aan JAN GERRITSZ., wegens het overlijden van IJSBRANT of ZEGER JACOBSZ.

C. W. BRUINVIS.

TOEVOEGSEL AAN „HET MINDERBROEDERS-KLOOSTER TE ALKMAAR."

(Zie boven bl. 29).

De eerw. heer A. F. NIEUWENHUIZEN te Weert heeft de goedheid ons opmerkzaam te maken:

1° Dat de *Relatio* van DE LA TORRE niet 1444 maar 1448 als stichtingsjaar noemt in deze woorden: „Et Fratres Minores Observantes monasterio hic potiebantur ab A° D[i] 1448" [1]), dus hetzelfde jaar als WALVIS aangeeft. Wij hadden abusievelijk 1444 geschreven, de fout van VAN HEUSSEN, die DE LA TORRE van 1447 deed spreken, dus verergerende. Ook ten aanzien van VAN DER WOUDE begingen wij de vergissing, voor zijn 1447 het door RÖMER en BOTS gestelde jaar 1444 te lezen, en zeggen nederig: peccavimus.

2° Dat VAN HEUSSEN het door WADING gezegde niet goed weêrgegeven heeft, wijl deze 1445 niet aanbeval wegens een in *dat* jaar door FILIPS DEN GOEDEN verleenden beschermbrief, maar als aannemelijker dan het

---

1) *Arch. v. d. Gesch. v. h. Aartsbisd. Utrecht*, XI, 156.

door GONZAGA in zijne *Orig. seraph. relig. Franciscanae* genoemde 1455, omdat de bourgondiër [1]) reeds den 31 December 1449 zoodanigen brief ten gunste der observantenkloosters te Gouda, Leiden, Mechelen, Delft en Alkmaar (waarvan door WADING op het jaar 1447 gesproken was) gegeven had.

3° Dat in een in het klooster te Weert berustend handschrift te lezen is: „Ao 1447° in festo Convers. S. Pauli Apli [d. i. 25 Januari 1448] fundatus et habitari coeptus est conventus Alcmariae"; en in hetzelfde jaar 1448 het nieuwe convent vertegenwoordigd was in het kapittel te Gouda, hetwelk den licentiaat in de h. godgeleerdheid J. VAN DER GOES tot vicaris provincialis koos. De laatstgenoemde stichtingstijd verschilt dus slechts 18 dagen van den in het alkmaarsche handschrift gestelden, wat verklaard kan worden door de verschillende beteekenis aan „stichting" te hechten.

En 4°. Dat het bericht omtrent het doel der stichting door SEDULIUS in zijne *Historia seraphica vitae B^mi Patris Francisci*, Antwerpen 1613, is overgenomen uit OPMEER'S toen nog niet in druk verschenen *Historia Martyrum Batavicorum*.

Recht dankbaar zijn wij den heer N., die ons werk niet alleen verbetert maar ook aanvult.

Onder de weldoeners van het convent moet nog genoemd worden de clarisse REMBRECHT, van wie omstreeks 1500 in de blaffert der parochiekerk werd aangeteekend, dat zij deze gegeven had een lijfrentebrief van *f* 10 's jaars op landen in den ban van Haringhuizen, waarvan, zoolang de kerk de rente hief, 2 rijnsgulden aan

---

1) In 1445 was deze den kloosters ver van gunstig gezind; hij werd dit eerst later, toen zijn belang het medebracht.

de vrouwebroeders (van Oudorp) en 3 rijnsgulden 8 stuiver aan de minderbroeders moesten uitgekeerd worden.

Dat de hooge overheid zich, zooals wij reeds vermoedden, niet onverschillig heeft betoond ten aanzien der in 1566 in het klooster aangerichte verwoesting, bleek ons uit een paar besluiten der vroedschap van 9 September 1567 en 9 Januari 1568. Bij het eerste werd goedgevonden, dat de stad al de kosten zou dragen van het vertoef van den commissaris CHARLES SMIJTERE, raad in den hove van Holland, met WILLEM VAN DAM, secretaris, en ADRIAEN OGIERSZ., deurwaarder, „beroerende het rumoer en oproer alhier gesciet totte minrebroeders"; en bij het laatste „dat de stad defroyeeren zal mr. CAREL SMIJTER met zijn adjunct als commissarissen, die hier komen zullen om breeder informatie te nemen van 't voorgaande rumoer."

Blijkens het door den heer J. H. Hofman op bl. 320 medegedeelde, was het door ons op bl. 31 vermelde schrijven der regeering van Enkhuizen van den 18 Maart, niet van den 28 Februari, 1506.

Ten aanzien van den martelaar ENGELBRECHT TER HOOG of TER BORG vonden wij op bl. 64 van het *Theatrum Crudelitatum nostri temporis*, *Antv.* 1587, het volgende :

E. Fratri Engelberto à Burgo Ordinis sancti Francisci, capto in Alcmaria Bataviae urbae, praeter alia quae passus est tormenta, vivo corpus thoracis in morem cutellis impii consciderunt.

De E is eene verwijzing naar de prent met verschillende voorstellingen op bl. 65, TER BORG naakt op den grond liggende en met vele kerven in het lichaam toonende. Andere alkmaarsche martelaars worden in genoemd werkje niet vermeld.

Na lang zoeken gelukte het ons in handen te krijgen

De Godsdienstvriend, dl. 82 (1859), op bl. 303–306 bevattende een artikel: *Het gewezen klooster der minderbroeders-observanten te Alkmaar*. Het bleek ons niets anders te melden dan wat bij zeer bekende schrijvers te vinden is.

Bij de ontgraving voor de uitbreiding der gasfabriek in het najaar van 1892 kwamen een paar brokstukken te voorschijn van het bergsteenen maaswerk der ramen van de eens zoo aanzienlijke minderbroederskerk.

C. W. BRUINVIS.

UIT DE LEVENS

DER

„MAECHDEN VAN DEN HOECK"

TE HAARLEM.

(Vervolg van Deel XVIII, blz. 257).

BOVENKARSPEL.

„*Aefgen Jacobs* dochter. [1]) Deesen is van gheboorten uut de *langhe streeck*, een dorp ghenaemt *Boevecarspel*, bij Enckelhuysen. De vader was ghenaemt Jacob .... [2]) Sij verkregen samen in haer houwelick sonen ende dochteren. In 't leste was zij twalef jaeren onvruchtbaer; hierna verkreech sij dese dochter Aefgen. Een sonderling dink gebuerden voor haer gheboorten, te weten. Sij hadde een broeder in *Spaengen*, welk bekent was met een waerdich minderbroeder. Desen seiden als dat sijn moeder soude baeren een dochter, ende dat het een wonderlyck kint soude zijn. Het dacht de broeder onmochelike te sijn; jae oock de moeder selfs, mitsdien sij soo lanck gewacht hadt, ende nu seer siek ende quaelijk daeraen was van 't water. Immers [3]) 't is geschiet, dat se gebaert heeft dese dochter. De moeder was een duechdelyke vrou; van een goedt Catholyk geslacht, van de treffelicste ende rijcste van 't dorp, maer hadt seer grote hertseer dat de vader al 't goedt doorbracht; soodat se stirf in tering, latende soo veel bedroefde weeskens achter.... D'outste

1) L. v. A. Jd[r]., † 26 April 1634, II, 217 v[o].
2) Niet verder ingevuld.
3) Immers = En toch.

dochter Reynou Jacobs, welk achternae mede geestelik werden, is in de vergaeringe onder de beleydinghe van den E. Overste Mr Joost Cats gestorven in 't jaer ons Heren een duisent seshondert 24, den 17 September [1]), ende in de Streek voornoemt begraeven. Dese nam aen de sorch van 't huys ende van haer jonghe susterken, alsof se de moeder daervan geweest hadt. 'T was doen ter tijt daer seer desolaet van de excercitie der Catholycke religie, want daer qualike priesters waeren te becoomen, soodat het jonge dochterken wel twalef daeghen out was eer zij aen haer doopsel quam. 'T is ghebuert dat den E. dienaer Gods Mr Cornelis Arentsz. is ghecomen tot *Pieter Meynertsz. Lakeman*, doende *in sijn huis grote vergaeringhe;* soo ist geschiet, dat dese Reynou Jacobs daer mede te kercke quam; werden zeer versterkt door de sermonen ende d'anspraeck van sijn E. Hoorden daernae van 't maechdenhuys [2]), watte goede gelegentheyt daer was om de dochterkens in de Catolyke religie ende vrese Gods op te voeden. Ende bemerckende, dat haer susterken Aefgen aldaer was in groot perykel der sielen, besteeden haer te Haerlem in dat huis (sonder weten van haer eygen vader) d'outste suster en broeders uutmakende een somme gelts, daer se haer voor besteden... Hier woonden sij ettelicke tijt, werden in de Catholyke religie ende in de duecht opgevoet. Daeruut comende quam bij de maechden metter woon (van Mr Cornelis Arentsz. voornoemt)... wonende buiten den Hoek, want daer doen ter tijt weinich gelegentheit was in den Hoek om te wonen (dat was al in de eerste tijden). Dus sijnde aen straet was dicmaels in veel perykelen. Als naementlick met een treffelick coopman, dien sijn ooch op haer geworpen hadt; smeet

1) Haar leven heb ik niet beschreven gevonden.
2) Te Haarlem, zie boven bl. 93.

in haer schoot een groote borse met gelt. Sij hadt het gelt wel notelike van doen ghehadt; maer vertonende haer liefden tot de suiverheit, smeet het wech met sulcken onwaerdicheit, datet gelt daer heen sprong, als oft een borse met slangen ende serpenten geweest hadt, en vermijden haer van die persoon."

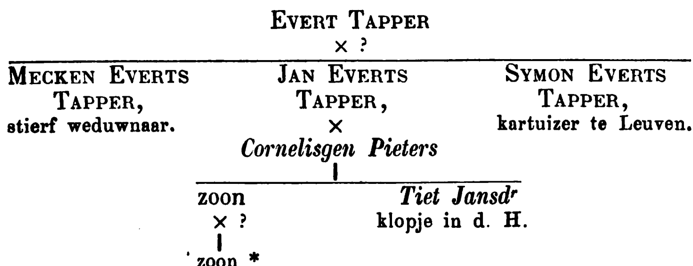
Bovengenoemden *Pieter Lakeman* [1]), bij wien te Bovenkarspel kerk gehouden werd, vind ik nog elders op dergelijke wijze vermeld, met de bijzonderheid, dat hij verwant was aan het Enkhuizer geslacht der *Tappers*, bekend door den vermaarden Deken van S. Pieter te Leuven en Inquisiteur Ruard Tapper.

„*Tiet Jans Tapperts* dochter. [2]) Desen is van geboorten van Enckelhuisen van een Catholyk treffelik gheslacht. De vader was ghenaemt *Jan Evertsz. Tapper;* de moeder Cornelisgen Pieters dochter. Hadden in haer houelik een soon met een dochter. Die moeder stirf terwijlen haer kinderkens noch jonck waeren. Den vader was wel goet Catholyk maer verviel heel op den dranck, soodat de kinderen daer geen stichting aen en saegen; maer de bestemoeder, een Godtvruchtige vrou sijnde, nam se in haer sorchvuldicheyt. Sij hadt noch twe sonen dien seer ontsteken waeren met de Goddelicke liefde, doordien sij M[r] Cornelis Arentsz., onbevlecte oversten van dese H. vergaderinge, in *de Streek* te *Boecaspel* comende ten huyse van haer neef *Pieter Meyndertse Lakeman*, aldaer hadden hooren preken, ende daernae dicmaels te Haerlem in de vergaederinghe; soodat de jongste soon *Symon Everts Tapper* werde Priester, ende nam aen de

1) Een lid van dit geslacht: Maria Lakeman, wellicht wel eene dochter van Pieter, komt voor in de Akten van het Haarl. Kapittel. *Bijdr.* I, bl. 341.

2) L. v. T. J. T., † 27 April 1648, oud 55 j. III, 210.

oorde van de *Catuisers*, woonde te Loven in 't clooster, leyden een stichtich, innich, heylich leven. D'outste soon *Mecken Everts Tapper* bleef weenaer, leyden een geestelik leven. Hierbij [1]), als de bestemoeder stirf, is dese Tiet Jans opgevoet in alle onnoselheyt ende Godsvruchticheit.

* Met dit „eenich broeders soonken" is het geslacht Tapper misschien wel uitgestorven geraakt. We lezen namelijk [2]): „Hierin mogen wij ook vermercken haer ghestorvenheit ende liefde tot Godt. Hebbende geen erfgename als een eenich broeders soonken ('t geen al in de latijnsche schoole was), dit was alle haer wenschen ende begeren, dat hij geestelik mocht werden, als hij een Godsvruchtich dienaer Gods mocht sijn. Als anderen tegens haer seyden: wel, dan soude u gheslachte te niet sijn. — Daer en geef ick niet om; als Godt maer zijn glorie mocht hebben, ende hij een heylige dienaer Gods mocht sijn, dat soude mijn grootste blijtschap wesen."

„BOVENMERK BIJ CUYNDER."

Waarschijnlijk ligt er in den plaatsnaam *Bovenmerk*, die hier letterlijk door mij wordt overgenomen zooals zij duidelijk geschreven staat, nog iets wetenswaardigs be-

---

1) Bij dezen weduwnaar.

2) blz. 212.

sloten voor de oude plaatsbeschrijving van ons land. Tegenwoordig echter is er, gelijk mij welwillend uit Kuinre [1]) bericht wordt, aldaar in de buurt geen dorp Bovenmerk bekend. Ook heb ik, wat de plaats zelve betreft, niet zoo veel belangrijks mede te deelen; maar de schrijfster der Levens, schenkt ons hier geslachtkundige bijzonderheden over eenen onzer voornaamste geestelijken, namelijk *Henricus Blessius*, die, gelijk we zoo aanstonds vernemen zullen, *kapelaan* is geweest te *Haarlem*, die voorts, als *pastoor*, *Noordwijk* heeft bediend van 1641–43 [2]) en wellicht ook nog later, en die te *Amsterdam* als *pastoor* „*op de niewe zyts Achterburghwal*" den 8 April 1673 overleden is. [3]) Hij was ook Licentiaat in de Theologie, Aartspriester te Amsterdam, Haarlemsch Kanunnik, Protonotarius Apost. en Vicaris van Friesland, Groningen en Ommelanden. [4]) Van moederszijde nu kwam zijn voorgeslacht uit bovengemeld dorp, zooals Trijntgen Jans ons verhalen zal.

„*Anna Jacobs* dochter. [5]) Desen is van geboorten uut een dorp ghenaemt Bovenmerk bij de stadt Cuynder. Den vader was ghenaemt Jacob Jansz., de moeder Maria Jans dochter. Goedt Catholyk, generende haer met lantbouinge. De moeder stirf als dit dochterken noch jonk was. De vader hertroude ende kreech noch vier dochters. Daer quam veel krych ende oorloch in dat lant, soodat [zij] hetgeen sij hadden verlooren; quamen tot armoet ende leden grote overlast van de soldaten; soodat dit dochter-

1) Thans de officiëele naam voor het oude Cuynder of het hedendaagsche Kuinder en De Kuinder.

2) *Bijdr.* VII, bl. 382 en 385—88.

3) *Bijdr.* XVII, bl. 61.

4) *Necrolog. Dioec. Harl.* (*De Katholiek*, Dl. LXI, bl. 248). Hij werd ook in eene *Lijkklacht* door Vondel bezongen.

5) L. v. A. J., † 27 Mei 1648, III, bl. 213.

ken haer toevlucht nam nae Haerlem, hebbende daer een petemoey, een Godsvruchtige maecht, Giert Jans, wonende doen ter tijt in 't maechdenhuys, sijnde daer de dienstmaecht. De E. Oversten M[r] Cornelis ende de ouwe maechden werden met barmherticheyt beweecht, naemen dit dochterken in 't huys, lerende haer de Godsvruchticheyt, leesen in boecken ende hantwerk van speldewercken [1]), om haer cost mede te winnen. Corts daernae quamen d'andere drie gesusters. Jannetgen Jacobs werde mede in 't maechdenhuys opgevoet. Giertgen ende Grietgen Jacobs hadden mede in 't huis haer aengang, maer waeren kloek ende naerstich, haer cost winnende, niet sijnde tot last van 't huis. Grietge met haer naersticheyt, alsook haer man, hebben samen in haer houwelik een eenich soonken [gehad]; hielden 't van jongs aen in de Latijnsche schole op haeren costen; soodat daervan quam een geleert man, een Priester Gods. Mr *Heyndrik Andriese*, cappelaen van Haerlem (sijn bijnaem *Blessius*)."

Tijdens Blessius te Noordwijk pastoor was, kwam in 1643 „Sebastiaen Francken, raedt ordinaris in den Hove van Hollandt" in Rijnland, om zich te „informeeren op de conventiculen ende aendere stoute ende exorbiterende actiën van de Paepsgesinden." [2]) Door Francken ondervraagd, gaf hij op „in te wonen bij sijn vader ende moeder, welckers eenigen soon hij is, ende aldaer gewoont te hebben sedert 3 jaren herwaerts", alsmede „zoon te zijn van Andries Henrickss., geboortich van Haerlem." [3]) Ook had de pastoor van Warmond reeds aan Francken verhaald, dat Blessius' vader een kuiper was geweest.

1) Het maken van linnen kant.
2) *Bijdr.* VII, bl. 382 en 385–88.
3) Men ziet, dat de mededeelingen van de schrijfster der Levens alweer goed uitkomen.

Bovenmerk bij Cuynder.

Eerste huwelijk		Tweede huwelijk	
JACOB JANSZ.			
*Maria Jansd*r (1ste huw.) ×		? (2de huw.)	
Anna Jacobs, klopje v. d. Hoek.	vier dochters, waarvan drie genoemd:		
	Jannetgen Jacobs, getrouwd, en weduwe. bl. 213 vso.	*Giertgen Jacobs.*	*Grietgen Jacobs*, × *Andries*, kuiper.
			HEYNDRIK BLESSIUS.

Als we nu aan de bijzonderheden, hier medegedeeld, nog toevoegen wat de Kapittelakten vermelden, dan behoeven we onze verbeelding niet sterk in te spannen, om te aanschouwen dat er leven en beweging komt in de schilderij. Het „eenich soonken" is in 1643 pastoor te Noordwijk, en vader en moeder wonen met hem samen. Nu komt op 22 Jan. 1643 de Haarlemsche kapelaan Cornelis Hasse te overlijden; geen wonder, dat te Noordwijk harten en verlangens naar Haarlem trekken. Pastoor Blessius doet moeite om bij de Haarlemsche magistraat admissie te verkrijgen, nogtans met voorbijgaan van Proost, Aartspriester, de drie andere kapelaans en heel het Kapittel. Dit wordt zeer kwalijk genomen; en het Kapittel benoemt Cornelius Heynius. Ook vader en moeder wenden „haer naersticheyt" aan, en, naar we veilig veronderstellen mogen, laat ook klopje-moei Anna Jacobs zich niet onbetuigd. Ze kunnen echter bij den Proost niet meer verwerven dan dat ze gepaaid worden met de belofte [1]),

1) *Act. Capit. Harl.* 1643, 6 Febr. Art. 3. Quandoquidem per obitum D. Cornelii Hasse vacabat Sacellanus Harlemensis, iverunt DD. Praepositus et Verwerus Harlemum die 24 Januarii, factaque congregatione Amp. Decani tamquam Archipresbyteri et 3 sacellanorum superstitum, vid. Bloemartii, Bannii et Neobethii, electus fuit in sacellanum D. Cornelius Heynius; qui deinde die 6 Febr. facta fidei professione ad manus D. Decani solemniter est introductus.... Et quia praeteritis Praeposito, Decano tam-

dat hij voor Heerzoon zorg zal dragen, zoolang de kapelaansplaats vacant zou blijven; wat zal moeten beteekenen: zoolang de admissie van de magistraat voor Heynius niet verkregen zal zijn. Een schrale troost, voorwaar!

Blessius blijft dan te Noordwijk, naar het schijnt tot 1647, in welk jaar Pastoor Vermaat benoemd moet zijn. [1]) Maar het wil mij zoo voorkomen, dat de Noordwijkers nog in 1655, toen Pastoor Vermaat vertrokken was, geheugenis hadden aan de ouders en bloedverwanten van Blessius, toen zij zoo aardig te kennen gaven, wat zij verstonden door eenen „priester naar de orde van Melchisedech." [2])

DELFT.

Laat mij beginnen met eene bijzonderheid uit den „trubbelen tijt". „Aefge Jansdochter Conings [3]).... Dese Eerwaerdighe is ghebooren te *Delft*, in een *clooster*, daer haer ouders gevlucht waeren om de trubbele tijt, want Leyden beleeghen was van de Spaenjaerts, sij door den oorloch niet mochten blijven op haér ghewoonlycke plaats [4]);

---

quam Archipresbytero, omnibusque sacellanis, et toto Capitulo, D. Blessius multas fecerat instantias apud magistratum pro libera admissione ad civitatem, atque inde oriturum fuisset D. Heynio notabile admissionis impedimentum: monuit eum D. Praepositus per litteras et deinde viva voce, ut a sollicitatione desisteret; quod et fecit. Itaque ad praeveniendas deinceps similes molestias, Capitulariter statuimus, habendos imposterum inhabiles ad Sacellanatum eos, qui, praeterito Decano, Capitulo, reliquisque sacellanis, liberam habitationem apud magistratum sollicitabunt. Insuper, ad componendos Blessii parentes, promisit D. Praepositus, habiturum se curam filii eorum vacante Sacellanatu. *Bijdr.* II, bl. 303-304.

1) *Acta Capit. Harl.* 23 Oct. 1647. *Bijdr.* VI, bl. 296.

2) *Acta Capit. Harl.* 1655, 6 Oct. Art. 2. Actum deinde de Noortwyck, auditurque Mr Cornelius van Duynen, qui dicebat Nortwycanos velle sacerdotem secundum ordinem Melchizedech, sine patre et matre, sine genealogia. *Bijdr.* VI, bl. 297.

3) L. v. A. Jd. C., † 9 Mei 1625. I, bl. 163.

4) De ouders woonden „te Soeterwou buyten Leyden", bl. 162 vo.

waeren in groote armoet en desolaetheyt, soodat dit teere jonghe kindeken in groote soberheyt is opghebracht."

Ook nog een tafereeltje uit den Katholieken tijd, vóór de Hervorming. „*Cniertge Dirks* dochter. [1]) Desen is van *Delft* van goede Catholike ouwers, seer Godsvruchtich en devoot, cleyn van tytlicke middelen, maer rijck van duechden; generende haer met riviervisch te vercopen; wonnen daermeden daer zij ende haer kinderkens eerlik van mochten leeven. De vader heeten *Dirk Bavense;* de moeder Neeltge Cornelis. Hadden in haer houelick een soon ende vier dochters.... De vader was een simpel oprecht man; hadt soo groten devotie tot het H. Sacrifitie des Mis; als hij hoorden de klok cleppen van de hoechmis oft leste mis [2]), sprong over de visbancken heen met soo groten iver nae 't H. Sacrifitie te hooren ende sijn zelven aen Godt te presenteren, vergetende voor die tijt sijn tijtlik profijt. Doen hij sterven soude, was soo vrolik, seggende: Ick sien Jezus comen om mijn ziel te haelen. Die moeder was ook zeer devoot; soude wel altoos ghelesen ende ghebeden hebben. In de vischbanck sittende, hadt het rosenhoeyken onder haer schortekleet. Als haer dochters dochterken bij haer quam, ende wat veel praten, beclaechden haer daerover, seggende: dit praetstertgen behindert mijn in mijn leesen. Alhoewel sij 't lief hadt, gink de liefde tot Godt dese affectie verre te booven. Die vriende waren meest al Catolyk, Godsvruchtich en goetaerdich. Maer de eenige soon was ketters geworden, seer obstinaet, voedende daerin op sijn naecomelinge.... Cniertge Dirks is van kintsbeen af ghenegen gheweest tot het gebedt. Als men 't kint verloren hadt,

---

1) L. v. Cn. D., † 8 Dec. 1647, 70 jaar oud. III, bl. 198—203.

2) De collegiale mis, die in den Katholieken tijd ook op de werkdagen gedaan werd,

vont men 't op solder in een hoekgen bidden. Daer woonden *een sustertgen* in haer ouwers huys, dat *uut haer closter* van de guesen verjaecht was; daer voechden sij haer veel bij. Als dien haer ghetijen las overluyt, las sij haer nae, overluit op haer manier, soo zij conde, [zoo] dat het susterken haer verhuechden, seggende: [wanneer] dat ick weder in mijn closter quam, soude dat kint medenemen; 't heeft een geest om Godt te dienen.... Zij heeft haer begeven tot den dienst Gods in de zuiverlicke maechdelicke staet, onder den vierigen dienaer Gods Mr *Bernerdus* [1]), *Pastoor van 't Bagijnhof* te Delft. Ettelicke jaeren was sij de dienstmaecht bij *Wijvingtje Pieters*, een Godtvruchtige geestelicke maecht, dien mede stont onder de beleydinghe van de voornoemde oversten. Oeffenden haer [2]) in 't *school houwen* van veel treftige dochterkens, dien sonderlinghe gheoeffent werde in 't H. geloof ende Godsvruchtige zeden. [3]) Met welcke dochterkens sij [Cniertge] zeer soet ende mindelik was in haer ommeganck, soodat se haer liefhadden als haer moeder; ende hadden grote droefheyt, als sij wech ginck uut haer dienst. Met consent van haer Biechtvader trok na de vergaederinghe der maechden te Haerlem." Daar is zij bijna veertig jaren lang den Eerw. Oversten van den Hoek in de huishouding en allerlei goede werken trouw als dienstmaagd behulpzaam geweest. Het uitvoerige verhaal daarvan door

1) *Bern. van Steenwijk*, † 5 Aug. 1612 (Bat. S.), in 1618 volgens het Necrolog. Dioec. Harl.

2) d. i. Wijvingtje, oefende zich.

3) Verg. II. bl. 272 vo. en III, bl. 341 vo. Ook wordt van deze Delftsche maagd *Wijvingtje Pieters* gemeld, dat zij te Haarlem „grote leeringe ende vorderinge haelde uut dese maecht [Jannetge Dirks] haer conversatie ende medesprekinge; 't geen ook groot profyt gedaen heeft opten hof onder die *maechden van Menheer Switbertus*, soodat die maechden met believen van haer E. Oversten die maenieren van dese vergaderinge seer aengenomen hebben."

de schrijfster, gegeven is hier niet op zijn plaats, doch reeds vroeger in deze *Bijdragen* medegedeeld. [1])

Maar we zijn, met pastoor *van Steenwijk* te noemen, reeds te ver in den tijd vooruitgesneld. Hij toch had eenen voorganger in Mr *Jan Smit* [2]), dien we met een jaartal er bij genoemd vinden in het leven van *Lijsbeth Willemsdr*. [3]) Met zeer veel omstandigheden wordt verhaald, hoe zij in de Haarlemsche vergadering geraakt is. Oorspronkelijk eene Antwerpsche, kwam zij na haar achttiende jaar, alzoo *na* 1584, met hare ouders naar Holland, en wel te *Delft op 't bagijnhof*. „Te Delft was een Pastoor ghenaemt Mr *Jan Smit*, een waerdich H. man (ende sat seer verborghen om de vervolginge van de ketters)." Zij werd „over den hof gaende" door hem gezien „duer een glas." Ofschoon zij op het bagijnhof zeer tevreden woonde „bij een Godtvruchtich bagijntgen, daer sij wel ghelegentheyt hadde om Godt te dienen", en ook „haer jongste suster daer wel in *een goedt school* was, onderwierp zij zich ten laatste aan den pastoor, wien het had goedgedacht, dat zij te Haarlem moest zijn, „bij die wijste, geleertste, heylichste en zuiverste Priester dien daer in de stadt waer." Zij werd gebracht bij „Mr Cornelis Arentz., dien haer met grote liefden ontfinck, kennende, dat dit een sonderling werk was van den H. Geest." Trouwens, daar was ook zelfs Sasbout Vosmeer aan te pas gekomen. Pastoor Smit „gaf haer een brief aen *men E. Heer Sasbout (dien doentertijt te Delft was)*. Ende sijn E. schreef een brief van recommandatie aen Mr Cornelis te Haerlem in den Hoek, ende dede haer goedt bescheydt."

1) Deel XIV, bl. 29—31.

2) De laatste pastoor van de oude S. Hippolytus-kerk, die in 1572 Martinus Duncanus was opgevolgd, † 5 Oct. 1599. *Bat. Sacra* II, p. 224.

3) L. v. L. W., † 23 Juli 1637, oud 71 jaar. II, bl. 39—50.

Deze Lijsbeth Willems nu „heeft belofte van eeuwige reynicheyt gedaen 1589, in Januarius. Ende 1590 's Woensdaechs voor Pincxter in dese vergadering gecomen metter woon." — Deze jaartallen, die om hunne blijkbare nauwkeurigheid voor zich zelven spreken, laten zich ook volkomen goed overeenbrengen, met hetgeen verder door *Batavia Sacra* (t. a. p.) over dezen pastoor is medegedeeld.

Van dezen zelfden tijd ongeveer, of wel van iets vroeger, geldt gewis ook het bericht, dat we ontvangen in het leven van „*Maria Cornelis de Haes.* [1]) Dese is van gheboorte van Delft, hebbende treffelicke ouders, seer Catolyck ende Godtvruchtich; haer vaeder was ghenaemt *Cornelis Leenertsz.*, haer moeder *Machtelt Claes.* Dese sijn van Godt ghebenedijt in tijtelicke voorspoedicheyt ende neeringhe, *brouende* in 't merck van *de Cop.* [2]) Sijn in haer houwelick ghebenedijt met soonen ende dochteren dien sij in 't Catholycke gheloof ende in Godtvruchticheyt opghevoet hebben, also doen ter tijt *weinich Priesters* waeren in de stadt van Delft, ende seer benaut waeren de Christenen door de vervolleginghe der ketteren, soodat se haer kinderen sondaechs niet conde te kercken stieren. Sonden se dan nae de *Begijntjes*, dien doen noch in de stadt waeren, om daer bij te leesen en wat goets te hooren, vereischende 's middachs een puntgen van 't geen sij ghehoort hadden."

Het schijnt wel, dat het Beggijnhof van Delft, evenals die van Amsterdam en Haarlem, in deze bedrukte tijden

---

1) L. v. M. C. d. H., † 23 Apr. 1680. Hare deugden zijn met veel geestdrift verhaald als van eene maagd die „beminbaer was ende loffelyck bij alle de maechden om haer duechden en ootmoedige vriendelycke conversatie." I, bl. 269 v°.—82.

2) Deze brouwerij is gewis wel dezelfde die in *v. Bleyswycks Beschr. d. st. Delft*, II, bl. 734 genoemd wordt als bestaande vóór 1600 en gelegen „van de Haeg-poort naer de Kolk, sijnde de Oost-syde van d'oude Delft.

nog voortdurend gelegenheid heeft geboden, om in de huizen der beggijntjes ter sluiks kerk te houden We vinden dan ook steeds de pastoors van Steenwijk, Purmerent en Stalpaert als oversten der beggijnen of maagden van dat beggijnhof vermeld. De opvolging echter of gelijktijdige werkzaamheid der pastoors door *Bat. Sacra* (II, pag. 226–230) vermeld, is mij nog niet geheel klaar kunnen worden.

Van bijzonder belang is hetgeen door de schrijfster der Levens wordt gemeld over de Delftsche familiën *Claes* en *van Duynevelt*

„Cornelia Jans van Duynevelt. [1]) Dese is ghebooren te Delft van duechdelycke Godtvruchtige ouders. Haer vader genaemt *Jan Arentsz. van Duinevelt;* haer moeder *Maria Claes*, brouende [2]) aldaer in de *brouwerie van de verkeerde werelt.* Dese ghehoude [3]), soo veel 't uutwendich aengaet, sijn gheweest cleyn van tijtelicke middelen, maer door haer cloecheit ende naersticheit en sooberheit voor haer selven, miltheit tot den dienst Gods, sijn soo overvloedich van Godt gebenedijt, dat se een rijcke eerlicke staet mochten houden ende haer kinderkens van haer eygen opvoeden, te weeten twe sonen op 't studeren buytenslants, ende de dochter in een treffelicke vergaederinghe onder geestelicke maechden. Ende daer beneffens en groot huis met een heerlicke kercke ende freie ornamenten, onderhouwende die van haer eygen; welcke staet op 't bagijnhof. [4]) Ende dan noch alle weecken op de

---

1) L. v. C. J. v. D., † 25 Oct. 1628. I, bl. 241—44.

2) Namelijk de *ouders van Maria Claes*, gelijk uit de verdere bijzonderheden blijkt.

3) Gehuwden.

4) We vinden hier de brouwerij *de verkeerde wereld* genoemd én eene *kerk* op het bagijnhof. Wijl het nu van elders bekend is, dat te Delft omstreeks het begin der 17de eeuw kerk gehouden werd „in eene brouwerij

markdach hebben [zij] de kerck binnen haer huis, gerijvende daer menichte van lantliede, dat se moogen coomen tot 't gebruick van de H. Sacramente; sijnde malkander hierin en behulp, doordien Maria Claes susters, sijnde geestelicke maechden ende haer broeder, die mede leefden als en geestelick persoon, sijnde met malkander ghemeen in de tijtelicke winst [1]), quamen oock overeen in geestelicke exercitie ende oeffeninghe, soodat men niet en soude hebben cunnen seggen in dit Godtvruchtige huysgesin, wien de meeste was in den iver tot de glorie Gods, vercieringe des tempels ende onderstant van de Priesters Gods. Sij en hadde [2]) geen andere erfgenamen als de kindere van dese suster [3]) voornoemt; ende alle haer wenschinge was, dat se soo geluckich mochten zijn, dat dese allegader mochten Godt dienen in de geestelicke staet, en also haer geslacht te niet sijn, offerende al haer tijtelicke dingen tot de glorie Gods in de dienst van de

---

die De verkeerde Weireld tot uithangbord had", (*Volks-Alm. v. Ned. Kath.* 1854, bl. 219) en van den anderen kant de „heerlicke kercke met freie ornamenten... welcke staet op 't bagijnhof", duidelijk dezelfde is als waarin de pastoors Purmerent en Stalpaert dienst hebben gedaan, en die in de 18e eeuw aan „de Klerezij" vervallen is: zoo zou men geneigd zijn, die „verkeerde wereld" op het beggijnhof te zoeken; naar ik echter vermeen ten onrechte. De „Verkeerde Werelt" bestond tijdens van Bleyswyck's Beschrijving „*aen de Ponte-marct*, dat is thans Brabantsche Turfmarkt, hoek Huytersteeg." [Verg. Mr *J. Soutendam*, Een wandeling, bl. 40]. Later in branderij veranderd, heeft zij daar tot in onze dagen bestaan. Wij zullen dus het hier medegedeelde alzóó moeten verstaan, dat de familie Claes, eerst klein van tijdelijke middelen, overvloedig van God gezegend werd in de brouwerij, en toen reeds de kerk in huis had, maar later tot rijken staat gekomen een groot huis op het beggijnhof bewoonde, waarin eene heerlijke kerk met fraaie ornamenten kon worden ingericht.

1) We moeten ons blijkbaar het huisgezin voorstellen als bestaande uit Maria Claesdochter met man (v. Duynevelt) en kinderen; terwijl de broeder en nog twee zusters der vrouw mede inwoonden.

2) Namelijk de ouders van Maria Claesdochter.

3) Dit is ook weer Maria Claesdochter zelve.

H. Kercke. Godt heeft aengesien de goeden iver van dese Godtvruchtige familie, treckende de outste dochter *Cornelia Jans* van jongs aen uut de werelt."

Op eene andere plaats der Levens ontvangen we over het godvruchtige huisgezin uit de „Verkeerde Werelt" nog andere bijzonderheden, deels reeds bekend, deels nog toelichtend.

„Grietgen Crijnend[r] Boggen [1]).... benaerstichden ook die salicheit van haer evennaesten, als naementlijk het volk [2]) in de brouerie van de verkeerde werelt te Delft, dien soo oprecht Catholyck gheworden sijn, soo singeliere voorstanders van 't H. geloof, gevende haer huys, haer goedt, haer lichaem, haer liefden des geest, met een jeloersen iver ten besten. De ouwe moeder hierin voorgaende; haer eenige soon *Jan Clasen* bleef ongetrout, leefden als een geestelik persoon; de twe dochters *Giertgen* en *Jannetgen Claes* waeren geestelike maechden, belevende seer treffelik haer staet; eene suster wasser getrout [3]), maer leyden met haer man een seer Godtvruchtich leeven, hebbende samen in haer houwelyck twe sonen en twe dochters. Hadden wel gewilt, sij alle gaeder geestelik gheworden hadden, doende hiertoe haer beste, bestellende in Godtvruchtige schole, maer en hebben haer goede begeerten hierin niet verkregen, als alleen van haer outste dochter *Cornelia*, dien te Haerlem in den Hoeck ettelike jaeren Godtvruchtelike geleeft, ende gestorven is. [4])

---

1) Zie *Bijdr*. Dl. XVIII, bl. 84.

2) Het gezin.

3) Deze is de *Maria Claes* bovengenoemd, die gehuwd was met Jan Arentsz. van Duynevelt.

4) L. v. Ida (Maritge) Goverts, III, 318.

CLAES.... brouwer in de „Verkeerde Werelt"
×
?

eenige zoon JAN CLAESSEN, leefde als een geestelijk persoon.	*Giertgen Claes,* geestelijke maagd.	*Jannetgen Claes,* geestelijke maagd.	*Maria Claes* × JAN ARENTSZ. VAN DUYNEVELT

Kinderen van Maria Claes en Jan Arentsz. van Duynevelt:

zoon	zoon	oudste dochter *Cornelia*, klopje in den Hoeck.	dochter.
studeerden buitenslands.			

Over de *kerk op het Beggijnhof* nog dit. [1]) „Allenskens vermeerderden haer accedenten, ende verswackten haer crachten, soodat se wat merder remedie most soecken. Te Delft sijnde tot haer vaders, alwaer haer broeder mede was en Doctoor, scheen met medecijnen in 't eerste haer siekte vrij wat te cureren, ende *die soete locht*, met andere gelegentheit van *de ruimre kerk* dien daer was, ende hier sijnde [te Haarlem] in de vergaderinge qualyk conde tegens die benautheit van de kerck, en noch andere gelegenthede: soo heeft haer E. Oversten geconsenteert, dat sij daer soude blijven; sijnde daer bij haer ouwe vader, een seer devoot man, sijn tijt veel overbrengende in de kerck bij haer suster, een treffelike maecht op 't *Bagijnhof*, onder *menheer Suitbertus* [*Purmerent*], wonende bijnae onder een dack van de kerck. Hier gewoont hebbende omtrent [2]) jaeren heeft 't Godt belieft sijn bruidt tot hem te nemen, out sijnde drie en veertich jaren" [a° 1636].

Hoe onder pastoor *Stalpaert van der Wiele* de vergadering der maagden op het Delftsche Beggijnhof bloeide, vernemen we uit het leven van *Cornelia Jans van Duyne-*

1) L. van Dirkgen Crijnend' Boggen, † 26 Jan. 1636, II, 298. Vergelijk *Bijdr.* Dl. XVIII, bl. 76—86.

2) Opengelaten.

velt voornoemd. [1]) „Alhoewel te Delft goede gelegentheit was om Godt te dienen, doordien de Godtvruchtige Heer Mr *Jan Stalpart*, haer biechtvader, groote liefden hadt tot de maechdelicke staet ende veel suuvere hertgens daerin beleyden, oock de Biechtvader was van haer ouders ende geestelicke mueten: niettemin door de toelatinge Gods en conde haer hart daer niet vallen"; [en zij trok naar Haarlem].

De schrijfster pleegt gaarne zulke gevallen te vermelden, waarin, tegen den natuurlijken loop der omstandigheden, de Haarlemsche vergadering het pleit won en de voorkeur ontving. Zoo zou het ook bij *Maria Cornelisdr de Haes* [2]) voor de hand gelegen hebben, dat zij te Delft ware gebleven, om hare moeder, „om haer sieclicheit, ende om de ghelegentheit van een treffelick Priester Gods (Mr *Jan Stalpaert*), waervan sij veel aensoeks hadt, met voorhoudinghe van veel geestelicke proffijten dien sij daer soude hebben mooghen doen; niettemin [trad zij te Haarlem in de Vergadering].

Het Leven van deze zelfde maagd verschaft ons ook eenig bericht over den arbeid van eenen der *Paters Jesuieten* te Delft. „Dese... is van jongs aen van Godt getrocken met liefde tot de maechdelycke zuiverheit, ende principaelyck verweckt door den waerdigen dienaer Gods Mr *Willem de Leeu*, Jesuwyt, dien *tot haer ouders* quam logeeren ende *preecken*, opofferende 't *H. Sacrificie der Misse*, laetende haer voorstaen dat haer huis van Godt ghebenedyt was, als sij desen waerdigen dienaer Gods daerin mochten ontfanghen, wesende seer bedroeft als sijn E. wederom vertrock. Dit dochterken Maria is seer van Godt gheraect door sijn H. exemplen, denckende en

1) I, bl. 242 vo.
2) L. v. M. C. de H., I, bl. 276.

wenschende dat sij zulcken vlees mede mocht hebben dat in zuiverheyt Godt mede con dienen. Op een tijt hoorde dese sijn E. singen: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto* etc. Also hij een soete lieffelicke stem hadt, ende uut een innighe devotie quam, werden haer hart hierdoor soo beweecht tot Godt ende getrocken, dat sij daegeliks Godt badt, dat hij haer wilde voegen op sodaenighen plaets, ende in sulcken staet daer se hem alderbehaechelycste mocht dienen; ende de soeticheit van de sang lach haer altoos in haer sin, waer sij ginck of stondt."

CORNELIS LEENERTSZ DE HAES, Brouwer in „De Cop" te Delft.
×
Machtelt Claes

Leentge Cornelis de Haes, oudste dochter, gehuwd met „de broeders soon van Dirck Dircksz. Boggen", I, 271.	*Maria Cornelis de Haes*, klopje in d. H.	*Aeltge Cornelis de Haes*, waarschijnlijk gehuwd, I, 271.

Rest nog de vermelding van enkele Delftsche geslachten. Op de eerste plaats komt het gezin van *Jan Dirksen Boggen* en zijne huisvrouw *Maria Claesd^r*, over wie de lezer het een en ander vermeldt vindt in ditzelfde Deel der „Bijdragen", bl. 76 en volg.

Aan het geslacht Boggen was door aanhuwelijking verwant *Dirk Fransen van der Wiel*, over wiens gezin het vermeldenswaardige ook reeds is medegedeeld t. a. p. bl. 79–80. Desgelijks *Govert Tunisz.*, een makelaar te Delft, terzelfder plaatse bl. 84 behandeld.

Ook *Wouter Davidsz. van der Mij* was van Delft „van rijke ouders, een brouwers soon." Hij was niet Katholiek; en zijne huisvrouw Jannetgen Arents, van Naerden was „slap en traech in de religie." Zij zijn te Am-

sterdam gaan wonen. Hij werd Katholiek, zijne vrouw weder ijverig in haar geloof; en zij hebben niet minder dan vijf dochters als geestelijke maagden in de Haarlemsche Vergadering gehad. De bijzonderheden zijn reeds medegedeeld onder de rubriek „Amsterdam", bl. 197–210 van dit XVIII[de] deel.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

HOE HET PORTRET VAN JACOB BUYCK
IN DEN
AMSTELKRING IS GEKOMEN.

Naar aanleiding eener noot, voorkomende in dit Deel aan den voet der bladzijde 261, acht ik het niet overbodig hier een eenigszins uitvoerig antwoord te geven op de vraag, aan het hoofd van dit opstel geplaatst.

De geschiedenis eener schilderij heeft somtijds hooger waarde dan de voorstelling zelve, en vele bezoekers van den *Amstelkring* zullen wellicht gaarne vernemen, welke omstandigheden hebben samengewerkt, om den laatsten pastoor der Oude Kerk eene eereplaats in te ruimen onder hetzelfde dak, waar de geloovigen, na het verlies der Oude Kerk, een veilig oord zochten, om de viering der heilige geheimen voort te zetten.

Zie hier dan de geschiedenis.

De eer der ontdekking van het portret komt toe aan den Assistent-Bibliothecaris van de Amsterdamsche Universiteits-Bibliotheek, den Heer E. W. Moes, die in de laatste jaren met onverdroten ijver allerwegen de portretten van Noord-Nederlanders tracht op te sporen en ons in zijne *Iconographia Batava* de resultaten van zijn verdienstelijken arbeid mededeelt.

Een zeer toevallige omstandigheid — zoo verhaalde hij mij — had hem tot de ontdekking van Buyck's portret geleid. Toen hij namelijk, in de eerste dagen van 1886, te Emmerik een paar uur op den eerstvertrekkenden trein moest wachten, had hij zich dien tijd ten nutte gemaakt en op eene wandeling door de stad het portret of liever het epitaphium van Buyck aangetroffen.

Daar mij echter, eenige dagen vóór het bezoek van den Heer Moes, door bemiddeling van den Heer de Bont, het eerste bericht der ontdekking was geworden, had ik reeds het plan gemaakt de schilderij aan te koopen en vervolgens aan den *Amstelkring* over te doen, mij verheugende met het blijde vooruitzicht mijne nog jeugdige stichting met deze belangrijke aanwinst te kunnen verrijken.

Voor de uitvoering daarvan verkeerde ik in eene allergunstigste omstandigheid, daar ik te Emmerik een zeer bereidvaardigen vriend bezat, den Heer S., met wien ik briefwisseling hield en die mij bij deze onderneming de behulpzame hand kon reiken. Hij noodigde mij te gast, en na eenig schrijven en wederschrijven, reisde ik den 25 Januari naar Emmerik om te zien of ik het portret in mijn bezit kon krijgen, geheel onzeker of ik dat doel wel zou bereiken.

Te Emmerik vond ik de schilderij ter aangewezen plaatse; maar de eerste ontmoeting bezorgde mij een bittere teleurstelling, wegens den vergevordenden staat van verval, waarin het stuk verkeerde. Het vernis was geheel vergaan, de verflaag op duizend plaatsen gebersten en gescheurd; de naar buiten omgebogen schilfers hingen slechts met zwakke raakpunten aan het paneel. Bij de minste schudding, bij elken handgreep, vielen de dunne vliesjes af. Het was te betwijfelen, of restauratie nog wel redding kon aanbrengen; en deze kansberekening moest bij de onderhandeling over den aankoop niet uit het oog worden verloren. Daarbij kwam nog, dat Buyck ook te Emmerik, waar hij, als kanunnik der S. Martinus en pastoor der S. Aldegundis, de hoogste kerkelijke waardigheden had bekleed, onder de belangrijkste historische personen van zijnen tijd behoorde. De aankoop heeft dan ook niet dan na veel beraad plaats gehad. De eigenaar gaf evenwel de verzekering, dat hij in de eerste jaren

niet geneigd was zich de kosten eener thans reeds zoo dringend gevorderde restauratie te getroosten; weshalve voor hem de schilderij zoo goed als verloren kon geacht worden. Deze laatste bedenking gaf dan ook bij de onderhandeling den doorslag. Eerst laat in den avond werd ik, dank zij de krachtige hulp van mijn vriend S., de gelukkige kooper van het zoo vurig begeerde voorwerp.

Na den aankoop restte mij nog een niet minder belangrijke taak: de bezorging namelijk der verpakking en verzending. Want werden daarvoor geen uitvoerige maatregelen getroffen, de schilderij zou wellicht in geheel ontredderden staat te Amsterdam op de plaats harer bestemming aankomen. Ik zag mij daardoor genoopt nog den volgenden dag in Emmerik te blijven. De overbrenging zou geschieden onder toezicht van den spoorbeambte, die met het goederenvervoer tusschen Emmerik en Amsterdam belast was. Hij beloofde mij te zullen zorgen, dat de schilderij altijd in horizontale richting gehouden werd. In den transportwagen zou hij de noodige kussens aanwenden, om den schadelijken invloed van het dreunen, rukken, schokken en stooten te voorkomen.

Op den 25n. Februari arriveerde Jacob Buyck te Amsterdam, en werd er onder waakzaam geleide voorzichtig naar de pastorie van het Beggijnhof gedragen, waar hij, als welkome gast, met groote vreugde door mij werd ontvangen. Ruim drie eeuwen geleden was hij als misdadiger het IJ ingejaagd, om na dien levensgevaarlijken tocht een ballingsoord te zoeken; thans keerde hij in zijn vaderstad terug, om er de herinnering te hernieuwen aan zijn onbesmet leven en zijne priesterlijke deugden. Op de zaal der pastorie van het Beggijnhof prijken de portretten van Sixtus Sibrandi en Leonardus Marius, beiden pastoors der Oude Zijde, beiden eerbiedwaardige opvolgers van Jacob Buyck, die zich bijgevolg, bij zijn *joieuse entrée* in Amsterdam, aanstonds in uitmuntend gezelschap bevond.

Hoe gaarne ik hem ook in die omgeving had behouden, ik meende daartoe geen recht te bezitten, uit kracht eener wederzijdsche verbintenis, bij de stichting van den *Amstelkring* aangegaan. Jacob Buyck moest aan den *Amstelkring* behooren. Maar in den haveloozen toestand, waarin hij na zijne langdurige ballingschap verkeerde, meende ik hem aan die stichting niet te mogen aanbieden. Mijne eenmaal met aanvankelijk goeden uitslag bekroonde onderneming, wilde ik tot het einde voortzetten.

Met den restaurateur trad ik in onderhandeling, bedong met hem den prijs, dien ik hem na levering uitkeerde.

Eerst toen ik, na de uitmuntend geslaagde restauratie, Jacob Buyck wederom in mijne pastorie had terug ontvangen, achtte ik het oogenblik gekomen, om de schilderij in de eerstvolgende vergadering aan mijne medebestuurders van den *Amstelkring* aan te bieden, tegen vergoeding van alle door mij gemaakte onkosten. Mijn aanbod werd dankbaar aanvaard. Maar het portret bleef nog geruimen tijd in mijne pastorie, omdat aldaar het Museum van den *Amstelkring* was gevestigd. Eerst toen het *Haantje*, aan den kerkelijken dienst onttrokken, aan den *Amstelkring* overging, werd het geheele Museum, dus ook het portret van Buyck, derwaarts overgebracht.

Zóó is het portret van Jacob Buyck in den *Amstelkring* gekomen.

B. H. KLÖNNE.

DE STICHTING VAN DEN AMSTELKRING.

In dezelfde noot, die mij aanleiding gaf tot vorenstaand opstel, komt o. a. de bewering voor „dat de „Amstelkring" gesticht is, volgens akte Juni 1887, door de navolgende Heeren, alphabetisch gesteld: Bern. J. M. de Bont, Jos. Th. J. Cuypers, Mr. W. P. A. Hellegers, B. H. Klönne, Mr. Ant. C. M. Leesberg, C. J. J. Schmitz, Mr. A. M. A. Smits, J. T. M. Sterck en J. B. Westerwoudt."

Velen zullen met mij wondervreemd hebben opgezien bij het vernemen dat de *Amstelkring* eerst van het jaar 1887 dagteekent. De stempel, waarmede de platen, boeken, quitantiën en andere schrifturen worden geteekend, vertoont den Amsterdamschen stede-heraut met het randschrift: „Amstelkring MDCCCLXXXIV." Hoe hebben wij het nu? Heeft dan de Kring, die eerst in 1887 in het leven trad, reeds drie jaren vroeger, in 1884 namelijk, een stempelsnijder aan den arbeid gezet? Men ziet, eenige toelichting ware hier niet overbodig geweest. Om die te geven, volgt hier de geschiedenis der stichting van den *Amstelkring*.

Het is voor niemand een geheim, dat van heinde en verre, zoowel gewijde als ongewijde voorwerpen, naar de hoofdsteden worden gevoerd, en daar soms door openbare veilingen, soms heimelijk, in de handen van opkoopers geraken, om vervolgens spoorloos buiten de landpalen te verdwijnen. Een paar treurige ondervindingen, te Amsterdam opgedaan, deden mij een wensch koesteren, die eerst vele jaren later in vervulling zou gaan. Er behoorde namelijk in Amsterdam eene corporatie in het leven te

worden geroepen, wier leden een waakzaam oog hielden op zoodanige voorwerpen, die tot de Katholieke historie der stad behoorden, om ze zoo mogelijk aan te koopen en voor de Katholieken te behouden.

Mijn toenmalige werkkring veroorloofde mij evenwel niet voor dat doel de handen aan het werk te slaan.

Toen ik later, als rector van het Beggijnhof aangesteld, de daar berustende historische kunstschatten onder mijn beheer kreeg; schatten, die door mijne voorgangers niet zelden met zware offers verworven en met groote zorg bewaard waren; voorwerpen, die niet slechts het aloude Beggijnhof, maar ook het St. Andrieshof en de H. Stede betroffen; toen ik er inzage had genomen van de merkwaardige verzameling archiefstukken — toen ontwaakte opnieuw mijn verlangen, om ook voor de andere tallooze Katholieke stichtingen en voor het geheele Katholieke volksleven van deze veste een collegie in het leven te roepen, dat de verdere verwoesting zou tegengaan, behouden wat nog bestond en opsporen wat anders aan vergetelheid en ondergang zou worden prijs gegeven.

Het spreekt van zelf, dat het geenszins in mijne bedoeling kon liggen de taak, mij ambtshalve persoonlijk opgelegd, aan anderen over te dragen, en het reeds bestaande Museum of de collectie van het Beggijnhof in zijn verderen bloei en ontwikkeling te belemmeren. Wat op het eigen erf misschien nog verborgen lag mocht ik aan vreemden niet afstaan. Integendeel; het gebied der H. Stede, van het Beggijnhof en van het S. Andrieshof kon geen ontginningsterrein voor de nieuwe instelling worden; maar moest nadrukkelijk buiten haren werkkring worden gesloten. Slechts op dien grondslag kon, althans van mijne zijde, de nieuwe stichting worden gevestigd, zoo ik geen gevaar wilde loopen, dat de mij toevertrouwde collectie ook in de verre toekomst schade leed.

Maar eene bedenking van ernstigen aard rees bij mij op, als ik dacht aan het Bisschoppelijk Museum te Haarlem, hetwelk voor ons geheel diocees verrichtte, wat ik voornemens was uitsluitend voor Amsterdam te doen. Vandaar dan ook dat ik met niemand over mijn plan meende te mogen spreken, zoolang ik niet eerst het gevoelen mijner Kerkelijke Overheid had ingewonnen. Met dat doel begaf ik mij naar Haarlem, om aan Z. D. H. Mgr. C. J. M. Bottemanne mijn plan bekend te maken: geheel Amsterdam, met uitzondering van de H. Stede, het Beggijnhof en het S. Andrieshof, zou het terrein wezen, waarop de nieuwe stichting zich zou bewegen. Tot mijne bijzondere voldoening ontving ik niet slechts de goedkeuring, maar ook de ondubbelzinnigste betuigingen van hooge ingenomenheid met dit plan.

Hoezeer aldus de voorbereidende maatregelen waren genomen, duurde het nog eenige maanden voor en aleer ik tot de uitvoering van het plan overging.

Wie mijner vrienden en kennissen zou ik voor deze eenigszins vreemde onderneming uitnoodigen? Wie zou er tijd en lust voor bezitten?

Na lang beraad had ik eindelijk mijn aandacht op eenige Heeren gevestigd, wier medewerking ik zou inroepen. Aangezien ook de Heer de Bont zich onder hen bevond en ik door eene toevallige omstandigheid het eerst met hem in aanraking kwam, werd hij het eerst met mijne onderneming bekend gemaakt en zegde mij zijne medewerking toe. Vernemende, dat ik voornemens was persoonlijk ook den bijstand der andere Heeren in te roepen, bood hij zich bereidvaardig aan, die taak van mij over te nemen. Bij de samenstelling van het ledental heeft de Heer de Bont mij groote diensten bewezen, waarvoor ik hem gaarne mijne erkentelijkheid betuig.

Omstreeks half December anno 1883, naar ik meen,

op den 13^{n}, noodigde ik de volgende Heeren aan mijne pastorie op het Beggijnhof: Mr. E. van den Bogaert, Bern. J. M. de Bont, Jos. Th. J. Cuypers, Mr. W. P. A. Hellegers, Mr. Arn. C. M. Leesberg, C. J. J. Schmitz, Mr. A. M. A. Smits en J. B. Westerwoudt.

Ik ontvouwde hun de redenen, waarom ik hen in een vriendenkring te mijnent had uitgenoodigd, en legde hun mijn plan bloot, zooals ik het in bovenstaande regelen heb vermeld en toegelicht. Door het nadrukkelijk voorbehoud, dat het gebied van het Beggijnhof, de H. Stede en het St. Andrieshof buiten den werkkring der nieuwe instelling zou blijven, en door de bepaling, dat daarentegen de Rector van het Beggijnhof zich uitsluitend binnen de grens van evengenoemd gebied zou bewegen, werd eene wederzijdsche verbintenis aangegaan, die zoowel de toekomstige verzameling van den Kring als de reeds bestaande collectie op het Beggijnhof ten goede moest komen. Wat bij onze nasporingen werd ontmoet zouden wij wederzijds afstaan aan het Museum of de verzameling, waartoe het aangeworven voorwerp behoorde.

Nadat ik op deze wijze aan de vergadering den grondslag had aangegeven, waarop de nieuwe instelling zou rusten, en vervolgens aan de leden de uitnoodiging deed mij op de gemelde voorwaarden bij de uitvoering mijner plannen te willen steunen, werd geen enkel bezwaar door hen in het midden gebracht; eenparig en onvoorwaardelijk traden zij als medewerkers toe. Daarmede was dus de nieuwe instelling in het leven getreden en de *Amstelkring* gesticht, hoezeer die naam er nog aan ontbrak.

Dit laatste punt was het onderwerp van beraadslaging in de eerstvolgende vergaderingen. In de maand Januari van het jaar 1884 kwamen wij hieromtrent tot eene beslissing. Bij meerderheid van stemmen werd de naam van

Amstel-Kring aangenomen, waarvan de initialen A K tevens de beginletters waren van het Auctore Klönne.

Hierin vindt men dan ook de verklaring, waarom de stempel van A K niet het stichtingsjaar 1883, maar het jaar van den aangenomen titel draagt.

De vergaderingen van den *Amstelkring* werden geregeld in de pastorie van het Beggijnhof gehouden; ook het Museum was daar gevestigd, terwijl de leden immer de verwachting koesterden, dat eenmaal de verzamelde voorwerpen openlijk zouden kunnen worden tentoongesteld. Het blijde vooruitzicht daartoe openbaarde zich, toen in 1887 het aloud en eerbiedwaardig *Haantje*, de opvolgster der Oude Kerk, aan den heiligen dienst werd onttrokken, en de nieuwe S. Nicolauskerk statig aan de Prins Hendrikkade was verrezen.

Het *Haantje* ging aan den *Amstelkring* over, en deze jeugdige plant kon beter dan te voren zijne groeikracht ontwikkelen. De aangeworven voorwerpen, die men immers niet had verzameld om ze bestendig in de pastorie van het Beggijnhof aan aller oogen te onttrekken, werden naar het *Haantje* overgebracht, en onder ieders bereik gesteld.

Niet als het jaar der stichting, want deze had in 1883 plaats gehad, maar als het tijdstip van onverwachten bloei en ontwikkeling beslaat het jaar 1887 eene merkwaardige bladzijde in het geschiedboek van den *Amstelkring*.

B. H. KLÖNNE.

EEN DICHTSTUK VAN MR. JACOB BUYCK.

't Is bekend aan de lezers van deze Bijdragen (VIII, bl. 428), zoowel als van Thijms Almanak (1891, bl. 47 en 55), dat de laatste pastoor der Oude-Kerk te Amsterdam, in spijt der droeve dagen, welke hij beleefde, soms de hand aan de cither sloeg en haar zangen ontlokte, waarin hooger leven tintelt. Zie hier één ervan, te meer onze aandacht waard, omdat het stuk, getokkeld op Sint Laurens van het jaar 1599, vermoedelijk 's dichters zwanenzang is. 't Werpt tevens een nader licht over de verhouding, waarin de balling uit Amsterdam, later pastoor van Sint Aldegonde te Emmerik, nog immer stond tot zijn voormaligen studievriend, Hendrik van Cuyck, nu bisschop van Roermond. Want het werd bestemd om te dienen als „carmen encomiasticum", als lofdicht op het merkwaardig en hoogst zeldzaam boekje, dat de bisschop kort daarop in het licht gaf onder den titel: „Speculum Concubinariorum." — Aan den zanger nu het woord.

AD SACRUM MYSTEN,

de libri et autoris commendatione, carmen encomiasticum Jacobi Buyckii, pastoris Embricani.

Huc ades o sacras quem Christus vexit ad aras,
 Ornat et excelsi sorte ministerii.
Huc ades, et vultum „*Speculo*" bene perspice in isto,
 Ut si quid videas turpe latere, laves.
Perlege praesentem studiosa mente libellum,
 Et quae demonstrat dogmata sancta tene.
Cuyckius, eximium Ruremunda lumen in urbe,
 Inter Apostolicos splendida stella viros,

Afflictae patriae sortem miseratus acerbam,
Undique, qua potis est arte, levare studet.
O felix altas ante omnes Gelria terras,
Cui Deus hunc patrem pontificemque dedit;
O felix Rurmunda magis, cui cernere vultus
Atque audire viri verba diserta licet.
Virtute, exemplo, doctrina, munere, vita
A vitiis omnes ad benefacta vocat.
Se diviniloquum Paulinis stentora verbis
Praestat et e cathedra, saepe docendo, tonat.
Praescribit parochis, quo mystica dona ministrent
Concordes ritu nobiliore, librum.
Plurima componit populo decreta salutis,
Quilibet ut norma se meliore gerat.
Quas vagus error oves rapuit, revocare laborat,
Ne fiant stygiis praeda petita lupis.
Nec faciem grandis Goliae timet; audet in illum
Mittere de sacro fortia saxa penu.
Impiger huc nisu studioque accingitur omni,
Ut fidei priscus restituatur honor.
Praecipue hos, quibus est Sacrorum credita cura,
Moribus intendit condecorare bonis;
Cordibus ut castis ac casto corpore possint
Rectius officiis invigilare suis.
Testis erit *liber hic*, sacris quem carpsit ab hortis,
Materiâ titulo conveniente suo:
Testis erit, quanto cupiat fulgere decore
Templa Dei et templi qui sacra vasa ferunt,
Non secus ac castus fulsit Laurentius olim,
Cujus ego haec moestus carmina scribo die;
Cuyckius antistes tales cupit esse levitas
Intra divinae limina sancta domus.

. . . .

Nulla est in toto praestantior orbe potestas
In coelo non est sanctior ullus honos,
Quam sacris astare aris ad Numinis iram

Placandam, et fungi munere presbyteri.
Namque sacerdotem Christus Deus, ipse sacerdos,
Fecit eique suas tradidit ore vices:
Scilicet ut valeant peccati solvere nexus,
Et Christum miro commemorare modo.

. . . .

Quanta igitur te, mysta, putas, devotio, quanta
Corporis integritas munditiesque decet,
Tunc, cum coelestem niveo subtegmine Regem
Cernis et interno suscipis hospitio.
Angelicos mores, castam sine crimine vitam
Tam sacer officii postulat ordo tui.

. . . .

Ite procul porci, procul hinc hirci ite petulci;
Non decet immundas haec Rosa et Ara sues.
Porcus haram colat ac siliqua vescatur inani,
Gaudeat in turpi luxuriare luto.

. . . .

Divinum Domini nomen cultumque scelestus
Turpat et a sacris pectora casta fugat.
Vita aerumnosa est, infamis et irrequieta,
Mors quoque felici fine carere solet.

. . . .

Atque, quod est gravius, perjurus apostata fies
Et dices, non est ullus in orbe Deus.
Munditiam carnis mystes qui spernere gaudet,
Spernere mox Christi gaudet amatque fidem.

. . . .

. . . .

Cuncta sed haec „*Speculo*" clare spectabis in illo;
Si sapis, ante oculos pendeat usque tuos.
Simius exhorret speculum deformis et odit
Ac, quoties cernit, frangit et ore fremit.
Nam se contemplans tam turpem irascitur arti,
Nec se deformem bestia stulta putat.
Tu quicumque tuos gaudes extergere naevos,
Dilige, nec „*Speculum*" frange, sed ingenium.

Sive petis templum, seu sacram aditurus es aram,
Sive feres Domino vota precesque tuo,
Quicquid es acturus, ne turpe sit atque lutosum,
Praestiterit „*Speculum*" consuluisse prius.
Consule, nec pigeat monitus audire salubres,
Et memor officii vive valeque tui.
Sic non ulla tuam franget tentatio mentem,
Sic facies faciles hinc tibi ad astra vias.

At tu magne Pater *Cuycki*, clarissime praesul,
Doctorum decus et gloria pontificum,
Vive diu foelix, meritumque attolle trophaeum;
Victa est obscoenae turba prophana scholae.
Macte animo forti, divino insiste labori,
Catholicam scriptis perge juvare fidem.
Sic quoque nos longe positi, tua scripta legentes,
Cernere te in speculis possumus, atque libris
Cernere non solum, sed tamquam audire loquentem,
Et coram sacros carpere ab ore sonos.
Nullus te Momus, nullus te terreat hostis,
Si quas intentat Simia, sperne minas.
Invidia haud delere tuam potis aemula laudem,
Nunquam erit ingenii fama sepulta tui.
Pectora casta tuos celebrabunt usque labores,
Laudabit studium lingua pudica tuum.
Tempus erit quondam, cum de te dicere possint:
Fidus erat regi *Cuyckius* atque Deo.
Praelia magna quidem et funesta pericula cernis,
Sed laudi ac famae nil nocitura tuae.
Ipse Deus, cujus sacro spiramine ferris,
Robora certa dabit, praemia certa dabit. —
Interea veteris non immemor esto sodalis,
Qui minor in simili conditione premor.
Nunc precibus dignare tuis, nam pene perimus,
Commendare pio nostra pericula Deo.

Quaeso, laboranti succurrat amicus amico,
  Pastorem antistes, vota ferendo, juvet,
Ut valeam Christi curare fideliter agnos
  Atque meo fungi rite ministerio
Innumerisque lupis constanti obsistere mente
  Et tandem hos laeto claudere fine dies.
Sic Deus in coelo conjungat dulciter ambos
  Et, licet imparibus, donet utrumque locis.

Het gansche gedicht bestaat uit 116 koppelverzen (disticha), doch zou, in zijn geheel hier meegedeeld ver de ruimte overschrijden welke ons kan worden toegestaan. Niettemin dunkt ons dat de lezer, uit hetgeen hem werd voorgelegd, den verheven geest van Mr Jacob Buyck voor het oog zal zien herrijzen en de vaardigheid zijner Muze zal leeren schatten. Die met het geheel kennis wil maken, kan het vinden aan het hoofd van gemeld Speculum Concubinariorum, ook in de derde uitgaaf, die in 1605 te Keulen verscheen.

J. H. HOFMAN.

GESCHILDERDE EN GEBEELDHOUWDE PORTRETTEN ONZER GEESTELIJKEN.

Een verzoek en eene aanbeveling.

Er behoeft voorzeker niet gewezen te worden op het belang, dat portretten onzer geestelijken hebben voor de kerkelijke geschiedenis.

Die belangrijkheid geldt niet slechts de parochiën waar ze berusten, maar ook vele andere plaatsen waar de afgebeelde personen gearbeid hebben, ja menigmaal zelfs bisdom of vaderland, jegens welke onze geestelijken zich in algemeener opzicht verdienstelijk hebben gemaakt.

Wie er dus toe bijdraagt, dat bekend worde, of er portretten van onze geestelijken gemaakt, en waar ze te vinden zijn, zal een verdienstelijk werk doen. Dat heeft indertijd de kundige boekhandelaar Frederik Muller gedaan voor de *gegraveerde* portretten in zijnen „*Beschrijvende Catalogus van 7000 portretten van Nederlanders.*" Amst. 1853. Thans echter zijn ook de *geschilderde* en *gebeeldhouwde* portretten tot een onderwerp van nasporing gemaakt door den Heer *E. W. Moes*, Assistent-Bibliothecaris van de Amsterdamsche Universiteits Bibliotheek in zijne *Iconographia Batava, Beredeneerde Lijst van Geschilderde en Gebeeldhouwde Portretten van Noord-Nederlanders in vorige eeuwen.*

Deze Lijst geeft in beknopten vorm aan, van welken persoon er een portret bestaat, wanneer deze geleefd heeft, door wien hij geschilderd of gebeeldhouwd is, en wáár het portret zich thans bevindt, of wel wáár het als bestaande vermeld wordt, enz. Een paar voorbeelden uit de verschenen afleveringen moge dit duidelijk maken.

N. 738 BLOEMAERT. Augustijn Alstenius Bloemaert (1586–1659) Pastoor te Haarlem.

Door J. Verspronck. Bij den rentmeester van het Bloemaertsfonds te Haarlem. (J. Suyderhoef sc.).

N. 749 BOCKENBERGH. Arent Dircksz. Bockenbergh, gen. Goudanus (— na 1572) Pastoor te Leiden.

Door ? In de R. K. Bijzondere School in de Bakkersteeg te Leiden. (Bijdr. Gesch. Bisdom Haarlem I, p. 247).

N. 838 VAN BOMMEL. Josephus van Bommel (1716–1783) Pastoor te Rotterdam.

Door ? S. Rosalia-kerk te Rotterdam.

De onderneming verdient, naar den ondergeteekenden dunkt, aller ondersteuning. Daarom veroorloven zij zich vooreerst het beleefde verzoek, dat de geëerde lezers dezer „Bijdragen" zoo goed willen zijn om hunne korte aanteekeningen, in den trant der bovengenoemde, te willen maken over de portretten, die onder hunne bewaring zijn, en die aanteekeningen opzenden, of wel aan den Heer E. W. Moes zelven (Vossiusstraat 4 te Amsterdam) of wel aan den eerstondergeteekende. Mocht er ergens eene geheele verzameling of reeks van de bedoelde portretten berusten, dan twijfelen we niet, of de Heer Moes zal, wanneer hem kennis gegeven wordt, gaarne persoonlijk opneming komen doen.

Vervolgens kunnen de ondergeteekenden niet nalaten, de uitgaaf zelve der Iconographia in veler belangstelling aan te bevelen.

Met geregelde tusschenpoozen, van twee maanden, zoo meldt het Prospectus, zullen telkens afleveringen verschijnen van denzelfden omvang als de „Proeve", namelijk zes vellen druks voor den prijs van ƒ 1,00. Op die wijze zal de inteekenprijs per jaar ƒ 6,— bedragen. Het geheele werk zal binnen ongeveer twaalf jaren verschenen zijn. Wanneer de inteekening bijzonder goed mocht

slagen, zullen aan enkele afleveringen afbeeldingen worden toegevoegd van tot heden onbekende meesterstukken onzer oude schilders, zooals dit bij de reeds verschenen proeve geschiedde met eene triptiek van ongeveer 1520, en in de 2de afl. met het grafmonument van den Utrechtschen Bisschop Frederik van Baden.

De eerste aflevering is als proeve op aanvraag gratis verkrijgbaar bij den schrijver te Amsterdam. Men kan het bericht zijner inteekening zenden aan den uitgever Frederik Muller en C°. terzelfder stede, of aan zijnen gewonen boekhandelaar.

De *Iconographia* zal bij de noodige medewerking veel hulp kunnen verleenen aan de beoefenaars onzer kerkelijke geschiedenis.

Reeds mogen we wijzen op eenen dubbelen dank, dien het Katholieke Amsterdam aan de nasporingen van den Heer Moes verschuldigd is geworden. Daardoor toch kwam aan het licht, dat zich te Emmerik het portret bevond van Mr. *Jacob Buyck*, den laatsten pastoor der Oude Kerk te Amsterdam (*De Katholiek*, D. 99, bl. 112), en eveneens dat er in het Koninkl. Museum te Berlijn nog een *oud-Amsterdamsch familie-paneel* bewaard wordt, hetwelk in den Katholieken tijd een sieraad uitmaakte van het S. Agnieten-klooster onzer hoofdstad. (*Jaarboekje* v. *Alb. Thijm*, 1893, bl. 149).

Laat ons, Katholieken, zorg dragen dat „onze leidslieden die ons het woord Gods verkondigd hebben" niet alleen met piëteit bewaard blijven in hunne afbeeldsels, maar ook met eere dáár genoemd worden waar het behoort.

De Commissie van het Bisschoppelijk Museum te Haarlem,

J. J. Graaf, *President.*
A. M. C. van Cooth, *Secret.*

ALPHABETISCH REGISTER.

A.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

T.

U.

V.

W.

